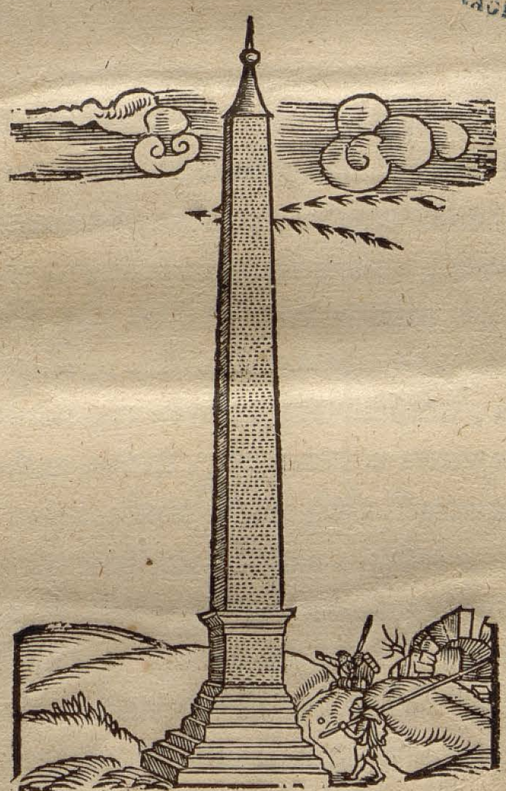
1.5.8.5 7 Decembris

Heidensteinii Moschouit. res

~~Heidenstein~~

REINOLDI HEIDENSTEINII SECR: REGII, DE BELLO MOSCOVITICO Commentariorum

LIB: SEX.

CRACOVIAE

In Officina Lazari, Anno Domini,

M. D. LXXXIIII.

SIGISMVNDO BATTORI DE SOMLIO, PRINCIPI TRANSILVANIAE,

REINOLDVS HEIDENSTEINIVS.

HISTORIAM SVIS LEGIBVS ſcribere Sigiſmunde Princeps Illuſtriſſime, & maiorem vtilitatem communi hominum vitæ affert, quàm cuiuſquam oratione explicari poteſt; & maius quiddam eſſe videtur, quàm non modò ab eo expectari debeat, qui inter continua negocia in aula verſetur; verùm etiam quàm vulgò homines opinantur. Qua enim in re ſingulis ætatibus plurimi homines doctiſſimi, ac non modò doctrina atq; ingenio, verùm ocio etiam abundantes elaborarint, quod tamen pauciſſimi in ea præſtiterint; quis non ſummam difficultatem in cauſa eſſe dicat? ſed tamen hiſtoriarum non vnum idemq; genus eſt: diuerſitas in ſola tractandi ratione, ac orationis ornatu poſita videtur; ab eadem autem re difficultas omnis eſſe. cæteris enim rebus omnibus fere inter ſe conueniunt; hac ſola ſummus hiſtoricus à mediocri, ſeu vt rectius dicam, hiſtoricus à narratore differt. Nam & res dignas cognitione hominum quælibet hiſtoria ſcribere ſe profitetur; & eas ad veritatem quàm maximè ſcribere exiſtimari vult: eaſdem verò ſententiarum grauitate, & verborum luminibus exornare, ac non modò rebus ipſis, verùm ſententijs etiam & verbis magiſtrum vitæ agere, præclarum quiddam eſt; nec tamen omnis hiſtoriæ proprium. Nam vt de cæteris taceam, ei, quam commentarios vocari iam obtinuit, quæ iuſtæ hiſtoriæ quaſi ſubſeruiens, ea quæ illa exornet, ſim-

 pliciter

pliciter ac nudè ſcribit; quis neſcit iure ab omnibus propemodum conceſſum iam eſſe, vt etiam ſine vllo orationis ac præceptorũ ornatu, quàm veriſſimè ſaltem quæ geſta ſint, narret? Hoc igitur ſcriptionis genere, bellum, quod à patruo tuo Stephano Poloniæ Rege, cum Ioanne magno Moſcouiæ Duce geſtum eſt, à me pertextum, non tam vt ab hiſtorico, quàm à qualicunq; narratore, ad te nunc mitto. Quanquam minimè hic quidem me fugit, huius etiam generis commentariorũ propriam quandam eſſe elegantiam ac dignam homine erudito puritatem. quæ niſi maxima difficilimaq; eſſent, minimè, qui princeps in hoc genere eſt, Cæſar tantam laudem conſecutus commentarijs ſuis fuiſſet, vt ne imitatione quidem à quoq; exprimi poſſe iudicentur. Verùm hæc quoq;, quæ ego quidem ipſe in me requiro, ſi quis alius præterea in commentarijs hiſce requirenda putabit; is vellem perſpiceret, quàm non modò breui tempore, ſed quàm alieno etiam ac impedito, interq; quot aliarum rerum occupationes in aula non ſolùm negocioſiſſima, ſed & quæ nullo certo in loco conſiſtens perpetuis quodammodo profectionibus circumfertur, ſcribendi mihi fuerint. Id certè conſequar, vt quò minùs à me ad haſce res ſcribendas ſtudij allatum videbitur; eò libentiùs alij, qui poſſunt, ad eaſdem ornandas ſe conferant. Reliquis duabus rebus, quas hiſtoriæ propoſitas eſſe ſupra oſtendi, rerum grauitatem, ac narrationis veritatem, videor mihi non debere dubitare, cumulatè omnibus eos ſatisfacturos. Non enim indignam eius belli cognitionem iudicaturos homines opinor: quod cum eo hoſte geſtum eſt, cuius potentia non vicinis modò nationibus, verùm remotioribus nonnullis formidoloſa iam erat; quẽque qui etiam non metuebant, antequam victus eſſet, vix tamen vinci poſſe iudicabant. Tibi quidem Sigiſmunde Illuſtriſſime vel iucundiſſimam futuram certò iam mihi promitto. Accedunt ad bellicas, domeſticæ res: quæ vt

tempo-

tempore ac natura ferè cum bellicis coniũctæ fuerunt; ita à me etiam disiunctæ non sunt. Verùm potissima ac propria cuiuscunque historiæ laus veritas est: de hac nihil necesse est me dicere. Primùm enim minimè de remotis à memoria nostra rebus scribo, in quibus vel errare facile possim, vel fingere, si quid velim, nullius memoria iam refellente: sed edo hæc ijs cognoscenda, qui ijs ipsis rebus, de quibus scribo, interfuerunt; vt res per huius belli tempus gestas, ijs, qui ab illis absuerunt, eorum, à quibus administratæ sunt, viuorum & præsentium memoria teste commendem. qua in re vtrunque fuit, vt & ego facilimè ea à multis, qui ijs interfuerunt, cognoscere potuerim; à veritate autem vlla in re recedere non potuerim, tot hominum conscientia constrictus. Accedit huc, vt publicorum actorum, quibus res, quæ hisce libris compræhenduntur, magnam partem testatæ sunt, pro eo loco, in quo sum, summam facultatem habuerim. Ita quæ singula, si alicui obtigerint, magnum momentum ad cognoscendam veritatem attulisse ei videantur, ea mihi vniuersa ferè fuerunt. Habes de re: nunc cur ad te potissimum eos mittam. Primùm Sigismunde Illustrissime, cùm de rebus à patruo tuo clarissimo Rege gestis scriberem, cui rectius dicare eos debebam, quàm tibi, nullum reperiebam: ad quem nimirum non modò magna pars gloriæ huius propinquitatis iure, ac quasi hæreditate pertinere videbatur; verùm quem ad similium rerum gloriam iam incensum non minori contentione ipsum etiam olim aspiraturum omnes exspectarent. Itaque iam ante mea sponte tui obseruantissimum, ad hanc tamen voluntatem meam non minus summa quoq; de virtute tua exspectatio me adduxit: qua caue existimes quicquam illustrius esse. Tantum enim in omni optimarum artium genere studium, tantaq; indoles, quanta ea in te esse nouimus minimè vel obscura cuiquam esse possunt, vel Transil-

 uaniæ

uaniæ tantùm finibus ſe tenere. Ab hoc igitur tuarum laudum fonte, vt aliquam meo etiam huic labori laudem hominem illarum ſtudioſiſsimum haurire non moleſtè me feras: ſingularis verò erga te obſeruantiæ meæ qualemcunq; hanc ſignificationem vt gratam tibi eſſe patiaris, ita te rogo; vt quamùis pro ſumma tua humanitate tua ſponte id facturum te non dubitem; ego tamen maximi beneficij loco accepturus id ſim.

R. HEIDENSTEINII SECR: REGII, DE BELLO MOSCOVITICO

Commentariorum

LIBER PRIMVS.

STEPHANVS REX, QVO confirmata foris cum finitimis omnibus pace ac amicitia, dissidia ex electionis studijs inter partes exorta facilius componeret, ac in tranquillo statu remp: collocaret; ad plerosq; vicinos Principes literas dedit; quibus more inter principes recepto regnum sibi delatum, suamq. & in illos beneuolentiam, & cum omnibus pacis studium declarabat. In hisce ad Ioannem Basilij filium, magnum Moscouiæ Ducem, Stephanum Grudsenscium Polonum, & Leonem Bukouiecium Lituanũ cum literis mittit: se prouidentia diuina ac ordinum studijs ad regnum ascitum: id ita gerere instituisse; vt cum omnibus principibus Christianis pacem & amicitiam coleret: eodem animo erga illum quoq;, vt finitimum & christiani nominis principem esse: si quæ inter ipsum ac regnum Poloniæ magnumq; Ducatum Lituaniæ á maioribus vtriusq; traditæ controuersię intercederent; de ijs ex æquo & bono amicè inter eos agi posse. Respondit Moscus: & si audierit Maximilianum Imperatorem in Regem electum: quò minus tamen cum ipso quoque gratia ac amicitia sibi essent, non se recusare:

 place-

placere sibi, vt maiores legati more maiorum mitterentur: interim ab iniuria & maleficio vtrinq; abstineretur. Rex responso hoc accepto, ad domesticas res componendas, maximeq; Gedanensium motus sedandos totus conuersus, Thoruniæ conuentum habet: in eodem legatos etiam in Moscouiam pacis tractãdæ causa mittendos ex Senatus authoritate decernit. Fuêre ij Stanislaus Kriscius Masouiæ, Nicolaus Sapieha Minscensis Palatini, Theodorus Skuminus Palatij Lituanici quæstor. Quibus rebus perfectis, dissensionibus ac in iisdem perseuerantia Gedanensium permotus, armisq; ciuitatem persequi coactus, primùm copiis illorum vrbe egredi ausis per Ioannem Sborouium aulici militis præfectum, quem ad exercitum cum imperio reliquerat, ad Dirsauiam fusis, ad vrbem castra promouet. Quo tempore Moscus occupandæ Liuoniæ tum maximè oportunitatem se nactum ratus, ad vim atq; arma astum adiungit. Regebatur Liuonia sub nomine administratoris à Ioanne Chodkeuicio: in præsidiis pauci Poloni, pleriq; Lituanici nominis præfecti erant. á quibus immoderatius indigenę habiti, simulq. non satis in illis pręsidij contra potentiam Moscouiticam existimantes, ad res nouas ferè spectabant. Non ignarus harùm rerum Moscus miserat in Liuoniam Magnum Holsatię Ducẽ, quem cùm iam antè ad se transijset, promissis, ac affinitate deuinctum tenebat. Rumorem de eo tradit, fore, vt si vltro Liuones se dedant, ad exemplum Ducis in Prussia beneficiario iure Liuoniam regendam ei traderet; vt authoritas ac administratio omnis penes Magnum, penes se nomẽ collati beneficij ac maiestas Imperij essent. quibus rebus adducti prouinciales, hinc odio seu tædio externi imperij, illinc spe & nimia cupiditate eiusdem linguæ ac nationis magistratus, simul á factiosis quibusdam ac nouarum rerum cupidis impulsi, pręsidia ex

arci-

arcibus & opidis ferè omnibus eiiciunt : ipsi Vendam, vbi tum Magnus erat, confluunt : nomen insigniaq; regia illi circumdant : inq; verba eius sacramento se adigunt. Moscus interim maximo exercitu coacto, in Liuoniam nullo impediente, præsidiis omnibus pulsis, ac plerisq; arcibus á Magno occupatis penetrat: acceptisque in deditionem Marienhausio, Rosittenio, Ludsenio, Duneburgio, Kokenhausio, Ascherotum vsq; sine maleficio, vt initio rerum gerendarum clementię fama colligeretur, progreditur. Confluxerat Ascherotum magnus vtriusq; sexus, ac omnis conditionis hominũ, maximè autem matronarum ac virginum, numerus : erat ibidem Landmarschalcus, vir ætate, & summis olim in prouincia ea gestis honoribus venerabilis. Moscus omnibus, qui arma ferrent, promiscuè trucidatis, imbellem sexum Tartaris constuprandum obiicit. Inde Vendam recta proficiscitur : qui ibi erãt fama tantę immanitatis perterriti portas clauserant. Egressus pro illis deprecator Magnus, composito ad humilitatem habitu, ac genibus illius supplex in genua prouolutus adrepẽs, conuicio ac verbere ab ipso Duce in os ingesto excipitur. Cùm tantùm abesse ab eo intelligerent, vt Magni authoritate salui esse possent, vt ne ipse quidem periculo vacaret, hostili fraude circumuentos se videntes, ira, metu & desperatione incensi, puluerem tormẽtarium fundamentis subdunt; quo succenso magna vtriusq. sexus, omnisq. ętatis & conditionis hominũ multitudo, ac flos ferè eius, quę reliqua adhuc erat nobilitatis Liuonicæ, absumptus fuit. Accepta ita in potestatẽ Venda ac Rumburgo, quod Vendæ imminet, eodem tempore per deditionem potitus iam vniuersam Liuoniam, Reualia & Riga, paucisque circa eas castris exceptis, in potestate habebat. Pernauiam siquidem post discessum Henrici interregni eo tempore interceperat : Veissensteinium nobile castellũ

opere ac natura munitiſſimum de Suecis: Naruam verò Derpatum, Felinum, ac Mariemburgum aliáque nonnulla iam multo ante partim de Epiſcopo Derpatenſi, partim de Marianis Liuonicis ceperat; ab iisq; primum initiis profectus, cùm continuas deinde impreſſiones in prouinciam faceret, vt in Sigiſmundi Aug: ac regum Poloniæ fidem ac ditionem prouinciales tum ſe conferrēt, plurimis detrimentis eos adegerat. Eáq; res, cùm ad ſuperiores controuerſias, quas de Ruſſię locis quibuſdam cum Magnis Ducibus Lituaniæ habebat, acceſſiſſet, perpetua deinde inter ipſum ac Reges Poloniæ belli cauſa fuit: quod aliquando quidem per inducias poſitum, vt plurimùm tamen varia fortuna, tam in Liuonia, quám Lituania geſtum, in hunc vſq; Regem tranſmiſſum fuerat. Cæterùm Moſcus abducto ſecum Alexandro Polubenſcio Chodkeuicij legato, cæteriſq; præfectis, in Moſcouiam ſe recepit. Ex itinere literas ad Regem dat: quibus vt á Liuonia omninò abſtineat, Regi præſcribit. iiſdem ad Pruſſum quendam Auguſti Cæſaris fratrem, nulli ante hac cognitum, qui Koinicij & Mariemburgi quondam, & in reliqua Pruſſia late imperitaſſet, genus ſuum referebat, quo ad ipſos Pruſſiæ fines ius Imperij extenderet. Legati, qui ad tractandas pacis conditiones mittebantur, iter cœptum nihilominus proſequebantur: nouis in itinere mandatis acceptis; vt de iniuriis induciarum oſtentatione factis quererentur: ſatisfactionemque poſtularent. Dum ad Gedanum Rex caſtra facit, exercitum in Liuonia Lituaniaq; per oſtentatam pacem, maxime autem propter difficultates ærarij, quæ initia regni eius exceperant, nullum parauerat: ſub ingruentis tamen hoſtis famam, nobilitatem Lituanicā literis euocauerat, militareq; per ducatum eum imperium Nicolao Radiuilo Palatino Vilnenſi, Gregorio Chodkeuicio qui antè illi præfuerat defuncto, tradiderat.

rat. Hic non exigua cum voluntarij militis manu, Seclburgum peruenerat. Interim verò & Gedanenses ad humiliores æquioresq; conditiones multis malis victi, & maiora timentes descendere cœperant: cùmq; electores duo, alijq; Germaniæ Principes quidam suas pro illis preces per legatos interponerent, recepit Rex in fidē ciuitatem; tum verò ad bellum Moscouiticum, quod iam multò antè animo agitarat, totum se conuertit. Ad quod suscipiendum, secundùm acceptas iniurias, ac Liuoniæ recuperationem multæ causæ illum hortabantur: quarum hæc vel iustissima, quòd egregio aliquo facinore, non modò de sui regni hominibus, verùm tot aliis, quibus Imperium Moscouiticum summa cum immanitate coniunctum, vel formidolosum erat, vel graue, bene mereri; eamq; ad posteros nominis sui famam propagare studebat, ex qua omnes non modò Regem, sed dignum etiam regno fuisse cognoscerent. Prȩterea verò ad maiores res, quas cogitandas susceperat, & de quibus misso in vrbem Paulo Saionskouio cū Gregorio XIII. Summo Pontifice communicàrat, si prius Mosci potentiam fregisset, aditum se habiturum sperabat. Hoc animi proposito, in mensem Ianuarium Varsauiam comitia edixit. Agebatur autem tum annus septuagesimus septimus, supra Millesimum Quingentesimum. Rediit interim in potestatem Duneburgum à Borissio Saua, ac Vilhelmo Platero receptum. Hi in omnes occasiones intenti, cùm cōmeatus inopia laborare prȩsidiarium militem animaduerterent, per speciem officij ac comitatis militaris esculentorum, ac poculentorum nonnihil, ac in his vini cremati, quod inopia veri maximo apud Moscos in honore est, vas ei miserant: de quo cùm ad ebrietatem Mosci bibissent, illi, qui id futurum cogitàrant, noctu scalis admotis, in vallum, quo solo castrum cinctum est, & in ipsum castrum euadunt: Moscos

ſcos ex ſomno & mero vix ſe colligentes deturbant: caſtro potiuntur. Non multo inde tempore interiecto, Vēda etiam huiuſmodi ratione recuperata fuit. Erat ſub Matthia Dembinio ex ruſticis Lotſinis fabrilis artis peritus quidam, qui ſororem Vendæ in Moſcorum poteſtate habebat; per cuius viſendæ ſpeciem & ruſticorum commerciorum libertatem cùm ſępius Vendam veniſſet, oportunitatem nactus, ceram clauibus opidi impreſſerat, adq; eiuſdem exemplum alias parauerat. rem ita inſtructam ad Dembinium detulit. Cùmq; is die conſtituto, quem feſtum Moſci agebant, ſub opidi portas cum Ioanne Buringio, ac tumultuaria militum manu acceſſiſſet, ab vna parte ſcalas Buringio admouente, ac à Lotſinis ipſis, qui Vendę erant, concurſu facto, reliquos portis recluſis in opidum immiſit. Dum Varſauiam ad comitia Rex contendit, nuncium in itinere accepit, ab iis rebus, quas tum agitabat, alienum. Limes regni Polonici & magni Ducatus Lituanici magna ex parte Boryſtenes eſt; qui in Moſcouia ortus modico in occidentem flexu, in meridiem deinde & Pontum Euxinum magnam aquarum vim trahens fertur: ſuperior fluminis pars, ad Lituaniam pertinet: ad inferiorem diuerſarum gentium confinia concurrunt: præter Moſcos & Polonicæ ditionis Ruſſos, nonnullæ Turcicæ præfecturæ attingunt: non longo etiam interuallo Valachi ei imminent. In hac tot nationum nec ſatis pacatarum colluuie, non poteſt adhuc quamùis à tot ſeculis pax conſiſtere. Itaq; immenſa ibi camporum ſpacia, multi agri inculti, ac deſerti ob latrocinia vel metum iacent. Confluere huc ad prædas ex hoſtico agendas ſolent; cùm ex aliis gentibus, tum Polonis quoq; & Lituanis, vt quiſque eſt egentiſſimus, vel rerum capitalium damnatus, quosq; vel fortuna eorum, vel leges in patria eſſe non ſinunt. ſuperioribus tamen temporibus, cùm publicè

bellum

bellum non eſſet, etiam ex primaria iuuentute quidam loca ea petebant, odio quietis,ac ne ſitu,ac ocio torperent, virtutis exercendæ cauſa. Magnam partem in aquis ac flumine piſcatu ac latrociniis viuunt: hoſtemq. vt ex quoque plurimùm prædæ ſperant, ducentes, barbaris tamen, vt maiori inter eos Chriſtianorum numero, ac Tartaris præſertim infeſtiores ſunt, magisq; Poloniæ regibus operam nauant. quòd infimam Poloniæ partem, quæ ad flumen pertinet, tenent, à loco Niſouij appellantur: interq; reliquos Koſakkos: ita enim communi nomine vocantur omnes tam equites, quàm pedites, qui ad latrocinia in finibus exercenda,incurſionibusq. hoſtiles ditiones vexandas priuato inſtituto, ac voluntaria militia coeunt: hi & numero & virtute plurimùm ferè valent. Inter hos cùm vixiſſet aliquandiu Ioannes Podkoua,natione Valachus obſcuro alioquin loco natus; ſed corporis viribus præſtans, & qui ſoleis equorum ferreis manu diſrumpendis nomē inueniſſet; partim vitæ ac ſtudiorum ſimilitudine, partim promiſſis facilè homines ex præda viuentes ad inuadendam vnà ſecum Valachiam, imperiumq; eius ſibi tradendum adduxit. Petrum Palatinum Valachiæ nihil tale expectantem occupant,& prius ſede Imperij exuunt, quàm ille vlla arma imminere ſibi ſuſpicari potuiſſet. Quod cùm Rex intellexiſſet,& præterquàm,quòd ſine authoritate ſua alieni fines bello tentati eſſent; Petrum, cuius dignitati fauebat, reſtitutum vellet, cùm per Poloniam, tum in Tranſiluaniam ad fratrem Chriſtophorū principem, vt auxilio ſuo Petrum iuuaret, literas miſit. qui cùm alas aliquot equitum & peditum cohortes Stephano Battoreo Andreæ fratris filio duce auxilio ei miſiſſet; Podkoua Nimirouam Polonicum opidum recipere ſe coactus in Nicolai Sienauij Caſtellani Kamenecenſis, qui finitimæ in Ruſſia militiæ præerat, poteſtatem

ſtatem

ſtatem venit: ab eoq. ad Regem miſſus fuit. Poſtquàm ad comitia ventum fuit, primo die ſolēni ſacro peracto, altero de rep: ſigillatim de Moſci & Tartari iniuriis ad ordines Rex fert: bellumq. ne cum his, aut cum vtro horum velint, rogat. Cum Moſco bellum iuſſum, cum Tartaro in præſens dilatum. Hic ſub diſceſſum Regis Henrici, ſolicita ac in omnia alia intenta repub: fines incurſarat, populationibusq; ac rapinis, omniq; immanitatis genere vexàrat: obſidionis Gedanenſis tempore magna manu facta prædas egerat: illis ipſis comitiorū diebus, fama nuptiarum, quas Conſtantinus Oſtrogiæ Dux Palatinus Kiouienſis, propinquæ ſuæ faciebat, excitus, in Voliniam excurrerat: Ducemq; Oſtrogiæ obſederat. Pacato tumultu Gedanenſi, exercitum, quem ſub Gedano habuerat, in Ruſſiam Rex ad fines tuendos miſerat; iamq; aliquot turmæ in Voliniam peruenerant. quarum imperium cùm de Tartarorum excurſione rumor interim allatus eſſet, Ioanni Sbaraſſo Palatino Braslauienſi, extra ordinem tradiderat. Ex iis quidam non longè Torcino in agmen hoſtium, vt aduentu exercitus nondum cognito, incurioſius prædas agentium inciderant, prælioq; ſubito contracto ſuperiores diſceſſerant. vnde de appropinquantibus copiis certior Tartarus factus, cùm delectos ab exercitu contra Sbaraſſum miſiſſet, qui ex inſtituto eorum, quid virium, ac animi hoſtis haberet, explorarent: Iiq; ad Ciaſlauiam in noſtros incurriſſent; fortiter impetu eorum à noſtris excepto, mox ſe receperant; Tartarusq; pactus inter cætera à Duce, vt de amouendis à finibus Niſouiis apud Regem laboraret, quorum latrocinia ſolam bello cauſam obtendebat, receſſerat. in præſens tamen hęc diſſimulari placuit. Ex hoſte enim inope & vago quemnam magnopere fructum expectari? Cùm arma potius Turcica ad ipſius iniurias prouocarentur: qui ſolum in quo inſiſte-

insisterent, suum: ipsos fiduciarios possessores esse dicerent. Ex Mosco quò maior eius potentiæ fama, eò maiorem gloriam in præsens, nomen ad posteros parari: vrbibus ac opibus florentissimam olim prouinciam Liuoniam, & cum aliis oportunitatibus; tum maris commodis affluentem victoriæ præmium peti. Ita contra Moscum susceptum bellum, simulq; vt in hostico exercitus haberetur, scitum, priori intra fines continendi militis, ac propulsandi hostis ratione domesticis incommodis, ac superioris ætatis exemplis refutata. Proxima huic cura de pecuniis fuit. Delecti fuerunt è Senatu primores, qui quanto in bellū milite, quanto in militem stipendio opus esset, dispicerent. scitum tributū in singula iugera floreni vnius: cereuisiale item in opidis & vrbibus, quo in singulas tonnas duo de vigesima cuiusque precij pars exigeretur. Maius id fuit, quàm vllum ante hac quisquam meminisset: consensêre tamen omnes præterquàm Krakouiensis, Sandomiriensis, & Siradiensis Palatinatuum legati; quòd nulla eius tributi sciscendi mandata se à suis habere dicerent. Noluerat nobilitas vel bellum vel tributum sciscere; nisi de iudiciis simul, quæ iam Sigismundi Augusti temporibus postulare cœperat, in interregnis autem ipsa sibi sanxerat, perfecisset. Antiquitus à iudiciis municipalibus ad conuentus Palatinatuum, ad quos quodque municipium pertineret, inde ad Regem in comitia prouocatio erat. Cùm à Sigismundo Augusto propter tenuiorem valetudinem infrequentiùs iudicia haberentur, vt ex suo corpore constituere sibi iudices liceret, nobilitas petierat: Restitit Augustus, dum vixit. vnde illa à Rege id impetrandi spe deiecta, tempore interregni priusquàm in Regem Henricum eligeret, inter alias hanc quoq. de translatione iudiciorum conditionem ei tulerat, isq. acceperat. Post discessum igitur Henrici, nobilitas per sin

gulos Palatinatus, vt cuiq; maximè expedire visum fuerat, ex suo ordine, qui causas appellationis iudicarent delegerat. qua ex re cùm, quod euenire necesse erat, magnam omnium rerum perturbationem consequi Rex animaduerteret, in causa minime amplius sibi integra, pro re nata optimum ratus, si ad vnam formulam omnia reuocaret, sanxit hic; vt non per singulos Palatinatus iudicia haberentur; sed in singulis Palatinatibus maioribus bini, minoribus quibusdam singuli è nobilitate quotannis delecti primùm à Martini vsq; ad Pascatos Poloniæ maioris nobilitati Petricouiæ: minoris deinde à Pascatos vsq; ad messem Lublini ius dicerent; itaq; omnia priuatarum rerum iudicia penes nobilitatem deinceps essent; publica, iuris item Regij atq; fisci iudicia, in eo quo antea statu fuerant, penes Reges manerent. quemadmodum & earum terrarum, quæ suis legibus, ac diuerso à cæteris iure vterentur. Moram huic rei nonnullam afferebat, quod nobilitas à munere iudicandi senatorium ordinem exclusum volebat: hi contra tenderent, iniquum esse, dignitatem suam, quæ commodo sibi esse debebat in iniuriam suam verti; & qui alios in nobilitate, honore anteirent, à communi nobilitatis corpore in re publici iuris, & ad omnes pertinente sciungi. obtentum tandem, vt tam ex Senatoribus, quàm reliqua nobilitate, pro arbitrio nobilitatis rebus iudicandis præficerentur. Inter Regem quoq; & nobilitatem controuersiæ nonnihil fuit, quòd nobilitas regias quoq; vrbes rebus à se iudicatis teneri vellet, superioribus etiam temporibus quasdam causas earũ iudicasset. remisit nobilitas: inuentaq; ratio fuit, vt quia iam causas aliquas huiusmodi iudicasset, easdem in iudicium vocatas denuo in iisdem comitiis Rex cognosceret. Cùmq; magistratus quoq; ac præfectos regios ad iurisdictionem suam pertinere nobilitas vellet,

quòd

quod cùm ij fere res iudicatas exequerentur ; frustra sibi iudicia tribui diceret, sine vlla in eos, qui res à se iudicatas exequerentur, iurisdictione. assensit Rex, vt quatenus rerum iudicatarum executio à magistratibus cæterisq; officiis peteretur, authoritati iudicum parerent. supererat certamen inter ecclesiasticum & ciuilem ordinem : cùm hic eodem, quo reliquam nobilitatem, ecclesiasticos iure vti vellet : illi iudicia hæc nobilitatis, quæ cum diuersæ religionis hominibus communicari intelligebant, multis nominibus suspecta sibi esse, obligariq; se illis nolle confirmarent. Ostendit his Ioannes Samoscius Cancellarius, non maius periculum eos suscipere, si in iurisdictionem consentiant, quàm si cùm obtemperare ei nolint, pœnis deserti vadimonij, & contumaciæ coërceri se patiantur : quod in Palatinatuum iudiciis eò vsq; factum antea fuerat, vt præter alios Archiepiscopus in maiorem fere centum quinquaginta millium condemnaretur : Addidit consilium, vt quoties ecclesiastica res in iudicium veniret, ad sex ex nobilitate ecclesiastici ordinis totidem, qui pari authoritate de ea cognoscerent, adiungerentur. quorum si pares sententię extitissent, ad Regem in comitia ampliaretur. Res per aliquot dies ducta, eum tandem ad modum composita fuit. Agitatum in hisce comitiis & de proscriptionibus fuit. Moribus gentis Polonicæ, qui creditarum cæterarumúe priuatarum rerum condemnantur, iis si sententiæ iudicis non pareant, multa dicitur : quę si spreta fuerit, priori triplo maior dicitur: si ne tum quidem obtemperatur, manu militari in bona missio decernitur ; contra quam si quis se opponat, à præfectis proscribitur. Quod olim accerrimum contra decoctores telum fuerat, luxuria temporum, per eamque multitudo obæratorum labefactauerat. itaque vulgo contemnebatur, resq. magis multorum sermonibus ia-

ctata fuit, quàm noua remedia vlla ei allata. Auditis deinde externorum principum legatis Georgius Fridericus Marchio Brandeburgensis ad valetudinarij agnati sui Alberti Friderici, Alberti Prussiæ Ducis filij curam admissus fuit. inuestitura, quam vocant accepta, solenne iuramentum Regi præstitit. Adfuère ei in cærimoniis iis Saxoniæ Electoris, & Virtembergici principum legati. Brandeburgensis Electoris legati cum principis sui nomine tanquam ad simultaneæ inuestituræ ius pertinentis vexillum contingerent, nobilitatis nuncij contrà protestati, quòd primis illis inter D. Sigismundum & gentem Brandeburgicam conuentionibus ea Marchionũ Brandeburgensium stirps feudo compræhensa non esset, quæ postea priuata authoritate & ordinibus insciis acta essent, rata se non habere ostendebant. Aderant & Pomeraniæ Ducum legati, principumq; suorum nomine in Bithouiensem Leoburgensemque tractum ius maiestatemq; regni agnoscebant, literasq; inuestituræ accipiebant. Legati interea, quos ad Moscum missos suprà demonstrauimus in Moscouiam peruenerant; àque Mosco suoipsius ingenio feroci, tum ob rem in Liuonia prospere gestam multò etiam superbiore, contumeliis ludibrioq; excepti indignissimè habebantur: multa in nomen Polonicum & Lituanicum contumeliosè ab eo dicta factaq; fuère: cùmq; ex instituto vtriusq; gentis lautia vtrinq; legatis, qui missi fuerint, præbeantur: emere victum, nec moris sit, nec si velint, in Moscouia possint: nõ nisi sordida ac vilissima quæq. cibaria per summam indignitatem ijs ministrari iussit. In colloquiis deinde cum legati non nisi de induciis agendi mandata se habere significassent, trium annorum inducias iis dat: literas autem quas legati obsignare debebant, sine vlla conditione pure perscribi iubet: alias deinde, quas ipse legatis traderet, sub signo suo subijcit: in ijs hasce conditiones adie-

cerat; vt vniuersa Liuonia vnà cum Riga & Churlandia, quæ in potestate Regis adhuc erant, & quidquid vsque ad fines Prussiæ pertineret, Rex sibi cederet: Liuonem nullum præsidium suum implorantem, multò minus ciuitatem vllam reciperet, vllaúe ope auxilio suo iuuaret. Hasce cùm ex more iureiurando placita confirmare deberet, amotis iis, in quas legati antè iurauerant, solas profert: iureiurandoq; in eas se obstringit: atq; ita nullo amplius de his tractandi loco relicto, ex Moscouia abire legatos iubet. nouisq; eodem tempore in Liuoniam copiis missis acerrimè Vendam oppugnat: quæ sub exitum comitiorum audita omnium animos ad bellum Moscouiticum iam conuersos ira, ac indignatione eò magis accenderunt. Venda tamen à Moscis frustra oppugnata fuit. Nam cùm per aliquot dies tormentis vehementer muros verberassent, aliquam etiam partem muri diruissent; Dembinius ob exiguitatem præsidij vrbi metuens, cohortatus suos, vt eam secum ingrederentur, cùm tenere non potuisset, quod illi propter inopiam commeatuum, & non exoluta stipendia minus prompti ad pericula suscipienda essent; & quia magna ex parte equites erant, minus etiam virtuti suæ locum in præsidio fore putarent; tandem vt propius saltem secum accederent, si fortè excubias & castra hostium turbare possent contendit. quod cùm impetrasset, noctu silenti agmine eos ducens, paulò ante lucem sub portis vrbis sistit: ostenditq; quod ab hostibus iam videri cœpissent, à tanta hostium multitudine facilè circumueniri posse: itaq; potius vt viros fortes ac militares deceret, vrbem ingrederentur, virtuteq; sua vrbem contra hostem, & vrbe se tuerentur. ita vrbem ingressi eidem saluti ac præsidio fuerunt. Muris enim qui diruti ab hostibus erant, magna cura subitario opere noctu expletis, omnibus in locis fortissi-

mè hosti occursum fuit.Itaq. vere iam imminente Mosci soluta obsidione,pręmissis primùm tormentis discesserunt. quos Alexander Chodkeuicius præfectus Grodnensis, cuius Ioannes Chodkeuicius patruelis vicaria in administranda reliqua Liuonia opera vtebatur, quamuis minus commoda valetudine esset,contractis tamen vndiq. ad Seeualdum copiis aliquandiu persecutus, adipisci tamen haud potuit. Sub idem ferè tempus Magnus Dux Regis fidem secutus, à Mosco discessit. Adolescens hic summo genere natus cum Churonię & Osiliæ Episcopatum in Liuonia teneret, perditis quorundam consiliis, ac promissis Mosci & adolescentia adductus,cùm per ætatem ipse rebus suis consulere non posset, ad Moscum transierat. Ab eo fratris patruelis filia in matrimonium ei tradita,speq. iniecta fore,vt suo beneficio totius Liuoniæ regno potiretur, ad Reualiam obsidendam magno cum exercitu missus fuerat. à qua infecta re discedere coactus,tempore obsidionis Gedanensis iisdem cum promissis in Liuoniam, quemadmodum supra dictum est,remissus fuit. vbi territus crudelitate Mosci,quodque ademptis ei, quæ tenebat in Liuonia castellis ad fines Scythiæ deportare eum in animo haberet, per indicium cognito, cùm quanto in periculo versaretur cogitaret:transeundi ab eo consilium cepit: paulatimq. è potestate eius se subducens Lempsaliam, indè propius Rigam ac fines regios se recepit: Regemq.per Ducem Churlandię crebrosq.internuncios ac literas, vt in fidem se reciperet solicitabat. Rex in earum rerum incertitudinę, cùm & varia de discessu eius iactarentur, vt neq; an fratri eius Regi Daniæ,cæterisúe propinquis ipsius consilium id eius probaretur, aut fortunę eius curę omninò essent perspectum habere posset, de deditione nihil quidem tum cum illo constituit:fide tamen publica versari eum in Liuonia se passurum

ſurum oſtendit. Poſtea profecto in Liuoniam Nicolao Radiuilo Palatino Vilnenſi, eidem vt cum Duce Magno, quod in re præſenti è repub: eſſe perſpexiſſet, ibidem conſtitueret, permiſit. Hic cum in Churlandiam venisſet, ad eumq́. Magnus acceſſiſſet, in fidem illum cum omnibus ditionibus eius regio nomine recepit, inq́. verba regis ſacramento adegit. conditiones deditionis hæ fuerūt; vt quas teneret poſſeſſiones, eo quo alij beneficiarij principes ſua poſſiderent iure, à Rege ei permitterentur: aut pro illis aliæ non deteriori conditione pro amplitudine generis & familiæ eius aliquo alio in loco darentur. Vbi de euentu legationis Rex certior factus fuit, mittit ſtatim ad Moſcum Georgium Haraburdam, qui non aliter induciis iis teneri ſe velle Moſco renunciaret, quàm ſi de Liuonia conditionem, quæ nec à legatis accepta eſſet, remiſiſſet. Moſcus retento Haraburda, legationem interea ad Regem, quæ ad rata habenda pacta induciarum, iuramentoq́; confirmanda eum adduceret, deſtinat. ac præcipitante iam æſtate exercitum alium multò priore validiorem, maioriq́; apparatu inſtructum, ad Vendam, quam à noſtris interceptam ab eoq́; poſtea obſeſſam ſupra oſtendimus, mittit. Priusquàm vlterius progrediar, pauca hoc loco de principum Moſcorum origine, potentia, moribus gentis, totiusq́; imperij ſtatu præmittere placet. Antiquiſſima Imperij Ruſſici ſedes primùm Nouogardię, inde Kiouię, poſterioribus verò temporibus priusquàm Moſcouiam transferretur, Vlodimirię etiam fuit: cuius hanc ob cauſam hodie adhuc titulos Moſcouię titulis Dux anteponit. Genus principum ad Varagos annales Ruſſici referunt: gentem vt plerę́q. priſcę, nunc obſcuram: ſed tamē quam vltra marinam fuiſſe iidem annales teſtētur. Ex ea tres fratres aſcitos primò à Nouogardienſibus, qui Slaui iam tum fuerint receptos, imperium Nouogardię con-

didiſſe,

didiſſe, eique Ruricum natu maiorem fratrem præfuiſſe, reliquis duobus alias Ruſſiæ partes Bialoieſerenſem, & Isborienſem obtigiſſe tradunt: Ruricus ex Olga Pleſcouienſi Suentoſlaum deinde filium habuit. Hic magno cum exercitu in Bulgariam ad Danubium vſq; progreſſus, deuictis Bulgaris & Græcis, quibus tum Bulgari parebant, cùm agros & cultum, & copias prouinciæ adamaſſet, ſedem imperij in ea ſibi delegit. Iaropolcho filio Kiouiam, alteri Olego Dreulanos adminiſtrandos reliquit; Nouogardiam Vlodimiro Malci cuiuſdã Lubkani, vt annales habent, filio ex ancilla Olgæ Pleſcouienſis ſuſcepto conceſſit. qui cùm à Iaropolcho regno pulſus trans mare fugiſſet, auxiliis maritimis comparatis reuerſus, cùm quę primę obiectę ei fuerant ditiones, tum Kiouiam deiecto Iaropolcho occupauit, tenuitq́. Ab hoc omnes deinde principes Ruſſię, profecti traduntur. Nam cùm duodecim filios reliquiſſet, diuiſa inter eos omni Ruſſia imperium ac domicilium imperij Kiouiam maiori natu Suentopolcho tradidit. Huic ſine liberis mortuo, duo alij fratres Iaroſlaus, & Iſoſlaus ordine in regno ſucceſſerunt; Poſt eos Vlodimirus Monomachus Vſeulodi Vlodimiriæ Ducis filius, cuius hodie adhuc magnum apud Ruſſos nomen eſt, ex eadem ſtirpe potitus imperio fuit. quod interpellatum quidem interim ab Vſeulodo Suentoſlai ex Olgo nepote, & Igoro pronepote qui auitum regnum recuperare conatus fuerat, penes Vlodimiri poſteritatem nihilo minùs remanſit; ſequentibusque temporibus Andreas Dux Suſdalienſis ab eadem Vlodimiri ſtirpe profectus, fœdere cum vndecim alijs cognatis Ducibus inito, deiecto Miciſlao, qui ex Monomachi poſteris regnum Kiouiæ tenebat, Miciſlaum filium ei impoſuit. hic primus ſedem imperij Volodimiriam, principatumq́; in Suſdalienſium domum tranſtulit. quem qui tenebat,
etſi

etſi imperiũ in reliquos agnatos Duces non habebat, magni tamen Ducis nomine vtebatur, dignitateque ac honore cæteris, qui comiter quaſi maieſtatem eius colebant, antecedebat. cumq́; honor is antea vel ſucceſsione, vel reliquorum omnium ſtudijs vni deferretur, nonnunquam vi ac armis occuparetur; poſteaquàm in Tartari poteſtatem conceſſerunt, ab eo peti cœpit. Imperij autem Tartarici circa annum ab orbe condito VI. M. DCC. XXXII. quemadmodum Ruſſi annos numerant, à nato autem Chriſto ducenteſimo viceſimo quarto, ſupra milleſimum in annalibus eorum mentio fit. quo Tartari contra Cottianem Ducem Polouſciorum cum exercitu progreſſi, Ruſſiam vaſtarunt. cumq́; Cottian Miciſlaum Romani filium Ducem Siernouienſem ſeu Kiouienſem: vtroq; enim nomine in annalibus appellatur: qui filiam eius in matrimonio habebat, & complures alios Ruſſicos Duces in auxilium euocaſſet, die xvij. Menſis Iulij ad Kalkam magno prælio eos Tartari ſuperârunt: vndecim Ruſſicos Duces: Heroes, vt annales appellant, equitum forte genus quoddam, ad ſeptuaginta interfecerunt: multos captos egerunt. Reuerſi deinde Batti duce tredecimo anno poſt quadrageſimo quinto nimirum ſupra VI. M. DCC. ſubiugatis primum Roſanenſibus & Vlodimirienſibus, cæteriſq́; ferè omnibus Ducibus, vniuerſam Ruſſiam ſibi ſubiecerunt: & quamuis non raro deinceps quoq; bello cum iis Ruſſi contenderent; tributariam tamen ſemper ferè inde habuerunt. Ab eo igitur tempore magni etiam Duces à Tartaris Ruſſiæ dari cœperunt. Dabantur autem ferè quemadmodum oſtẽdimus è Suſdalienſibus. Moſcorum Ducum, atq; ipſius adeò ciuitatis æqualis temporum Batti ac vaſtationis, quæ ab illo Ruſſiæ illata eſt, memoria in annalibus eorum extat. Inter alias enim vrbes Moſcouiam quo-

que

que à Batti expugnatam, ibidemq; Philippum quendam Palatinum & Vlodimirum Georgij magni Ducis filium captum à Tartaris tradunt. Anno ab orbe condito XII. S. VI. M. DCCC. Andrea Alexandri filio magno Duce mortuo inter Michaëlem Iaroslai filium Tuerensem, & Georgium Danielis filium Moscouiæ Ducem, de principatu magnoq; Vlodimiriæ Ducatu contentio fuit: quem cùm vterq; à Tartaro peteret, Tartarus primò Michaëlem retento penes se Georgio, inde aliquo tempore interiecto xxv. anno supra VI. M. DCCC. Georgium regno confirmauit: indeq; ad hoc vsq; tempus, quamùis aliquando Russi vniuersi Susdaliensem iterùm dari sibi à Tartaro peterent, perpetuò tamen in Moscouię Ducum familia honor is permansit. ex quibus cùm proauus huius, qui nunc rerum potitur, Basilius Basilij filius post patrem & patruum Constantinum imperasset, conspiratione à Demetrio Georgij filio cognomento Siemacha Duce Seueriensi, Ioanne Andreæ filio Mosaiscense, Borisso Alexandri filio Tuerense Ducibus contra eum facta, regno ab iis exutus, luminibusq; à Georgio Seueriense orbatus fuit: verùm à Nouogardiensibus adiutus regnum recuperauit, pacatèq; deinde id obtinuit. Successit huic Ioannes filius; qui primus eam ad quam nũc excreuerunt, potentiam fundauit. Ducem Tuerensem, quamùis vxorem ex ea domo haberet, regno pepulit, principatumq; obtinuit; haud multò post & Nouogardia magna per fraudem capta, in seruitutem eam redegit, & alios principatus tentare cœpit; eoque potentiæ peruenit; vt cæteris ducibus metu concedentibus, nemo qui cupiditati eius resistere auderet, reperiretur. Idẽ Tartarorum iugum primus excussit, coniugis Sophiæ Gręcę è Palęologorum genere, quam mortua Tuerense super induxerat, ingentis spiritus mulieris vocibus impulsus,

pulſus. Haud diſsimili deinde ratione filius eius Baſilius potentiam, cuius pater fundamenta iecerat, in immenſum ferè auxit. Ad ea quæ pater pepererat, Smolenſcen. Ducatum maximum, ac quicquid Seuerienſis ditionis reliquum erat, adiecit: Kaſanos mari & terra tentauit; principes omnes agnatos ditionibus ſuis exutos, tum Pleſcouienſem ciuitatem maximam in ſeruitutem redegit. Succeſsit ei in imperio hic, qui nunc rerum potitur, Ioannes. qui & ipſe regnum ampliſsimum à patre acceptum, fortuna ac induſtria adiutus multò id fecit amplius. Kaſanenſe & Aſtrakanenſe regna à patre ſummis viribus oppugnata cuniculorum et puluerum maximè, quos cuniculis in vrbium oppugnationibus ſubiecerat, nouo ijs temporibus apud illas gentes artificio adiutus, in ditionem redegit: mariq. omni Caſpio vnà cum ijs in poteſtatem accepto, ad Perſidem ferè imperium protulit: Liuonię maximam partem per diſſenſiones Liuonum occupauit: Suecos multis ſępè cladibus affecit: Polotiam temporibus Sigiſmundi Auguſti cepit; cumq; Selymus Turcarum imperator Tanaim flumen cum Rha flumine maximo, quem Ruſsi Volgam ſua lingua hodie appellant coniungere ſtatuiſſet, vt claſſe ex Ponto Euxino aduerſo Tanai in Rha inuectus, Aſtrakanum in oſtio fluminis Rha, quo in mare Caſpium influit, ſitum, ac per id vniuerſum mare Caſpium poteſtatis ſuæ faceret, Turcæ quoque victi fama ei quæſita fuit. Nam cum Selymus à Sigiſmundo Auguſto per Ibraimum Chauſium, qui ex nobili Straſſorum familia in Polonia natus, à pueritia impietate Turcica imbutus, ac maximis deinde præmijs ob ingenij elegantiam affectus fuerat, per ditiones eius tranſitum exercitui poſtulaſſet, is verò à Sigiſmundo Auguſto negatus ei fuiſſet, Selymus nihilominùs per Tartariam ad perfodiendum ſpacium Iſthmi, quod inter duo hæc flumina anguſtiſ-

ſimum eſt,iamq. Moſcouitico ſolo continetur,exercitum miſit. qui cùm per vaſtiſsimas ſolitudines iuiſſet, Tartaris ipſis inuitis negocium adminiſtrantibus, ac antè viarum incommodis attritus Moſcis obiectus fuiſſet,nullo operæprecio perfecto diſcedere coactus fuit. Ita repente collecta potentia non finitimis modò omnibus,ſed remotioribus etiam quibuſq. nationibus terrori Moſcus iam erat; eoq́. faſtus in tanta finium,ac rerum geſtarum amplitudine proceſſerat, vt omnes alios principes præ ſe contemneret; nullamq́. gentem eſſe exiſtimaret, quæ opibus ac potentia contendere ſecum poſſet. Cùm ante hac Kneſiorum, Ducum ſcilicet nomine,magni cognomento,quo eos,qui ipſis parebant,præirent addito, vſi eſſent; Pater huius Baſilius repetito ex interpretibus Slauicis ſacrarum literarum nomine, primus Ciarium,quod Regem eorum lingua ſignificat,appellari ſe voluit: eoq́. à Maximiliano eius nominis primo Imperatore appellatum ſe iactabat. Ad religionem Chriſtianam à Baſilio quodam Archiepiſcopo Conſtantinopolitano nomen Ruſsicum perductum,ſacriſq́.Chriſtianorum initiatum ipſorum annales, ac Byzantina etiam hiſtoria habet. Itaq́. vt primo religionis authore Græco, ac frequentibus deinde inter Græcos & Ruſſos per Mæſiam ac Illyrium, quæ à Slauonicis eiuſdemque linguæ gentibus tenebantur, tum Kiouiam, quæ per Boryſtenem cum Ponto Euxino coniungitur,commercijs, cùm literas Græcas tum ritus à Romanæ eccleſiæ inſtitutis diuerſos magna ex parte retinent; vt non pauca tamen ex illis ipſis cùm tempus,tum Metropolitarum ac aliorum Epiſcoporũ principi ſuo obſequendi ſtudium deprauarit. Leges quibus vtantur,paucas admodum habent: eamq́. ferè ſolam,vt principis voluntatem pro lege obſeruent. De eo ita illis perſuaſum eſt, Metropolitis maximè opinio

nem

nem hanc eorum iuuantibus, per principem tamquam interpretem Deum secum coniungi: ac prout de Deo meriti sint, ita principem vel benignum in se vel asperum esse. Itaq. voluntati eius non secus ac diuinæ, seu turpia seu honesta, seu mala, seu bona iubeat omnibus in rebus parendum pro fidei decreto habent: illeq. vitæ ac necis omniumq. rerum summam in suos potestatem obtinet. Quod vt ad potentiam comparandam conficiendaq. bella maximum habet momentum: vnum omnibus rebus summa cum authoritate pręesse: omnia imperia solum administrare: eundem & consiliorum dominum, & rerum omnium authorem esse: exiguo temporis spatio copias quàm maximas cogere posse: fortunis ciuium ad potentiam suam stabiliendam pro suis vti: & quemadmodum iis rebus maximè authoritas ac opes Mosci creuerunt; ita crudelitas quoque eius ac dominandi asperitas vehementer confirmata est. Itaq. cùm infinitos penè variis cædibus sustulit: tum maximè Andream fratrem patruelem, ob nouarum rerum suspiciones quasdam cum liberis omnibus ac vniuersa familia, vna sola filiola quam Duci Magno deinde locauit, relicta exquisitissimis cruciatibus necauit: nobilitatem Nouogardiensem amplissimam, quam fratris rebus studuisse suspicatus fuerat, funditus penè excidit: popularium quacumque incederet sæpè magnam stragem fecit; cùm vt turbæ hominum miserorum gratiam ac misericordiam eius implorantes illi sese obtulissent, à satellitibus minutim eos concìdi; vel maximo numero sub glaciem, qua magnam partem anni lacus ac flumina consistunt, mergi iuberet. de quo cogitanti eò magis mirum videri necesse est, quomodo quæ à cæteris principibus indulgentia ac obsequio in suos vix parari soleant, in tanta nihilominus immanitate singularis erga eum

 populo-

populorum charitas atque incredibilis, quæ eorundem in principes suos est fides, existere possint; ac non modò seditiosè nihil ferè cōtra eum ab iis suscipi, sed & in præsidiis tuendis incredibilem constantiam præstari: paucosq; omninò ab eo transfugere: non raros autem repertos hoc ipso bello, qui vel maximis pręmiis propositis fidem tamen erga principem vel cum periculo suo iis antepos uerint. Huius rei cùm aliæ non nullæ causæ sunt, tum maximè præter eam, de qua suprà dictū est, duplex religionis opinio. Nam & omnes, qui in religione ab iis dissentiunt, etiam eos, qui Romanæ ecclesiæ ritu vtuntur, barbarorum loco habent, ac tamquam pestem aliquam detestantur; nihilq; omninò cum iis commune habere fas ducunt. ex qua existimatione illud quoq; profectum est, vt Princeps quoties externos legatos audit, in pelui aquam admotam habeat, qua manus quasi illorum contagio pollutas subitò abluat. Et suæ religionis institutis eandem, quam Deo, principi suo fidem se debere edocti, nō minùs vel constantiam eorum laudant, vel relictis corporibus animos in cœlum protinus emigrare, ac cœlesti beatitudine frui prędicant, qui fidem erga principem suum ad extremum vsq; spiritum retinuerint, quàm qui ex discipulis seruatoris nostri in singulari erga illum pietate atque fide ad mortem vsq; perstiterunt. Superstitionem alunt imperio suo principes; dum ad nullas exteras nationes, nisi si quos in legatione atq; ita quidem mittāt, vt singulis legatis singulos custodes ponant, nec cuiquam remoto custode cum aliquo colloqui liceat, quemquam commeare: aut exteros etiam promiscuè commercia cum suis agitare patiuntur. Ita fit, vt quasi perpetuis ignorationis tenebris oppressi aliarum gentium humanitate non perspecta nec percepta omninò dulcedine libertatis, præsentia melioribus, cognita dubiis an-

biis anteponant. Accedit ad hæc metus amorq́; ac cura cuiusq; suorum, quæ magnos etiam animos, libertatiq́; assuetos facilè debilitant. Quos enim exercitibus aut præsidijs præficit, aut vlli omninò muneri adhibet, eorum coniuges, liberos, propinquos, & quæ charissima quisq; habet, obsidum loco semper retinet: in eosque omnia cruciatus exempla edit, si quis illorum ab eo desciuerit, aut si qua res non ad nutum, aut voluntatem eius facta sit. De rebus tamen creditis, contractibus, alijsúe priuatis rebus pauca quædam apud ipsos iura scripta sunt. Pœnarum tria omninò genera ijs nota sunt. Mortis, cuius infinita fœdaque genera: multarum & fustium; quæ tamen in immensa principis potestate, non minùs frequenter, quemadmodum dictum est, pro libitu eius, quàm pro merito plerisque irrogantur: carcerem ad custodiam magis quàm pœnam habent: exilia planè ijs ignota sunt. senatum, cùm pro libidine omnia administret, in speciem magis habet. Magnam is partem ex Knesijs constat; quo nomine Duces, vt ostensum est appellant, primæuorum Ducum à Moscouiæ principibus oppressorum posteritatem, aut quos princeps pro cuiusq. meritis, aut sua in quenq. gratia in nomen vel ordinem eum legit. Nobiliores cùm alijs insignibus à vulgo distinguuntur, tum quòd patris nomen titulis alijs ad exemplum Principis soli præscribant. magnificum hoc apud illos, eoq́; ad æquales, aut inferiores solùm vtuntur: ad principem non modò patris nomine vsurpando abstinent, sed ne suum quidem nisi propria linguæ eius enunciatione quodammodo corruptum, quo non modò seruos eius sed quasi homunciones non homines cum illo comparatos se significent, ponunt. in exercitu paruum tympanum ad ephippia singuli item suspensum gerunt; quo quoties agmen sisti vsus est, à primo impulso, so-

noq́. à proximis excepto & cæteris deinceps tradito, exiguo temporis momento totus exercitus consistit. Metropolites senatum non ingreditur: consilio tamen eius quoq; nonnunquam vtitur, aut quo maiorem sibi apud populares venerationem conciliet, vti saltem se simulat. Militiam more cæterarum gentium ex equitatu & peditatu compositam habet: equitibus tamen Tartaris Nohaiensibus maximè vtitur. Nulli sanè rei magis quàm munitionibus fidit. Itaq; & oportunissimis locis intra lacuum aut fluminum ambitus plerasq; sitas habet; præsidiisq́;, apparatu, commeatuq; & omnibus rebus necessariis diligentiùs ferè quàm quisquam alius princeps eas instruit. Ei rei iam ab eo tempore studere cœpisse videntur, quo humilibus adhuc rebus eorum non multùm viribus contra potentiores vicinos poterant: sed locorum vt plurimùm oportunitatibus sese tuebantur; iisdemque intercipiendis crescebant: postea quòd semper, quoties prælio cum vicinis maximeq́; Polonis decertassent, inferiores suos discedere animaduerterent, nec multùm in prælio virtuti suorum credere se posse re ipsa edocti essent, necessariò retinuisse. Castella ferè omnia, vt in magna lignationum copia ex materia multis ingentibusq; trabibus congestis exstructa apud ipsos sunt: quæ eadem cespite nonnunquam vestire: omnia autem crebris propugnaculis ac turribus distinguere, fossis præterea, quibus natiuæ desunt, manu factis, valloq; ac ceruis circumdare solent. quæ res efficit, vt non solùm opus ad speciem inelegans non sit, sed ante hoc bellum, quo pleraq; candentium globorum incendiis à Rege expugnata fuerunt, ad defensionem etiam tutiùs, maioremq; quàm lapis oportunitatem habere crederetur; quòd tormentorum ictibus faciliùs & resistat materia, et si quando iis pateat, non tamen, quod in saxo accidere solet, magnam muri stragem secum ferat.

rat. quæ tamen ad Liuoniam pertinent, ex lapide etiam muros habent. Præsidia nobilitati singulis annis pro arbitrio indicit. Ex ea descriptos perq; munitiones distributos non longiùs anno in vno præsidio continet. Adiungit his pixidarios ex plebe stipendiarium militem. Pręfecturę item annuę sunt. Pręfectos ternos plerunq; designat, primum qui præcipuam curam munitionum gerat; cuiq; nullum omninò in casum extra munitionem egredi, ne dum pernoctare licet: reliquos duos primo custodes ponit. quorum alteri, si id vsus postulet, in eamq. rem mandata à principe habeant, excursiones facere, munitionesq; excedere permissum. Eos sua lingua ad Polonicorum Palatinorum exemplum, quamuis nec perpetuus is honor sit, & vnius saltem castri imperio, eoque inter plures communicato terminetur, Voiuodas tamen quasi belli Duces appellant. Aurum, argentum, cæteraq; metalla naturáne an quærendarum rerum earum inscitia illorum iis negarit, non facilè affirmarim: vtuntur sanè omnibus hisce importatis. è Perside sericum, vestem pictam, gemmas, vnionesq; habent: cum Germania aliisque remotioribus occidentis oris arma, tormenta, puluerem tormentarium, argentum etiam atq; aurum suis mercibus, pellibus pretiosis, quibus maximè abundant, lino præterea, cera & corio magnam partem permutant. eius negociationis Naruam, posteaquàm in potestatem eius peruenerat, posterioribus temporibus sedem Moscus constituerat. Angli etiam Noruegiam, Lappiamq; ac totum quasi septentrionem circumuecti per mare glaciale viam sibi patefecerunt, qua Voloda fluuius ex penitiori Moscouia se effundens, portum D. Nicolai eo in mari efficit. In moribus gentis præter fidem in principem, laborum inedię cęterorumque incommodorum, quorum est tolerantissima, patientiam, mortisq; ipsius contemtum probes. homines

cæteroquin in libidinem proni sunt, nec fœminarum solùm amoribus dediti, quam ob causam & impuberes ferè matrimonia contrahunt, sed & puerorum: ingenio fallaci, adq; dolos ac fraudem praua consuetudine versutissimo: non minùs fortassis ad bonas artes prompto futuro, si qui iis imbuat, extiterit. Rex Varsauia digressus ad Russicas res componendas Leopolim contendit. Antequàm discederet Krakouiensis, Sandomiriensis & Siradiensis Palatinatuum, quos in sciscendo tributo à reliquorum omnium consensu se seiunxisse suprà osten dimus, conuentus edixerat. In itinere cognoscit Siradiensem Palatinatum mox assensum: reliquos duos in recusando tributo perstare. Subsistit hanc ob causam Sandomiriæ: eoq; minoris Poloniæ senatores omnes euocat. Ex horum sententia Palatinatuum eorundem denuò communem conuentum Korcini habet. Assensi hic tandem & ij fuerunt, remittente Rege de tributo cereuisiali, vt vbi duodevigesima à regis, & ecclesiasticis, vicesima quarta à nobilitatis subditis exigeretur. Leopoli Tartaricas legationes Rex audijt: ad eas rogatu Tartari Turcarum Imperator suum legatum adiunxerat. Facta cum Tartaro pax fuit ijs conditionibus, quibus sub prioribus regibus eam habuisset. attulerat literas à principe suo scriptas, in quas pacem postulabat: in ijs de finibus non nihil adiecerat, & de Nisouijs accuratiùs sibi cauerat. Rex non receptis literis, ijsdem quibus maiores sui legibus eam coluissent, se quoque pacem cum eo obseruaturum, donatiuaq. ab illis dari solita daturum verbo respondit. Ita per totum Moscouitici belli tempus pax à Tartaro fuit. Ne verò à Nisouijs quoq; per absentiam suam quid turbaretur, exemplo & metu continendos existimans de Podkoua capitis suplicium sumit: Amurathe Turcarum Imperatore vt sibi dederetur, per legatos deposcente. Illud autem

tem vt faceret, eò grauiores causas habere se videbat, quòd Kosakki prioris expeditionis successu nondum ab instituto deiecti, eiusdem Podkouæ minori natu fratre Alexandro in Valachiam reducto Petrum Palatinum denuò non sine proprio periculo deturbârant. Alexander enim cùm viuus in hostium potestatem venisset, palo suffixus: Nisouiorum pars à Turcis intercepta Constantinopolim in catenis missa fuit. Idem tamen Petro quoque tamquam per ignauiã ac socordiam toties deiecto calamitosum postea fuit. Etenim sublato è medio Mahomete Bassa, qui principem inter purpuratos locum tenuerat, Achmetis, qui in eius locum succesit, studio de principatu amotus, inq; eius locum Iancola quidam è Saxonib. Transiluanicis oriundus; sed qui non modò nationem Valachicam, verùm genus etiam principum Valachiæ ementitus fuerat, prouinciæ impositus deinde fuit. Compositis hunc in modum reb. Rusiæ, Cracouiam Rex proficiscitur. Venit eòdem Moscouitica legatio. eius ætate atq; dignitate princeps in itinere morbo extinctus fuerat. Reliqui, misis obuiam qui exciperent, ex more in vrbem atq; hospitium, indè ad Regem deducti, verbum se facturos negarunt, nisi prius Rex aperto capite assurgens de valetudine & statu principis sui percontatus se esset. Rex cùm præter rei indignitatem non committendum sibi arbitraretur, vt ad hostis barbaro fastu elati, & qui tantos iam spiritus atq; arrogantiam sibi sumpsisset, vt vix ferri posset, superbiam obsequio aliquo suo quid adderet: illi verò in sententia perstarent, ac potiùs infecta re discessuros se confirmarent; permisit vt inauditi in hospitium, indè in Lituaniam lentis agminibus se reciperent. Animaduersum indè fuit, tributum quod in Comitiis Varsauiensibus sancitum fuerat, non modò prædicatione nonnullorum inferius, sed ipsi bello in cuius

vsus

vsus ab ordinibus deputatum fuerat,par non fore. Rex quòd nec comitia eo tempore habenda sibi censeret, ne si nihil rerum gessisset,inani belli simulatione pecuniæ quàm maximæ cogendæ rationes quærere à nonnullis iactaretur ; nec priuatos nobilitatis conuentus cogendos; ne illud toties præter instituta maiorum vsurpari à se nobilitas queri posset ; cùm iudicia tùm à nobilitate obirentur,per eos interim conuentus,quid de tributo illo polliceri sibi posset,necessariò nobilitati proponendum existimabat ; quòd non deessent,qui magnitudinem tributi eius in immensum oratione augerent. Indè ad omnes vicinos principes legatos designat; qui & amicorum erga se beneuolentiam magis, firmiusq́. sibi adiungerent;vel maleuolorum consilia distinerent. Præcipuè cum Augusto Saxoniæ ac Ioanne Friderico Brandeburgensi principibus Electoribus consilia belli communicat. Hi indignè ferentes barbara crudelitate tandiu in nomen Germanicum à Mosco sæuiri,ad bellum pro Liuonibus suscipiendum,quibus illi tanto terrarum interuallo ab illis oris disiuncti minus adesse possent,amicè eum hortabantur. à Brandeburgensi bellica etiam tormenta quędam dono ei missa fuerunt. Ad Turcam vbi legati venissent, Mahometes prudentissimus trium orientis Imperatorum consiliarius,& in Regem haud malè animatus,cùm de instituto Regis intellexisset,fauere se conatib. eius dixit,faustaq; ac felicia ei precari: magnam tamen rem suscipi: magnas vires esse Moscouiticas: neq; secundùm suum principem vllum in orbe terrarũ potentiorem eo principem se existimare. Dimissis legatis ad domesticarum rerum curam Rex conuersus fuit. Institutis regni non posse prorex creari dicebatur: itaque si quid per suam absentiam in hostico accidisset, cum primoribus è senatu se communicaturum pronunciauit. pacem publi-

cam

cam seuerè sanxit; maximè Kracouiæ; ne quod alijs temporibus acciderat, inter dissentientes de religione tumultus aliquis oriretur. Edixit si quis in vrbe opidoúe insolentiùs quid fecisset, præsertim si dubitationem iuris cognitio habitura esset, ad suum aduentum in custodia haberetur: cùm aliàs ordinaria iuris publici ratione in recentibus criminibus vis vnà cum præfectis, magistratus vrbani cognoscere, interq; eos si non conueniat, Rex consuli soleat. Dum Kracouiæ Rex est, nuncius partæ à nostris ad Vendam victoriæ allatus tanquam totius belli omen secum attulit. Obsederant eam denuò, quemadmodum suprà demonstrauimus, Mosci longè maioribus quàm antea copiis & quatuor præcipuæ authoritatis Palatinis, Petro Tatouo, Basilio Voroncio, Petro Chorossino, Andrea Scholkanouo ad eam missis. Dum per aliquot dies frustra vrbem oppugnant, nostris sui colligendi, & cum Sueciæ militię prę fecto Georgio Boiie consilia communicandi spatium dederunt. Confluunt Stropam, vbi Buringius tum erat, Andreas Sapieha earum, quæ tum in Liuonia erant, copiarum legatus, Matthias Dembinius; ex Liuonibus præter Buringium, Nicolaus Korffius, Platerus, ac alij nonnulli cum equitum aliquot manu. iis ad Gouiam flumen medio inter Volmariam & Vendam loco Suecicæ copiæ se adiungunt. Indè digressi hostem instructa acie sub signis ad Vendam expectantem adoriuntur. Cùm accerrimè à nostris pugnaretur, Polonis, Lituanis, ac Suecis ad vlciscendas hostis iniurias: Liuonibus ad libertatem: omnibus ad laudem & gloriam inter se cohortantibus, hostium equitatus pellitur, Tartaris maximè in fugam effusis. sub noctem Palatini militem ex fuga colligere; castrisq; continere cœperunt: hortarique vt pro inueterata gentis gloria, & ratione sacramenti militaris extremam potiùs fortunam experirentur,

tur, quàm castra apparatumq; bellicum à principe suo fidei eorum commissum desererent: verùm augente periculo ac nocte metum, eademq; pudorem ac flagitium tegente, ob eaq; non patiente se contineri multitudine, Palatini duo Petrus Chorossinus & Andreas Scholkanous, qui equitibus præerant, vnà cum equitatu in fugam se eiecerunt: reliqui duo, quibus tormenta commissa fuerant, soli ferè in castris relicti insigniora tormenta bellica amplexi, vt castra & instrumentum militare, fidemq; erga principem suum ad extremum spiritum retenta à se testarentur: itaq; à nostris postridie summo mane castra ac munitiones irrumpentibus inuenti, viui in potestatem cum castris munitionibusq; ac tormentis ad triginta deuenerunt. Aliud documentum fidei non minùs insigne, qui onerandis tormentis præerant, pixidarij dederunt. Apud Moscos hæc administrandorum tormentorum ratio est. tormenta terra defodiunt, ante ea atq; os adeò tubi iustæ altitudinis fossam ducunt. in hac qui onerandorum curam habent, delitescunt: ad os tubi funis aptatur: hoc cùm implenda sunt in fossam deprimuntur, cùm exoneranda rursum laxantur. Erant tormenta maximè insignia vnum lupi: alterum accipitris: virginum duo: totidem falconum imaginibus atque nomine: quædam prætetrea Sueco adempta cum eiusdem insignibus. Horum qui administrationi præerant, cum plerisque suis interfectis, cæteris dilapsis nostros tantùm non castrorum potitos viderent, cum spe tuendorum tormentorum vitæ simul amore abiecto, collo funibus, quos à summitate tuborum dependere ostendimus, inserto, vltrò mortem sibi consciuerant. Insignis ea victoria fuit: hostium multi cæsi, capti non pauci fuerunt, exigua omninò nostrorum iactura. Tormentis, quæ diximus, amissis, ijsdem insignibus & nominibus alia & complu-

complura præterea conflari mox Moſcus iuſsit; ad potentiam ſuam oſtendendam pertinere exiſtimans, nihil à fortuna ademptum ſibi videri, quod non breui à facultatibus ſuis inſigni cum acceſsione expleri poſſet. ſub idem tempus Reualienſes opem ac miſericordiam Regis implorantes, vt aliquo numero frumenti ſe iuuaret, à Rege petierunt: in maximas anguſtias tot annorum bello ab hoſte redactos: commercijs ferè omnibus excluſos: intra mœnia compulſos ab agricultura longo iam tempore ſe prohiberi. His centum frumenti onera donat. Priuſquàm Cracouia Rex diſcederet de Duce exercitui præficiendo cum ſenatoribus delibe-rat; qui cùm oſtenderent, vel in perpetuum munus hoc alicui eum deferre poſſe, vel extra ordinem vnum aut plura bella mandare; plerisque tamen, vt in id ſaltem bellum aliquem legeret, placeret, Cracouia Varſauiam diſcedens Nicolaum Milecium Palatinum Podoliæ, eò ad ſe euocat. Hic cùm paulò ante exceſſum Sigiſmundi Auguſti Bochdanum in Valachiam reduceret, ac prę-ter opinionem à Valachorum Turcarumque maximis copijs circumuentus fuiſſet, exercitum magna cum laude incolumem in Poloniam reduxerat, indeq; magnam virtutis & ſcientię rei militaris gloriam ſibi parârat. Milecius valetudine, qua tenui vteretur, & alijs quibuſdam difficultatibus ſe excuſabat: tandem in eam ſaltem expeditionem imperium accepit. Itaq; conſtituto cum eo, quos quotque turmarum præfectos ac centuriones ſcribi vellet, domum vt ſe pararet, Rex eum dimiſit. Indè Grodnam mouit. maxima autem afficiebatur Rex difficultate, quòd & pro magnitudine ſuſcepti belli paucæ omninò pecuniæ ex tributo collectæ adhuc erant, & vt maximè integræ conferrentur, minimè tamen tanto bello pares fore videbat. Iis omnibus rebus quanto poteſt ſtudio occurrit: pecunias partim mutuo

ſumit, partim quas in fiſco habebat priuatim ſuas, exponit. Militem paſsim per Poloniam ſcribi iubet: mittit ad fratrem Chriſtophorum Principem Tranſiluaniæ, vt Vngarorum veteranorum cohortes aliquot & alas equitum ſcribat. Chriſtophoro Roſdraſeuio & Erneſto Veiero in Germania militis conquirendi negotium dat. Lituanici proceres, cùm de difficultatibus ijs cum illis communicaret, prout quiſq; opibus maximè valebat, voluntarium militem offerebant; quotq; ſinguli adducturi eſſent, edebant. quorum numerus cùm ad decem millium ferè accederet, non parum ea re, atq; alacritate Lituanorum recreatus, eò maiori animo ad reliquas res adminiſtrandas aggreſſus fuit: conſtitutiſq; ita pro tempore rebus ijs Vilnam acceſsit. Palatinus Vilnenſis, Nicolaus Radiuilus, cui imperium militare in Lituania à Rege traditum antea fuerat, poſtea etiam abdicata à Ioanne Chodkeuicio Leopoli adminiſtratione Liuoniæ, eiuſdem prouinciæ cura ad tempus demandata, Chriſtophoro filio pocillatori regio, & aulicæ militiæ per Lituaniam præfecto exercitum, qui in Liuonia fuerat, tradiderat. Is cùm ad Derpatum excurſione facta, agrumq; hoſtium longè lateq; populatus, Kirempeſium per excurſionem cepiſſet, euertiſſetque, ſub hoc tempus ad Regem & patrem Vilnam venit. venientem exercitus emerita ſtipendia flagitans ſequutus fuit. Ibidem alia, quæ vſui bello eſſent, apparare Rex inſtituit: tormenta bellica ad modum quendam, quem ipſe vſu atq; experientia accommodatiſsimum cognouerat, fundi iuſsit. Kaunæ pontem fieri imperat, quo in ſequentibus expeditionibus vtatur. Is ex ſingulis nauibus componebatur; quæ deinde tabulatis ita inter ſe coniungebantur, vt quoties opus eſſet, ſeparari, curribuſq; ſingulis vnà cum tabulatis impoſitę, binis iumentorum iugis non incommodè in quemcunque locum

transferri possent. simul quod neq; copiæ omnes conuenissent, nec frigora, quæ in regione Trionibus exposita eo anno vltra solitum ad Ioannis permanserant, vt nec vllæ herbæ ad id tempus se effunderent, recessissent, Lituanicis causis, quæ in longiorem iam diem prolatæ erant, cognoscendis operam dedit. Inde Basilium Lopatinscium cum literis ad Moscum mittit: ijs iustum bellum illi indicit: causas belli hasce denunciat; quòd ostentatione pacis prouinciam Liuoniam bello ac incendio vastasset: legatos suos contumeliosè habitos, ad extremùm duplicibus induciarum literis elusisset: eodem tempore nouis in Liuoniam copijs missis Vendam oppugnasset: sua legatione ad priores iniurias nouam contumeliam ac ludibrium adiunxisset. Remisit sub idem tempus Moscus Haraburdam, quem hactenus retinuerat, nullo alio responso, quàm quod paulò pòst suum hominem ad Regem missurus esset, qui ijs de rebus ageret. Itaq; sequutus eum mox cum literis quidam fuit. Postulabat hic, vt inducias, quæ antè perscriptæ essent, Rex obseruaret: de Liuonia si quid controuersiæ superesset, de ea amicè per arbitratores, quos vtrinq; nominassent, secum conueniret. Negabat Rex, quemadmodũ iam antè fecerat, posse se huiusmodi inducias vlla ratione admittere. Nam de Liuonia quod adijceretur, amicè de ea inter ipsos disceptari posse, frustrà & ridiculè adijci: semel enim receptis iuramẽtoq; firmatis inducijs, in quib. omni Liuoniæ iure cederet, nihilq; amplius petiturũ se eius profiteretur, si postmodùm de ea ageret, cui dubiũ esse posset, contra proprium iuramentum se venturũ: & vel eam ipsam ob rem causa cadere debere. Quòd si in Lituania Rusiaq; pacem sibi cum Rege esse vellet: in Liuonia armis de iure disceptari: nouam quidem hanc induciarum rationem sibi videri: ac etsi intelligeret temporibus Sigismundi

Augusti atq; interregnorum obtrusas aliquando huiusmodi ab eo inducias fuisse; se tamen cùm faciendę nouæ sibi sint non nisi iustas facere velle: neminem tam barbarum aut imperitum rerum esse, qui non videat, si constitutis melius rebus suis per Liuoniam, in Lituania bellũ redintegrare velit, per huiusmodi inducias, quandocunq; illi integrum id futurum, quibus de cesione Liuoniæ conditionem adiecisset; qua bello in Liuonia gerendo à Rege violata, nunquam illi belli in Lituania instaurandi causa deesse posset. Nuncio hoc dimisso Tartari postulata cognita fuerunt. Hic sub idem tempus ad Regem legatos miserat, quòd bellum contra Moscum suscipi intellexisset, ex fœdere, quo Regibus Poloniæ operam suam contra quosuis hostes, vnico Turcarum imperatore excepto nauare tenetur, ab altera parte irruptionem in Moscouiam facturum se ostendebat: petebat donatiua: Nisouiorum iniurias coërceri postulabat. Responsum huic fuit, quòd operam suam contra Moscum polliceretur, facere eum officium suum: donatiuum datum iri: Dantur autem aliquot aureorum millia & certus vestimentorum numerus: Nisouios colluuiem ex varijs nationibus collectam nec in potestate Regis esse: atque ex ipsis Tartaris & Turcis non raros sese illis aggregare: datum nihilominus operam iri, quantum eius fieri posit, vt iniuriæ illorum prohibeantur. à bello tamen cõtra Moscum contrà quàm promiserat omninò abfuit, alio contra Persam, quod à Turcarum imperatore tum gerebatur, auocatus. Aderat & Gottardus Churlandię & Semigallię Dux, confirmationemque feudi sui & inuestituram petebat. Eum Rex Disne sistere se iusit, interim ad senatum ea de re retulit. Exercitus indè vt sub principiũ mensis Iulij Suirum conueniret edixit. Venerat iam Vilnam Vngaricus peditatus Christophori Transiluaniæ Principis Regis fra-

gis fratris missu: eiusdemq; delectus iusta equitum ala. Polonicum militem Milecius, qui & ipse sub idem tempus ad Regem redierat, cùm segnius à quæstoribus ac exactoribus expedita re pecuniaria, ob auctoramenta tardiùs accepta moræ nonnihil à milite interponeretur, vt quàmprimùm ad edictum conueniret, acriter vrgebat.

R. HEIDENSTEINII SEC. REGII DE BELLO MOSCOVITICO *Commentariorum*

LIBER SECVNDVS.

VILNA PRIDIE CALENDAS Iulij Rex profectus Suirum indè venit. Ibi Lituanici equitatus partem vidit; qui cùm vniuersus omnibus rebus esset ornatissimus, tùm maximè, qui à gente Radiuila, & Ioanne Kiska structore regio adducebatur. Ibidem de summa belli constituendum ratus, quas potissimùm partes cum exercitu peteret, ad consilium retulit. Lituani omnes ferè Plescouiam per Liuoniam eundum arbitrabantur; quòd & propter vrbis amplitudinem atq; nomen dignam iudicarent, quę etiam maximo cum labore, ac periculo peteretur: & quòd minùs contra vim munita putaretur: muri vetustate neglecti: nihil vt loco tutissimo ac à metu belli remoto in ea prouisum, non magno labore ac periculo potiturum ea Regem sperarent. Rex con-

trà existimabat. Nam cùm vnum id potissimùm bello hoc agendum sibi proposuisset, vt Liuoniam ab hoste in libertatem vindicaret; intelligebat, si in terram Liuoniam bellum transtulisset, præterquàm quòd in regione crebris vrbibus & castellis munita, eadémq; tot annos vastata propter commeatus inopiam ac frequentes obsidiones, difficiliores tardioresq; progressus belli futuri essent, non modò prouinciam, cuius liberandæ causa bellum suscepisset, hosti ac suis denuò vastandam se obiecturum: verùm Lituaniam etiam, quæ ad Borystenem pertinet, in ea loca omni vi belli conuersa, præsidio nudatam hostilibus incursionibus interim se expositurum. Alia etiam via per hosticum Plescouiam si iret, contra rationem rei militaris iudicabat, tot hostilibus præsidiis à tergo relictis per infesta omnia atq; in uia tam longè in hosticum progredi; vbi nec si quid offensum esset, facilem receptum, nec è propinquo subsidium habiturus esset. Polotia oppugnanda vtrunq; consecuturum se præuidebat, vt, cùm ea ad Dunam flumen posita esset, proximosq; ad Liuoniam & Lituaniam aditus haberet, & ordinem seriemq; rerum gerendarum secutus vlteriùs deinceps in Moscouiam promotis armis ac quasi circumita Liuonia, omni ab ea hoste intercluso, integra potiretur: nec simul à Lituania longius discederet; ac vtriq; tam Liuoniæ quàm Lituaniæ contra excursiones hostium præsidio esset. Accedebat huc, quod cùm secundùm Liuoniæ recuperationem vel maximè animo Rex agitaret, vt Dunæ fluminis nauigationem, qua sola portus Rigensis continetur: quæque & ad tuendam Liuoniam excludendumque ab ea hostem magnam oportunitatem, & commerciorum negociorumq; exercendorum facultatem insignem habet, Lituanis Liuonibusq; expediret; id si Polotia potiretur, magna ex parte effecturum se videbat: ab eius

præsidio maximam partem Dunæ infestari: indè auxilia commeatusq; Kokenhausium aliaq; in Liuoniæ castella summitti: excursiones fieri: Vilnam Rigamq; mercatura prohiberi. Quod deniq; nuperrimè ab hoste Polotia capta esset, quò recentior in animis hominum cladis eius memoria obuersaretur, eò ex commutatione rerum præsentiorem lætitiam, maioremq; gloriam recuperatæ fore. Alij Polotiensem oppugnationem difficiliorem prædicabant, quàm vt initio rerum gerendarum suscipi debere videretur: esse eam & loci natura ac opere munitissimam: commeatu, tormentis, puluere, omniq; bellico apparatu vt arcem finitimam, & quam primos belli impetus excepturam hostis non dubitasset diligentissimè prouisam: Plescouiam nec ad resistendum vires eas habere, & quò à metu belli remotior esset, eò omnia in illa neglectiora. Multum autem in ipsis initiis momenti esse, quibus in vtranuis partem facilè homines impellantur: plurimùmque ad totius belli opinionem, & futurarum rerum spem pertinere ab initio non offendere. Rex nihil cùm existimaret esse quod non virtute superari posset; quò maiores difficultates propositas intelligebat, eò & bene gesta re ad cętera belli persequenda alacriores omnes futuros confidebat: et si quæ incidissent difficultates, longè tamen minoribus iis, omnibus à tergo pacatis, & domesticis opibus propinquis, se occursurum. quibus de causis cùm prius consilium omittendum non existimaret, intelligeretqúe famam susceptæ expeditionis longè lateqúe ad diuersas nationes perlatam; exercitum prætereà ex variis gentibus collectum haberet; ac verò non bellum modò, sed causam etiam belli omnibus probatam vellet, edictum, latine prius scriptum, inque Polonicam, Vngaricam & Germanicam linguas translatum, quòd ex iis ferè gentibus exercitus constabat, proponit;

quo Mosci in se iniurias, quibusq; causis permotus bellum aduersus eum susciperet commemorat. quod diuersis in locis typis deinde editum vulgo extat. Præmittere indè aliquem cum parte copiarum placuit, qui ex instituto rei militaris, quòad reliquus exercitus subsequeretur, hostem compulsum intra muros contineret, viamqúe reliquo agmini patefaceret: quòd autem præcipua auctoritas ac vis imperij penes Polonicum Ducem in castris esset: neque dum omnes copiæ Polonicæ conuenissent; retento ad exercitum Milecio, Radiuilum cum filio Christophoro ac Lituanicis copiis quibusdam Polotiam præmisit. cum eodem Gasparem Bekesium cum equitatu Vngarico & cohortibus aliquot ire iussit. Suiro deinde Disnam mouit: ea agminis ratione, vt cùm imminerent vię à dextra Krasna, Susa, Turoulia hostilia præsidia ab ea parte Milecius cum exercitu Polonico: in primo agmine Ioanne Sbarasso ire iusso, tenderet: Rex læua iter faceret. In itinere aliorum Lituanorum procerum Trocensis maximè & Polotiensis Palatinorum, Castellani item Polotiensis, quorundamqúe priuatorum elegantissimè ornatæ copiæ Regem assecutæ, censæ ab eo fuerunt. Fuerant per aliquot dies continuos profusæ pluuiæ: eæ tantam grauioris belli instrumenti, ac tormentorum præcipuè ducendorum difficultatem attulerant, vt iumenta quibus in propriis curribus Rex vtebatur, remittere necesse haberet, quo eo celeriùs promouerentur. quæ res initio expeditionis oblata illorum, qui Plescouiam tam longo itinere eundum censuissent, opinionem vel tacitè refutabat. Disnę equitem ac militem Polonicum, qui tum ferè omnis conuenerat Milecius elegantissimè in speciem instructum, & in turmas cohortesque distributum sub signis decurrentem Regi ostendit. Equites thorace & galea ferrea tecti, præterq; hastam, acinace, veruto, ac binis sclo-

ſcloppetis ad ephippia aptis omnes armati erant; ita vt decurrentes non minorem quàm ipſi pedites, quorum propria arma ſcloppeti ſunt, fragorem ederent. Eodem quæ nondum conuenerant, Lituanicę copię venerunt: in his Ioannis Chodkeuicij Caſtellani Vilnenſis, qui grauiſſimo morbo tum tenebatur, quo non multis diebus pòſt extinctus eſt, nongenti lectiſſimi equites: Ioannis item Chlebouicij Caſtellani Minſcenſis & aliorum. venit ſub idem tempus cum Chriſtophoro Roſdraſeuio; & Erneſto Veiero Germanus etiam miles; cuius & ſi publicè ſcribendi facultatem non habuiſſent, ac raptim ſaltem nomina dantes quoſdam adduxiſſent; erant tamen ij & animo omnibus pares: & genere armorum atque vſu rei militaris reliquis non multò inferiores. Erant omninò vniuerſæ copiæ cùm genere & numero hominum, tum exercitatione armorum eæ, vt Milecius pro ratione ſuſcepti belli aptiùs ferè compoſitum, meliusque inſtructum exercitum eum confirmare non dubitaret, quàm quenquàm alium vidiſſet eorum, in quibus vel imperitandi, vel domi, ac foris parendi ſtipendia feciſſet; ac ab vna aliqua parte vel equitatu vel peditatu plerunq; laboratum animaduertiſſet. Cenſis copiis Churlandiæ Duci, quem Diſnam dilatum ſuprà oſtendimus, poſſeſſio Churlandię Semigallięq; Ducatus ſolenni more confirmata, ipſéque in clientelam & fidem receptus fuit. Conſulti de eo ſenatores Lituani, quorum magna pars aderat, & qui ex Polonicis præſentes erant, omnes vt correctis conditionibus, quæ cum Sigiſmundo Auguſto Rege pro eius temporis ratione non ſatis commodè tractatæ exiſtimabantur, res finiretur, cenſebant. In eandem ſententiam à maioris Poloniæ, Ruſſiæ item, Pruſſiæ, ac Maſouiæ ſenatoribus abſentibus per literas reſponſum fuerat. Minoris Poloniæ ſenatores plerique, qui tum fortè Lublini iudiciorum cau-

ſa

ſa conuenerant, quod eo tempore appellationum iudicia, de quibus ſuprà dictum eſt, prima tum ibi habebantur, in comitia rem differendam cenſuerant; veriti, vt videbatur, ne in Polonorum ſenatorũ paucitate contra Lituanos iuri in eum Ducatum regni ſatis caueretur. ſed & indignum Regi videbatur, diutius eum ducere, cuius poſt ſemel datam fidem nunquam dubium animum: ſemper eximium ſtudium, obſeruantiamq; erga ſe perſpexiſſet: neque principis hoſtibus finitimi in illo Liuoniæ ſtatu ius, ſuumque beneficium in ſuſpenſo relinquere ſatis tutum arbitrabatur. Itaque perfecta res iis potiſſimum conditionibus fuit, vt illo fidem obſequiumque ſuum Regi pollicente, iusq; iurandum in verba Regis præſtante, quo nullius alterius quàm Regum Poloniæ maieſtatem ſe culturum profiteretur: Rex è contrà patrocinium ac tutelam eius contra omnes illi reciperet. de iurisdictione, quam in ſuos habet, vt ad conuentum Liuoniæ, quem ſi reliquam Liuoniam Rex adiungeret, inſtituturus in ea eſſet, prouocatio ab eo eſſet, cautum fuit. Tendenti ad caſtra Milecius obuiam miſit, qui intra tentorium eius illum deducerent: apud quem aliquantiſper dum vocatur, moratus, indè ad tribunal adductus, ſignis militaribus ac vniuerſo exercitu circumfuſo, ſolenne iusiurandum Cancellario Regni in verba ei præeunte Regi præſtitit. Hoſtis interim Pleſcouiam cum exercitu progreſſus partem copiarum in Liuoniam præmiſerat. Hæ Duna flumine ad Kokenhauſium, quo vt ſuprà oſtendimus, potitus fuerat, raptim tranſmiſſo, ac centum quinquaginta circiter Ducis Churlandiæ equitibus, qui cis Dunam in ſtatione erant, repentina excurſione reiectis; Seelburgenſeq; Ducis Churlandiæ, ac Birſenſi Chriſtophori Radiuili agro vaſtato properè trans Dunam ſe receperunt. exercitum qui in Liuonia fuerat, Chriſtophorum Radiuilum Vil-

nam

nam ſtipendiorum cauſa ſecutum ſuprà demonſtrauimus. Interim Ioannem Taluoſſium Caſtellanum Samogitiæ, cum iis, quas raptim contrahere poterat, copiis in Liuoniam Rex miſit. Philonem Kmitam, qui Orſæ præerat, ad Boryſtenem, ne quid ex ea parte ab hoſte detrimenti acciperetur curare iuſſit. Iam exercitus cum Palatino Vilnenſi Polotiam pręmiſſus Dunam ponte Kaunæ ex nauibus, ea, qua dictum eſt, ratione facto ad Diſnam tranſmiſerat; nihil hoſte contrà ſuſcipiente, quo tranſitu eum prohiberet; vel quòd ex inſtituto diſciplinæ Moſcouiticæ ſine mandato principis ex præſidio miles egredi non audeat: vel quòd ſuperiorum temporum ſucceſſu elatus, exercitus, qui Suirum conuenire dicebatur, famam contemſerat. Duna paulùm progreſſum continuæ ſiluæ aliquandiu moratæ fuerunt. Nam ex quo Polotiam Moſcus ceperat, ſedecim ferè annorum ſpatio, quo in poteſtate eius fuit, eam partem agri, quæ à Duna flumine atque Diſna Polotiam tendentibus prima occurrit, deſertam ac incultam reliquerat; vnde frequentes denſiſſimæque arbores vt in ſolo fertili interea temporis enatę fuerant. Verùm peditatu Vngarico ſecuribus ſiluas cædere inſtituente, ac celeriter opus perficiente, exiguo temporis ſpatio difficultates eas ſuperauit. Polotia antiquitus ſuos Duces habuit, ſubque annum à nato Christo DCCCCC. LXXX. vel vt Ruſſi tempora numerant à condito mundo CCCCLXXXVIII S. VI. M. Rochuoldo Duci paruit; qui à Vlodımiro magno ob negatam ei in matrimonium filiam Rochmedam, vt Moſcorum annales habent, bello petitus, vitam pariter cum duobus filiis ac imperio amiſit. Indè in Monarcharum & principum gentis Ruſſicæ poteſtatem conceſſit; quorum extincta ſtirpe ea, quæ in Auſtrali Ruſſia regnabat; Lituanis, vt quædam aliæ ditiones Ruſſiæ ceſſit. Iagellone apud Lituanos

tuanos primùm, indè apud Polonos regnante, cùm Andreas frater eius Polotiæ dominatum, ſub idem ferè tempus, quo Iagello Cracouiæ inſignia regni accipiebat, arripuiſſet, copiis aliquibus miſſis recepta mox fuit; continueq; indè in fide Regum Poloniæ, magnorumque Ducum Lituaniæ ad annum LXIII. S. cIↃ IↃ. permanſit. quo à Ioanne Baſilij filio Moſcouiæ Duce capta expugnataq; fuit. Regio Polotienſis ad centum quinquaginta circiter millia paſſuum in longitudinem, totidem in latitudinem patens cùm vbertate glebæ, tum fluminum atque lacuum copia nulli cedit. Fluuios nauigabiles complures habet, præcipuè Dunam; qui in Moſcouia non procul à Turopecia ortus Rigenſem portum efficit, omniumq; Septentrionis fluminum amæniſſimus ferè ac pulcherrimus eſt. ſecundùm eum Dryſſam, Vſuiatam, è Moſcouia: Diſnam, Vlam è Lituania: à Smolenſco Caſplam in eundem Dunam omnes influentes. Plerorumq; Lituanicorum & Ruſſicorum caſtellorum is ferè poſitus eſt, vt ad oſtium aliquod humilioris fluminis, quo cum maiori coniungitur, ſita ſint. quæ ita ſita ſunt, quòd maioris fluminis propinquitas pluribus communis eſt, à minoribus fluminibus ferè omnia nomina indita habent. Hinc Polota non magnus alioquin fluuius arci atque vrbi: vrbs regioni nomen dedit. Antequàm in Moſci poteſtatem veniret, vna arce atq; vrbe Polotia & caſtro Ieſeriſcia tota illa regio continebatur; cæteroquin opidis & pagis non infrequens. Polotiæ opes propter ſummam oportunitatem Dunæ fluminis cousq; excreuerant, vt Vilnam caput Lituaniæ diuitijs antecederet. Ieſeriſcia verſus Moſcouiam in lacu, ex quo fluuius Obola oritur, ſita, ab vna ſola parte anguſtiſſimum aditum, & quo vix expedito iter ſit, habet. Poſtquàm à Moſco occupata fuit, vtrinq; caſtella aliquot excitata,

præſi-

præsidiaq́; constituta fuerunt. partim agri fluminiſque ac nauigationis vel retinendæ vel turbandæ hoſti cauſa; partim ad excurſiones, quæ vt in dubia vtrinq; poſſeſſione frequentes fiebant, prohibendas. A Rege Sigiſmundo Auguſto Diſna ad eiuſdem nominis fluuij ac Dunæ confluentem: Voronecium ad flumen Vſaciam: Lepelium in inſula lacus, qui à Lepelio fluuio efficitur, verſus Lituaniam conditum fuit. Quoniam autem ad hunc locum ventum eſt, non alienum videtur, pauca de natura ſituq́; eius narrare. Tendunt per eam Lituaniæ partem duo diuerſa flumina: quorum vtrunque nauigabile eſt; ita inter ſe coniuncta, vt non plus millium paſſuum quinq; interuallo diſtent; eademq́; in duo maxima ac longiſſimè diſtantia maria exitum habent. Lepel, de quo diximus, in Vlam fluuiũ itidem nauigabilẽ exonerans, cum eo in Dunam indeq́; ad Rigam in mare Balticum effunditur: alter Bereſina in diuerſam partem raptus cum Boryſtene in pontum Euxinum deinde erumpit; ita vt ſi pacatæ gentes eſſent, in quarum poteſtate fluminum horum curſus ſunt, in tanta eorum propinquitate, tranſportandarumq́; ex vno in alterum mercium, cõiungendorum deniq; eorundem facultate, Septentrio vniuerſuſque Occidens facilimè cum Oriente commercijs iungi poſſet. ſed Dunam Moſci antehac: Boryſtenem ijdem Moſci ac Tartari cæteriq́; de quibus ſuprà dictum eſt, infeſtum nunc faciunt. Cæterùm Sigiſmundus Auguſtus Vlæ quoque oſtium caſtello munire aggreſſus, Veneto architecto quodam vnà cum operis ab hoſtibus interfecto, non ſine detrimento deiectus fuerat; cumq́; hoſtis eundem locum munire inſtituiſſet, ac Auguſtus magnis à Radoſouicio ſummiſſis copijs, ac ſumma vi diu fruſtra eum oppugnaſſet, tandem ſequenti æſtate per Romanum Sanguſconem Palatinum Braſlauienſem, dum Moſcus

vetus præsidium noui inducendi causa deducit, receperat: superiorem verò eius partem Lepeliq; fluminis cum Vla confluentem imposito castello Ciasnicia iam antè communierat. simili ratione Moscus vltra Dunam quinq; castellis exstructis, totius orę eius possessionem sibi firmauerat. Sokolum in via Plescouiensi in fluminum Dryssæ & Nyssæ penininsula quadam Lituanicis castellis Disnæ & Dryssæ opposuerat. Niscerdam ad lacum cognominem triginta à Sauolocia passuum millibus: Sitnum in Lucensi via ad superiorem Polotæ partem. Kossianum deinde loco ab Obola flumine velut circino circunducto: Vsuiatam ad fluuium itidem cognominem ac nauigabilem in Dunam ad Surassum ex aduerso Casplæ fluminis influentem: illud contra Vlam; hanc contra Vitepscium & Surassum excitârat. Cis Dunam Turouliam, ad cognominis amnis caput, quo in Dunam influit. Sussam verò singulari consilio Lituaniam versus in lacu, qui Turouliam emittit, loco munitissimo, aquisque vndique circundato, agitans iam animo bellum Lituanicum, Vilnamque opinione præcipiens sedem bello futuro posuerat; itaq; natura antè munitissimam opere communierat, omniq; apparatus bellici genere instruxerat; pauca, vt præsidia instructiora eo haberet. His Krasnam superadiunxerat, superiori in loco itidem ad Lituaniam spectante. Kosakki igitur Lituanici Francisco Suko duce ad belli suscepti famam in finibus globo facto Krasnam noctu repente scalis admotis adorti præsidio munitionibusq; ac satis magna commeatus copia vnà cum castello potiuntur. Ab altera parte Kossianum vltradunana arx simili euentu repentina excursione Kosakkorum capitur & deletur. Palatinus interim Vilnensis Polotiam cum ijs, quas circa se habebat, copijs peruenerat. quas hostes conspicati subitò copias suas ex-

tra mu-

tra munitiones productas ſub portis inſtructas oſtendunt; nullaq́; iuſta pugnandi facultate data intra munitiones ſe recipiunt. eques tamen pugnandi auidus ſub ipſa mœnia in eas prouectus vnum atq; alterum haſtis transfixit. Eodem tempore Vngari & Lituani Sitnum, via quæ Pleſcouiam ducit, ſubitò Polotia excurrentes, vt re improuiſa & repentina eam incendunt. Cùm Polotiam Rex iret, à læuaq́; Sokolam caſtrum hoſtile haberet, veritus ne maioribus à Pleſcouia ſubſidijs ſummiſſis, commeatui ac ſubuectionibus noſtris incommodi aliquid ex eo hoſtis afferret, an ad id oppugnandum ex itinere diuerteret, cum Milecio deliberabat; verùm poſtea ſæpè maiorum rerum gerendarum opoftunitatem in minutioribus oppugnationibus conſumi cogitans; ac ad Polotiam caput prouinciæ properans, celeriter conſilium omiſit: terniſq́; caſtris, quemadmodum Milecius cum expedito equite præcurrens ea deſignârat, Diſna Polotiam peruenit. Dum Polotiam exercitus contendit, Moſci Polonos & Lituanos, quos à multis annis in ſqualore & compedibus habuerant, cum cruciatu interfectos adq́; trabes alligatos ſecundo Duna terrorem venientibus id allaturum rati, obuiam demittunt. Rex Ioanne Samoſcio Cancellario & Gaſpare Bekeſio ſolis aſſumptis, Milecio interim exercitum curante priuato cultu, ſubſidijſq́; contra eruptiones loco oportuno diſpoſitis, vrbem circumuectus ſitum loci cum ijſdem cognoſcit; ſimulq́; eodem in loco, à qua potiſsimùm parte oppugnatio inſtituenda ſit, deliberat. Conſtabat Polotia duabus arcibus, vna in editiori loco poſita, eademq́; media: altera quam ſcloppetariorum ſua lingua Moſci appellabant: & opido Sapolotta. A meridie Dunam habet, qui modico verſus Occidentem flexu, recta indè Rigam tendit, ad eam quę mare influit. Polotta recto è Septentrione curſu

paulùm versùs Orientem sub arce scloppetariorum, indè rursum in septentrionem declinans, radicesq; collis, in quo superior arx posita est, complexus, eandemq; ab opido separans in meridiem versus paulò infra eum locum cum Duna commiscetur. Media, quam diximus, arx in colle altissimos despectus habente posita, à meridie, vt ostensum est, Duna flumine: à septentrione & ortu Polotta fluuio opidoq; Sapolotta: ab occidente sole scloppetariorum arce, vndiq; monte, cui imminet prærupto, altissimisq; fossis ac vallo, quouis ferè artificio factis firmioribus continebatur: muros & propugnacula ex aliquot inter se deuinctis validissimorum roborum ordinibus firmissima habebat. scloppetariorum arx inferiori loco occasum versus in colle tamen modicè accliui posita ab oriente breui ponte cum superiori arce coniungebatur. Opidum cùm olim cis Polottam sub colle, quem scloppetariorum postea arce Moscus communiuit, fuisset; deletum in oppugnatione ab hoste fuerat. postea cùm confirmata iam possessione propter commerciorum vsum, quorum loco tam opportuno summa facultas est, restaurare id instituеret; quòd ab illa parte maximè oportuna oppugnatio ei fuerat, veritus ne indè rursum nostris pateret, trans Polottam fluuium atq; summam arcem in locum inter vtrunq; flumen medium transtulerat: vt positu eius quasi triangulari, vnum latus Duna, alterum versus summam arcem Polotta fluuius, tertium fossæ turresq; tuerentur. Regi dubitandum non videbatur, quin à media eademque summa ac munitissima arce ordienda oppugnatio esset; propterea, quòd quicquid in reliquis oppugnandis laboris ac temporis sumeretur, suprema salua, nec receptu hostibus nec obsidionis ex ea sustinendæ spe defutura nulla de causa sumtum iri appareret: ea verò expugnata occupato loco superiori, eodemq; munito,

ac in quem omnis commeatus apparatuſque bellicus collatus ab hoſte eſſet,opidum quoq;ac alteram ſclop petariorum nullo negocio in poteſtatem peruentura. Accedebat huc,quod ab opido difficiliorem deinde ar cis oppugnationem tranſitus fluminis Polottæ,qui radices collis,in quo arx poſita erat, complecteretur, facturus videretur. Bekeſius nihilominùs opidum Sapolottam,quod ſecundùm Dunam flumen euntibus primo loco occurrerat, priùs tentandum cenſebat; quo expugnato, & ſi in arcem deinde hoſtes ſe reciperent: tamen præterquam quod incommoda obſidionis omnibus in vnum locum compulſis ea res auctura eſſet; ſpem præterea illis, noſtris laborem minuturam, animoſq; addituram:nec difficiliorem multò,quàm ab ijs partibus futura eſſet, ab opido oppugnationem futuram; cùm flumen Polotta, quod impeditam eam facturus videretur, omnibus ferè locis vado vix crurum tenus tranſiri poſſet;atq; erat ſanè ea humilitas fluuij id temporis. Regem vt in ſententia perſtaret, Samoſcius cùm primis vrgebat; quod cùm iterum cognoſcendi ſitus cauſa ſolus propius ſub eum locum, in quo opidum antea fuerat, & quem Poſar illi ſua lingua ab incenſo opido tanquam buſtum vocabant, ſucceſſiſſet; longè indè faciliorem aſcenſum, neque foſſarum & collis eam altitudinem, quæ ab alijs partibus erat,eſſe animaduerterat; arcemque ſcloppetariorum in colle ab imo accliui ita poſitam, vt à ſummitate collis, quæ ad exteriorem partem pertinebat, tanquam gibbus aliquis enatus telorum commodè adijciendorum ijs, qui in arce erant, facultatem præpediret. Dum cùm Milecio, & ſenatoribus reliquis ampliùs deliberare Rex vult, Germanus miles priuato conſilio Polottam transgreſſus, locum ab opido auerſum contra ſummam ac ſcloppetariorũ arces ad Dunam caſtris capit.

Veritus hinc Rex, ne ex æmulatione nationum dissidij aliquid oriretur, vt ad opidum, quo loco Bekesius cum Vngaris constiterat, munitiones agerentur, permisit. Indè regiis castris trans Polottam flumen medio inter eum & lacum quendam spatio, infra locum, quem à Germanis occupatum diximus, locus deligitur. eoq; binis castris exercitus à Milecio traducitur. Vniuersorum castrorum totiusq; obsidionis hęc ferè erat facies. secundum flumen à Disna Polotiam euntibus versus opidum Sapolottam ad Dunam flumen primi Vngari consederant, loco ad commeatus excipiendos, cùm primis oportuno; quòd inferior fluminis pars pacata erat, omnesq; subuectiones in eum ferè locum concurrerent, tum Duna etiam ponte nota ratione ex nauibus composito ibidem stratus esset. Infra Vngaros cis Polottam Nicolaus Radiuilus Palatinus Vilnensis cum Christophoro filio, subq; eorum imperio stipendiarię copię Lituanicę, indè diuersæ voluntariorum, quicquid reliqui erat spatij Polottam vsq; diuersis castris compleuerant. Vltra Polottam inter flumen & lacum quendam, quemadmodum ostendimus, regia castra erant. In his senatores ac equites Poloni magna ex parte erant: præter hos Nicolaus Christophorus Radiuilus Marschalcus palatij Lituanici, quiq. tum per absentiam Marschalci Polonici comitatui vniuerso regio præerat. Medium castrorum locum principia senatorumq; tentoria amplexa erāt; quorum vt quisque potestate & honore antecedebat, ita locum Regi proximum ceperat. Hęc cùm terni tentoriorum ordines ambientes binorum vicorum paribus inter se spatiis distantium seriem efficerent: bini etiam ad eosdem aditus portæque relictæ fuerant. totidem castrorum portæ erant excubiis stationibusque militum firmatæ. Exteriorem castrorum partem currus circumiecti, catenisque ferreis inter se deuincti more gentis Polonicæ munie-

muniebant. ad quos in maioris impetus aut periculi ex pectatione fossam etiam ducere, egestumque aggerem curribus obiicere, atq; ita munitissimi opidi faciem castris circumdare solent. Supra regia castra Germani loco, quo antè ostendimus, consederant. Ad Polotiam exercitu iam existente à Marchione Georgio Friderico in Prussia duce quingenti lectissimi pedites superuenêre; qui quemadmodum ipsi voluerant, inter Germanos loco iis assignato, iisdem cum Germanis castris recepti fuerunt. In eadem causa alij quoq; fuerunt, è Podolia aliisq; extremis regni finibus; qui cùm propter locorum longinquitatem maturiùs adesse non potuissent, ad Polotiam reliquum exercitum assecuti sunt; in his è voluntariis, Constantinus Constantini Ostrogiæ Ducis filius cum lecta equitum ala; ac alij quidam. Bekesius interim Sapolottam opidum oppugnare cœperat, actisque ad mœnia vineis, tormentis iam quatiebat. Mosci desperata opidi defensione, & quòd in omnes casus hęc à principe suo, qui in præsidiis sunt, mandata accipiunt, omnibus rebus exportatis opidum incendunt, ac in summam arcem se recipiunt. Proferuntur munitiones ad arcem flumenq; Polottam, quod radices montis, in quo arx posita est, ambire suprà ostendimus, magna Vngari militis virtute; vt est summi genus laboris ac tolerantiæ; cùm per partem opidi opus institueretur, ac sæpè in sepulchra atq; cloacas, aliaq; fœdissima quę que incurreret. Ita instituta oppugnatio erat, vt Vngari ad dextram ab ea parte, qua opidum fuerat; modico ab his interuallo Poloni: indè Lituani pedites, quos Stephanus Sbarassus Palatinus, Eustachius Volouicius Castellanus Trocenses ac alij quidam voluntarij adduxerant, oppugnarent. medio inter hos loco inferiùs aliquantò non longè à flumine Polotta ducenti lectissimi Vngari pedites à Samoscio scripti excubabant, eo ferè

positu,vt reliquo Polonico &Vngarico peditatu suprà eos duobus locis inter se oppositis collocato, ducenti hi tanquam summum angulum trianguli tenere viderentur. ab altera arcis parte trans Polottam, qua sclopetariorum arci coniungitur, Germani, quos eo loco consedisse dictum est, è suis castris munitiones versus arcem agebant. Bekesius primò tormentis quatere arcem instituit; quod vbi minus succederet, propterea, quia cùm ex materia constarent, potiùs perforarentur aliquibus in locis muri, quàm sternerentur; candentes globos iacere cœpit. Genus id est incendiorum in superiorum temporum dissensionibus ciuilibus Vngariæ à Rege ipso institutum: cùm ea, quæ ab aliis ex diuersis incendiorum nutrimentis excogitata essent, magis ad speciem & terrorem comparata, quàm magnam ad inflammandum vim habere videret. Globi igni excocti dum planè eum imbiberint, ita in tormenta mittuntur, vt inter eos & puluerem tormentarium, iustum spatium arena aut cinere primùm, indè recenti ac humida herba compleatur, ne puluis ignem ex globis rapere, ab iisq; inflammari possit: itaq; in aduersos muros eiiciuntur. quæ res quòd globi lignis impacti diutiùs lateant, eandemq; ob causam non tam facilè, atq; flamma opprimi possint, magnum ad incendia excitanda vsum habet: eaq; ratione Pharum Gedanensium Rex exusserat. Hic tamen hac etiam minùs proficiebatur, propterea quòd cùm altiùs aliquantò iacti essent, eadem ratione muros tantùm peruaderent: cùm in inferiorem locum ad fundamenta murorum, vt hærere possent, adigerentur, in cliuum ferè, qui arcem sustinebat, quíq; ita prominebat, vt aduersus locus, in quo tormenta regia erant, & si & ipse non humilis, inferior illo tamen esset, impingebant, soloque accipiebantur. Simul Zephyro vento per complures dies flante continui ac effusissimi

imbres

imbres erant. ex his Polotta amnis tantum aquarum conceperat, vt qui antea pedibus non incommodè transiretur, tum ab equite sine periculo, transmitti non posset: pontes autem omnes ferè, qui inter bina castra erant, interrumperet. Vnus tamen ab initio statim, postquàm accessum ad Polotiam fuisset, à Ioanne Bornemisa ad molendinum quoddam exustum sublicis aliquot sub aqua repertis, trabibusq; aliis super eas iniectis, inter munitiones ipsas ac propugnaculum, quòd oppugnabatur subitario opere factus perstiterat. Cùm que per vnum pontem non satis commodè miles ad oppugnationem iturus videretur, Bekesius cymbis aliquot piscatoriis depressis nouum in eo pontem effecit. Verùm eo etiam paulò pòst continuis tormentorum ictibus in eum directis ab hostibus merso, vnus relinquebatur is, de quo dictum est, quem & pars aliqua molendini ab incendio relicta à tormentis hostilibus tutabatur. Bekesius igitur cùm et tormenta & globos candentes frustra admoueri animaduerteret, vt quisq; maximè impiger in proximo constiterat, præmiis maximis propositis, vt facibus ignem muris subiicerent, hortatur; perq; pontem ac aduersum collem rectà ad arcem mittit: iis ex Polonorum Lituanorumque munitionibus alij mox summittuntur. Occurrebat singulari militum nostrorum virtuti omnibus locis eximium hostium in defendenda arce studium. Inprimis magno incommodo nostros afficiebant ingentis molis trabes in superiore parte muri, cuius latior ambitus, quàm inferioris erat, iam antè in eum casum ab hostibus constitutæ; quę leui impulsu in nostros deturbatę, ac per cliuum prouolutæ magna cum strage, vt quosq; arripuerant, secum ferebant. tantus verò in restinguendis ignibus omnium ardor erat, vt non ętate confecti, non mulieres, non pueri, vel laborem vel periculum recusarent; quò minùs &

nùs & magna copia aquam aliaq́; opprimendæ flammæ suis supportarent,& in succedentes nostros profunderent. cùmq́; omnibus ex partibus, directis in arcem ac propugnacula tormentis,à nostris peterentur; accidit, quod dignum admiratione visum est, vt non pauci extra muros funibus demitti se paterentur, aquasq́; ab aliis subministratas superiori ex loco pendentes ad restinguendos ignes, qui foris admouebantur, defunderent: iisq́; certissimis nostrorum tormentorum ictibus sublatis, non deessent toto illo tempore oppugnationis,qui priorum in contemnendo periculo virtutem imitarentur, inq́; locum eorum, qui exanimati fuerant, succederent. Inter hæc pluuiæ ac tempestates, de quibus dictum est, adeò obsessis erant secundæ, vt vulgus militum carminibus, quibus aliás gens ea praua superstitione dedita existimatur, motas crederet; quæ & incendia morabantur, itaq́; fossas omnes compleuerant, ac solum inundauerant, vt nusquam ferè consistendi locus militi daretur. Desiderati in oppugnatione hac sunt aliquot viri fortes, ac in iis Michaël Vadasius, qui multis in prælijs fortiter versatus, ac ob virtutem militi Vngaro præfectus fuerat, dum ad tormenta Polonicarum munitionum cum Stanislao Penkoslauio ac aliis præfectis Polonis consilia communicat, globo traiectus fuit. Non leue tamen hostes etiam incommodum acceperunt.cùm quoties ad restinguendum incendium conferti vnum in locũ concurrissent,tormentis, quemadmodum dictum est,in eum directis,crebræ in illos eiaculationes fierent; ac non globis modò frequentes interimerentur, sed fragmentis etiam lignorum ac trabium, quæ globi secum rapiebant; quæq́; maiorem ferè quàm globi ipsi stragem edebant, non pauci opprimerentur.Ad oppugnationis difficultates accedebat summa commeatus & subuectionum angustia; quæ à sola

ferè

ferè Disna, & ab inferiori parte fluminis sustentabantur. Vilnam enim versus, quæ amplius ducentorum viginti quinq; millium passuum spatio indè distat, Postouam vsq; quæ paribus inter Vilnam & Polotiam ab vtraq; interuallis sita est, omnia hostis vastàrat. tum verò propterea etiam minùs commodè subuehi indè poterat, quòd Susa in potestate hostium adhuc erat; cuius in præsidio qui erant, superioribus diebus Kosakkos Lituanicos, quos Krasnam intercepisse suprà ostendimus, securiùs agentes noctu oppresserant, castrumq́; incensum solo æquârant: & tum vias subuectoresq́; nostros Vilna venientes infestabant. A superiore parte fluminis propter Turouliense præsidium nullam etiam in partem liberæ frumentationes pabulationesúe erant. Excurrerat cum leuioribus tormentis aliquot eò Franciscus Sukus, spe magis terrore, quàm vi eius potiundæ: sed Polotia integra satis fiduciæ spirituumq́; hoste habente re infecta discesserat. Ex aliis partibus versus Plescouiam & Lukos per centum ferè millia passuum densissimæ ac inuiæ siluę erant. Ad hęc Moscus, quem cùm exercitu ad Plescouiam peruenisse suprà demonstrauimus, cùm obsideri Polotiam intellexisset, lectissimam totius exercitus partem Borisso Seino, & Theodoro Seremeto ducibus subsidio obsessis miserat. qui cùm tutò Polotiam in omnes vias nostris intentis peruenire se non posse existimarent, Sokolæ substiterant; ac & si Polotiam non accederent, ad Disnensem tamen viam excurrebant, frumentatoresq́; ac pabulatores nostros excipiebant. Miserat initio contra eas copias Rex Christophorum Radiuilum cum lectis aliquot equitum alis; ei Ioannes Chlebouicius Castellanus Minscensis se adiunxerat; cùmq; hostis aut intrà munitiones, aut suo loco se contineret, nec iustam pugnandi facultatem daret; nostri tamen in eos inuecti sub mœnibus equestre prælium

lium cum ijs fecerunt. quo vtrinq; aliquot cæsis, ac ex nostris Nicolao Kamenscio nobili equite interfecto, captiuis aliquot Moscis abductis, ad Regem reuerterunt. qui ibi quoque maioribus copijs rem gerendam ratus finem oppugnationis Polotiensis expectandum statuit: in præsentia equitum stationibus aliquot contra eas collocatis. Augebantur incommoda hęc, quòd viæ largissimis continuisque imbribus ita corruptæ erant, vt iumenta cùm eluctari è luto non possent, pleraque labori immorerentur, omnesq; viæ cadaueribus equorum complerentur. Ita enim solum pingue ac per se humidum, omniaque adeò aquæ penetrarant, vt ne sub pellibus quidem in ipsis procerum tentorijs locus, in quo consisti posset, relinqueretur. Quibus rebus fiebat, vt cùm vndique à commeatu interclusi nostri essent, nec mercatores etiam initio hoc rerum in eam vastitatem castra frequentes secuti essent, eò vsq; annona ac pabulum potissimùm excresceret, vt quod inauditum antea in Polonia maximè fuerat, singuli modij auenæ denis taleris emerentur, qua generosiores saltem equi sustentarentur; reperirenturq; ex Polonis & Vngaris, qui mortuorum equorum carnibus vesci non dubitarent. quod per se nouum & insolitum, non tamen tam mirum videbatur; quàm quòd corpora eorum morbo ex ea causa tentari non animaduerterentur. In communibus omnium angustijs maximè premebantur Germani; non modò quòd inter frequentes vrbes bellum gerere assueti minùs à necessarijs rebus ad eas difficultates parati accesserant; sed quòd eo etiam loco castra faciebant, ad quem vltimò commeatus perueniebat; in fronte Vngaris, inde Lituanis, ab ijs regijs castris positis. ad quos vt propiùs Disnam versus quique horum consederant, commeatum indè venientem primo loco peruenire necesse erat. Prussici tamen, qui à

Marchione missi fuerant, vt in maiori earum regionum necessitatumq; peritia cùm curribus, tum commeatu alijsq; necessarijs rebus optimè à principe suo instructi erant. In hac omnium rerum difficultate summa tamen erat constantia Vngari præsertim militis. ante alios Bekesius, qui alioquin grauibus articulorum doloribus, ac ventriculi imbecillitate vehementer conflictabatur, minimè ob hæc animo fractus, nunquàm melius se valuisse iactabat: semper apud tormenta esse: ibi cibum sumere: ibi quiescere: itaq; inter pericula se versabat, vt qui proximè circa illum obuersabantur, ac in his Ioannes Kurossius, tam propinquo è loco, vt sanguine suo illum aspergerent, non pauci interimerentur. Polonicus etiam peditatus & si nuper admodum scriptus erat, nihilò seciùs tamen animo nec ipse se demittebat. Cùm tantum vndiq; difficultatum circumstaret, eamque ob causam ad consilium, quid deinceps facto opus esset, Rex retulisset, huiusmodi plerę q; sententiæ dicebantur, vt quod iam antè sermonib. à plerisq; agitatum fuerat, corona facta omnibus ex partibus vniuersi exercitus omnib. viribus oppugnatio tentaretur. Id ea de causa Rex non probabat, quòd si id frustra susceptũ esset, in quo summam spem omnes ponerent, vt deinde tanquam omni ea consumpta, præter discessum nihil reliquum haberent, verebatur. Itaque alia priùs omnia tentanda existimabat. Vngarum militem maximis præmijs propositis, vt muros denuò subeat, excitat: equitem vt quisq; maximè manu strenuus erat, vt vnà cum pedite, misso equo, muros succederet, hortatur: cùm primis eius rationem habendam docet, ne quemadmodum antea fecerant, priusquàm vires planè incendia sumerent, se reciperent: sub muris deniq; telisq; hostium mortem pro gloria gentis opinioneq; fortitudinis militaris oppetere præstare, quàm infecta re ab

oppugnatione diſcedere, contumeliamque hanc accipere. Ita miles magno ardore ſub mœnia arcis tædas, quæq; in eos vſus iam antè pręparata erant, alia præ ſe ferens ſuccedit. Et cùm tanquã inclinante fortuna pluuię ſub id tempus paulùm quieuiſſent, ignis fundamentis illatus, murorum latus id mox corripuit: idémque longè latèque amplexus, totum eum diem cùm extingui non poſſet, populabatur. Erat hic Auguſti viceſimus nonus. Interim cùm incendium excitatum latiſſimè colluceret, verereturq; Rex, ne ex vicinis locis maximè autem Sokola, vbi lectiſſimam partem exercitus Pleſcouiam à Moſco coacti conſediſſe ſuprà oſtendimus, hoſtes ipſis ignibus exciti, ad liberandam ab incendio arcem atq; ſuos concurrerent: ac ex arce ſimul eruptio tentaretur, exercitum vniuerſum caſtris productum, iuſta peditum manu præſidio caſtris relicta, ſub ſignis in campo conſtituit. Ipſe aulico equitatu præſidio aſſumpto, quò melius in omnes partes animo occurreret, Polottam transgreditur; quòd & Sokolenſis via illac duceret, & eruptio ſi qua tentaretur, ab illa parte maximè timenda eſſet. Territi his rebus Moſci de deditione agitare cœperunt: decemq; de muris ſe deijcientes ad noſtros transfugiunt. Eos dum Bekeſius ad Regem mittit, Vngarus miles, vt cæteros à deditione deterreret, ne per eam expugnatę arcis gloria victoriæque fructu ac omni laborum ſuorum præmio priuaretur, trucidat. Præter cætera enim, cùm arcis tam famoſæ, tùm præcipuè ædis D. Sophiæ, quæ in illa eſt, vetuſtiſſimarum opum, argentearum ſtatuarum, ampliſſimorumq; priſcorum Ruſſiæ principum donariorum, quæ in illa fuiſſe dicebantur, fama ingentis prædæ ſpe militum animos compleuerat; qua illi incenſi omnes acerbitates, quò ea potirentur, æquiſſimo animo perferebant. Cùm iam adueſperaſceret, magni & laboris &

periculi

periculi videbatur, in tam præruptum collem per flammas euadere: durabat enim adhuc incendium, nec nisi per id vlla alia via militi in arcem patebat; hanc ob causam in sequentem diem rem differri placebat. Interim dum in castra Rex se reciperet, ex Vngaricis stationibus nonnulli inter se ipsi cohortati globo facto, per pontem, de quo dictum est, in aduersum collem contendunt, perq; flammas nondum restinctas semiambusti in arcem euadunt. His Poloni pedites non pauci exemplo inuitati se adiungunt. contra eam partem, in qua incendium excitatum erat, subitario opere fossam Mosci duxerant, per eamq́ minoribus tormentis dispositis in omnes casus se communierant. à quibus nostris reiectis, perque flammas indè, quò temerè progressi erant, recedere coactis, Mosci hoc successu elati, longius eos insecuti sagittis à tergo feriebant. Interim ducenti Samoscij pedites, qui præsidio, vt dictum est, ponti erant, per quem in arcem ibatur, repulsos conspicati, auxilio nostris accurrunt, Moscosque se recipere cogunt. Rex cùm paulùm versus castra progressus fuisset, ac interim irruptionem hanc militis conspexisset, ad ferendam munitionibus opem, in Sokolensem potissimùm viam intentus, quæ vsui sint, disponit. Idem Milecius facit: equoq́ue descendens, ac multos è nobilitate, qui idem fecerant, secum trahens, munitionibus tormentisq́ue præsidio accurrit. Non deerant sibi eo tempore hostes, exq; altioribus turribus, præsertim verò mediæ arcis vt longè cæteris altioris, creberrimas in omnes partes eiaculationes faciebant. ab ijs dum Rex cum Samoscio fortè colloqueretur, vterque non leue periculum adijt. Nam cùm fortè Samoscius à colloquio eo equi mutandi causa se conuertisset, ac eques quidam in ipsius locum incautiùs se intulisset, globo penes ipsum Regem exanimatus concidit. Motum hunc nox

ſuppreſſit, inſignemq; ſimul animorum mutationem attulit, vt de maxima ſpe, quam ex diei illius incendio conceperant, in aduerſum caſum deiectorum. querebantur omnes hoſtium animos hoc ſucceſſu auctos, noſtrorum imminutos. indè inter nationes quoq; diſſenſiones oriebantur, cùm Poloni in Vngaros culpam temeritatis conferrent, ab ijsque initium factum dicerent: & poſtquàm in arcem perruptum fuiſſet, non ſatis animoſè altera ab altera rem geſtam diceret. Has ob res ſequentis diei antemeridiano tempore ſolo ad confirmandos militum animos dato, iterum oppugnatio cœpta fuit. Pridie Moſci, quemadmodum oſtenſum eſt, ex propugnaculo, quod conflagrârat, ſe ſubduxerant: cumque is poſitus eius eſſet, vt in ſummo duorum coniunctorum laterum, quę vtrinq; quaſi tutabatur, an gulo collocatum eſſet: Moſci angulo, & quod inter duo proxima oppoſita inter ſe propugnacula, ad quæ ignis nondum peruenerat ſpatij intererat, omni deſerto, propugnacula eadem inter ſe coniunxerant: interim verò ſpatium ad eundem locum, quem antea reliquerant, recipiendum nactos ſe rati, repetere eum cœperant. Hac re ad Regem delata, qui nullum ſui rurſum ibi communiendi tempus ijs dari volebat, mox militem ſub vallum rurſum ſuccedere, hoſteq; deiecto locum occupare iubet. Ita pars ea montis ſubito Vngarorum impetu capitur. ab ea deinde quemadmodum iuſſi erant, ſecundùm proximum latus munitiones pro ferunt: Petroq; Racio nobili equite Vngaro ijs præeun te, propugnaculo, in quod primum incurrerant, ignem inijciunt. ex quo cùm incendium ortum per totam noctem duraret, noſtri maioribus etiam aliquot ſcloppetis, quibus hoſtes infeſtabant à fronte diſpoſitis, eouſq; per totam noctem continuo opere foſſas perduxerant, vt ſub auroram ab hoſtium munitionibus non multùm ab-

tùm abessent, adque inferiorem loci eius angulum, in quem nimirum fossa ab hostibus pridie ducta desinebat, ferè pertingerent: latera autem hostium ita nudarentur, vt ne intra præsidia quidem sua tutò consistere possent. His rebus ab omni defensionis spe hostes interclusi ad deditionis conditionem redeunt: mittuntur communi omnium Boiarici generis, ac militum nomine legati, qui vitam ijs, qui in arce sint, paciscantur. Impetrant, vt singulis cum vestimentis, quò quisq; velit se recipere posset. Episcopus, quem Vladicam illi vocant, Cyprianus, & Palatini, qui in arce erant, soli deditionem dissuaserant; mortemq; subire præstare, quàm viui in potestatem hostium se traderent, contendebant, iamq; antè pulueri tormentario ignem subijcere, communiq; incendio arcem séque & omnes, qui in arce essent, absumere conati, à militibus prohibiti fuerant: & tum sententia eorum communi reliquorum omnium metu repudiata, illi tamen in D. Sophię se contulerant, non prius quàm vi inde abstraherentur, decessuri. Rex retentis apud se legatis, mittit qui Episcopum & Palatinos ad se adducerent. Adducti in faciem procidentes more suo Regem salutant; vnus præterea Petrus Volnscius alterum ex ijs Basilium Mikolinscium accusabat, quòd opera eius ad principem suum delatus, inque vinculis habitus fuisset. Rex non cognitionis tempus hoc esse ostendens Laurentio Voinæ quæstori Lituaniæ, qui curam eorum haberet, tradi eos iubet. Mittit indè, qui arcem accipiant, partim Polonos partim Vngaros. Altero die cùm rei diuinæ operam dare ante omnia Rex vellet, proq; obtenta victoria grates Deo agere, fætore proiectorum passim cadauerum, quæ insepulta hactenus Mosci reliquerant, arcem ingredi prohibitus, Moscos, qui in arce ad hoc tempus remanserant, educi iussit. Ei rei præponuntur, qui àb iniurijs

militis eos defendant. decedentibus duplex locus aſſignatus fuit. in alterum, qui in regis ditionem atq; fidem venire: in alterum, qui in Moſcouiam redire vellent, concedebant. Vtriſque liberum de ſe commodiſque ſuis ſtatuendi arbitrium permittebatur. maior pars reditum in patriam & ad principem ſuum eligebat; inſigni in vtrunq; fide ac perſeuerantia; cùm eorum nemo eſſet, qui non ad certiſſimam mortem, & exquiſitos cruciatus proficiſci ſe exiſtimaret. Pepercit tamen ijs Moſcus; ſeu quòd extrema neceſſitate adactos exiſtimaret; ſeu quòd aduerſis rebus, vt de animo, ita de crudelitate remiſerat: perque vicina præſidia Lukos, Sauolotiam, Neuelam, Vſuiatam, eos diſtribuit; in quibus deditionis Polotienſis ignominiam virtute delerent. Ne à milite iniuriam acciperent, ſummam Rex curam adhibuit; itáque accidit, vt cùm inſpectante Rege ex arce digredientes, quidam in tanta multitudine facilè latiturum ſe ratus, aliquos ſpoliaret, eum Rex ipſe claua in illum inuectus, notaret. Ea res tantam illi venerationem in animis hoſtium faciebat, vt quò magis clementia atque fides ignota hominibus duriſſima ſeruitute oppreſſis eſſent, eò magis in illo virtutes haſce admirarentur. Reperiebantur per aream arcis diſperſa corpora nonnullorum militum noſtrorum; quos illi, quod in tanta victus atque omnium rerum inopia euenire neceſſe erat, in ſubiectis arci ſclop petariorum hortis herbas, quibus extremam famem tolerarent, legentes oppreſſerant; ac intra munitiones ſuas abſtractos immani cruciatu lacerârant. Maximè in Germanorum vnum atque alterum crudeliùs, quàm in cæteros ſæuitum ab illis animaduertebatur. Crurotenus lebeti impoſitos igni circumiecto feruenti aqua viuos coxerant, manibuſque eorum fune per lacertos traiecto à tergo reuinctis, ventrem totúmque corpus
eorum

eorum crebris in longitudinem per id factis vulneribus ad scisſi thoracis modum fœdiſſimè laniarant. Fremebatur paſſim hanc ob cauſam à militibus. Rex tamen fidem ſemel hoſti datam nulla ratione violandam ratus, iis qui in Moſcouiam redibant, duas alas equitum, qui ab iniuria eos tuerentur, adiunxit. Poſtridie ſupplicationes ob rem proſperè geſtam, cùm in arce etiam, quam diximus, ob cauſam haberi non potuiſſent, in caſtris habitæ fuerunt. in Poloniam etiam de iiſdem habendis edicta miſſa. Præda minor expectatione ac fama tam opulentę arcis reperta fuit. Repererat in ea Moſcus auri argentiqúe non modò publici ac ſacri, ſed priuati etiam maximam vim; quam nobilitas mercatoresque Polotienſes ſub periculum oppugnationis in ędem ad ſummum congeſſerant; ſed capta vrbe gazam omnem paucis donariis relictis in Moſcouiam ſecum auexerat. Omnis militi conceſſa minimè tamen ſpei eius ſatisfecit. Non minori ferè in pretio, quàm reliqua præda, bibliotheca ibidem inuenta apud homines literatos habebatur. Erant in ea præter annalium libros, pleriq; Doctores eccleſiaſtici Græci, ac in iis Dionyſij Areopagitæ de hierarchia cœleſti & eccleſiaſtica libri Slauica omnes lingua; quorum pleroſque à Methodio & Conſtãtino in eam linguam è Gręca traductos ipſorum annales tradunt. In eccleſiaſticis enim inſtitutis à cæteris ferè eiuſdem etiam ritus gentibus hoc vel maximè Moſci differunt; quòd conciones apud populum, quibus is erudiatur à Sacerdotibus nullas haberi patiuntur; ſed quę à veteribus doctoribus Græcis tradita ſunt, in ſuam linguam hanc ob cauſam traducta, ſtudioſeque conquiſita è ſcripto publicè pronunciant; ſeu quòd homines nullis literis eruditi ſuo ingenio minus confidant; ſeu verò, quod propius vero videtur, ne pro curioſitate ingenij humani noua inueniendi ſtudio ab

 anti-

antiquitate ac veritate recedatur. Apparatus bellici maximè autem pulueris tormentarij tantum reliquum fuit, vt licet per omne id obſidionis tempus magna eius pars abſumpta fuiſſet,nihil tamen adhuc ad longiſſimam quamuis obſidionem tolerandam defuturum iis fuiſſe videretur. commeatus etiam atq; pabuli ſatis magna copia inuenta ex labore & inopia exercitum breui refecit. Sed dum è tot incommodis ſibi quisque primò proſpicere contendit, iurgia inter nationes Polonicam & Vngaricam orta eò vſq; proruperunt, vt cuneo facto ſtrictis vtrinq; gladiis mutuò in ſe irruituri conſiſterent.Iam antè milesPolonus circulari: fremere totis caſtris: contemni virtutem ſuam ab Vngaris: eos omnibus ſe anteferre: fructus victorię prædamque omnem ſolos interuertere:pro illorum laude & commodis bella ſuſcipi.Inter quas gregarij militis diſſenſiones, ſenatorij etiam ordinis, ducumq; ipſorum offenſiones nonnullæ exiſtebant. Nam & Milecio cum Palatino Vilnenſi etſi arctiſſima neceſsitudine coniuncti inter ſe eſſent, ex communione muneris alienationis nonnihil interceſſiſſe videbatur: interq; eundem & Samoſcium, & ſi non minor neceſſitudo inter eos intercederet, ne ſatis tamen alter ab altero amaretur,dubitatio ſuborta videbatur; cùm hic ſi quid ad rationem muneris eius ſpectans attingeret, offenſum eum iri exiſtimaret: Milecius pro mutua neceſſitudine non ſatis authoritatem muneris ſui iuuari à Samoſcio arbitraretur.Angebatur maximè animo ea dignitate atq; authoritate vir, quòd à Bekeſio aliisq; exteris non ſatis maieſtas tanti magiſtratus, cuius in regno hoc ſumma ſemper authoritas fuiſſet,obſeruari putaretur: imperiiq; militaris maieſtatem in ſe imminutam viderì moleſtè ferebat.Acuebantur diſſenſiones hæ à magiſtratuum, qui defuncto Ioanne Chodkeuicio ampliſſimi vacabant, petitoribus;

qui vt à quoq; vel iuuari vel destitui se existimabant, ita alios in eum animabant. Militi quò dissidia inter eum tolleret, quòd præda expectationi eius non responderat, donatiuum Rex dedit. Tenebantur adhuc in agro Polotiensi præsidiis hostium Sokola, Turoulia, Susa, aliaq; castella quædam; quæ nisi prius quàm indè discederet, deiecisset, pacatam se regionem eam obtinere non posse Rex intelligebat. Maximè à Sokola & Turoulia timebat; quorum cùm illa à læua ad Plescouiensem viam pertineret, & iam antè summissis indè copiis firmata fuisset, ne id posthac rursum fieret, maioribusq; copiis indè aliquid tentaretur, verebatur. hanc quòd ad Dunam flumen posita esset, itidem magnam totius eius regionis infestandæ oportunitatem habere videbat. Sokolam Milecium mittit. Hic equitatum peditatumq; Polonicum, & militem Germanum secum sumit. Turouliam Bekesium cum Vngaris mittere in animo habebat: interim cùm Martinus Kurcius cum Kosakkorum manu Palatino Vilnensi operam suam detulisset, is adiuncto ei Constantino Lukomscio pręfecto Vlensi missus eo fuit. Mosci, qui in præsidio erant, quòd per eos dies tormenta atque ignes cessare animaduertissent, id quod erat, Polotiam in potestate Regis esse coniectura existimantes, ne quicq; retinentibus eos præfectis per auersam portam se eiiciunt; fugaque castrum deserunt. Palatini qui in eo remanserant, ad Regem adducuntur. Sussam, quòd omnium esset munitissima, in eáque Moscus maximum apparatum belli, commeatúsq; haberet: & tamen citeriùs Dunam in solo Lituanico posita præsidiis aliis excisis, omniique commeatu intercluso, vltrò in potestatem ventura videretur, in præsentia tentare non placebat. quibus rebus perfectis, quæ ad statum prouinciæ stabiliendum, diuinarúmque rerum curam pertinerent, administrare Rex instituit. Templum arcis

arcis & si satis amplum esset, pro captu etiam loci magnificè ex lapide constructum, quòd tamen à Græci ritus hominibus teneretur, quorum & magna multitudo esset, in eoque ius ac possessio antiquissima videretur, eius formulę Episcopo Russico, qui antè iam templi eius titulum Vitepsciç ipse agens vsurpabat, permisit; maximè verò quòd eius quoque rei rationem habendam sibi existimaret, vt cùm longiùs bellum in Moscouiam proferre in animo haberet, intelligeretq; quantum ad animos hominum in omnes partes permouendos religio posset, ne religionis amore, si eam relinquendam existimarent, à deditionibus absterrerentur. Ad Romanę ecclesiæ vsus nouum designat. Huic agros & possessiones, ex iis quæ maximè vicinæ erant, amplissimas addicit: certisque prouentibus annuis ad perficiendam fabricam ac sacerdotum vsus, dum ager è vastitate ad culturam perduceretur, è portorio interim asignatis, Societatis Iesu sacerdotes in eo collocat: quorum & pietatem, & in reducendis ab errore hominibus diligentiam probabat; quamque eò magis necessariam futuram ibi iudicabat; quò maior in hominibus illis ac maximè agrestibus non modò diuinarum rerum omnium ignorantia, sed impietas tanta esset; vt cùm ad colendos agros hominibus non abundarent, plebs rusticana moribus suis ad proprias vxores, communes alias filiis infantibus duceret; cum his, quò pluribus liberis domum complerent, interim concumbebant, filiisque deinde, postquam ad iustam ætatem ij peruenissent, eas tradebant. fossas munitionesque ab exercitu institutas Vngarum militem complere iubet. Murorum partem deiectam, quomodo restitui velit, arcemque ipsam qua ratione muniri, demonstrat. Pecuniam, quæque alia vsui sint ad eam rem designat: præfectos constituit. Regebatur Polotia antiquitus, quemadmodum & Kiouia à

uia à legatis regiis: Palatinorum honore ac dignitate,
cùm per vniuersam Lituaniam non plures quàm duo
Palatini, Vilnensis ac Trocensis, totidem Castellani es-
sent,carebat. Postea amplificato senatu Lituanico,non
modó Polotiæ & Kiouiæ ducatus, sed & Vitepscia di-
gna visa est,quę à Palatino administraretur.Polotiæ Pa
latinus erat,cùm à Mosco caperetur,Stanislaus Douoi-
na; qui cum vxore Petronia è domo Radiuilorum in
Moscouiam abductus, cùm per aliquot annos in serui-
tute & compedibus vitam traxisset,non prius indè re-
diit, quàm ab Sigismundo Augusto,vxore eius in capti
uitate mortua,aliquot aureorum millibus redimeretur.
Cùm de coniunctione inter Polonos ac Lituanos sub
Sigismundo Augusto conuenisset, ac quò Lituanico-
rum senatorum numerus Polonicum æquaret,complu
res per Lituaniam Palatini ac Castellani creati fuissent;
quia agri Polotiensis nonnihil in potestate adhuc erat,
ad Palatinum Castellanus etiam adiectus fuit.quo tem
pore in illa Mosci ex eorum temporum successu non in
factis modò, verùm dictis etiam insolentia id quoque
non irridiculè ab eo dictum percrebuit: nihil Augu-
stum Regem ex capto Palatino incommodi accepisse,
qui pro vno quinque iam haberet: decem pro duobus
habiturum,si ad priorem palatinatum alterum ei aufer
ret. Douoina quòad vixit, titulo ac dignitate Palatini
vsus interregni tempore decesserat. Cùm in regnum
Rex venisset, annitentibus Lituanis, ne suorúm senato-
rum numerus minueretur, Nicolaum Dorohostaisium
Palatinum Polotiensem creârat.Eidem nunc Polotiam
administrandam commisit: Horodnicium quem illi
magistratum vocant: quique arcis munitionum curam
habet,Francisco Suko tradit.præsidium ex equitatu pe-
ditatúque qui quotque permanere debeant, describit.
Sigismundus Augustus nobilitati Ducatus Polotiensis,
quę

quę bonis exuta à Moſco fuerat,aliis in locis bona poſſidenda ea lege dederat, vt ſi quando recuperatus ager is ab hoſte foret, iis rurſum cederent: Rex bonis eorum illis reſtitutis, hæc ad ſexennium nihilominùs, dum ſua ab hoſte vaſtata rurſum excolerent, permiſit. Milecius interim Sokolam cum exercitu,vt dictum eſt,contendens in itinere cùm viarum proximis pluuiis inundatarum, tum commeatus maximis difficultatibus afficiebatur. Tormenta Rex Dunam ſecundo flumine Dryſſam vſq; ad cognominis caſtello illi fluminis cum Duna confluentē demiſerat; ab eo loco per Dryſſam Sokolam vſque trahebantur. Cùm ad Sokolam fluuius Dryſſa etiam nonnihil exercitum moraretur; quòd ponte,quem Kaunæ ex nauibus factum ſuprà oſtendimus, alter ad Polotiam exercitus in tranſuehendis commeatibus vteretur, nec alterius tam ſubitò expediendi ratio iniri poſſet,Ioannes Sbaraſſus Palatinus Braſlauienſis cum parte equitatus flumen tranat,auerſiq; à Sokola parte Pleſcouiam verſus in excubiis conſidet. ad reliquum exercitum traducendum Nicolaus Vrouecius claro loco natus equitum præfectus operam ſuam Milecio detulit, rateque ex robuſtiſſimis trabibus, iisque catenis ferreis aliisque firmiſſimis vinculis inter ſe deuinctis ab eo effecta,exercitus tranſductus fuit; nihil aliud hoſte moliente, cùm non difficulter tranſitu impeditos prohibere potuiſſet,quám quòd excubię eorum more ſuo ad terrorem noſtris faciendum obequitantes diuerſarum gentium, quæ ſub imperio Moſci ſunt, Kaſanorum, Aſtrakanorum, aliarúmque nationum copias ſuo quasque nomine citarent. Propter viarum malignitatem & iumentorum proximis ad Polotiam incommodis amiſſorum inopiam currus miles nullos ſecum deuehere potuerat. Itaque non metatis caſtris, fixis tantùm ſecundùm Dryſſam flumen

tento-

tentoriis consedit. Germanicus peditatus secundùm Dryssam, Polonicus versus Nissam fossas munitionesq;, quæ diuersis locis cœptæ deinde committerentur, ad castrum agere instituit. Hostis, quòd nostrorum non adeò magnum numerum videret, & cùm superioris obsidionis tum itineris incommodis debilitatos: suos omnibus rebus integros, simulato metu, quemadmodum ex captiuis postea cognitum fuit, intrà munitiones per noctem se continere, curatisque interim corporibus omnibusque rebus ad eruptionem paratis ante lucem eos adoriri in animo habebat. Fortè accidit, vt Dobrossolouius, qui tormentis à Milecio prępositus fuerat, tres globos candentes, quorum suprà rationem demonstrauimus, experiretur. Ex his duo cùm incendium fecissent, ab hostibus suppressi fuerunt: vnus cùm imo fundamento adhæsisset, non animaduersus haud multò pòst, quòd muri ex abiete & arida materia facti essent, latissimum incendium sustulit. Quod cùm Milecius conspicatus signum tuba, quo ad arma capienda omnes conuocarentur, mox dedisset, Mosci inopina re turbati, simulque nostros irrupturos existimantes, cùm restinguere incendium non possent, ac tantùm repentini periculi obiectum esset, diuersis portis trepidi se effundunt. Seremetus cum parte equitatus Plescouiam versus se recipiens in Ioannem Sbarassum Palatinum Braslauiensem, qui ab ea parte hostem obseruabat, incidit. viuusq; cum iis, qui circa illum erant, in potestatem eius peruenit. Qui ab altera parte cum Borissouo Seino se eiecerant, in Germanos inciderunt. Hi cupiditate vlciscendi tot annorum iniurias, quibus in nomen Germanicum crudelissimè Moscus sæuiisset, cuiusque recens exemplum nuper capta Polotia vidissent, omnes in iisque Seinum interficiunt. Qui reliqui in arce erant, supplices vitam rogare cœperunt: sed irrumpente milite

Germanico ac omnes promiscuè cædēte, desperata salu te cataractam, quę ex superiori loco portę imminebat, demittunt: conclusosque in arce ad quingentos milites Germanos interficiunt. Interim Rosdraseuius Germaniq́ue quidam ac Poloni impigrè portam effringunt. qua patefacta tum verò pars cæsa fuit, pars rerum omnium desperatione adducta vltrò in ignem se pręcipitans con flagrauit. Magna vbiq; cędes fit; vt multi, ac pręter cęteros Veierus veteranus præfectus, cùm se multis prælijs interfuisse dicerent, nusquam in vllius prælij loco densiùs strata constipataq; inter se cadauera se vidisse confirmare non dubitarent. Multi inter occisos obeso corpore erant: ijs focariæ Germanorum apertis corporibus ad notas vulnerum medicationes, ac in his Seino quoq; adipem detraxerunt. Hinc Moscus epistola quadam sua, de qua infrà dicemus, ad Regem scripta, inter alia cùm hoc, tum quòd candentibus globis in oppugnando se vsus esset: alterum tanquam immane crudelitatis facinus, alterum quasi non virtute atq; acie, sed artificio quodam contra se niteretur, Regi exprobrat. Etiam in præda operæpretium factum fuit; argentiq́; signati apud plerosq; Boiarici generis referti loculi reperti, militem superioribus incommodis attritum non refecerunt modò, sed & locupletârunt. Milecius cum exercitu ad Regem reuersus magnum captiuorum numerum, quorum partem publice Regi, partem amicis donauit secum attulit. Rex præfectis plerisq; centurionibusq́; ac militibus etiam, quorum paulò insignius facinus extitisset, cùm præfecturis, quæ tum vacabant, tum alijs militaribus donis ob virtutem donatis, quę in quæq; statiua copiæ ducendæ essent, præscribit. Indè Disnam proficiscitur. Hic quod vlteriùs in Moscouiam proximo anno bellum promouere constituerat, tormenta omnia, pręter ea, quę refectione opus haberent, relin-

relinquit. Indè literas ad Moſcum mittit; quibus ipſius inſtituto, quo ille poſt Liuoniam vaſtatam vſus fuerat, de ſucceſſu expeditionis certiorem eum facit. Hæ eo tamen argumento ſcriptæ erant; vt non tam ſucceſſu rerum ſecundarum efferri, quàm tot hominum innocentium clade commoueri ſe teſtaretur; eiuſq; rei cauſam omnem in Moſcum ac illius in ſe iniurias conferret. Dum ad Polotiam Rex erat, legatio ab Henrico Ordinis Teutonici magiſtro eum conuenit. Initio regni cum huiuſmodi nonnullæ difficultates Regem excepiſſent; quæ quominùs in tempore bello Liuonico occurreret, prohibituræ eum viderentur; Radiuilus Palatinus Vilnenſis, qui tot annos tanto cum ſumptu ac periculo ſine vllo fructu in Liuonià bellum geri videret, Adolphum Holſatiæ Ducem excitârat, qui fiducia rio ſeu feudi iure Liuoniam à Rege peteret, defenſurumq; ſe in ea bellum contra Moſcum polliceretur. Huius æmulatione Ioannes Chodkeuicius Caſtellanus Vilnenſis Magiſtro ac ordini militię Marianę Teutonicæ idem oſtentarat; miſſusq; ab eo Ioannes Taubius Liuo illi perſuaſerat, ſi peteret, traductis in ſententiam per largitiones primarijs aliquot ſenatoribus, non magno negotio eum aſſecuturum. Rex primò Vilnam legatis reiectis, in comitijs hiſce de rebus agendum ijs oſtendit: mutui interim mentione extra conditiones iniecta, quod in bellum hoc princeps eorum conferret: qua de re cùm illi mandata nulla ſe habere dicerent, ad principem autem ſuum relaturos ſe recepiſſent, Varſauiæ deinde miſſione flagitata, nulla alia re acta diſceſſerunt. Rex conſcenſo Diſnæ nauigio, ſecundò Duna non parum fluminis eius amænitate delectatus Drucam: indè terreſtri itinere per Braſlauiam Lituanicam Vilnam venit. Accedenti Andreas Caligarius legatus Pontificius tum complures ex nobilitate obuiam profecti

fecti fuerunt. Ciuitas Vilnensis tota in gratulationem effusa, compositaq; oratione illum excipiens, duobus è locis maximè ante hac securitatem ac negotia sua interpellata commemorabat; vno à Polotia, altero à Kokenhausio. illud incommodum benignitate diuina, ac virtute sua Regem amouisse: alterum quoque vt à ceruicibus suis remoueret, se illi precari. Inter alios Mosci quoque dediticij obuiam ei progressi panem ac salem, quibus suum principem venerari in more habent, ei offerebant. Moscus nuncio amissæ Polotiæ ac præsidij Sokolensis cæsi accepto, Plescouia in interiorem Moscouiam se recepit; ac re ipsa fortè tum perspiciens, vnicum regni robur fortes ac fideles populos esse, ex itinere ad eos, qui Susæ in præsidio erant, literas præter morem eius scriptas misit, easq; diuersis perferendas dedit: Intellexisse se Polotiam ac Sokolam Dei permissu in hostium potestatem peruenisse: qua re cùm vndiq; eis interclusis non facilè subsidio veniri possit; hortari vt tormentis præsertim ac puluere reliquoq; belli instrumento, quod secum deferre non possent, corrupto: imaginibus & sacris, ne à barbaris: eo enim ille numero omnes, qui in religione ab eo dissident, habet: ludibrio habeantur, in terram defossis, quacunq; tuta ratione se recipiant; non quòd de fide eorum dubitaret, sed ne virtutem eorum, quam ad maiora superstitem esse velit, fortunæ ac hostium crudelitati obijciat. Peruenerunt hæ literæ ad Milecium, qui de tormentis potissimùm ac apparatu bellico sollicitus, qui ad deditionem hostes hortaretur, misit. Eædem autem cùm in Palatinum Polotiensem etiam incidissent, ipse quoq; eò accurrit. Hostes pacti, vt singulis cum vestimentis discedere sibi liceret, castrum tormentaq;, & quicquid in eo apparatus bellici erat, tradiderunt. quibus rebus perfectis Milecius in tres partes exercitum distributum in hiberna deduxit.

deduxit. Primis Chriſtophorum Niſcicium legatum: alteris Martinum Kaſanouium: tertijs Sigiſmundum Roſnium præfecit. Iam antè Conſtantino Oſtrogiæ Duce excurſionem in ditiones hoſtiles, quæ ad Boryſtenem pertinent parante, Nicolao Seniauio ſtationum Ruſſicarum præfecto, Rex mandârat, vt cum ijs copijs, quæ in Ruſſiæ finibus ſub imperio eius excubabant, cum illo ſe coniungeret; inq; hoſticum à Kiouia tranſgrederetur: verùm Seniauio longinquitate locorum impedito, & adulto iam autumno, non prętermittendum id gerendæ rei tempus Dux ratus, collectis ex clientibus ſuis, quorum ſatis magnam copiam habet, aliquot millibus hominum, alijſq; ex iuuentute compluribus ſe ei adiungentibus, cum filio Ianuſio & Michaële Viſnouecio Caſtellano Braſlauienſe Boryſtenem transgreſſus fuerat: expeditiſſimiſq; quibuſq; turmis præmiſſis, ac his longè lateq; vagari, & terrorem in omnes partes circumferre iuſſis: ipſe cum reliquis copijs Cernkouiam vſq; excurrerat: quam caſtris metatis magna vi oppugnare aggreſſus, cum præſidio firmo eam teneri, idq; & animis & omnibus rebus alijs ad defendendum locum paratum eſſe videret, ſe à peditatu tormentiſq; imparatiorem acceſſiſſe: reliquas copias maximis itinerum & tempeſtatum incommodis afflictas, miſſa obſidione vicina circum loca omnia diripuerat, totaq; Seuerienſi ditione vaſtata, ac populationibus ad Starodubam, Radehoſtiam, Pociopouiam vſque per leuiores equitum turmas factis, præda ingenti acta diſceſſerat. Simili ſucceſſu Ioannes Solomirecius, qui poſt mortem patris extra ordinem Miciſlauienſem præfecturam adminiſtrabat, Iaroſlauum opidum, pagoſq; complures diripuerat. Philo etiam Kmita præfectus Orſanenſis, cui turmæ aliquot equitum aſſignatæ erant, coacta ad eas non mediocri finitimis è locis cu-

iusq; generis hominum manu inditiones hostiles transgressus, duobusq; circiter millibus pagorum incensis, ac ad Smolenscam populationibus prouectus, præter agri solum nihil ijs in locis reliquum fecerat; indeque magna cum omnis generis pręda, nullo detrimento accepto suos reduxerat. Rex cùm alijs necessarijs de causis maximè verò vt bellum persequeretur, comitia habenda sibi intelligeret, eaq; iam in ante diem vicesimam tertiam Nouembris Varsauiam indixisset: interim, quæ ad Lituaniæ securitatem pertinerent, quæq; in omnes casus contra hostium impressiones opponenda iudicabat, cum senatoribus Lituaniæ constituit. qui eorum præsidio prouinciæ domi remaneant, qui comitia obeant, inter eos comparat. Vilnæ Radiuilum Palatinum Vilnensem, qui cum imperio militari erat, relinquit. simul magistratus, qui vacabant, distribuit. Quibus Radiuilos præ cæteris complexus ad Episcopam Vilnensem, quæ Georgio Radiuilo designata iam antè erat, Palatinatumq; ac imperium summum militare, alterum item prætorij militis, quorum illud Nicolaus pater, hoc Christophorus filius obtinebant, Christophoro Castellanatum Trocensem, & sigillum minus adijcit: Nouogrodensem Palatinatum alteri Palatini filio Nicolao; vtrunq; præterea Marschalchatum, Nicolao Christophoro maiorem, minorem Alberto alterius Nicolai, qui ante hunc Palatinus Vilnensis fuerat filijs: Castellanatum Vilnensem Eustachio Volouicio, qui Castellanus Trocensis fuerat vnà cum sigillo maiori dat: abdicante se eo Palatino Vilnensi, vt minus quod Volouicius habuerat, filio Christophoro traderetur. Præfecturam Samogitiæ quę ardentibus multorum studijs ambiebatur, Ioanni Kiskæ confert. Vilna indè Grodnam mouet; vbi venationibus, quo vnò voluptario labore ex alijs laboribus maximè reficere se solet, dies aliquot

dat.

dat. Moritur ibidem Gaſpar Bekeſius, de quo ſuprà dictum eſt, non minùs inimicitiis, quas cum Rege acerrimè olim exercuit, quàm virtute ſua clarus. Natus hic in Tranſiluania, ac in familia Petrouicij nobilis Baronis educatus, adulta poſtea ętate Ioanni Sigiſmundo Tranſiluaniæ principi adeò gratus extitit, vt cùm ſine hærede decederet, hunc ſucceſſorem deſignare non dubitaret. Cùm Rex popularium ſtudiis, prælatus ei fuiſſet, æmulatione inter eos exorta, dum ſtatum Tranſiluaniæ turbat, Fugaraſſio atque aliis caſtellis à Rege exutus ad Maximilianum Imperatorem in Germaniam ſe contulerat: vbi copiis aliquot coactis vi deinde ac armis inuadere principatum conatus fuerat. Verùm profligatus à Rege iterùm in Germaniam ſe receperat. Poſtea cùm ad Regnum Poloniæ æmulum aſcitum, iamq; extra omnem inuidiam altiorem in locum virtute conſcendiſſe intellexiſſet, conſcius ſibi magnitudinis animi eius, vnum elegerat; cui & maximè ſe crederet, & à quo commoda ornamentaq; omnia expectanda ſibi ſtatueret; ſuamque illi fidem atque operam vltrò detulerat. Rexque non modò omnem erga illum offenſionem ex animo depoſuerat, ſed benignè ſuſceptum, opibus etiam ac dignitate amplificauerat. Moriens coniugem & duos impuberes filios Regi ac Samoſcio commendauit. Dum hæc geruntur, in Polonia non iidem omnium ſenſus, variiq. ac diuerſi animorum motus eſſe. Erant non pauci, qui cùm ampliſſima quæq; à Rege polliciti ſibi fuiſſent, ac verò in tanta publicarum rerum difficultate non poſſet vel effuſiſſima Regis liberalitas omnium expectationi ſatisfacere, quòd quæ ſperauerant, non conſequerentur, alieniori ferè animo ab eo erant. Cùmque quilibet è nobilitate in electionibus Regum ſuffragium ferat, magna erat multitudo eorum, qui quòd ſuffragio ſuo in adipiſcendo regno Regem ſubleuaſ-

ſent,ipſum Regnum debere eum ſibi arbitrabantur:videnteſq; Radiuilos tot honoribus auctos:Milecio ſummæ authoritatis magiſtratum traditum: ijs Samoſcium neceſſitudine coniunctum: tot honores ac dignitates coniunctis inter ſe affinitate hominibus congeſtas,angebantur animo, eaq; in ſuam perniciem comparata interpretabantur; & quòd beneficio non afficerentur, iniuriam rati,ſumma in ea rep. facultate,in qua quę quiſq; ſentit, pari libertate dicere poſſit, omnia ſuſpecta facere,cunctaq; vel præclara facta Regis ſiniſtrè interpretando corrumpere conabantur. Iam ab initio cùmLeopolimRuſſicarum rerum cauſa proficiſceretur, non deerant, qui collecta gaza à Sigiſmundo Auguſto relicta tędio pręſentium inTranſiluaniam recipere ſe eum in vulgus fingerēt:poſtq; Suirum diem exercitui edi xiſſe eum intellexiſſent,nihil horum gerendi quicquam contra hoſtem animo ſuſcipi, cuius potentia maior eſſet,quàm vt vllius viribus labefactari poſſet: ſed quæri colorem tributarias pecunias,quas in immenſum orati one tollebant,interuertendi iactabant. Nonnulli altiùs prouecti Reginæ animum tentare cœperant: oſtendere ſperni ætatem eius à Rege: diuortium ab eo agitari: miſſum ea cauſa Petrum Volſcium Epiſcopum Plocenſem ad ſummum Pontificem: non minùs eius regnum eſſe,quàm Regis, vt quæ & ipſa tanquam vetuſtæ Iagel lonicæ ſtirpis ac de regno optimè meritæ proſapia iiſdem comitiis Regina appellata, iiſdémque regni ſacris initiata fuerit;quò illa in partes traducta gratioſum ad vulgus nomen nacti, eò maiorem facultatem rempu: turbandi, ac conſilia regis impediendi haberent. Querebantur ferè, non ſatis fieri conditionibus à Rege, cùm regnum ei defferretur, in Tranſiluania acceptis: homines aduenticios in honoribus & præfecturis collocari; Bekeſium potiſſimùm, cui Landskoronenſem

nensem præfecturam Rex contulerat, notantes. Ad-
hæc Ducem Churlandiæ non suo loco & tempore de-
terioribusque è republica conditionibus quàm antea,
possessioni Ducatus eius confirmatum traducebant.
Quæ cùm pleraque tempus refutasset: maximeq; Leo-
poliensem profectionem, Suirensemque expeditionem
falsissimè in inuidiam vocatas aperuisset, literis de co-
mitiis allatis, iurgia inter nationes Polonicam & Vnga-
ricam exorta in maius exaggerabant: externos homi-
nes induci: à quibus contemni imperium militare: vim
summi magistratus eneruari: Iam capta Polotia noua
tributa Regem in conuentibus & comitiis petiturum:
sed vt omnis Moscouia in potestatem ditionemque ve-
niret, in tanta amplitudine finium, quam tantæ molis
administrandę rationem, quam vtilitatem fore, cùm in-
terim longè magis necessariam præstabilioremq; reip:
vulnera curationem requirerent? Quidam vt tres par-
tes prouentuum capitanealium à præfectis exigeret,
Augustanæ cuiusdam constitutionis, quam illi in eam
sententiam interpretabantur, authoritate postulan-
dum censebant; cùm si id fieret, perpetuò finem tribu-
tis id allaturum dicerent. quæ cùm in vulgus moueri
Rex animaduertisset, ac liberiùs omnibus, quam antea
occurrendum arbitraretur, primo, quo agi de rep: po-
terat, comitiorum die Ioannes Samoscius Cancellari-
us, accommodata ad rem præsentem oratione: si vllum
tempus fuisset, quo pro maximis in remp: beneficiis nu-
mini diuino gratias agerent, id hoc potissimùm esse do-
cet, quo tam præclaram victoriam ab eo hoste adepti
sint, quem propter summam potentiæ, virtutis bellicæ,
victarumque ab eo gentium opinionem, formidassent
omnes: nemo vinci potuisse existimasset. Contigisse id
tamen singulari benignitate diuina: hostem non mo-
dò victum: sed prouincia Polotia, quæ victoriæ huius
perpe-

perpetuum monumentum futura sit, ac superiorum vi
ctoriarum eius dignitate spoliatum penè esse: omnes
eius triumphos, quos per tot annos de Liuonibus &
Suecis, quos de Kasanis & Astrakanis subactis, quos de
Tartaris, de Turcis denique Tanaim & Volgam iunge-
re Caspiumque mare in Euxinum Pontum immittere
tentantibus, deque tot aliis bellicosis & barbaris nati-
onibus habuerit, hac victoria ei detractos in hoc de il-
lo triumpho prælatum iri. Quæ cùm quanta sint, in-
quit, erga nos Dei beneficia intelligamus omnes, ea-
dem nisi constantia ac virtute tueamur, inertia nostra
fructus ex iis percipiemus nullos, ex quibus si rectè be-
nignitate hac diuina vtamur, maximos percipere pos-
simus. Magnum est, quodque superioribus tempori-
bus vix sperandum nobis videbatur, amplissimum a-
grum ab hostibus tot annorum spatio possessum, &
quo maxima ex parte opes Lituanicæ quondam nite-
rentur, receptum: hostem tot prosperarum rerum suc-
cessu elatum in perpetuo victoriarum cursu repressum:
auersa arma eius in vastitatem ac perniciem ditionum
harum intenta. Omnia hæc nisi reliqua, quæ restant,
belli eius perficiamus, vereor, vt non modò vtilitatis ni
hil nobis attulisse, sed ne optanda quidem tanto cum
labore ac sumptu fuisse videantur. Hostem habemus
potentissimum: cuius quæ quantæque opes sint, & ne-
mo ignorat nostrum, & tot deuictæ ab eo nationes te-
stantur. Hunc moderatène vel hanc amissæ prouinciæ
contumeliam ferre vel quieturum putamus? Fremit il-
le iam, & tamquam fera aliqua intra septa conclusa o-
mnes amissa recuperandi, & acceptas iniurias vlciscen-
di exitus ac rationes quærit. Demus huic vel cunctati-
one nostra vel pace cum eo facta, colligendi sui, acce-
ptaque incommoda ac domestica vulnera, atque insci-
tiam eius, quæ hoc bellum nudauit, sanandi spatium;

quis

quis omnium tam ſecuro eſt animo,qui non multò ma ioribus viribus ad ſarcienda incommoda irruiturum in nos proſpiciat; quem nec propter potentiam difficultas vlla à bello reuocare: nec in pace propter perfidiam vlla iuriſiurandi religio retinere poſſit? Serò nimirum reſiſtendi ei rationes tum quęremus,quem iam trepidum & perculſum ſi non leui momento impellere,facilius certè ſuperare poſſimus. Quod vt non eſſet nobis verendum, illumque accepta iniuria vel omninò quieturum, vel nihil ab eo periculi expectandum nobis eſſe Deus nobis fidem faceret: Quis enim alius tantæ rei idoneus author exiſtat? at nónne tanta gloria bello hoc parta, quæ deinceps de nobis hominum exiſtimatio futura ſit, commouebimur? aut vlla ratione opinionem bello hoc collectam tueri nos poſſe, ſi in tantas res gerendas ingreſsi in medio earum curſu deſtituere eas videamur: quenquam deniq; futurum exiſtimabimus, qui non fortunæ potiùs ſucceſſus hoſce, quàm virtuti tributurus ſit? Sunt enim quæ virtute ac ratione adminiſtrantur, cùm exigua iis fortuna interueniat, eorum & media primis & exitus vtriſque conſentanei: fortunę vt cæci ſunt impetus, ita vltima raro primis reſpondentia. Quòd ſunt, qui in tanta ditionum amplitudine difficultatem earum adminiſtrandarum verentur, nec expetendum latius imperium putent, quod ſumptu ac labore magno partum, reip: vſui nulli eſſe poſsit; mirum ſanè videri debet, eo in rep. animo quenquam eſſe, quo in ſua ſit nemo. Quis enim omninò eſt, qui non decem poſſeſſiones, quàm vnam malit? grauiora ſunt onera amplæ rei familiaris: eadem maioribus commodis oportunitatibusque penſantur. Reipu: verò noſtræ ego hanc rationem eſſe video, vt ſi neruos rerum gerendarum habere, ſi ſtatum hunc ciuitatis tueri velimus, nouum omninò regnum neceſsariò ei adiungendum ſit.

Nam

Nam cùm ditiones omnes,quæ ad eam accesserunt, in ciuitatem iisdem legibus receptæ sint omnes: nulla in prouinciæ formam redacta: nulla tributaria facta: itaque in pari omnium libertate, onera etiam exæquata sint inter omnes; iis si leuari volumus, quàm eius rei facultatem habebimus,nisi instituto maximorum quorumcumque imperiorum,nos etiam nouum ei imperium adiiciamus; in quod tributis vectigalibusque in eo constitutis, grauior communium onerum pars deriuari posſit. Erat Rusſia antè, cùm primùm armis victa esset, tributaria: non parum tum subsidio eius subleuata respub: fuit: Lituaniæ quoq; magnum Ducatum, cùm antiquis legibus à Regibus Poloniæ regeretur, plurimùm per seipsum ad submouendum Moscum, Tartarumque valuisse meminimus: coniuncto eo cum regno,quantum ad publica onera accesserit,sentiendo vnusquisque experitur. Quòd si qui inopiam ac familiaris rei angustias inertiæ suæ prætendendas existimant; ij si voluptatibus, luxuriæque modum faciant,ac quos in inanes vel perditas res sumptus prodigunt, in meliores vsus conuertant,vel prçclarissimarum quarumcum que rerum gerendarum necessariis adminiculis minimè se destitui re ipsa perspicient. Alios, qui domesticas res constituendas arbitrantur, non reprehendo: si tamen cogitent iidem, præterquàm quòd intestinorum incommodorum sanatio semper potestatis eorum futura sit, oportunitatem belli aduersus Moscum, qualem nunc habeamus, non semper nos habituros; potiorem etiam salutis quàm aliarum rerum curam esse debere. Sunt & qui minùs hactenus satisfactum sibi existiment. Habent ij nunc campum cùm virtutis suæ illustrandę tum demerendi Regis: proficiscantur in bel lum: operam studiumque suum reipu: præstent; àque virtutis amantissimo Rege amplissima quæque expe-

ctent:

ctent: si vel ætas, vel valetudo, vel fortuna cuiusquam id non permittunt, non desunt rationes in togata etiam ac ciuili vita bonis artibus emergendi: obtrectationibus, ac præposteris remp: turbandi studiis nemo, quę virtuti, ac bonis artibus debentur, præmia consecuturum se speret. Hac oratione habita, & si minimè nuncij dubitabant, quin & bellum & tributum vlteriùs sciscerent; quòd in priuatis conuentibus victorię hoc successu læta, ac in spem futurorum erecta, frequens in eam sententiam nobilitas inclinârat: tamen vt aliorum de se opinioni satisfacerent, ex iis, quæ publicè iactari animaduertissent, cùm de aliis quibusdam tum de conditionibus, quibus non satisfactum à Rege diceretur, & de ære præsertim alieno publico dissoluendo mentionem inferũt. Docebatur, si quas antea in regnum pecunias ad tuendum, dum veniret, regnum Rex præmisisset: quas secum attulisset: quas in militem, qui ante aduentum eius meruerat, erogasset: in sedandos motus Gedanensium: in hoc ipsum denique bellum de priuata sua insumsisset, expenderent: si quid deinceps facere institueret, considerarent, vt nihil nimirum priuatum, nihil à publico secretum haberet, verùm omnia sua, ac vitam ipsam reip: impendere non dubitaret, facilè constiturum, rectè ne quid in illo resp: desideraret. Nam quod ad vectigalium quorundam luitionem pertineret: si priuati commodi sui fructum aliquem sequeretur, satis perspici, longè maiori cum emolumento eius futurum, si in eas res, quarum prouentus non exiguus sit, redimendas, quàm in bellum pecunias conferret: verùm ita animo paratum esse, vt in præsenti reipub: periculo, priuatum emolumentum publicæ vtilitati ac dignitati postponere mallet. De tribus capitanealium prouentuum partibus ab initio cùm proposuissent, responsum fuit, non contineri id verbis constitutionis Sigismundi Augusti, nec

contra leges publicas, quibus à verbis constitutionum recedere prohiberemur, in eam sententiam verba trahenda, quæ nobilitatem omnibus virtutum præmiis spoliatam in agros atque familiaris rei studia cogeret. Quem enim posthac fore, nisi iis præmiis ad virtutem excitetur, qui operam suam in bello, in legationibus, in publicis muneribus obeundis reip: præstare velit; qui nullis commodis propositis, dignitati ornamentisq; patriæ seruiat? Cùm & de militaris imperij imminutione exterorumq; honoribus agitatum fuisset, ostendit Rex, nulla se in re magistratus eius authoritati derogatum voluisse: præfecisse se Bekesium Vngaris, non vt sua authoritate bellicarum rerum quid administraret: sed vt Ducis imperio subesset, interpretisque munere ad militem Vngarum apud ipsum fungeretur: externo milite necessitate adductum in bello hoc vsum; quòd regnum hoc vt equitatu non modò comparari cum cæteris regnis posset, verùm plerisque ferè præstaret: ita à peditatu minus instructum adhuc esset: aliorum exterorum opera in Transiluanicis rebus, ac priuatis ministeriis se vti. Multa de hoc genere, vtendúmne opera exterorum esset, cùm inter nuncios nobilitatis disputata, tum à senatoribus ipsis multa in eam sententiam dicta fuerunt, non esse improbandum, si qui pro aliena rep: periculum ac laborem suscipere, sanguinemque pro laude ac dignitate eius profundere velint: non esse sapientis, quòd externorum periculo consequi possit, ciuium sanguine quærere velle: hac ratione maxima imperia primùm coaluisse: indéq; ad summam amplitudinem prouecta esse: hoc ipso in regno multas primarias familias ab exteris profectas esse: inter alias clarissimam Tarnouiorum domum ad exteros originem suam referre: alliciendos potiùs, qui suam virtutem ad reip: dignitatem aggregare velint: posseq; id commodo reip: fieri:

mo-

modò id profpiciatur, ne vel legibus vel magiftratibus à ciuium corpore fe feiungant, fed iis vtrisque vnà cum reliquis ciuibus pareant; vel eò potentiæ excrefcant, vt ciues ipfos opprimere poffint; vel honores iis mandentur: fed illi quidem in priuatis minifteriis verfentur, publicis honoribus, ac magiftratibus foli ciues præfint; quodq; in aliis rebufp: obferuatum fit, agris ac eius generis commodis virtus eorum interim remuneretur; in honoribus capiendis ciuium præcipua conditio fit. Silentium indè ea de re fuit: peditem quidem externum nemo erat, qui neceffarium effe negaret. De Churlando oftenfum, Ducatum eum à Sigifmundo Augufto Rege: cùm Liuonia primùm ad regnum fe adiungeret, longè grauioribus è rep: conditionibus Duci collatum fuiffe: rectè atque ordine, quòd priorum regum authoritate iam antè affectum fuerit, meliori reip: lege à Rege tranfactum; quod diploma ipfum prolatum teftaretur; itaque nihil alienum à moribus & exemplis maiorum factum, quibus omnium temporum receptum fuiffet, vt quæ à fuperioribus regibus feuda conftituta iam effent, ea pofteriores, fi nihil in iis mutarent vel adiicerent: noua etiam, fi quæ ipfi adiunxiffent iniuffu ordinum fenatus confilio adhibito conferrent. Legationis Epifcopi Plocenfis cùm in fenatu mentio facta effet, caufa eius vulgata, quæ iam in prioribus comitiis in fenatu propofita fuerat, fufpicionem diuortij agitati & ipfam fuftulit. Ita nullo repugnante, quod priori anno fancitum fuerat, in hunc denuò tributum iubetur. Præfecti confilio inter fe habito redituum præfecturarum fuarum alteram quartam, qualis Rauam in ærarium publicum inferretur, vltrò Regi detulerunt; conditione adiecta, ne authoritas perfcriberetur, vel in exemplum deinceps traheretur. Poftulatum inter alia à Rege fuerat, vt per legatos bellum gereret, ipfe à periculo ar-

morum abesset; quod cùm animi sui magnitudine indignum Rex iudicaret, ostensum prætereà fuit, quò plures voluntarij, si in conspectu regis operam nauaturi essent, inuitarentur; ac ad minuendas controuersias, quę ex Polonicorum & Lituanicorum magistratuum ęmulatione existere possent, pręsentiam eius non modò vtilem sed penè etiam necessariam futuram. Leges in comitiis hisce cùm aliis de rebus, tum quę ad feuda beneficiariorum principum, ad imperium militare, pœnasq; scelerum pertinerent, à delectis ex vtroque ordine conscriptæ quædam, non tamen perlatæ fuerunt. Id solùm Nisouiorum in officio continendorum causa, literis quibus tributum promulgabatur, adiectum fuit; vt vsq; ad futura comitia extra ordinem animaduertendi in eos potestas Regi esset. Constitutum superioribus comitiis fuerat, vt qui reipub: causa in bello abessent, iudicia interim in illos nulla redderentur; nisi contra quos vel rerum iudicatarum executio peteretur: vel qui vim fecisse dicerentur: aut qui ad certam diem de pecuniis non solutis iudicium se suscepturos cauissent. Exceptiones hasce variis calumniis in perniciem reorum nonnulli conuertebant: modò maiorum lites in eos, quos arripuerant, torquendo: alias longissimi temporis spatio penè intermortuas suscitando. Itaque interpretatio in hisce comitiis adiecta fuit; eæ vt causæ rei iudicatæ atque vis solæ exceptæ intelligerentur, si quæ recens iudicata aut facta diceretur: obligationes autem in diem certum conceptæ, quæ intra proximum decennium interpositæ essent. A comitiis Rex Milecium, qui ab iis abfuerat, vt ad sequentem expeditionem se paret, operamque in bello eo nauet, per literas hortatur: ille excusat. Dum Varsauiæ Rex est, nuncium redactæ in potestatem Niscerdæ, de qua suprà diximus, accipit. Moscus cùm primò Polotiam cepisset, nobilitatem, atque

ex a-

ex agris plebem omnem in Moſcouiam deportârat: po ſtea inueterata iam agri eius poſſeſſione, ſpatio temporis amorem priſtini dominij exuiſſe eos ratus, nonnullos, ac in his Koſſonium quendam non corpore modò, verùm animo etiam vltra agreſtem valente, cum filiis fratribusque itidem robuſtiſſimis hominibus priſtinis ſedibus reddiderat. Hic ſtatim ac in poteſtatem Regis Polotiam rediiſſe intellexiſſet, quomodo cum aliquo munere ad priùs imperium rediret, cogitârat. Koſakkis Polotienſibus, quo ſtatu hoſtium res Niſcerdę eſſent, oſtenderat. cumq; hi eo, quod illis conſtituerat, tempore, miſsu Palatini Polotienſis Niſcerdam acceſiſsent, munitionesque, quemadmodum à Koſsonio acceperant, nec dum perfectas reperiſſent, ſine negotio potiti ea fuerant. Koſſonius nihilominùs more ſuo inter Moſcos fortuitum Koſakkorum aduentum exiſtimantes, ſine vlla ſuſpicione verſatus, Sauolociam eadem ratione tradere noſtris voluerat. Iisdem Koſakkis diem, quo ad Sauolociam accedant, præſcribit; ſeque turrim incenſurum, ac dum ei rei Moſci intenti ſint, in arcem eos inducturum, conſtituit. Sed re interim detecta cum duobus filiis in conſpectu Sauolocię palo ſuffixus fuit. Sub idem tempus in Vſuiatæ repentina excurſione opprimendę ſpem Koſakki adducti fuerunt. Iis Nicolaus Sebridouius Floriani, qui Caſtellanus Lublinenſis & prętorij exercitus præfectus olim fuerat, filius, cùm hibernorum Vitepſcienſium otium ferre non poſſet, ſe adiunxerat, relictoque equite fallendi hoſtis cauſa, per notas ſemitas à Koſakkis ductus eò excurrerat: pręſidium cuſtodijs & omnibus rebus firmatum repererunt. Hoſtes nihilominùs ſubito aduentu eorum exterriti, ſubiectum arci opidum incenderunt.

R. HEIDENSTEINII
SEC. REGII DE BELLO MOSCOVITICO
Commentariorum

LIBER TERTIVS.

VARSAVIA GRODNAM PROficiſcenti Regi, ac in futuram expeditionem omni iam cura incumbenti duæ potiſſimùm difficultates occurrebant: rei pecuniariæ altera, quæ tardiùs expediebatur: altera delectus. prioris enim expeditionis incommodis afflicti, iumentisq́; ac inſtrumento omni per tempeſtatum & itineris iniurias priuati, difficultates tam longinquæ militiæ pleriq; præ oculis habebant, ac ob id pauci omninò nomina dabant. qui etiam ex his minùs à bello abhorrere ſe videri volebant, temporis tamen anguſtia, quo minùs ad id parare ſe poſſent, excludi ſe arbitrabantur. Pecunia vtitur partim priuata ſua, partim à priuatis mutuò ſumpta, quæ ad certam deinde diem ſolueretur. De delectu Samoſcius ſibi curæ futurum promiſit. Hic quamuis in togato munere verſaretur; tamen quòd patrem Caſtellanum Chelmenſem Prætoriano exercitui præfuiſſe, reliquos etiam maiores ſuos plerosq; bellicis rebus claruiſſe meminiſſet, quò gloriam à maioribus traditam retineret, ac domeſtica hæc ſtudia ipſe quoq; non intermitteret, & ante hac ſemper, & in ſuperiore expeditione militem aluerat; forteſque viros aliquot circa ſe habuerat; & tunc communicata re cum Rege equitem peditemque ſcri-

que ſcripturum ſe profeſſus fuit. Re vulgata, magna multorum animis alacritas innata fuit: paſſimq; à plurimis nomina data: Ad hos Vngarum militem à fratre Chriſtophoro Tranſiluaniæ principe ſcribi curat. Cùm ante hac peditatu non multùm Polonia vteretur, propterea quòd nobilitas ferè omnis equis merebat; pedeſtrem militiam, quæ laboris plus, dignitatis minùs haberet, negligeret: atque ita peditatus omnis ex opidana plebe, ac operis præſertim conſtaret, genere hominum non modò rei militaris imperito, verùm otio etiam opidano ad perferendum laborem belli corrupto: externus autem peditatus ſine maximo ſumptu ali non poſſet; ſuperioribus comitijs ratio quædam parandi peditatus agitata fuerat, vt ex regiarum poſſeſſionum aſſcriptitiis viceſimus quiſque in militiam reciperetur; qui ita in militiam veniſſent, ab oneribus operiſque ruſticanis ipſi poſterique eorum immunes eſſent. Hoc delectu iam vti viſum fuit, miſſiq; per agros centuriones præfectiq; paſſim fuerunt, qui robuſtiſſimum quemque ac labori militari ferendo aptiſſimum legerent. Grodnæ ex propinquo iam conſilia belli agitare Rex inſtituit; ac Vilnæ interim tormenta, præter ea, quæ reparanda erant, noua ſuo modo alia fundi iubet. Propendebat iam Rex animo in magnorum Lukorum oppugnationem; quod tamen quò diutius hoſtem celaret, ex inſtituto Ciasniciam diem, quo conueniret, exercitui, edixit. Nam cùm id opidum ſecundùm flumen Vlam in capite duarum Lucenſis & Smolenſcenſis viarum ita ſitum ſit, vt paribus ab vtraque vrbe ſpatiis diſtet, ac Lukos quidem indè tendentib, Vſuiata flumen: Smolenſcam euntibus Kaſpla ſe offerat, ad hoſtem ancipiti cura diſtinendum cùm primis oportunum id videbatur. Suprà demonſtrauimus miſſum à Rege cum literis, qui de euentu obſeſſionis Polotienſis certiorem

Moſcum faceret. Humanius hic acceptus ab illo, quàm quiſquàm antè eum, menſæ etiam adhibitus, ac bombycina veſte donatus fuit. Eum autem priuſquàm dimitteret, à duobus legatis ſuis Ioanne Theodori F. Nouogrodiæ. Mikita Georgij F. Miciſlauienſi ducibus, & Romaniuicio Sacharino ad Nicolaum Radiuilum Palatinum Vilnenſem, & Euſtachium Volouicium Caſtel lanum tum Trocenſem literas dari iubet: cùm controuerſiæ duorum ſummorum principum eò progreſſæ ſint, vt ſuſcepto bello Poloniæ Rex Polotiam expugnarit: magnus Moſcouiæ Dux viciſſim ad vlciſcendam hanc iniuriam toto animo exarſerit; ſe cum reliquis primoribus ad principis ſui pedes ſe proieciſſe: omnib. precibus ab eo petiiſſe, ne in ſanguinem Chriſtianum ſæuire velit: ijs illum permotum à bello adhuc ſibi temperare: nunc idem ipſis atque aliis Regis Poloniæ conſiliariis apud ſuum Regem contendendum eſſe, vt ad pacem ſtabilem cum magno Moſcouiæ Duce conſtituendam eum flectant: inprimis ei perſuadeant, vt & ipſe cum milite regrediatur, & militi tam in Lituaniæ quàm Liuoniæ finibus imperet, ne maleficio aut iniuria vlla Moſcos laceſſat: eadem magnum ſuum Ducem recipere: reuerſurum ad ſedes ſuas, ſuoſque à vi & iniuria vbique cohibiturum: interea vtrinq; elaborandum, vt miſſis oratoribus, pacéque & concordia conſtituta, depoſitis à principibus armis metu omnes liberentur. In extremo literarum excuſant, quamobrem Baſilius Lopatinſcius, per quem bellum Rex Moſco denunciârat, adhuc detineatur: operam ſe daturos oſtendunt, vt quàm primùm ad ſedes ſuas vterque reuerſus fuerit, cum mandatis de pace ſine mora ad Regem remittatur. Fecerat hoc Moſcus exemplo Sigiſmundi Auguſti temporibus à Lituanis introducto; qui ſi quando legatos Rex ad Moſcum mittere deſtinaſſet, ad Moſcouiticos

cos proceres literas priùs dabant, quibus vt à suo principe fidei publicæ literas oratoribus, qui venturi essent, conficerent, postulabant. Re deliberata, in hanc sententiam ab senatoribus, quos diximus Lituanis, respondetur: diligenter se de pace Regem appellasse: illum vt Christianum principem pacem atque concordiam inter vicinos, ac Christiani præsertim nominis principes omnibus rebus potiorem habere: bellum tamen cùm id maximis illius in se iniuriis prouocatus non nisi pacis causa susceperit, tamdiu etiam dum æquæ pacis potestas à magno eorum Duce sibi fiat, gerendum sibi intelligere: legatos verò, vt quos ad principem eorum mittat, causam nullam ei videri: potiùs non committendum sibi censere, vt quos ex suis quemadmodum antè fecerit, iniurijs atque ludibrio eius obiiciat: si ille legatos ad Regem mittat, patienter Regem quæ dicant, auditurum, atque æquo cum responso eos dimissurum. Haud multò pòst Moscus ipse cum eiusdem argumenti literis alium ad Regem nuncium mittit. Dimittitur is cum eodem responso, quod prior à senatoribus antè acceperat. Mittit nihilominùs denuò aulicum suum Ioannem Nassokinum cum iisdem postulatis; qui cùm & ipse in eandem sententiam publicè iam responsum accepisset, ostendit postea, alia se præter superiora mandata habere, quæ priuatim exponat. facta potestate commemorat, principem suum moueri plurimùm clade hominum innocentium christianorum: qua de causa & si sciat contra suum maiorumque suorum morem id à se fieri: constituisse tamen de dignitate sua publicæ concordię id dimittere, vt de pace ipse legatos ad Regem mittat: id vnum postulare, vt induciæ interim sint, nec vlteriùs cum exercitu Rex progrediatur: legatos Vilnæ expectet; quòd id à maioribus quoque ipsius magnorum Moscouiæ Ducum honori

semper

ſemper datum fuerit,vt non niſi in regni ipſius,aut magni Ducatus Lituaniæ ſede oratores eorum audirentur. Rex eodem omnia illa pertinere intelligens,vt tempus gerendæ rei extraheret,reſpondit: ſi quos legatos mittere velit,dicendi quæ velint, poteſtatem libenter ſe ijs facturum, benigneq; auditurum. Quòd certo in loco expectari à ſe legatos velit, nullo id cæterorum principum Chriſtianorum exemplo peti. qui quandocumq; vſus ſit,quemcumque in locum legatos mittant: commune vbique eſſe ius legatorum, nec certo loco finiri: poſſe ſe vbicumq; futurus ſit, vel in caſtris ipſis,in quibus inter ſtrepitum armorum,vel maximè legatis opus ſit,adiri. Detecta ſub huius aduentum res fuit, quæ omnium animos vehementer in ſe conuertit. Gregorius Oſcikus claro loco natus & antè iam ſub interregni tempus conſilia cum Moſco agitârat: & tum per literas communicare cum illo non intermittebat. Attulerat ad hunc literas à Moſco Naſsokinus, quas cùm ille per ſpeciem pellium, aliorumq; mercimoniorum Moſcouiticorum licitandorum aditu ad Naſſokinum quæſito accepiſſet: frequens præterea eadem cauſa interpoſita,ac ſecreto nonnumquam petito cum eo fuerat. Enunciata hæc res à Mireuio quodam miniſtro Oſcici Martino Ribinio fuit, qui Andreæ Sebridouio Pocillatori regio nomen in militiam dederat. Is rem ad magiſtratus,magiſtratus ad Regem detulit. Mireuius, quòd præſente Rege res accidiſſet, ad Albertum Radiuilum Palatij Marſchalcum,ſtatim vocatus,cuſtodiæ traditus fuit; vltrò indicat, quæ cum Ribinio antea communicârat: eorum omnium Bartholomæum quendam miniſtrum Oſcici conſcium oſtendit. Rex quatuor ſolis primariis conſiliariis adhibitis rem deliberat. Ex ijs Palatinus Vilnenſis prehendendi eius, ſi in vrbe ſit, negotium ſuſcipit. Ille Trocis tum eſſe dicebatur. mittuntur mox

tur mox

tur mox eò frequentes aulici, qui comprehensum retrahant. adducto in Marschalci ædibus libera custodia circumdatur. Datur aliis negotium, qui diuersorium ac res eius perquirant. reperiunt in arca quadam alba diuersorum senatorum anulis signata, nominibusq; scriptura eorum ementita, subscripta: plerorumq; item signa senatorum ad verum expressa; quibus ille maioris fidei faciendæ causa, quò cum aliis proceribus consilia ista miscere videretur, apud Moscum vtebatur. Alij Kouareskum in prædium ipsius duob. à Vilna milliaribus, vbi tum Bartholomæus is erat, missi, materiam, malleos, ac cætera cudendę monetæ instrumenta, referunt. Bartholomæus consilia cum Mosco illum sociare, literasq; ab eo accipere, & iam ante interregni tempore bis ad Moscum missitasse fatetur. His de rebus cùm senatores nonnulli ad eum missi essent, proditionem negabat: signis alienis ad contractus subiiciendos, & priuatum quæstum in iudiciis se vsum fatebatur: monetæ crimen in Iudæum quendam, cuius opera & signa illa sculpta haberet, conferebat. Adductus in iudicium ipsisque proditionis & rei monetariæ instrumentis in iudicio exhibitis, respondere iussus fuit. Negabat defensor eius respondere eum teneri communi nobilitatis iure, quo in quemquam ex nobilitate, nisi legitimè priùs in ius vocatum, quæri vetetur. Cùm variè res hæc à senatoribus acciperetur, ac quidam non minuendam exemplo libertatem nobilitatis censerent: apud plerosque plurimùm tempus valuit, vt Rege in belli administratione, ac castris ferè versante, non tam ordinarij quàm militaris iuris cognitio videretur. ad hæc eos solos præscriptione hac iuuari posse, qui integra fama essent, ostendebatur. quorum scelus in tot flagitiis & propria confessione manifestè teneretur, eos vita sua priuilegio nobilitatis, ac ipsa adeò nobilitate se ipsos indignos

indignos fecisse. Itaq; iussus respondere, libellum, quem ante in hunc casum composuerat, publicè recitandum dat. In eo consilia se cum hoste agitasse: eidem spem per occasionem Regem interficiendi fecisse fassus eò decurrebat, vt egestate, ac æris alieni magnitudine impulsum id spectasse se diceret, vt ab hoste pecuniam aliquam hac ratione emungeret: supplexq; veniam petebat. De confesso supplicium more maiorum, ac de iudæo item sumtum fuit: ministris ob indicium vitę gratia facta. Venerat interim Vilnam Vngaricus peditatus. Hunc Rex Postouam terrestri itinere ire iussum, ibidem cum tormentis, & reliquo grauiore belli instrumento nauibus impositum secundo flumine Disnam; indè cum aliis tormentis, quæ Polotia rediens antea ibi reliquerat, per aduersum Dunam Vitepsciam præmisit. Vilnæ Paulus Vchanscius, qui ad summum Pontificem à Regę missus fuerat, ad Regem reuersus, ensem notis cærimoniis dedicatum à Summo Pontifice Regi obtulit. Profectus indè Vilna, ad Scidutum villam quinq; cis Ciasniciam millibus passuum, octaua circiter Mensis Iulij die peruenit, reliquisq; copiis per vicinos agros sparsis, ipse eo, qui demonstratus est, in loco, consedit. Ibi dum copię alię, quę expectabantur, conuenirēt, de belli administrandi ratione, ac quò potissimum hac expeditione cum exercitu se converteret, ad consilium retulit. Tres potissimę hac de re diuersæ sententię erant; cùm alij Plescouiam: Smolenscam alij: tertij Magnos Lukos eundum censerent. Prima quæ Plescouiam, ijsdem quibus antea, cùm ad Polotiam iretur, rationibus ducebat: iisdem etiam, quibus tum impugnata fuerat: quòd iter in hosticum longinquiùs: quòd terga tot castellis hostilibus nullo in propinquo præsidio relictis nudarentur: quòd Lituania hostibus obiiceretur: maximè quòd à Plescouiensi via longiùs iam recessum esset; iterum non tam

repu-

repudiata quàm in aliud tempus dilata fuit. Qui Smolenscam eundum censebant, loci imprimis celebritate, & amplitudine: rerum eo loco gestarum fama: instituto deniq; belli res ablatas repetendi mouebantur; & quòd eo præsidio adiuncto, tota Seueriensis ditio longè amplissima vnà in potestatem ventura esset. Dicebantur contra hęc ab ijs, qui Lukos petendos suadebant; à Duna flumine, atq; Liuonia, quorum liberandorum causa bellum hoc potissimùm susceptum esset, Smolenscam eundo longissimè recedi: cùm Liuonia præterea Seueriensem ditionem nec vrbium frequentia, nec loci atq; maris opportunitatibus, nec vicinarum gentium cultu, comparandam: Lukos sitos in pręcordio quasi Moscouię, loco & ad hostiles ditiones quascunq; postea petere visum esset, infestandas: & siue per Smolenscam Lituaniam, seu per Plescouiam Liuoniam ingredi hostem volentem pari intervallo vno solo exercitu ibi collocato prohibendum opportunissimo: pares enim ad Smolenscam & Plescouiam aditus habere: vnde ipsum Ducem magnum huc plerumque exercitus suos cogere solere; quòd in omnium circumiacentium ditionum pari vicinitate eam deinde quæ opportunissima ei videretur commodissimè ex hoc loco inuadere posset. Rex, quemadmodum ostensum est, iam antè in hanc sententiam inclinabat. quòd autem tanto ante temporis interuallo referendum publicè hac de re non existimârat, ea de causa acciderat; quòd ne quà vel ad hostem consilia interim emanarent, aut tempus vel res aliqua noua interueniret, quæ mutandi ei consilij causam adferret, prę cauendum sibi intelligebat. Hinc studiosè Ciasniciam diem ad conueniendum exercitui edixerat; vt ibi & in re præsenti, loco ex quo tam Smolenscam quàm Lukos commodissimè ac paribus ferè spatiis perueniri posset, cum consilio constitueret: & hostem quàm posset ma-

ximè ab hac cogitatione auerteret. quam ob causam in literis etiam, quæ ad illum scribebantur, præter Liuoniæ ac Polotiæ, Smolenscę quoque titulum, tamquam quę regij olim iuris fuisset, accuratè eximebat; vt dum ab ea parte hostis timeret, illam quam Rex potissimùm patere sibi volebat, neglectam relinqueret. Dimisso consilio eo, copiis recensendis, operam dare Rex cœpit: primòque equitum Polonorum, qui ad Gedanum, ac Polotiam meruissent, atq; proximè in hibernis fuissent, turmis vocatis, cùm Rex præter superiorum temporum consuetudinem, maiorem quàm ante hac in recensendo milite diligentiam adhibuisset, perque angustum pontem transgredientes in proximum collem sub ductus singulos ipse spectasset; paucissimis tamen equi adempti fuerunt; cùm vniuersæ, & militum, equorumque & armorum genere essent ornatissimæ. Post hasce quæ tum primùm nouo delectu in militiam nomina dederant, productæ fuerunt. Inter eas, quæ à Samoscio, quemadmodum suprà ostensum est, cùm equitum tum peditum copiæ scriptæ fuerant. Erant in iis senatorij ordinis nonnulli; alij euocati, qui militiam, cui magnam ætatis partem studuerant, longo iam tempore intermissam repetierant: qui exercitus ipsi pro legatis rexissent: non pauci, qui magistratus, præfecturasque: alij qui officia ac honores in aula gererent: magna verò primariæ iuuentutis multitudo. Equitum duplex genus erat, alterum grauioris armaturæ Husarorum, ea qua supra ad Disnam vti illos ostendimus: Kosakkorum alterum leuioris. Hisce loco pharetræ, & Coryti bicubitalia scloppeta ad humeros aptârat, breuiora ex cinctu suspendenda dederat, acynace ad latus sinistrum & venabulo ex veteri instituto relictis. Peditem maxima ex parte è finitimis Vngariæ locis, nonnullum etiam Varadino remotioribusq; locis, aliquem prętere-

ea ex

ea ex Polonis, qui ſuperioribus proximis bellis iam ſtipendia feciſſent, pleroſque tamen nouo delectu contraxerat. Cùmque ad famam benignitatis, qua peditatum ex iiſdem locis Vngariæ ſuperiore anno ſtipendijs ſuis ſcriptum ad Polotiam habuerat, ſub idem tempus plures indies confluerent, ſeparatim his quoque per Ioannem Thomam Droieuium præfectum Premiſlienſem neceſſarium ſuum ſtipendia deſcripſit. quæ cùm omnes copiæ cultu etiam à cæteris diuerſo ac habitu armiſque atratis in duplici ducis luctu, qui ad vxorem Chriſtinam Radiuilam vnica ex ea filiola orbatus fuerat, ab omnibus iis veſte mutata vterentur; fiebat vt hac quoque re præcæteris conſpicuæ eſſent. Pridie quàm Ciaſnicia Rex moueret, quòd eum diem legatis, qui Vilnæ apud eum fuerant, ad quem expectaturus illos eſſet, Rex præfinierat; ſumma celeritate nuncius à Moſco venit; nec expectato ſolenni ornatu, qui obeuntibus legationes ex theſauro Moſcouitico præberi ſolet, quòd is cum impedimentis ſubſequeretur, ne dies antè exiret, communi cultu præter morem gentis eius legationum Rege ſalutato literas reddidit. Quando Regem adduci non poſſe intelligeret, vt legatos pacis cauſa ad ſe mittat: ſe de iure moreq; maiorum ſuorum & ſuo concordiæ cauſa diſcedere: Oratores primarios homines ſuos iam mittere: ante quintam aut ſummum ſextam decimam Auguſti diem affore: poſtulare, eos Rex Vilnę expectet. Nam vt alio loco, quàm in ipſa aut regni aut magni Ducatus Lituanię ſede oratores ſui Regem adeant, recepto ſuperiorum temporum omnium more refutari. Reſponſum, Regem legatos, quos alter ſuperior nuncius quàm primùm miſſum iri confirmaſſet, adhuc expectaſſe: vt Vilnæ audiantur, multis ſibi nominibus integrum non eſſe, longiùs iam Vilna ad exercitus ſuos progreſſo; quibus cum, quod militem ſine

magno suorum detrimento intra fines suos habere non posset, quò videretur, moturum; si quo tamen loco oratores Mosci ad se peruenissent, quæ dicerent non grauatè auditurum. Hoc nuncio tali cum responso dimisso, postridie Rex è statiuis, quæ in agro Ciasniciensi habebat, Lepelam, indè Vlam castella propinqua excurrit: vt in re præsenti munienda né an delenda essent, statueret. Exercitum dimensis antè itineribus Vitepsciam mouere iubet; ad eúmque biduo post, in secunda à primis statiuis castra recurrit. Aliæ eo die à Mosco ad Regem literę afferuntur, eodem penè quo superior proxima epistola fuerat, argumento: legatos se summa cum potestate de pace agendi mittere: postulare, vt pro more maiorum Vilnæ audiantur; quòd si impetrari non possit, tamen intra fines vt expectentur. Responsum ad hanc etiam epistolam fuit: cùm oratores venissent, quæ dicerent, Regem cogniturum: si iusta atque æqua atulissent, neque in ipso belli ardore fidæ iustæque paci non locum relictum iri: Interea cum exercitu Regem progressurum; ipse quid sibi de legatione sua faciendum esset videret: se vnum præstiturum, & oratoribus eius, & eorum orationi si iusta foret, quocumque in loco conueniretur, locum apud se fore. Adiuncta regijs literis altera ad nuncium, quem Ciasniciæ apud Regem habuerat, epistola à Mosco fuerat: quam cùm resignandam alij existimarent, Rex integram ad hostem remisit. His castris ac deinceps plerisque proximis cùm Rex de belli administrandi ratione quotidie ad consilium referret, & castra hostilia duo Velisium ad Dunam flumen, Vsuiata ad amnem cognominem sita ad Lukos hærenti à tergo in hostis potestate relinquenda regi non viderentur; eoque magis, quòd iam antè Dunam omnem potestatis suæ facere cupiuerat; ante omnia Velisium, vt rebus omnibus firmius, & ad omnia

nia momenti maioris oppugnandum ratus, Samoſcium cum iuſta exercitus parte eò mittit. Huic ad copias, quas ab eo ipſo adductas antè expoſitum eſt, maiores alias cùm Polonorum Vngarorumq́ue equitum ac peditum, tum Germanorum equitum ſcloppetariorum, ac in his Georgium Farensbekium Daniæ Regis Marſchalcum, qui patriæ Liuoniæ operam nauandi ſtudio cum aliquo equitum ac peditum Germanorum numero ſub idem tempus ad Regem venerat, attribuit. Depoſcebant eaſdem ſibi partes Lituani. Reſpondebatur ab altera parte, quòd nullus eſſet Polonicus Dux, Lituanicum penes Regem manere oportere: quòd ad limitanei militis Ducem pertineret, ita moribus maiorum comparatum eſſe; vt militiæ imperium ſummum penes Ducem exercitus, domi iuriſdictio omnis circa Regem penes Marſchalcum regni eſſet: abſente exercitus Duce partes eius Marſchalcus in caſtris exciperet: Cancellarij munus in conſiliis publicis, iudiciis legationibusq; introducendis, precibus ac meritis ſingulorum ad Regem referendis verſaretur; ad eundem, quoties Marſchalcus abeſſet, eius quoque poteſtas omnis rediret: limitaneæ militiæ præfecti non tale munus eſſe, vt cum illis magiſtratibus comparari poſſet; quod ab initio priuatim à Ducibus introductum, deinceps etiam commendatione Ducum conferatur. Diremit controuerſiam; quòd res celeritate opus habebat: qui autem ex Lituanico exercitu ire eò debuerant, nondum adueniſſent: Samoſcius non modò copias ſuas inſtructas iam haberet, verùm ab omnibus aliis etiam rebus eſſet paratiſſimus. itinerum enim ac locorum, in quę iretur, difficultates animo prouidens, cùm fabrorum aliorumq; opificum, qui bello vſui eſſent, ac tormentorum campeſtrium non exiguum numerum adduxerat: tum pulueris tormentarij, commeatus ac pabuli maximam

vim comparârat;iamque antè è Præfectura Kniſſinenſi vnum in locum omnia comportata ſecundo Memela fluuio Kaunam, atque indè aduerſo Vilia flumine Michaliſcos: Michaliſcis terreſtri itinere Poſtouam, indè Diſnam, & mox Duna flumine Vitepſciam præmiſerat. Iisdem temporibus à Themeſvarienſi Baſſa, qui quòd per totam Vngariam, fama belli peruagata erat, & in proximo Vngarorum delectus haberentur, ne aliò quàm fama ferret, id erumperet, ſubueritus fortè fuerat, legati nullis certis cum mandatis ſpeculandi tantùm cauſa ad Regem venerunt. Vitepſciam Samoſcius cùm veniſſet, biduum ibi commoratus, militem omnem eò contrahit. Interim quæ ad diſciplinam militarem tuendam adq; itineris rationem pertinebant, conſtituit, edictisque ſanxit. Simul tormenta, quæ à Rege acceperat aduerſo Duna flumine cum reliquo grauiore belli inſtrumento præmittit. His præſidij cauſa Stephanum Lazarum cum pedite, cui præerat, Vngaro læua ire iubet: tormentorum ac reliqui apparatus bellici Staniſlao Koſtkæ Succamerario Culmenſi cura demendata. Primo agmini Lucam Dſialinium Koualenſem, Brodnicenſemque præfectum affinem ſuum præficit. Huic Nicolaum Vrouecium, quem primò à patre ſuo diſciplina militari imbutum in proxima expeditione Polotienſi ſub Milecio cum ala equitum militare iuſſerat; nunc quòd non modò in periculis obeundis animi magnitudinem eius, ſed & ad quosuis militares labores tolerandos promptitudinem perſpexiſſet, circa ſe habere inſtituerat, adiungit. ea itineris ratione præſcripta, vt iuſto interuallo reliquum agmen præcederent. cum reliquo exercitu medius ipſe incedebat: Staniſlao Solkeuio, poſtea Palatino Belſenſe ſibi legato; qui & antea in Podolia ſub Nicolao Seniauio Palatino Ruſſiæ contra Tartaros pro legato exercitus rexerat. Illum

lum impedimenta ſequebantur. quæ agminis pars maiorem ferè, quàm reliquæ difficultatem habebat; propterea quòd ſi in tanta carrorum & ſeruitiorum multitudine, qua in regionibus vaſtis carere exercitus non poterat, mutuò ea inter ſe implicarentur, vehementer eam rem exercitum morari neceſſe erat. Huic rei ita occurrit, vt vniuerſorum impedimentorum agmen in tres ordines diſtribueret: & quo quæque turmæ aut cohortes ordine incederent, eodem impedimenta, vt quorumque eſſent, incedere iuberet: ſingulis carrorum ordinibus à fronte & à tergo iuſta peditum manu præſidio attributa. quod quò diligentùis obſeruaretur, nec inter ſe currus implicarentur, cùm procederent impedimenta, initio in pacato ad Vitepſciam à ſe facto, indè ordinum ductoribus tradito, per vices binos ſemper inſpicere iubebat. Extremum carrorum ita incedentium agmen ſelectiſſimæ cohortes peditum atque vltimo loco alæ aliquot equitum claudebant. Matura iam in agris, quà exercitus iter faciebat, frumenta, ac maximè pabulum erat. cùm autem Regem Samoſcius cum reliquo exercitu eadem via ſubſecuturum ſciret, in partes certas vniuerſum agrum eum, per quem iter erat, deſcripſit; quarum vnam exercitui, qui cum illo erat metendam permiſit: reliquas ſequenti alij exercitui integras ſeruari iuſſit; quæ res diligentiſſimè à milite obſeruata fuit. Regi eadem die, qua Samoſcius mouerat, Vitepſciam venienti Lituanicæ copiæ tam ſtipendiariæ quàm voluntariæ ſe obtulerunt, eo & numero & ornatu, vt ſuperioris anni detrimenta nemo agnoſceret. ſimul Polonicæ copiæ nonnullæ quę è longinquioribus regni locis tum primùm ad exercitum peruenerant, vtriusque item generis tam voluntariæ quàm ſtipendiariæ cenſæ fuerunt. Samoſcius Suraſſum interim, quod extremum regiæ ditionis opidum erat, ſubitario opere

per Kaſplam flumen ponte facto peruenit. Hic vt tormenta, quæ aduerſo Duna tardiùs ſubſequebantur, expectaret, militemque ex itinere reficeret, ac de reliquo itinere conſilium caperet, diem vnum ſubſtitit. Veliſium frequentiſſima olim vrbs fuiſſe, nomenq; à magnitudine, cuius hodie adhuc indicia amplarum foſſarum veſtigia quædam ab accolis oſtenduntur, accepiſſe putatur. Sub Lituanorum imperio per pagos totus ille ager habitabatur; poſtquàm Moſcouiæ Duces alibi occupatis Regibus Poloniæ ditionis ſuæ regionem eam feciſſent, caſtro etiam Veliſio veteri nomine retento, contra præſidium Vitepſcienſe eum communierant. ex inſtituto præterea ſuo cùm ab alijs partibus, tum maximè cis Dunana, à qua tam Veliſium quàm Vitepſcia, & quod poſtea conditum fuit, Suraſſum ſita ſunt, quòd eam minimè patere vellent, inuiarum ſiluarum obiectu impediuerant. More enim ſuo agrum hoſti proximum per aliquot millia paſſuum ſtudioſè incultum ac deſertum vt plurimùm Moſci relinquunt: quò crebrarum arborum, quas in ſolo vacuo enaſci interim neceſſe eſt, denſiſſimarumque ſiluarum tamquam vallum hoſti obiiciant; ita ſe maximè tutos contra hoſtiles incurſiones exiſtimantes, ſi vndique quàm vaſtiſſimas ſolitudines ſibi circumdederint. Suraſſum temporibus Sigiſmundi Auguſti Stephanus Sbaraſſus Palatinus tum Vitepſcienſis, nunc Trocenſis, veritus ne Vſuiatæ & Kaſplæ, quibus in Dunam influunt, capita ad coniungendam Smolenſcenſem & Lucenſem ditionem munitione aliqua hoſtis occuparet, quòd ea flumina ita ex aduerſo in Dunam exonerant, vt Vſuiata Lukos, Kaſpla Smolenſcam pertineat, præueniendum eum ratus ſubitario opere communierat. Hoc in ipſum quaſi initium ſiluarum incurrit. Samoſcius cùm duas omninò vias ſecundùm vtramque Dunæ ripam propoſitas ſibi videret,

ret, intelligeretque si vltradunana progrederetur, bis flumen transeundum: pontem alterum sub Velisio in conspectu quasi hostis faciendum; etsi de altera quærendo reperiebat, non difficilem modò transitu esse; sed vix singulari homini iter per eam esse: exercitum post Vitoldum Ducem centum sexaginta annis neminem ea duxisse; ea tamen ire constituit. In siluam ipse se infert: locísque per quæ patefacienda via erat, perlustratis, ac indè peditum aliquot cohortibus immissis, partim securibus siluas cædere, ferróque viam aperire: reliquos opere occupatis pręsidio scloppetis expeditos esse, operisque & excubandi vices partiri inter se iubet. Erat magni laboris res, primùm arbores, quæ in solo vbere tot annorum spatio in immensum se effuderant, exscindere; easdem deinde de via, quæ instituebatur, comportare. Eum alius excipiebat non multò leuior, cùm præcipitia aut palustria loca pleraque essent, vel ponte ea sternendi, vel cratibus ac virgultis exęquandi. singulari tamen militum ac Nicolai præsertim Vrouecij studio, per viginti millia passuum ea die via patefacta, postridie illac iter exercitus faciens, ad locum Verschouinum appellatum, in quo pagus olim fuerat, totidem à Velisio passuum millibus peruenit. Propinquum Verschouino locum Vitoldi pontem etiamnum Kosakki nominant; quòd fama acceperint, isthac ponte effecto Vitoldum aliquando copias duxisse; eodemque tum etiam per latissimam paludem, paucarum horarum spatio celeriter ponte effecto, postridie minus emensus, quod montes crebri interiecti iter morabantur, decem à Velisio passuum millibus, summo silentio consedit; nulloque ne pabulandi quidem causą excurrere permisso, sequenti die oppugnandi præsidij consilium cepit. Obijciebatur hoc loco noua difficultas; quòd hostis, quò is locus castro propior erat, eò diligentius

gentius muniendum ratus, incisis arboribus, iisque ex aduerso deiectis ac inter se commissis, aliisque insuper coaceruatis, per aliquot millium passuum spatium, omni muro firmiore munitione se sepserat; siluaq; quæ ne perspici quidem posset, etiam media die nocturnum aliquem horrorem ingredientibus incutiebat. Dat iterum negotium pediti, vt iter explicet. Eodem die Mikitam & Birullam notos Kosakkorum Duces, qui excursione in ditionem Smolenscensem superioribus diebus facta, ab ea ad exercitum venerant, longo ambitu trans Dunam flumen ad obsidendam viam, quæ ad Lukos pertinet, mittit. Excipitur ab his Kudrauus nobilis Moscus: qui cum duobus comitibus egressus fuisset, vnus eorum à Kosakkis interfectus, alter elapsus fuerat. Ex hoc postridie in castra perducto quale præsidium Velisij sit, deq; Kosakkorum manu aliqua allatam fuisse ad præsidium famam, tantùm in propinquo exercitum ignorari cognoscit. quibus rebus cognitis, relictis in loco cum præsidio certarum turmarum & cohortium omnibus impedimentis, præmissisque peditibus atratis, & Vibranouiana cohorte, ac reliquo peditatu ipse ad extremum siluæ propinquo à Velisio interuallo subitò excurrit; quòd ea loci natura erat, vt si hostis aduentu eius cognito, aditu prohibere eum voluisset, exigua hominum manu intra siluam cum plerisq; aliis, tùm eo maximè loco eum morandi summam facultatem haberet: simul si fortè fama aduentus sui ad hostem nondum perlata, per incustoditas portas irrumpere, ac repente præsidium opprimere posset. Vix extra siluam eo egresso, hostes tormento exploso aduentus eius signum dant: eodemque momento accolis omnibus intra munitiones receptis, quicquid circa eas ædificiorum erat, incendunt. Samoscius militari nihilominùs clamore sublato, subita equitum peditumq;
excur-

excurſione obiri munitiones iuſſit. Eſt Veliſium ſpatio ſatis amplo,turribusq́; nouem munitum. ad meridiem atque orientem Duna flumine, à ſeptentrione riuo quodam,qui per lacum in Dunam ibidem infra caſtrum illabitur, ab omnibus partibus maximè verò ab occidente altiſſimis foſſis ambitur. Caſtris à ſeptentrione metatis,munitiones à ſuperiori Dunæ parte Vngaros agere iubet; infra eos medio loco Polonos: Vrouecium cum atratis cohortibus ab occidente curare: Vltra Dunam Lukos verſus Koſakkos in excubiis collocat.Perfecto paucis diebus magna celeritate opere,tormentis quatere muros inſtituit.Ea tum noſtrorum tormentorum, quemadmodum ex captiuis & tormentis ipſis fractis cognitum poſtea eſt,felicitas fuit;vt nullus ferè globus mitteretur, quin ex illorum tormentis aliquod corrumperet. Indè ignitos globos Bornemiſſæ, quem Vngarorum munitionibus Samoſcius præfecerat, periclitari placuit: incendioq́; ex Vngarorum munitionibus excitato, ac mox oppreſſo, idem Vrouecius cùm tentare cœpiſſet, pars pontis interſciſſi, quæ reliqua ad portam caſtelli erat,ab atratis exuſta fuit.ſimul duabus diuerſis è turribus altiùs fumus tolli conſpiciebatur. re hac animaduerſa hoſtes primùm repentino noſtrorum aduentu,cùm à qua re maximè tutos ſe fore crediderant, tam inuias ſiluas exiguo temporis ſpatio ſuperatas à noſtris intelligentes, nihil deinceps ſibi tutum,nihil noſtris difficile futurum iudicarent: ſimul operis perfecti celeritate, tùm verò præſenti periculo territi,deditionem fecerunt.Moſcus Polotienſium pręſidiorum expugnatione commotus, ſimilem caſum in aliis caſtellis, quæ Lituaniam verſus ex materia omnia facta erant,veritus, ceſpite muros eorum tegere inſtituerat.qua re,quòd cùm per ceſpitem ſubitario opere non ſatis altè congeſtum ad parietem globi penetraſſent,

ſent, tanto & firmiùs hærerent, & reſtinguendi ſui facultatem ferè nullam relinquerent, vel maximè tum lædebatur. Commeatus, pabuli, pulueris tormentarij apparatuſque bellici tantum repertum fuit; vt recreato omnibus rebus his exercitu, quantum præſidio ſatis eſſet, nihilominùs relinqueretur. Rex Suraſſi, quò interim peruenerat, dum in Duna pons componeretur, & de euentu oppugnationis Veliſienſis cognoſceret, ſubſiſtere conſtituerat: nuncio hoc cum præfectis, qui in præſidio fuerant, à Samoſcio accepto, eò lætior, quòd de ea gratulatione, caſtri, quod maximè integrum in poteſtatem ſuam peruenire cupiebat, detrimento nihil fortuna diminuerat, dum pons ex lintribus nota ratione componitur, ad videndum Veliſium excurrit: moxque Suraſſum ſe recipit. ſub idem tempus literæ à Moſco afferuntur, quibus demiſſiùs, quàm vt non ſimulata ab eo humilitas videretur, ſignificabat, iam ſe legatos de pace cum idoneis mandatis, quibuſque controuerſias minui poſſe exiſtimaret, contra & ſuam & maiorum ſuorum conſuetudinem dimiſiſſe. quia fieri tamen poſſit, vt minus adhuc mentem Regis perſpexerit, ideoque nondum omni ex parte ea Regi ſatisfaciant: petere ſe, vt aut Rex ſuam de his ſententiam planiùs per literas aperiat, aut legatis ſuis id facere permittat: cùm primis autem antequàm legatos audiat, intra fines exercitum reducat, abq; omni in ſuos iniuria prohibeat. ſub finem literarum à crudelitate, locorum ſcripturæ ſacræ nonnullorum authoritate, more ſuo ac ſolito maiori laudandæ, quam obſeruandæ eius ſtudio Regem dehortabatur. Rex in eadem ſimulatione, qua antè vſus fuerat, perſiſtere eum videns, tribus pontib. vniuerſum exercitum in vlteriorem Dunæ ripam mox traduxit. Poſtridie iter facienti iterum literæ à Moſco redditę fuerunt: Legatos ſuos maximis itinerib. progredi: ex-

di expectaret venientes, ne tridui moram magno detrimento rebus suis futuram cogitaret. Regem nihil de celeritate consueta remittere cupientem tardabat difficultas viarum; quòd Moscus, eo, de quo antè diximus, instituto à Lukis etiam Lituaniam versus centum & viginti ferè millium passuum spatio densissimas siluas aluerat. Itaq; hîc quoque siluestria erant loca, vix singulis peruia: propter crebras autem paludes interiectas magna præterea ex parte cœnosa, per quæ ægrè iumenta euaderent. Accedebat huc, quòd à primis omni pabulo, si quod fortè erat, consumpto, apud maiorem exercitus partem magna eius quoq; rei inopia laboraretur. Itineris is ordo obseruabatur, vt in primo agmine Lituani sub Palatino Vilnensi Duce & Christophoro filio limitanei militis prefecto proficiscerentur: Hos Ioannes Sborouius Castellanus Gnesnensis aulici militis præfectus, qui iam tum ad Regem venerat, sequeretur. Post illum Vngaricus tam equitatus quàm peditatus incedebat. Hos Rex cùm robore exercitus sequebatur. Regem Ioannes Sbarassus Palatinus Braslauiensis cum equitatu Polonico: Vltimum agmen Nicolaus Seniauius Russicarum copiarum præfectus claudebat. qui quòd pacatis tum Tartaris nihil tumultus ab illis expectaretur, itidem ad Regem se contulerat. tormenta aliusq; bellicus apparatus omnis vnà cum eo, quem Samoscius ab oppugnatione Velisiensi ad Regem remiserat, per Vsuiatam aduerso flumine trahebantur. Cùm Lituani ferramentis ad siluas cedendas ac aperiendam viam idoneis destituti tardiùs procederent; Rex delectos ex Vngarico peditatu trecentos ad explicandam celerius cum Lituanis viam præmisit. à quibus magna celeritate via expedita primùm Lituanorum agmen xviij. Kal: Septemb: ad Vsuiatam peruenit: Rex decem ab ea millibus passuum consedit. Vsuiata in modico colle intra duos la-

cus ac flumen Vſuiatam ſita, ab occidente Vſmiana lacu, ab oriente altero Vſuiata, à meridie flumine eiusdem nominis, qui per vtrumque lacum decurrens ad Suraſſum in Dunam influit, clauditur. Cœperat ad arcem admouere munitiones iuſſu Palatini Vilnenſis cum Lituanis Georgius Sokolinſcius. Huic cùm Vngari ſe adiunxiſſent, atque vna nocte admirando labore ad portam tam propè, vnde telum adiici poſſet, foſſa perducta, continenti ſcloppetorum ictu neminem in aduerſa turri conſiſtere paterentur; nomine ſimul & aduentu regio, quem ex latis caſtrorum ſpatiis ab caſtello in omnes ſubiectos campos deſpectum habente cognouerant, territi, qui in præſidio erant, deditionem eodem die fecerunt. Rex ab Vſuiata Lukos verſus tendens principio eadem rurſum viarum aſperitate, perpetuis ſiluis denſiſſimè, quemadmodum antè oſtendimus, inter ſe implicatis, ad hæc ſolo cœnoſo & impeditiſſimo exceptus fuit. Pòſt commodiore aliquanto via vſus fuit, aridiore ac arenoſo penè ſolo. Vbiq; tamen vt per loca inculta ac deſerta magnam commeatus inopiam exercitus perpetiebatur. Reliquerat Rex ad tormenta, quę ab Vſuiata terreſtri itinere tardiùs ſubſequebantur, Nicolaum Seniauium cum Ruſſicis copiis: apud haſce eò etiam vehementiùs laboratum fuit, quò eæ propter impedimenta tardiùs incedebant. Subleuatæ tamen deinde aliqua ex parte à priuatis Samoſcij nauibus fuerunt: quas cùm vlterius terreſtri itinere trahere ſecum non poſſet, Vſuiatam commeatus ac pabuli plenas dimiſerat. ſub idem tempus Volminſcius à Chriſtophoro Radiuilo Lukos præmiſſus, aliquot ab vrbe millibus cum ſtationibus hoſtium prælio commiſſo, aliquótq; captis, cæteros in fugam vertit. Samoſcius, quòd pons, quo aliâs in tranſmittendis fluminibus exercitus vtebatur, penes Regem erat, rate, quali ad Sokolam exerci-

tum traductum ostendimus, ad Velisium quas secum habebat copias traduxit. Accidebat autem, vt cùm Velisio, quemadmodum dictum est, naues, quibus commeatus exercitui supportabatur, Vsuiatam ab exercitu dimisisset, tyrones plerique, qui nuper nomina in militiam dederant, nec magnum rei militaris vsum habebant, quòd ab eo præsidio, quo maximè confidebant, relinqui se videbant, angustias itineris ac siluarum, per quas duci se audiebant, magnitudinem veriti animis ferè conciderent, compluresq; passim diffugerent; in quorum vnum atque alterum desertorum grauiori pœna constituta, reliquos facilè Samoscius retinuit. Proficiscebatur via militari, quæ Smolensca Lukos ducit; vt dextrum latus Regis teneret. qua via cùm Moscus quoque exercitus suos ducere soleat, quos quemadmodum suprà dictum est, Lukis semper cogebat: omni ea pontes maximis ac robustissimis ex trabibus facti erant; quia tamen vetustate plerique vitium fecerant, non exiguus in illos ipsos reficiendos labor militi impendendus erat. Excubabant ad Lukos & prata Oranensia Tartarorum Nohaiensium turmæ aliquot; quas Vlanecius è principum Tartarorum genere in Moscouia natus ductabat. Eas Chilchovus sub primam oppugnationis famam Velisium miserat. Cùm Bobroiedovum quinquaginta à Velisio passuum millibus accepto iam in potestatem à Samoscio castro, venissent, ac ab agrestibus, quo loco res esset, cognouissent, Toropeciam versus se recipientes, indè agmen nostrum ex itinere obseruare instituerunt. Scripserat Rex ad Samoscium, vt quàm primùm cum eo se coniungeret: qua de causa cùm à Smolenscensi via ad læuam Samoscius iter conuerteret, Tartarus interim, qui iam antea semel à fronte ad Polonam flumen reiectus fuerat, iterùm recurrerat; si quos lentius insequentes extremum agmen obseruando excipe-

re fortè poſſet. Sed præterquàm quòd ea ratione, quem admodum antè oſtenſum eſt, copiæ incederent, vt extremum agmen lectiſſimæ cohortes, ac turmæ aliquot equitum clauderent, Koſakkos etiam, quoties eius rei facultas daretur, poſt agmen in inſidiis conſidere Samoſcius iuſſerat: quibus ſi qui veſtigia exercitus legerent exciperent. Id cùm fortè ab ijs, qui ſub Vincentio erant, factum fuiſſet, ac in campum quendam è ſiluis aciem agmen noſtrum explicaret, Vlaneciusque, cùm Tartari ſigna conſpicati retro cederent, ipſe ante alios progreſſus, vt ſe ſequerentur, ſuos hortaretur, in Koſakkos incidit; ab iiſdemq; circumuentus captus fuit; reliquos Tartaros fugientes ſiluæ texerunt. Samoſcius cùm ad Oranenſia prata quinque circiter millium paſſuum interuallo à reliquo exercitu conſediſſet, mox ad Regem indè acceſſit. Præmiſſi de exercitu Lituanico à Radiuilo antecurſores Lukos verſus fuerant; qui cùm ad Louatum fluuium progreſſi, itineris duce, qui vadum illis commonſtraret, deſtituti ad arcem peruenire non potuiſſent, Moſci interim, qui in præſidio erant facultatem nacti Demetrium quendam, qui in Lituania diu verſatus tùm ab exercitu Lukos transfugerat, cum literis ad principem ſuum mittunt. deq; aduentu exercitus, & quòd pridie iam copiæ nonnullæ ſub munitionibus ſe oſtendiſſent, certiorem eum faciunt. Exercitu per anguſtias ſiluarum in aperta omni traducto, non parum iam ad ſummam rei profectum, ac quaſi ad vniuerſam Moſcouiam aditus patefactus exiſtimabatur. Conſtabat enim inter omnes, ſi Moſcus ad prohibendum tranſitu exercitum ſe conuertiſſet; pleriſq; locis, vel exigua manu nullo negotio eum diſtinere, àque re frumentaria in tam inuijs ſiluis, per quas viginti dierum ſpatio hæſiſſet, interclusum incommodo etiam afficere potuiſſe. Rex cùm ad arcem rectà ducere con-

ſtitu-

ſtituiſſet, Samoſcium, qui ſitum naturámque loci cognoſceret, præmiſit. Vielkoluki, ac ſi magna prata diceres, ab amplitudine ac frequentia vrbis, circumiacentis regionis totius amœnitate, atque cultu nomen acceperunt. Arcis in modicum tumulum ſubductæ, qui omnibus ferè ex partibus lacu, altiſſimaq; valle, quæ lacum vndique ambit, continetur, à meridie & oriente, à qua vna ſola parte lacus non coit, imam partem Louatus fluuius ambit: anguſta omninò ſemita inter lacus & ſuas ripas relicta, quæ eodem, quo arx ac flumen ipſum, flexu in longitudinem ſinuatur. vallo tum circumdata erat altiſſimo, qui non modò priuatorum ædificiorum, ſed templorum ipſorum, quæ frequentia in ea ſunt, pinnaculorum conſpectum accedentibus eripiebat. Ad has munitiones, turres Germani cuiuſdam artificis opera ſcienter dimenſas complures: vnam verò à fronte, qua ab oriente inter lacum ac flumen patet, omnium firmiſſimam ac ampliſſimam adiecerat. Omnes autem ceſpite altiſſimo: maior quidem hæc viginti duos circiter pedes lato veſtitæ erant. Louatus ſupra Ieſeriſciam ex lacu quodam deriuatus, à meridie, quemadmodum oſtenſum eſt, arcem perſtringit: indè in ſeptentrionem verſus, relicta arce, vrbeq; in duas partes ſciſſa recto curſu per lacum Ilmenum ſub Nouogardia, priori nomine in Volchouam commutato, in ſinum Finlandicum ſe exonerat; nauigationisque hac opportunitate maximè Lukos locupletauerat. Vrbem amplam atq; ab vtraq; fluminis ripa latiſsimè arci circumiectam, quamuis mœnibus ac turribus ligneis, foſſis etiam ſatis amplis munitam, quinto antè die, quàm caſtra Rex ei admoueret, inſtituto ſuo omnibus priùs rebus in arcem comportatis præſidiarius miles incenderat. Samoſcius iuſta equitum peditumque manu ac militaribus aliquot viris aſſumptis in viam, quę ad To-

ropeciam atque vlteriorem Moſcouiam pertinet, prouectus, ab ea ad arcem rurſus deflectens Moſcis ſe oſtendit. Hoſtes conſpicati, primò ſuas copias Toropecia venientes rati, extra arcem progreſſi, mox ſignis agnitis ſumma celeritate ſe receperunt. quidam tamen ac in his Farensbekius ſubitò in eos inuecti aliquot aſſecuti interfecerunt. Samoſcius ab omnibus partibus diligenter ſitu loci perluſtrato, ad Regem ſe recepit. Iuſſerat ſequi ſe ab exercitu alios quoſdam, qui diuerſa via excurrentes, ea qua venturus eſſet, ſibi occurrerent. Hos à ſuperiore arcis parte flumen transgreſſos Moſci conſpicati, inſidias ab ea parte poſuerunt: itaque celeriter eæ coortæ fuerunt, vt Ioannes Bornemiſſa ſummę inter Vngaros virtutis præfectus, cùm in turba ab irruentibus manus iniectæ ei fuiſſent, equuſque loco humi do hæreret, veſte relicta recipere ſe coactus fuerit. Moſcus etſi ſuſpicabatur Smolenſcam potius Regem ſe conuerſurum: in hanc tamen quoq; partem præ cæteris intentus, ad Toropeciam exercitum Chilchovo Duce contraxerat: qui ſeu Smolenſca ſeu Luki peterentur, quò opus eſſet, ſuppetias ſuis ferret. Mandata his in omnes caſus dederat, vt à prælio omninò abſtinerent: in ſingulos modò, ſi quos ab exercitu digreſſos, aut per agros palantes nanciſci poſſent, intenti eſſent. Ipſis Lukis Kneſium Theodorũ Obalenſcium Lichovum cum ſumma authoritate; ſecundùm eum Michaëlem Chaſſinum & Oxachovum præfecerat: quódque ijs ipſis, quos conſtituerat, præfectis non ſatis ſalutem arcis exercitusq; crederet, Ioannem Viechovum primarium cubiculi miniſtrum, qui Lichovum cæteroſq; in præſidio: Dementium Ceremiſſam, vt Chilchovum, qui ad exercitum erat, obſeruaret, per eos dies miſerat. Perſpecta loci, quemadmodum dictum eſt, natura, Rex qua à meridie fluuius arcem alluit, cum exercitu pulcherrimè

instructo

instructo sub signis accessit: abque altera parte Samoscio reliquas copias item latissimè expansas adducente, horribilem speciem is vniuersi exercitus vno tempore accedentis, inque tot acies explicati despectus hostibus præbebat. Postridie legati Moscouitici, nullis adhuc versus arcem munitionibus directis, in castra venerunt. Hi cùm Smolensca Surassum venissent, quod Surasso regium imperium finiebatur, ijs qui deducendorum causa pro more obuiam illis missi fuerant, nolle se vlteriùs progredi, nec in Principis sui ditione mandata sua exponere se posse ostenderant. Cùm illi id in ipsorum potestate fore respondissent: se quidem ad Regem redituros: ipsi si ad Principem suum reuerti vellent, neminem impediturum; tandem, vt ergo vi se pertraherent, hortati comites fuerant. risu excepti, neminemq́; vllam ijs vim allaturum edocti, ipsi sibi consilium caperent, ridiculè ad extremum vi tamen adactos se sequi attestati, secuti fuerant. Consilio pridie Calend. Septemb. iis dato, eadem, quæ ante dixerant, iterarunt: negarunt posse se vlla de re agere, nisi prius Rex vniuersum exercitum intra fines reduxisset. Rex legatione tam absurda repudiata, eodem in consilio Samoscio, vt quę cum illo de ordienda oppugnatione communicârat, administraret, mandat. Rediit sub idem tempus in castra Drobisius. Missus hic paulò ante à Radiuilo Toropeciam versus, in turmam equitum à reliquo exercitu digressam inciderat. quæ cùm paucis excubitoribus aliquot collocatis, quieti se dedisset, tanta celeritate impetum Lituani in excubitores dederunt, vt vnà cum fugientibus ad cæteros quiescentes delati, priusquàm ab illis sentiri aut arma capi possent, eos occuparent, nonnullos cæderent: quosdam caperent: reliquos in fugam conuerterent. Samoscius militem, quem penes se habebat, primò per amnem non admodum altum, sed

vligine valde impeditum, & ad Louatum restagnantem inter crebras hostium iaculationes, quæ eò pertingebant, ponte; indè Louatum infra arcem duobus vadis traduxit: adq; riuum è regione arcis manantem castra more Polonico curribus circumiectis communiit. Ad eas, quas antè habebat, copias reliquum peditatum omnem tam Polonicum quàm Vngaricum Rex illi attribuit. Vngari cum Ioanne Bornemissa & Stephano Carolo, qui Michaëli Vadasio successerat, statim transière: locoq; occidentem versus capto, quo ire se iuberet ad Samoscium miserunt. Cùm ille exteris præ cæteris indulgendum ratus, ipsi sibi locum legerent, se permittere ostenderet: illi rursùm ad eius arbitrium rem reiicerent; ratus eum, quem institissent, locum maximè ab illis probari, eundem, vt retinerent, munitionesq; ab eo ad arcem agerent, Bornemissa tormentariæ rei præposito, mandat. Interim, quòd Polonicum quoque peditatum citius subsecuturum arbitrabatur, ad inferiorem fluminis partem, qua vrbs antea fuerat, subitò nõnullos disponit, qui fossas munitionesq; ab ea quoq; parte instituerent. Verùm cùm quòd alios viminum ad corbes militares petendorum causa dimisisset, impedimenta eo die omnia traducere non potuisset, atratas cohortes aliquot præsidio illis relinquere necesse habuerat: præterea reliquus etiam Polonicus peditatus tardauerat: qua re fiebat, vt pauci omninò in opere essent; ijq; cùm maius nihilominùs pro numero suo opus ea nocte perfecissent, accidit, vt tyrones quidam ex ijs negligentiùs sub arce versarentur, in quos postridie Mosci eruptione facta, priusquàm subsidium eis ferri potuisset, vnum interfecerunt, alterum ceperunt; signoq; militari, quod lentiùs signifer proferebat, abrepto, in arcem propere se receperunt. Haud multò pòst reliquæ cohortes cum impedimentis, vniuersusq; Polonicus peditatus

tatus aduenit;opereque ſumma celeritate perfecto,ſequenti nocte & à Polonis & ab Vngaris tormenta conſtituta fuerunt. Eadem nocte interuallum, quod inter Louatum flumen atq; lacũ orientem verſus exiguum intercedere diximus, perfodere Samoſcio viſum fuit. quod cùm lacus foſſæ vicem arci præſtaret, ſi deriuatus fuiſſet, multò commodiùs per ſiccas foſſas ad oppugnationem iturum militem iudicabat. Peditatui vniuerſo Polonico ac atratis cohortibus Nicolaum Vrouecium præfecerat: præterea verò inter primores quoſdam compararat,vt cùm ipſe ad alia opera abeſſet,eorum aliqui in vices ad munitiones curarent. Euenerat tum ſors ea Petro Kloceuio Caſtellano Sauichoſtenſi; qui vt homo ad militaria munia promptus, dum ipſe ad opus inter frequentes tormentorum ictus,qui continuò ex arce in intentos operi dirigebantur, contendit, globo traiectus interiit. Sub hæc Rex Louatum ipſe transgreſſus, vt oppugnationem inſpiceret, quòd per tam altum eumque recentem ceſpitem non poſſe penetrare globos videret,ne iis iaciendis tempus eximi pateretur,Samoſcium monebat.Itáque in pinnacula,è quibus ſedilia tormentorum, quæ per vallum diſpoſita erant,dirigebantur, iaculationibus ab Vngaris conuerſis, incenſa mox ea fuerunt. Etſi autem vlteriùs ignis non progrederetur, quod ſedilibus, quæ diximus, exuſtis,in aggerem mox deſinebat; illi nihilominùs incendium conſpicati, manu ſtatim facta ad vallum ſucceſſerunt: iuſtoq; temporis ſpatio ſub eo verſati, cùm tandem hoſtis collecto animo ad repellendos concurreret,illiq; nihil eorum,quorum cauſa in eum locum progreſſi fuerant, ſuccedere ſibi viderent; ſub noctem ad munitiones ſuas per lacum ſe receperunt. Legati interim qui in caſtris erant, incendio hoc in metum adducti,iterum admitti ſe petebant. cuius rei altera die po-

teſtate

testate iis facta, quòd ignis iam conquieuerat, illique metu iam liberati sibi videbantur, eadem qua antea simulatione vsi primò Churlandiam & Rigam Regi offerebant; his deinde Polotiam adiiciebant; tandem pro captiuis Vsuiatam & Ieseriſciam; ex quibus Ieseriscia sola in potestate Mosci tunc erat. multis vltro citroq; verbis factis summa hęc fuit, vt spem facerent, posse ad æquiores conditiones pacis causa Principem suum adduci, si tabellarium cum literis hac de re ad illum mittendi potestas sibi fieret: Rexq; ipse non acquiescere se conditionibus à legatis propositis per literas ei ostenderet: interim ab oppugnatione abstineret. id vt illis permitteretur, senatores quidam Lituani persuadere Regi conabantur. quòd cùm omnia tam diu frustra tentari viderentur; omnibus incommodis belli se potissimùm, apud quos sedes eius esset, expositos, periculoq; proximos cogitarent; ac si capta arx esset, defendendæ eius onus, quod in tot hostilium præsidiorum vicinitate, siluarum à Lituania interiectarum magnitudine maximam difficultatem habiturum intelligebant, ad se potissimùm rediturum. Rex etsi ad omnia potiùs descendere paratus erat, quàm oppugnationem dimittere: vrgentibus tamen illis, Samoscium qui ad muniones tum versabatur, assiduusq; in opere erat, vt de statu oppugnationis, quemadmodum postulatum à Lituanis fuerat, ex eo cognosceret, accersit. Duobus primariis senatoribus Lituanis adhibitis, quid à legatis petatur ostendit: quærunt ex eo senatores ij, quid de successu oppugnationis polliceatur: nisi certam spem potiundæ arcis afferat, satiùs esse petentibus iam dari, quod haud multò pòst difficultatibus ipsis cogentibus maiori cum ignominia tribuendum foret. Respondet Samoscius, vt in re, quemadmodum omnia sint belli, incerta nihil certi promittere possit; ita bene tamen

men potiùs cùm consilio atque fortuna Regis, tum virtute militum fretum sperare: præsens verò oppugnationis tempus eximi pati, quem alium exitum habiturum quàm vt si qua nunc expugnandæ eius facultas sit; ea postquàm anni tempore in autumnum iam vergente consuetæ regionibus iis tempestates, effusique imbres ingruerint, nulla prorsus relinquatur? Rex quemadmodum antè in animo habebat, inducias dandas non iudicabat: vt suum interim negotium vtraque parte, ea qua antè ratione administrante, literas legati ad Principem suum darent, permisit: iis suas addidit, quemadmodum petitum à legatis fuerat, quibus diem certam intra quam rescriberet, illi præfiniebat: simul Vngaros vallum subire, abque ima parte eius, cuniculum aperire, huicque puluerem subiicere iubet. Itaque ponte ab eo loco, quo angustior lacus erat, subitario opere strato, reliquoq; opere vna nocte perfecto, puluis sub crepusculum subiectus, ac à meridie demum incensus, turrim, quæ ab ea parte erat, corripuit; cespiteque disiecto parietem propugnaculi nudauit. quem cùm Vngari mox incendissent, Mosci incendium, quod maximum exortum erat, restinguere conarentur; nec nostri à continuis in Moscos ex omni tormentorum genere iaculationibus, nec illi à conatu restinguendi ignis, magno cum incommodo suo, priùs cessarunt, quàm nox interueniens & nostris scloppetorum vsum eriperet, & illis opprimendæ flammæ spatium daret. Ab altera parte munitiones hostium, quas per maius, quod demonstratum est, propugnaculum egerant, vineæq;, intra quas tormenta constituerant, quàm maxima nostrorum tormentorum vi de vallo proturbantur: cumque impigrè tormentis res administraretur, vineæ omnes ferè de vallo deiectæ fuerunt, hostesq; se ac tormenta subduxerunt. Plerisque cuniculum indè ad propugnaculum agendum

gendum existimantibus, Samoscio ea de causa minùs id probabatur, quòd in solo humido ac palustri, intra flumen atq; lacum medio vix cuniculo locum fore iudicabat. quòd verò propugnaculum id vlterius nonnihil quàm reliquæ turres, ita prominere animaduerteret, vt nulla ab aliis propugnaculis tormenta rectis ictibus per frontem eius dirigi posse: omnesque qui à lateribus in eam partem acciderent, tranuersi ferri viderentur, si ad eum locum miles succederet, quòd à tormentis lędi non posset, vel per ipsum cespitem multò faciliore ac commodiore ratione ligonibus ad turrim viam patefieri posse sibi videri ostendebat. Itaq; fossam versus propugnaculum duci iubet. quam rem Luca Syrneo cum atratis cohortibus impigrè curante, cùm vlterius progredi vellet, palis, quos iusto spatio ante vallum ingentis magnitudinis confertissimos in terram defixos obiecerant, prohibitus fuit. Postridie vineis ac tormentis hostium, quemadmodum dictum est, iam antè summotis, nonnulli ex nostris inter sę cohortati nullo imperio ad propugnaculum excurrentes, scalis admotis, vallum scandere cœperunt. His à Moscis partim à fronte deiectis, partim per auersam portam, quæ ad Louatum ab oriente pertinebat, erumpentibus circumuentis, quidam ex iis grauissimè vulnerati relicti fuerunt. Samoscius, qui alia tum ad castra curabat, cùm de irruptione ea nostrorum cognouisset; subitò ad eas munitiones se retulit: conspicatusque vulneratos, quos diximus, aureis aliquot nummis depromptis, quos vt tyronum animos ad maturandum impigrè opus pręmijs inuitaret, ad tormenta semper expositos habebat; certam pecuniam si qui vulneratos retulissent, pronunciat: quibus relatis, vt leui initio successum eius, quod animo proposuerat, periclitaretur, ligone vni dato, præmioque proposito, quid fieri velit, ostendit: interim si primo successisset, qui

qui eum ſequerentur, paratos eſſe, ac ad foſſam inferiorem procurrere, ibique ſe continere, & ſignum expectare iubet. Contra eruptiones hoſtium Vibranovium opponit: eum cum ſcloppetariis aliquot ſecundùm ripam fluminis propius verſus propugnaculum, atque auerſam portam, per quam erupturi hoſtes erant, ſuccedere: Veierum præterea ex munitionibus diligenter tormenta in erumpentes emittere iubet. Ille, quemadmodum iuſſus erat, accepto ligone, per foſſam intra munitiones noſtras ad palos vſque, quos oſtendimus, peruenit: indè ſumma celeritate per crebras hoſtium eiaculationes ad vallum procurrit, eique ſe applicans iam extra tormentorum hoſtilium ictum, ceſpitem ligone ſcalpere incipit. Hoſtes à diuerſa parte circumueniendi eius cauſa ſe effundunt. His Vibranouius, qui ad ripam fluminis, quemadmodum dictum eſt, cùm ſcloppetariis aliquot collocatus fuerat, à tergo ſe oſtendit; cumq; creberrimis prẹterea tormentorū ictibus, qui ab omnib. partibus ex munitionibus in eos dirigebantur, peterentur, reiecti fuerunt: Vnus verò ex iis Sabinus Noſſovus ſtrenuus manu inter Moſcos, & qui è præſidio Suſenſi magnis incommodis noſtros affecerat, duobus globis frontem à Vibranouianis perſtrictus, vnoque à Veiero emiſſo ſub pedibus eius tranſeunte perculſus ad ſtationes à noſtris pertractus fuit. vbi ſe collegiſſet, interrogatus de ſtatu præſidij omnia dicebat, quibus ſpem potiundi eius noſtrorum minueret: non eius generis arcem eſſe, quæ cum ſuperioribus à noſtris expugnatis comparari poſſet: vallo craſſiſsimo cingi: turres latiſſimo ceſpite protectas nec tormentorum ictibus, nec incendiis patere: propugnaculum illud vnum munitiſſimæ arcis inſtar eſſe; ternis ingentis magnitudinis trabum ordinibus ſingula eius latera reuincta: altiſſimo ceſpite veſtitum: ne cuniculis quidem ten

tari posse, cùm propter soli palustris humiditatem, tum quòd fundamentum ex firmissimis palis, ac ingentibus solidisque saxis subiectum haberet. Hæc Samoscium omnia magis in sententia confirmabant. Nam & quòd cuniculo antè aggressus eam non fuisset, benè cecidisse intelligebat: & quò maior lignorum vis vnum in locum congesta esset, eò & citius incendium tolli posse, maioresque vires sumpturum iudicabat. Postridie aliam fossam secundùm flumen, qua Vibranouius antea constiterat, duci iubet: subsidia in hac contra eruptiones collocat: tormenta item trans flumen contra auersam portam transducit: simul magnam materiæ vim comportatam, stupa inuolutam, sulphureque ac pice oblitam, Stanislai Kostkæ opera ad futurum incendium præparat: quibus rebus perfectis summo mane, eodem, quo antè modo ligone dato, alterum rursum immittit: ei mox alios summittit, vt crescente tandem multitudine concurrentium, vnaque cum ea opere, iam triginta circiter hominibus capiendis os in cespitem patefieret: ac ad turrim ipsam perueniretur. Fortè eo loco fenestra olim fuerat, priusquam terra obtegeretur. per hanc Mosci scloppetis nostros, nostri item Moscos mutuò arcebant, simulque excussis ignibus, ligna, quæ secum attulerant, inferebant: Moscisque hastis tandem per fenestram gerere rem instituentibus, eas arreptas illis extorquebant. Samoscius interim ad alia castra paululum se receperat; veritusq; ne perperam quid administraretur, ne se absente ignes inferrentur, vetuerat. Postquàm admoueri ignem sensit, statim accurrit; iamque eò rem progressam videns, vt strenuè eam vrgeret, militem hortatus, tædas iam antè eum in vsum præparatas, quàm frequentissimas subiici iubet. Multorum hic è nobilitate etiam cùm aliorum, tum præcipuè Christophori Rosdraseuij præfecti Lanciciensis, qui sub ipsum illati ignis

gnis principium, absente Samoscio, ad extremam fossam ac palos procurrens, omniáq; pericula magno animo excipiens, promptissimè rem adiuuabat, singulare studium enituit. Non deerant sibi tanto in periculo Mosci: coriisque madefactis, & quibuscunq; aliis poterant rebus incendio occurrebant. Magna tędarum atq; ignium vi toto die continuò in turrim coniecta, nullum tamen adhuc incendium erumpebat. qua de re variis in consilio sententiis dictis, cùm quidam adhuc cuniculos tentandos arbitrarentur, Samoscius, etsi in ancipitem curam ex diei eius euentu coniectus erat, nondum tamen planè de suscepta incendii spe deiectum se ostendebat: posse & paruam scintillam in magnum incendium tolli: suspicari se tantum ignis atq; tædarum huiusmodi lignorum ac aridorum præsertim strui admotum non sic abiturum. quod si minùs tamen nunc successisset, sequenti nihilominùs die denuò ignes inferri iussurum: omniaq́; interim maiori diligentia præparaturum. Ab altera parte Vngari irruptionem, quà ab ipsis aditus in vallum patefactus erat, flagitabant. Samoscius, quòd arduus indeq́; præceps locus erat, ad Regem se relaturum ostendebat: interim in omnem casum, quis ordo irruptionis seruari deberet, si tentanda Regi videretur, disponebat. Mosci interim in tam ancipiti discrimine versari se videntes, contra os, per quod Vngaros irrupturos metuebant, crebra tormenta collocabant: ab altera parte incendio quibuscumq; poterant modis contra ueniebant. sed nulla omninò restinguendi eius ratio ostendebatur; quòd vt quisque ad opprimendam flammam turrim ingressus fuerat, fœtore atq; fumo protinus exanimabatur. Cùm quò diutius ignis suppressus esset, eò maiores vires cōcepisset, de secunda vigilia magna flammarum vi per cespitem subitò erumpente incendium sublatum ædem saluatoris, quę proxima pro-

pugnaculo erat, corripuit; indeque per pinnacula peruagatum reliqua priuata ædificia populari cœpit. Samoſcius, quòd exercitum hoſtiū in propinquo eſſe ſciebat, excubias aliis nouis de exercitu adiectis mox firmat: præſidia equitum ſupra Vngarorū & Polonorum munitiones diſponit: in mediis caſtris in equis omnes conſiſtere iubet: ad eaſque Staniſlao Solkeuio relicto, ipſe ad Vngarorum munitiones ſe confert. Interim vt & tot hominum vitæ parceretur, nec munitiones, tormenta, ac apparatus bellicus reliquus, præda deniq; militi debita incendio corrumperetur, ad deditionem Moſcos hortabatur. Obſeſſi in extremo rem ſuam verſari videntes, primario ad illum ſacerdote miſſo conditiones nihilominùs, tamquam integris rebus, proponebant. Samoſcius retento penes ſe ſacerdote, Paulum Iulanum cum Ioanne Chriſtophoro Droiouio ad eos mittit, qui quo loco res eorum ſint doceant, vnamque deditionis conditionem eſſe, vt clementiæ Regis ſe permittant. Inter hæc cùm illuxiſſet, ſimul Rex ac plerique ſenatores ex ſuperioribus caſtris acceſſerunt. Confluxit & lixarum ac calonum ad ſpem prædæ non exiguus numerus; iamq; pars per vallum nitebatur. quod conſpicatus Vngarus miles, fremens expertes laborum ac periculorum oppugnationis ad prædam conuolare: tandemque ab hoſte quoque crudelitatis ac ſæuitiæ pœnas expoſcendas, illiuſque etiam ſanguine tot commilitonum mortibus, multorumq; ſæuiſſimè ab illo excruciatorum ſuppliciis parentandum dicens: dum inani clementiæ ſtudio iam toties illi parcitum ſit: dimiſſum ad Polotiam, Suſam, Veliſium, Vſuiatam, per alia præſidia diſtributum: vires eius auctas, crudelitatemque magis confirmatam, in arcem irrumpit: promiſcuè omnes interficit. Idem Polonus miles facit. Miſerat iam antea Samoſcius, qui Palatinos primarioſque præſe-

præfectos deducerent. Adducti ab ijs fuerunt præfecti tres, Ioannesque Viechovus, de quo suprà dictum est. de eo cùm vt homine magna apud Ducem gratia, secretorumq; omnium conscio diligentiùs Samoscius interrogasset; ille more Moscouitico ad supplicium & cruciatum se queri existimans, longiùs è conspectu Samoscij versus castra productus, conspicatus in proximo Georgium Farensbekium, cum quo in Moscouia notitia illi intercesserat, ad eum vitæ deprecandæ causa se proripuit. Id fugam Vngarus miles interpretatus, subito in eum impetu facto, nullo opem ei ferre valente eum interfecit. Iam ignis ad fornices, in quibus pulueres tormentarij asseruabantur, peruenerat. quo periculo oblato pars se subducebat, nonnulli à præda & cæde nullo periculi metu auocari se pasi in arce remanebant. inter quæ subito ingenti fragore edito, puluis incensus fuit; magnamque cùm vicinorum ædificiorum, tum hominum tam nostrorum, quàm captorum stragem fecit. Eo igne tormenta simul, & quicquid in arce armorum erat, quorum ex Liuonicis manubiis magnũ numerum eò Moscus congesserat, instrumentumq; militare, ac reliqua præda omnis partim exusta, partim corrupta fuit. Ex maioribus tormentis vnum solum accipitris imagine, ac circa id minora nonnulla, quæ loco inferiori dirutis ædificiis contra os, per quod Vngari irrupturi erant, disposuerant, reliqua ignis fecit. Mortuos, quorum passim magni acerui iacebant, à lixis sepeliri: fossas è quibus oppugnata arx fuerat, à milite suppleri Rex iussit. Indè arcis restaurandæ muniendæque, quòd sine ea regionem agrumq; ab hoste captum nulla ratione retinere se posse videret, summam curam suscipiendam sibi intelligebat. Itaque adhibito architecto Italo Dominico Rodolphino Camerte, secundùm eam rationem, qua ipse opus dimensus erat, in Polonos,

Vngaros & Lituanos, æmulatione nationum eò citius perfectum iri existimans, id partitur. Erat, quemadmodum suprà ostensum est, exercitus hostium ad Toropeciam; qui, quemadmodum iussus erat, prælio dimicare in animo non habebat: in singulos saltem, si quos fortè ab exercitu frumentandi, aut pabulandi causa digressos, excipere posset, intentus erat; Regeq; obsessione ad Lukos occupato, quinquaginta circiter è nostris ea ratione oppresserat. Huic rei cùm obsidione iam finita occurrendum Rex existimaret, primùm Georgium Barbelium Vngarorum equitum alę pręfectum, Polonis aliquot, ac Vngaris equitibus, scloppetariisq; ei attributis, contra hostem mittit: postea præstare ratus, si iustas copias mitteret, quę pugnandi potestate ab hoste facta, occasione data fortunā tentarent, Ioannem Sbarassum Palatinum Braslauiensem cum delectis ex omni Polonorum, Vngarorum, & Germanorum equitum numero mittit. Huic mandat, vt assumpto Georgio Barbelio, & qui cum illo præcesserant equitibus, propius ad hostem accedat: ac si qua rei gerendæ opportunitas detur, prælium comittat. Sbarassus sub vesperam castris egressus per totamque noctem itinere continuato, postero die Barbelium assequitur: communicatoq; cum illo ac Farensbekio consilio, quem Samoscius tunc aduersa valetudine impeditus, cùm pręcipua iuuentute ex comitatu suo miserat, refectis eo die ex labore iumentis sub noctem Albertum Kiralium, cum certo equitum Polonorum & Vngarorum numero de secunda vigilia præire: eum vnius milliaris intervallo cùm ala equitum Barbelium sequi iubet: cum reliquo agmine mox ipse subsequitur. Kiralius noctu progressus in hostium excubias incidit; quas ad pontem, circa quem scloppetarij aliquot hostium in insidiis consederant, persecutus; ijs reiectis, quòd intempesta nocte non vlterius progredi-

grediendum sibi statueret, eo loco se continuit. Mane Barbelius, ac paulò pòst reliquus exercitus eum consequitur. Adiectis aliis nonnullis leuis armaturæ militibus denuò Kiralius præmittitur. Exercitus interim hostium, delectis ex omni suo numero quater mille circiter, qui nostros insequentes morarentur, ac demum ipsi quoque subsequerentur, Toropeciam versus, & in Moscouiam se recipiebat. Vltimi cùm de aduentu exercitus nostri cognouissent, territi, continenter & non minùs celeriter ipsi quoq; eundo faciebant, vt fugæ consimilis profectio videretur. Antecedebant exercitum ex nobilitate quadraginta circiter equites, & ad Kiralium iam peruenerant. Hostes flumen iam transgressi erant; instructaq; acie, si nostri flumen transirent, vt prę lio cum illis decertarent, expectare videbantur: mille equitibus cis flumen relictis, qui nostros distinerent, ac in suum locum pertraherent. Hi partim velitando, partim cedendo ad flumen eos pertrahunt. in cuius aduersa ripa scloppetarios longo ordine disposuerant. Illis à Stanislao Sabocio, ac equitibus Germanis, qui sub illo merebant, deiectis, nostri transmisso flumine, reiectisq; hostium scloppetariis, à latere in aciem hostiũ invehuntur. Illi primùm ad resistendum se comparantes, mox alia signa ac maiorem exercitum aduenire conspicati, ne vnum quidem impetum eorum tulerunt: pars Toropeciam fuga petiuit: nonnulli via regia Moscouiam versus fugerunt; alij in proximas paludes se abdiderunt. Nostri, etsi nox iam appetebat, per quindecim tamen ferè millia passuum vltra Toropeciam hostem insecuti, vltra quingentos in fuga ea conciderunt: ducentisq; captis, ac in his maximè insignibus Demetrio Ceremessino, de quo suprà dictum est, ac Ioanne Nassokino Offanasi filio, quem paulò ante discessum Regis Vilnam pro legato ad Regem missum fuisse ostensum

eſt, paucis è ſuis deſideratis aut vulneratis ad exercitũ redierunt. Toropecienſes præſidiarij cùm propiùs accedere noſtros vidiſſent, rati ad obſidendos ſe venire, more ſuo ſtatim opidum exuſſerant; omnibuſq; rebus comportatis in arcem ſe receperant. Interim Philo Kmita Palatinus Smolenſcenſis non exigua leuis armaturæ equitum manu coacta, in agrum Smolenſcenſem excurrerat, ſecundiſq; populationibus aliquot inuitatus Smolenſcam longius progreſſus fuerat. Sed cùm ad decem millium exercitu coacto vehementer eum hoſtis premeret, captiuis, quos circa ſe habebat, interfectis, & leuioribus aliquot tormentis relictis recipere ſe Orſam coactus fuerat. Iam cùm Vſuiatæ Rex eſſet, Nicolaum Dorohoſtaiſcium Palatinum Polotienſem ad Neuelam oppugnandam, miſerat; quod ea via à Lukis regredi conſtituerat; Dorohoſtaiſciusq; ipſo ac pro eo Lituani partes eas depoſcerent. Sita Neuela eſt ſupra Lukos Lituaniam verſus in complexu lacus, ex quo eiuſdem nominis fluuius ſe deriuat, iam antè ſub Sigiſmundo Auguſto Polonorum cum Moſcis pugna nobilitata. Cùm pro numero præſidij non ſatis multi milites, iique in hoc genere belli nunquam ante hac verſati conueniſſent, ab eaque parte qua lacus caſtrum alluens difficiliorem oppugnationem faciebat, loco minùs opportuno obſidere eam inſtituiſſent; hoſtis etiam continentibus iaculationib. & eruptionibus paucitate eorum contempta, acriter ſe defenderet, huc uſq, obſidio ducebatur. Lukis in poteſtatem redactis, primùm ex atratis quingentos eò Rex miſit: haud multò pòſt etiam Ioannem Bornemiſſam cum Vngarorum cohortibus, & maioribus tormentis aliquot: tandem ſolicitus de euentu obſidionis, quòd iter, quemad modum dictum eſt, facere illàc conſtituerat; Samoſcium cum ijs quas habebat copiis ire eò iuſſit. Hic, cùm

aliquot iam millia progressus fuisset, nuntium redacti in potestatem præsidii in itinere accepit. Bornemissa enim, postquàm eò venisset, ex priori nostrorum paucitatis contemptione hostibus erumpentibus, manu ipse cum iis congressus, nonnullisq; interfectis intra munitiones eos compulerat: Inde magna diligentia in oppugnationem incumbens, ab ea parte qua cum continente coniungitur, proximè hostium munitiones maximo militis labore fossas promouerat: veteres, à Lituano milite propiùs institutas, auxerat. cumq; continuo militis labore ad fossam, quę à continente castrum ambiebat, opus promouisset, progressu in validas contignationes transversis lignis confibulatas incurrerat; quibus decem pedes in latitudinem ab ima parte ad summum vsq; superiniecta humo labrum fossæ hostes munierant; indefessoque studio securibus materia tandem amota, tanto silentio ad munitiones hostiũ peruenerat; vt non priùs ab illis sentiretur, quàm miles ad incendendum parietem missus, mœnibus ignem subiiceret. Qua re ita hostes perculsi fuerunt, vt subitò ne quicquàm reclamantibus præfectis deditionem facerent: Itáque oppresso mox incendio integra in potestatem venit. Tormentorum ac reliqui instrumenti militaris pro captu castelli iustus apparatus: pulueris tormentarij præter diligentiam Moscouiticam prouidendorum præsidiorum, quod in nullo adhuc euenerat, non plus dimidiato vase repertum in eo fuerat. Rex nuncio hoc deditionis accepto iam de discessu suo ac de statu Prouinciæ captæ constituendo cogitans, ex itinere Samoscium reuocat. Duo omninò è propinquo præsidia, Toropeciense, ac Sauolociense imminebant, quæ vniuersę ditionis eius possessionem turbare ei poterant. Plebe præterea rusticana, vt in nouo imperio infida: Lituaniam versus maximis ac vastissimis solitudinibus interiectis, To-

ropecio

ropecio & Sauolocia infeſtis relictis, præſidium ipſum vndique ab hoſtibus & difficultatibus obſeſſum, ab omniq; ſubſidio interclusum non ſatis tutò ibi futurum intelligebat. Sauolocia præterquam quòd Lucenſi pręſidio maximo incommodo futura erat, cogitanti iam de futuri anni expeditione, neceſſariò etiam occurrebat. in inſula enim lacus, ex quo Velika fluuius ſe deriuans primò Opockam, indè Oſtrouiam, ac deinceps rectà Pleſcouiam, atque infrà eam in lacum Pelbam influit, tanquam in capite viæ Pleſcouienſis ſita, Pleſcouiam, quod ſuſcepti belli ſeries poſtulare videbatur, eunti, non exiguam moram obiectura ei videbatur. Quod eò magis præcauendum illi erat, quòd ſi per continuas rurſum ſiluas Polotia Pleſcouiam contendentem hoſtis, quod hactenus omiſiſſet, itinere fortè prohibere inſtitueret, eum locum magnam ad eam rem facultatem illi præbere: eo verò ſi potitus fuiſſet, nihil Pleſcouiam ferè vſque præter Oſtrouiam futurum intelligeret, quod iter eius morari poſſet. Occurrebat omnibus hiſce reb. cùm oppugnationis difficultas, quæ ſumma proponebatur; quòd Sauolocia maximo lacu vndiq; circumfuſa, nullos omninò è terra niſi per pontem vnum acceſſus habebat: tum anni tempus ipſum, quod iis in locis menſe iam Octobri aliàs pluuium eò maiores tempeſtates atque incommoda allaturum exiſtimabatur, quò minùs imbrium proxima ęſtas habuiſſet. Mittit nihilominùs Samoſcium huiuſmodi cum mandatis, vt conſilium ipſe pro tempore capiat: ac potiendæ quidem eius ſpe oblata, exercitum ei admoueat; ab omni ſpe deiectus, itinere ſupra ſe à dextera capto Lituaniam verſus ſe recipiat. Illi aucto tormentorum numero ad reliquas copias, quas habebat, quingentos pedites Vngaros, & alam equitum quam Gabriel Bekeſius Gaſparis defuncti frater ductabat, attribuit.

attribuit. Perfecta interim munitione arcis Lucensis, cùm Rex consuetudine sua ipse semper ad opus esset, militesq;, ne quod tempus ab opere intermitterent, hortaretur: eaq; tormentis, commeatu, ac omnibus ad defensionem necessariis rebus prouisa: descriptisq; qui in pręsidio manere debebant, tam equitibus, quàm peditibus ternis castris Neuelam inde Rex peruenit. Secuti Regem Neuelam fuerunt legati Moscici; qui excidii Lucensis ipsi spectatores fuerant, & tum ad literas, quas scriptas suprà ostensum est, responsa à principe suo expectabant. Neuelæ per aliquot dies, vt Sauolociensis oppugnationis euentum expectaret, Rex substitit. Interim tabellarij & Regis & legatorum ab obsidione Lucensi in Moscouiam missi reuertuntur. Qui à Rege missus fuerat, longissimas literas attulit, in quibus superiorum literarum omnium argumento, more suo longa oratione repetito, quia Liuoniam à rege vniuersam repeti intelligeret, vt quo à se iure possideretur, ostenderet, à Suentoslao quodam Micislai filio, genus suum deducebat. Eum antequàm sacro baptismate Christiana religione initiatus fuisset, Iurg vocatum: ab eoque Iurgo Horodum, quam arcem & vrbem aliàs Derpatum Germani appellarent, conditam: indè cunctam Liuoniam ad se vnicum Micislai eius hæredem longa successione pertinere. Priores Poloniæ reges fratres appellare solitus fuerat: hunc non nisi vicinum: Inter alias conditiones, quas ad Lukos à legatis eius propositas suprà ostendimus, fraternum quoque nomen Regi detulerat. Responderat tum Rex, fraternitatem eius se non morari: Liuoniam, pro qua bellum susceperit, solam petere. Iam hisce literis fraternam illi necessitudinem deferebat, ac etiam eo inuito nomen hoc ad illum vsurpaturum se ostendebat. summa hæc erat, vt publicæ concordiæ causa titulum Liuoniæ cum rege

se com-

ſe communicaturum, quatuor præterea caſtellis eius; in quibus Kokenhauſium præcipuum erat, ceſſurum ſe illi demonſtraret, ſi Rex viciſſim Lukos, Veliſium & Neuelam vetuſtæ ditionis ſuæ, nuper ſibi adempta redderet: ampliora mandata ſe legatis ſuis perſcripſiſſe. Hi poſtridie ad Regem adducti, cum ſenatoribus agendi poteſtatem dari ſibi petierunt. ter cum iis congreſſi tribus proximis diebus, alia ſex ad priora quatuor caſtella adiecerunt; in quibus Runeburgum potiſſimum, cætera ignobilia caſtella erant. Nulla alia mandata deinceps iis proferentibus, re infecta à colloquio receſſum, permiſſumq; illis fuit, vt in Lituaniam, indè in Poloniam Regem redeuntem ſequerentur; dum noua à Principe ſuo mandata acciperent. quod ipſis vltrò petentibus eò libentius Rex permiſit, quòd ſibi quoq; interim, quis ordinum de futuro bello animus futurus eſſet, cognoſcendi ſpatium dari non moleſtè ferebat. Captis Lukis & Neuela, Ieſeriſcia, quindecim à Neuela millibus paſſuum, tamquam ſinu noſtrorum præſidiorum vndiq; cincta relinquebatur. Qui in preſidio crant ab omni defendendi ſui ſpe intercluſos ſe videntes, deditionis ſpem Regi fecerunt. Itáque miſſus eò Radiuilus Palatinus Vilnenſis, antequàm Neuela Rex diſcederet, in deditionem eos accepit. Interim Sauolociam cum exercitu Samoſcius peruenit. Totus autem ille tractus, cùm per apertos ac patentes campos frequentiſſimasq; villas iretur, non mediocri voluptate omnes affecit. Moſcouitica enim ditio vt finitima, quemadmodum oſtenſum eſt, ſilueſtris pleraque eſt; ita mediterranea bonitate agri, glebæ vbertate, fluminum ac lacuum pleriſque in locis opportunitate, villarumque frequentia nulli cedit. Lucenſis verò ager rebus iis cæteris ferè omnibus etiam præſtat: vnde dum ad Lukos exercitus erat, in ſumma omniũ rerum copia erat.

Oppi-

Opidum Sauolocia, quod ad Plescouiensem Lucensemque viam fuerat, sub primum Regis ad Lukos aduentum præsidiarius miles more suo deleuerat; pontemq; qui ab arce ad opidum pertinebat, interciderat. Arx sita, quemadmodum antè demonstratum est, in lacu est. qui à Velika fluuio effusus, abque omnibus partibus latissimè restagnans, latissimas tamen ab oriente & occasu aquas habet; quòd indè ex alio superiore lacu flumen erumpens, occasum versus exitum habet: quà angustissimus est; non minùs trecentos passus in latitudinem patet. Samoscius præmisso Christophoro Rosdraseuio cum alis aliquot equitum in Plescouiensem viam, alteram quę ad Neuelam pertinebat, Lucam Dsialinium, ac Nicolaum Vrouecium obsidere: ac si qui ex Neuelanis dediticiis ad præsidium id, quemadmodum facere solebant, adiungere se vellent, id ne faciant, ac in vlteriorem Moscouiam se recipiant, adigere eos iubet. Ipse ab exercitu Sauolociam præcurrens ambitu capto, abque omnibus partibus arce circumita, reperit notum versus, aliam eodem in lacu contra castrum insulam esse; quæ à plerisque partibus lacu, ab aliis vliginoso amne ac natiua fossa defenderetur: eadem breuissimum ad arcem traiectum esse. Itaque cùm si eò exercitum traduceret, vtrumq; se consecuturum intelligeret, vt & contra quasuis vel maximas copias hostium tutissimo loco consideret: & eodem ex loco maximam oppugnandæ arcis facultatem haberet, quàm latissimè ad maioris exercitus speciem hosti obiiciendam signis explicatis sequenti die exercitu omni illum in locum traducto, castra communiit. Omnibus maximam difficultatem oppugnatio habitura videbatur, arce ab omnibus partibus propter aquas inaccessa, opere præterea munita, anni tempore incommodissimo, quo pluuiis, frigore, gelu, quæ in propin-

qua expectatione iam erant, continuò miles transderetur: Samoscius non planè tamen desperandum putabat. Itaq; quæ ad oppugnationem pertinerent, administrare cœpit. Erant è regione castrorum nostrorum tria propugnacula ingentis magnitudinis: extrema duo ex maximis robustissimisque trabibus contignata: medium minus aliquantò: fenestris ad tormentorum vsus, quemadmodum & reliquorum laterum propugnacula omnia apta. Hæc quòd non cespite vestita, sed veteri more argilla incrustata erant, magnam in spem Samoscium adducebant, fore, vt decussa argilla & facilimè, vt materia veteri & arida, nulloque humore nutrita incenderentur: & incensa propter tantam lignorum struem quàm latissimè incendium propagarent. Alebat spem eius Saburoui, magna ob virtutem inter Moscos & apud Ducem authoritate viri, arcisque huius præfecti institutum; qui quòd vel puluerem tormentarium frustrà consumi, vel militem fatigari nolebat, summo silentio, quod non nisi in maximi metus significatione à Moscis fieri soleret, se suosq; intra munitiones continebat. quamuis sub primum exercitus aduentum decem circiter pabulatoribus nostris, quos oppresserant, minutim concisis, atq; ex arce iis præcipitatis, terrorem aduentanti militi incutere ea immanitate conatus fuerat. Samoscius ratis interim, quæ contis ad arcem adigeretur, militiq; ad oppugnationem tendenti transitum præberet, Nicolao Vrovecio iungendæ negotium dat. simul munitiones fossasq; à castris contra arcem duci iubet. quibus postridie magno opere perfectis, tormenta mox constituta fuerunt: rateque interea temporis ex altiore quodam ædificio, quod reliquis incensis solum hostes reliquerant, ab Vrouecio perfecta, primùm tormenta complura, ab ea parte, qua angustissimus lacus erat disposuit: è quibus rectis à fronte icti-

bus,

bus propugnacula,de quibus dictum est, ferirentur: alia deinde à latere, quo meridiem arx spectat; ne & per auersam portam hostes erumpere, nostrosque pontem transgressos, ac à fronte arcem oppugnantes, circumuenire possent; & simul,si qui in superioribus propugnaculis constitissent, vt directis secundùm latera ictibus tormentorum indè deiicerentur. quibus rebus administratis, oppugnationem ordiri constituit. Erat ab ima arcis radice accliuis versus eam ascensus, quem hostes vna altissimorum palorum sepe,binisq; ingentium & acutissimorum ceruorum ordinibus, iusto inter singulos spatio relicto,obsepserant. Contra ea hæc Samoscius comparabat. quia lana destituebatur, centonibus stragulisque equorum per vniuersum exercitum conquisitis,quàm plurimos ex iis saccos implet. Docet militem, quia loci natura à maiorum tormentorum vi, quòd ea deorsum mitti non possent, satis illum defenderet,contra scloppetos,postquàm in aduersam ripam transiisset,saccos eos supra ceruos iniiceret;sub iisq; delitescens,fossas mox ab ea parte sub arce ageret;ex quibus deinde & hostem extra munitiones suas progressũ reiiceret, & ignem in propugnacula inferret.His rebus ita constitutis,ratis ab eo loco,quo iusto à castris interuallo,instituta erat,cõtra arcem protracta;magnoq;militum concursu certatim in id omnibus incumbentibus, inter creberrimas,quæ ex vtrisq;munitionibus fiebant, eiaculationes,in aduersam ripam directa fuit. sed quòd breuior, quàm vt pertingere eò posset, reperiebatur, vtrinq; tum ita discessum fuit.Christophori tamẽ Rosdraseui,pręfecti Lanciciensis, magnę virtutis & nominis viri casu non mediocre à nostris detrimentum acceptum. Hunc dum ratis applicaretur, ad tormenta, quò rectiùs ibi omnia administrarentur, curare Samoscius iusserat; ille cùm nihilominùs procurrisset, globo ex ho-

ſtium munitionibus ſupra dextrum oculum excepto concidit.indè ratis vt corrigatur,à peditibus Polonis retrahitur.quos dum hoſtes continentibus tormentorum ictibus ex arce petũt,qui funem regebant,perculſi eum dimittunt.Id conſpicati tres alij è proximo pedites,cùm tenere illam aliter non poſſent,in ratem inſiliunt;ventoq; vehementiore abrepti ad hoſtium munitiones ſecundùm proxima propugnacula deferuntur. Videntes hos Moſci aquis ab exercitu omni ex parte interclusos, nauigiis pleriſq; quę in arcem omnia ſubduxerant,inſcenſis, magno numero ad eos contendunt. Hi acriter primùm ſcloppetis, indè contis ſe defendunt, compluresque ex hoſtibus deturbant: tandem cùm vndique circumuenirentur, proximis cymbis è quibus hoſtes deiecerant, arreptis,in eas deſiliunt,rateq; relicta euadunt. Interim eodem vento in aduerſam ripam ratis ferri cœpit. in quam cùm perſequendæ eius finem nondum hoſtis faceret,Samoſcius equitibus aliquot ſummiſſis eam recepit.Rate eodem die refecta cùm ex ſuperioris temporis caſu miles perterritus, quem antea præmiis ad promouendam eam Samoſcius prouocàrat, minùs promtus iam ad miniſteria hæc cum periculo obeunda eſſet,Nicolaum Vrouecium neceſſarium ſuum ratem conſcendere,ſaccoque vno ex iis,de quibus diximus, ante ſe collocato, dirigere in aduerſam ripam eam iubet. Vrouecius impigrè imperata exequitur: aliquotq; gregariis militibus poſt ſe collocatis, ipſe ab anteriore parte ea ſola,quæ demonſtrata eſt, ratione tectus, creberrimoſque globos obiecto ſacco excipiens, ſtationibus hoſtium, quæ in extrema ripa excubabant, fuga in arcem ſe recipientibus, ad ripam ratem adigit. Miles & inprimis Vngarus confertim, quemadmodum iuſſus erat, pontem tranſgreſſus, ſepem à ripa obiectam ſecuribus primùm ſcindebat: mox indè, quò celeriùs labore perfunge-

fungeretur,cùm alieniſſimo anni tempore omnia pericula frigoris ac aëris iniuriis leuiora duceret, ſaccis in ceruos non iniectis, nullis foſſis ductis, aut vlla re earum,quæ imperatę erant,adminiſtrata, argilla needum decuſſa, ad ignem propugnaculis admouendum conuertitur. Non obſcuram iam timoris & trepidationis ſignificationem hoſtes dabant. verùm dum hi longo temporis ſpatio ceruos moliuntur; quorum cùm bini eſſent ordines, ſingulorum ordinum denûm ad minùs pedum latitudo erat: dum Georgium Suſſium, qui faces ac ignes adferat, trans lacum mittunt: dum alia, quę ei rei vſui ſint,adminiſtrant, hoſtes recollectis interim animis, auerſis omnibus portis erumpunt: integris curatisq́; corporibus noſtros prę frigore & gelu ad rem gerendam penè inutiles circumueniunt: longiſſimis haſtis, acutoq́; & falcato ferro armatis, bardeſchos ipſi vocant, breuiore armorum genere, ac frameis ſaltem vtentes propellunt:pars cæditur:pars in turba mutuò ſe impellens in lacum præcipitata aquis mergitur. Samoſcius & ſi deliberatum iam habebat,omnes potiùs acerbitates perferre, quàm cœptam oppugnationem dimitteret: diei tamen huius ſucceſſu territos plerorumq́; animos ratus, conſilio habito, quid in quoq́; ad futura pericula animi eſſet,explorare conſtituit. Conſilio eo habito, vix vnus repertus fuit, qui habendam rationem temporis, fortunæque concedendum, à quarum neutra iam ſubleuarentur, cenſeret. à reliquis omnibus vox nulla audita fuit, ſuperioribus ſucceſſibus ſuaq́; virtute indigna; principioq́; à Farenſbekio facto, quiduis potiùs perferendum, quàm infecta re ab obſidione diſcederent,omnes ſtatuerunt. Miſit mox Samoſcius Georgium Sibricum cum literis ad Regem: ne incommodo hoc in oppugnatione, nimia militis properatione accepto permoueatur: ne ab obſidione ſe reuo

cet: neu sua causa diutiùs Neuclæ subsistat, rogat; castra se posuisse ad obsidionem ducendam aptissima, cùm loci natura ac munitione, tum circumiacentium regionum fertilitate & abundantia: nihil sibi vel ad maximas quasque copias hostium sustinendas loco tutissimo, vel in agro frumentis, pecore, materia, aquis abundante, ad omnium rerum vsum deesse posse. Hærebat Rex adhuc Neuelę loco, quòd superioribus stationibus & Kosakkorum direptionibus vastatus esset, quibus ex rebus commeatus ac pabuli inopiam existere necesse erat, inprimis incommodo. Sub idem verò tempus ab aëre, etiam contagium quoddam, quod primùm ex Orientis partibus profectum, in Italiam indè ac Galliam, aliasq; regiones perlatum fuerat, vniuersam quasi Europam peruagatum Cracouiam quoq; ac Vilnam, atque indè ad exercitum peruenerat. Erat id non tam lethali aliqua vi timendum, quàm progressu atq; celeritate, qua proxima quæq; loca complectebatur, admirabile. Primò inferiorem dorsi spinam horrore plerumque occupabat: indè in capitis grauedinem & languorem, quos corripuerat, resoluebat, pectori inprimis graue. quibus tamen intra quartum vel quintum diem non decessisset, eos in febrim degenerans interimebat: lethale ferè iis, qui purgantibus medicamentis, aut venę sectione vtebantur. quod vtraq; respirationem grauiorem efficiebant: illa quòd humorem omnem à capite in pectus magna vi trahebant: hæc, præterquàm quòd corpus refrigeraret, debilitaret etiam vires, quibus ad respirationem opus esset. Nomen vt nouo morbo certum nullum inuentum fuit. Rex ad eas copias, quas antè Samoscius habebat, nongentos equites Polonos, ac mille circiter pedites Vngaros cum Stephano Carolo ei adiecit, moxq; Vilnam mouit, Polotię eo, de quo dictum est, morbo, ipse etiam tentatus. Samoscius

scius

ſcius interim, quæ ad oppugnationem pertinerent, ſummo rurſum ſtudio apparare inſtituit: ratem quamuis ex ſatis magnis trabibus in latitudinem contabulatam, quò latior tamen & expeditior ad arcem acceſſus militi eſſet, duplicari iubet. Nauigia cimbaſq́;, quò pluribus circumfuſis omnib. ex partib. oppugnatio adminiſtretur, vireſq́; præſidij quàm maximè diſtrahantur, per vicinas villas ac ſtagna magna diligentia conquirit. Reliquis omnibus nauigiis ſubductis, vnum ſolum hoſtes reliquerant. Id cùm Monachorum loci eius fuiſſet, ac ad maiorum retiorum vſus comparatum, octuaginta ferè hominibus capiendis idoneum eſſet, quia tamen vetuſtate vitium fecerat, rimarumq́; plenum eſſet, neglexerant. Samoſcius quà patebat partim recentib. coriis bubulis, partim muſco obſtructo, vt commodè nauigari eo poſſet, effecit. Iiſdem temporibus, cùm intellexiſſet, Ioannem Suiſcium Petri F. Palatinum Pleſcouienſem cum exercitu ad Porchoviam conſidere, Martinum Volſcium veteranum præfectum cum expedito equitatu exploratum eò miſit. Suiſcius, quòd de diſceſſu Regis audiuiſſet, neq; per anni hoc tempus alium exercitum expectaret, dimiſſo exercitu Pleſcouiam ſe receperat. Itaque accidit, quod euenire neceſſe erat, vt in nulla periculi expectatione incurioſiùs omnibus agentibus, ac ſine metu commeantibus complures Volſcius opprimeret; miſſiſque agreſtibus, quibus parcere à Samoſcio iuſſus erat, nobiles aliquot captiuos ſecum in caſtra adduxit. Rebus iis, quas diximus ad oppugnationem comparatas, decem omninò diebus perfectis, Samoſcius maiori nauigio, quod refectum ab eo oſtendimus, militaribus viris aliquot aſſumptis lacum inuectus, quibus partibus maximè opportuna oppugnatio futura eſſet, accuratiùs cognoſcit. Tormentis tria, quæ contra caſtra eſſe diximus, propugna-

cula, quò & argilla detersa magis incendio paterent, & materia dilacerata apertis quasi venis celeriùs ignem raperent, continuò quati iubet. Cùm peditatus propter tempestatum etiam iniurias, contra quas minus tectus erat, nec animorum nec virium satis habiturus videretur; nobilitas equis missis, coniuratione inter se facta, ad arcem duci se flagitabat. Coniungebant se cum his pari studio, qui sub Farensbekio militabant equites, nobiles nonnulli Germani. Samoscius in media acie, qui cum facibus ac tædis ad incendenda mœnia expediti essent, collocatis, à dextro cornu, contra quod superiùs propugnaculum oppositum esset, Polonos & Germanos: à sinistro ad alterum propugnaculum Vngaros, qui vtrinque à media parte ignes inferentibus, contra eruptiones præsidio essent, constituit: Polonis Vrouecium præfecit, illique in omnes casus Andream Orechouium substituit. Cum Germanis Ottonem Vxkelium Farensbekius misit. Ratem ab vtroque latere saccis, de quibus ostensum est, contra transuersos minorum scloppetorum ictus muniri iubet. Ea adducta inter confertissimas hostium eiaculationes in aduersam ripam applicatur; tempestatéque sub idem tempus commutata, post continentes imbres cum serenitate maius pugnandi studium omnibus incessit. Iam primi ratem transierant: simul navigia milite, tormentis ac facibus instructa, omnibus ex partibus prouolabant: interim ex vtrisque munitionibus: magno cum hostium detrimento crebrę ex nostris eiaculationes fiebant. Cùm subito regias literas conclamare hostes cœperunt. Samoscius superioribus diebus propterea, quod cum Lucensi expugnationi magna ex parte præfuisset, tanquam crudelitatis eius authoris nomen suum horrori esse hostibus intellexisset, regio nomine atque signo, quod pro Cancellariatus munere pe-

nes illum erat, literas ad obſeſſos hoc argumento dederat. Iuſſiſſe Regem omni ſtudio Samoſcium in oppugnationem incumbere: quod ſi tamen vltrò in deditionem venirent, pro clementia ſua conſeruandos ſtatuiſſe, abque omni iniuria prohibitos velle: quæ quò diligentiùs obſeruentur, cubicularium ſuum ſe mittere. Literas haſce reiecerant primò. poſtquàm quid in illis eſſet, edocti fuerant, ad ſua præſidia Regem ſcribere debere reſponderant: hoc non eius iuris eſſe, in quo regiæ literæ reciperentur. Eas literas tum primùm voce, indè præfectis aliquot ſcloppetariorum miſſis flagitabant. Datæ illis fuerunt literæ fideſq;. Miſit ſimul Samoſcius Ioannem Thomam Droievium, præfectum Premiſlienſem, qui arcem in fidem acciperet, Palatinoſque ad ſe adduceret. Hic primò non Palatinos modò, verùm militum etiam magnæ partis animos dubios adhuc reperit: tandem cedentibus timori militibus, Palatini reluctantes ad Samoſcium adducti fuerunt. Dediticiis fides ſeruata fuit. matronæ præterea aliquot, quæ Lukis captæ fuerant, quòd ne pudicitia earum in tanta itineris longinquitate ac militum multitudine negligentiùs haberetur, verebatur, à Samoſcio condonatę: mirantibusque Moſcis, ac vltrò fatentibus, ſe eius ætatis atque formæ matronas noſtris reddituros non fuiſſe, poſtquàm cauſam, ob quam id à Samoſcio fieret, intellexerunt, tum verò minùs etiam mirum videri debere dicebant, ſi in tanta morum diuerſitate, fortuna quoq; diſſimilis eſſet. Ita arx & loci natura munitiſſima, & ab omnibus rebus ad defenſionem paratiſſima, anni tempore, continuis imbribus, ac gelu hoſtes iuuante integra recepta fuit. Globorum candentium ne in hac oppugnatione vſus eſſe poſſet, Saburovus excogitârat. Aliarum enim oppugnationum euentu monitus, parietem, quà craſſior erat, interciderat; ac vno ſolo tra-

bum

bum ordine, quibus contextus erat, relicto, interiorem partem eius satis lato aggere, quem cratibus continebat, vestierat. fiebat indè, vt globi per tenuem parietem subitò transeuntes in aggere hærerent, ibique sua sponte tandem supprimerentur. Memoria inde Samoscius tenens Regem proximo anno per ea loca in hosticum vlteriùs progredi in animo habere, tormenta & grauiorem militaris instrumenti partem Sauolociæ deponere constituit; Stephanumq; Carolum cum Vngarico milite in arcem traducere omnia iussit. Hic veteri ponte, quemadmodum ostendimus, ab hostibus interrupto; rate, qua in oppugnatione miles vsus fuerat, infirmiore, quàm vt tantæ molis tormenta promoueri per eam possent, alterius etiam pontis tam exiguo tempore efficiendi summa difficultate proposita, tormenta firmissimis, iisque pluribus rudentibus apta, quò vno rupto alij subsidio essent, per lacum ipsum, quà durissimum solum & maximè argillosum explorarat, cohortibus aliquot vngarorum in aduersa ripa collocatis, in arcem à munitionibus nostris traduxit. In præsidio Georgium Sibricum cum vngari militis parte relinquit: Farensbekium cum mille circiter equitibus latiore circuitu capto Opockam versus proficisci, conuersoque ad sinistram per Nescerdam itinere ad Polotiam rursum occurrere sibi iubet. Nam quòd infra ad Velikam amnem sita ea esset, quæ natura fluminis esset, cognoscere: si etiam oppugnanda proximo anno foret, situm eius eò magis præceptum antè habere cupiebat, quòd eodem in loco sub Sigismundo rege incommodum acceptum memoria teneret. Eadem futuræ expeditionis cura itinera quoq; reliqua omnia; flumina, itē, si quę nauigabilia essent, pleraq; vt explorata antè haberet, operam dabat. maximè quòd lacum Vsciam esse accepisset, ex quo eiusdem nominis fluuius se deriuans in Vsiciam

lacum

lacum influeret, indeque mutato nomine in Dryſſam lacum effuſus eiuſdem nominis fluuium efficeret, earumque potiſſimùm opportunitate Sokolam à Moſco commeatu, aliiſque rebus neceſſariis prouiſam: diligentiſſimè omnes meatus exituſque eius cognoſcebat. Itinere indè ob imbrium ac frigorum iniurias, ſiluarumque, per quas ibatur, magnitudinem, ac pontium pleriſque in locis inopiam aliquantò incommodiore, lue præſertim de qua dictum eſt, exercitum affligente, vt pacatis tamen circumcirca locis omnibus tuto per Polotiam, Vilnam ad Regem venit. Dum Rex hoc rerum ſucceſſu expeditione Lucenſi perfecta in Lituaniam ſe recipit, Moſcus, quò animi triſtitiam aduerſis rebus collectam diſcuteret, repudiata priore vxore; quod ipſius moribus toties ei licet, quoties libet, iam ſextum tum maritus delectu puellarum publico indicto nouam induxit; idemque ex proceribus etiam, & conſiliariis ſuis quoſdam facere coëgit. Delectus eius quemadmodũ ex nobili quadam captiua, quæ ipſa in delectu eo fuerat, cognitum eſt, hæc eſt ratio. Proceres nobileſque omnes, qui filias aut propinquas nubiles aliqua formæ commendatione in poteſtate habeant, edicto propoſito, certo tempore omnes adducere iubet. Ad diem præparata iam antè eum in vſum domo ſpatioſa & ampla, per ſingula cænacula duodenos lectos habentia totidem puellæ diſtribuuntur. ipſe vno ſene comitatus omnia ordine circumit: vt quodque ingreſſus eſt, ſolio iam antè inſtructo conſidet: puellę in magno omnium principi ſuo placendi, ac ad eam fortunam perueniendi ſtudio elegantiſſimè omnes ornatæ, ad genua eius ordine ſingulæ aduolutæ, ſudario auro ac vnionibus contexto in genua iniecto diſcedunt. quam ex his maximè probarit, ducit: cæteras vel agris, vel pecunia donatas dimittit. Rex Vilnæ paucis diebus commoratus,

tus,Grodnam proficiſcitur, ac iam de futura expeditio ne cogitans,quòd tardiùs comitia ſibi habenda, tributumque ſi quod in illis ſciſceretur, ſeriùs exactum iri intelligeret, ne quod gerendæ rei tempus dimittere co geretur,priuatas interim rationes mutuę ſumendæ pecuniæ iam tum inibat. Præter Marchionem Georgium Fridericum in Pruſſia Ducem, Auguſtum Saxoniæ, & Ioannem Fridericum Brandeburgenſem principes Electores de mutuo in bellum hoc præſtando appellat. quo facto, duas ſimul res conſecuturum ſe videbat, vt & ſuam erga illos omnibus in rebus fiduciam oſtenderet: & eorum in re aliena ſtudio ordines inuitatos ad perficiendi pro ſuis commodis belli voluntatem eò magis accenderet. Credita ab illis pecunia ad certum diem,exactiſque iam comitiis allata, ac vlteriùs deinde die prolato,ad tempus ſoluta fuit. Interim Koſakki Niſovii cum Ioanne Oriſovio ab altera parte inMoſcoviam Starodubum vſq; populationibus progreſſi, omni agro longè lateque vaſtato, opidum ac extimas munitiones arcis quaſdam incenderunt; indeq; ad Pociopouam excurſione facta,ab arce repulſi, præda tamen magna acta ſe receperunt. Proficiſcentem Grodna Regem,Rigenſium nuncij ſecuti fuerunt. Ciuitas ea à Sigiſmundo Auguſto in fidem iis conditionibus recepta fuerat,quæ ius ac maieſtatem imperij in eam regij ferè eneruare,magiſq; ad ipſius etiam ciuitatis ſplendorem quàm vtilitatem comparatæ videbantur. Cùm Rex iis legibus ſociam eam, quam ſubiectam habere mallet, iam antè ſuperioribus etiam expeditionibus, miſſis legatis, de certis ſubiectionis conditionibus cum Rege egerat: reque Drohicini tandem in hoc itinere transacta,miſſus à Rege Ioannes Demetrius Solikouius fuit, qui ciuitatem in fidem acceptam,iureiurando in verba Regis obſtringeret. Cùm primis de portorio conſtitu-

endo

endo actum fuerat. Nam cùm omnis negotiatio Rigensis Dunæ fluminis nauigatione ferè contineatur, eaque iam magna ex parte superioribus victoriis Regis expedita esset: præterque Kokenhausium, Ascherotum, Lenouartum, quę eo tempore in hostium potestate adhuc erant, quod morari eam posset, nihil reliquum esset: summæ æquitatis Rex iudicabat, vt quæ res tanto publico cum molimento, atq; impendio perfecta, ad ciuitatis priuatorumque omnium fortunas maximam accessionem factura esset, eadem Reipu: commodum aliquod afferret: nec alia conditione commercia eò transferri volebat. Homines prudentes cùm sine vectigalibus & tributis non posse subsistere Rempub. intelligerent: rectissimè autem in iis prouinciis ea constitui, quæ armis recuperentur, conuenerunt tandem, vt portorium maritimum omnium mercium constitueretur: eiusq; prouentuū duæ partes Regi sine vlla conditione: tertia ciuitati in portus, ac stationum refectionem cederet. Relinquebatur in ambiguo de bonis, quę Archiepiscopalis quondam iuris fuissent: de vallo contra arcem à ciuitate obiecto: ac aliis rebus quibusdam. earum omnium definitio in regis in illa loca aduentū reiecta fuit. Dum in Moscouia cum exercitu Rex erat, Ioannes Tertius eius nominis Suecię Rex ad Naruam classem miserat. verùm integris tum adhuc ab ea parte rebus Moscouiticis, piscatoriis aliquot ædificiis in litore exustis, re infecta recipere se coacta ea fuerat. Interim Varsauiam ad comitia Rex venit. Ordines vt hunc rerum successum omnib. modis vrgeant, ac non lętentur modò victoria, sed ea etiam vtantur hortatur: si vniuersam Moscouiam, ac amplissimum illud regnum vel appetendum vel sperandum non arbitrentur, cuius tamen maxima spes iam illis ostendatur, eòusq; saltem in armis maneant, dum Liuoniam vniuersam, quam ab initio iam præmium belli

huius ſibi propoſuiſſent, dignam & laborum ſuorum mercedem, & ad poſteros virtutis monumentum relaturi adiungant: magnum incommodum in eo eſſe docet, quòd ipſe quotannis ad comitia tributi cauſa obeunda in regnum reuocetur: militem continuis itineribus confici: hoſti reſpirandi ſuiq; colligendi ſpatium interim dari: quodq́; tributa tardiùs exigantur, multas rerum gerendarum occaſiones mora hac corrumpi neceſſe eſſe. quibus incommodis quò obuiam eatur, vt biennale tributum ſciſcant, flagitat. Ordines tributum non recuſare, à tempore, in quod flagitabatur, alieni videbantur. Priuſquàm autem ad vllam aliam rem accederent, capita rerum quarundam, de quibus leges perferri vellent, ſcripto comprehenſa Regi offerebant; vtq́, ſancirentur, petebant. ita reſponſum fuit, vt quę concedi poſſe exiſtimabantur, concederentur: quędam interpretatione lenirentur: pleraq; in aliud tempus conferretur. Reſponſo eo accepto, dierum aliquot ſpatio interiecto, idem quod antè iam ſcriptum tradiderant, nullis contra regiam declarationem rationibus aliis allatis, denuò tradunt. Rex ex ſenatu aliquot, parique ratione ex nuntiorum collegio aliis delectis, vt iis de rebus vtrinque moderatione adhibita diſpiciant, negotium dat: quæ ab his communicatis ſententiis propoſita fuerunt, ſcripto comprehenſa denuò nuntiis traduntur. ij diebus aliquot interpoſitis, idem quod antea fecerant, prius ſcriptum ſuum rurſus Regi oblatum vrgent. Appetebat interim finis dierum comitialium legibus definitorum. itaq; certis conditionibus res tandem conuenit: conſtitutioneſque iis de rebus promulgatæ fuerunt. Tributum indè primò ſimplex Regi permiſerunt: poſtea Rege partim iis, quas oſtendimus de cauſis, tum quòd præterea militi ſtipendium omne nondum ſolutum eſſet: apud Principes quos diximus, & alios

lios priuatos noua nomina fierent: nouum adhæc bellum administrandum esset, nulla ratione satisfieri eo sibi posse demonstrante, duplex ea prius conditione sciuerunt; vt si pax interim conuenisset, tributa quoq; cessarent: deinde iisdem argumentis à Rege illa refutata, vt collatis rationibus, quicquid stipendiis omnibus, ac ære alieno ob bellum hoc conflato, tum si quid deinceps in apparatus belli erogatum fuisset, exolutis, reliquum ex tributo eo futurum esset, in Rauense ærarium inferretur. Venerāt huc, quemadmodum suprà demonstratum est, legati Moscouitici, per vniuersam Poloniam tamquam in triumpho ducti. Hi nouis mandatis à Principe suo acceptis, denuò hìc ad colloquia admissi, primùm Neuelenses conditiones vrgebant; quibus rei transigendæ à Lituanis Senatoribus certam spem factam sibi dicebant. quibus cùm aliis rationibus refutatis, tum quòd maioribus postea sumptibus à Rege factis, Sauolociaq; capta non integra amplius res esset; tandem more suo diu prius licitati eò descenderunt, vt ad alia, quæ antè obtulerant castella Liuoniæ, vrbibus ac castris potioribus Felino, Derpato, Mariemburgo, Parnauia, ac Narua, Principi suo receptis reliquis omnibus Regi decederent. Rex nisi omni Liuonia, hostis decederet, alia conditione pacem sibi faciendam cum eo non arbitrabatur. Hæc sententia ordinibus proposita, publicè quoq; omnibus placuit. Adhibiti colloquio cum Moscis huic ex nobilitatis nunciis aliquot fuerunt, quò tergiuersatione Mosci perspecta, tota de re ipsi pleniùs collegas suos edocere possent. Vtrisque in sententia permanentibus, infecta re à colloquio recessum fuit. Rex ita à comitiis discessit, vt biennij tributo ab ordinibus sancito, non priùs pacem se facturum cùm hoste polliceretur, quàm is vniuersa Liuonia excessisset. Sub finem comitiorum nuncij nobilitatis per Stanisla-

um Priemſcium, quem à bello reuerſum nobilitas maioris Poloniæ nuncium crearat, & tum nunciorum illud nobilitatis collegium initio comitiorum Marſchalcum è more prodiderat, rege adito, vt remotis, quibus in ſenatum ingrediendi ius non eſſet, dicendi poteſtas ſibi fieret, petebant; re impetrata, rogant operam dare Rex velit, vt ea expeditione bellum finiat: ita nobilitatem, maximè familias eius ruſticas, quarum ſalutem ſine ſuarum quiſque fortunarum detrimento negligere non poſſit, tributis exhauſtas, vt maioribus ferendis pares vix ſint futuræ. Reſpondit Rex per Cancellarium; bellum pacis ac publicæ vtilitatis cauſa à ſe ſuſceptum minimè ex inſtituto à ſe ali: hoſtem eò redactum, vt, ſi bellum continuetur, non adeò magno negotio confici poſſit: ſe tamen conſentientibus ordinum ſtudiis libenter conceſſurum: quamprimumque ad tradendam ſibi Liuoniam hoſtem adduxerit, impetuque eius repreſſo, reipub: otio ac ſecuritati conſuluerit, paci, quæ cum publica dignitate atq; vtilitate coniuncta ſit, nullam moram facturum. Publicè indè more maiorum Regi valedicentes, vt de domeſticis etiam rebus, ac inteſtinis incommodis ſanandis cogitationem ſuſcipere velit, rogant: nominatim de Regum eligendorum ſtabili aliqua ratione conſtituenda petunt; vtque iis de rebus, quamprimùm commodo reipub: id facere poſſit, comitia habere velit. quò maius antea diſcrimen reſpub: adierit, cùm partibus in diuerſa ſtudia ſciſſis, in duos Principes Reſpu: diſtracta fuerit, eò nunc, poſtquàm metu hoc liberata ſit, ne idem periculum denuò ſubeat, diligentiùs prouidendum eſſe docent. Accedere huc controuerſias, quæ inter ſacrum & profanum ordinem intercedant; quarum & ipſarum non leuem rationem ſibi ducendam, vtque omnes tandem tollantur, plurimùm reipubli: intereſſe iudicent. Oſtendit

dit Rex per eundem Cancellarium, non minori ſtudio ad domeſticas res rectè conſtituendas, quàm ad perficiendum ex ſententia bellum ſe ferri: & qui bellicarum rerum laudem non aſpernetur, eo maiori tamen domi benè conſtitutæ Reipu: quàm maximè diuturnæ memoriæ relinquendæ ſtudio ſe teneri, quo ſine hac ne ſuperiorem quidem gloriam ſtabilem perpetuamq; eſſe poſſe perſpiciat. De interregnorum ratione quoties cogitet, quanto in periculo ſuperioribus temporibus Reſpub: fuerit, quibus electionum ac ambitionum ſtudia ea tamquam fluctus quidam illam exagitarint; cùm non minùs hanc, quàm in qua natus ſit, omni ſtudio ſibi amplectendam, eò chariorem etiam habendam intelligat, quò maioribus honoribus atq; ornamentis ſuſceptum ſe affecerit, cohorreſcere ſe animo, agnoſcereque non niſi ſingulari benignitate diuina in commodiorem ſtatum eam perueniſſe. Iam vt de certa electionũ ratione deliberatio ſuſcipiatur, intelligere ſe: ſi id fiat, quantum & in re ipſa difficultatis futurum: et ſi quod verendum videatur, occulta aliqua Reipublicę vulnera ea nudet, incommodi indè metuendum ſit: ſuam quidem operam atque authoritatem Reipu: ac ordinum voluntati non defutura. Idem de concordia inter Eccleſiaſticum & ciuilem ordinem ſeſe iudicare: nihil ea poſſe ſuſcipi vtilius, atque ad Reipu: ſtabilitatem magis neceſſarium: ſed vtramque ad rem conſenſu animiſq; ob omni odio & affectione vacuis opus eſſe. Proinde ſibi quidem ſummæ curæ ea fore: hortari autem ipſos quoq; vt animos ad deliberationes rerum harum ſedatos, nulliuſque alterius rei, quàm patriæ ac publicæ ſalutis & dignitatis ſtudio deditos afferant. Hortatus indè quemadmodum & ſuperioribus temporibus fecerat, vt per abſentiam ſuam otio & tranquillitati publicę pro ſe quiſque ſtuderet, ac animo ad quæuis pericula

excipienda parato esset, fausta quæq; ac felicia, vtque vtrique, tam qui domi mansuri essent, quàm qui in bellum ituri ita rem gererent, vt mox læta vtrinq; gratulatione, in mutuos complexus ruerent, precatus iis fuit: ad quam vocem plausu à circumfusis excitato, Cancellarius eum ipsum plausum lætum omen futuri successus, ac non diuturni belli Regem accipere intulit. Sub idem comitiorum tempus Sueciæ Rex, quibus partibus hac expeditione bellum orsurus Rex esset, per literas à Rege quærebat. Rex pro eo, quòd antè ad bellum hoc maximè Sueciæ Rex hortatus se fuisset, ac mutua necessitudine celandum eum consilia sua non ratus, Plescouiam se eo anno ire in animo habere ei ostendit: petentiq; legato eius, vt militem quem in Germania intercipiendæ legationis Moscouiticæ ad Principes Christianos missæ causa scripturus Sueciæ Rex esset, voluntate Regis per ditiones ac portus eius ducere sibi liceret, literas quarum authoritate id facere posset, dedit. Iisdem temporibus Philo Kmita qui Lucensi præsidio præfectus à Rege fuerat, ne miles otio ac desidia interim corrumperetur, Chelmam Moscouiticam, quod castrum supra Louatum fluuium situm est, Martinum Curtium & Gabrielem Holubkonem misit. qui cùm ex captiuis cognouissent, opidum iam ante Moscos more suo incendisse; ex eo vnam domum sub castro ad excubias agendas ab hoste relictam; noctu progressi, cùm antequàm illuxisset, eò peruenissent, Curtio domum præteruecto ac à tergo excubiis se obiiciente, fugaque in castrum interclusa omnes concidente, Holubko castrum incendit. Ab alia parte Sibricus Sauolociensis præsidij præfectus homines agri eius omnes ad sacramentum euocârat. quinque autem antiquitùs territoria ad Sauolociam pertinent. Venerant in his Voronecienses aduocato, Polonico more sibi creato. O-

pidum

pidum autem Voronecia eſt ſupra Sauolociam ad Sov cam flumen ſitum; propterq; fluminis eius opportunitatem, quod in Velikam flumen, indeque ſub Pleſcouia in lacum Pelbam ac ſinum Finlandicum influit, commerciis ac habitatorum numero amplum olim fuit. Caſtrum quod adiunctum habuerat in tot vicinorum ac munitiſſimorum aliorum copia deſertum à Moſcis fuerat. Itáque cum opido nullo opere munito præſidium Sauolocienſe facilè potiturum cogitarent; quo id antè incenderent; maximè autem, quod opidani ad Sacramentum conuenerant, vt ad deterrendos alios omnia cruciatus exempla in eos ederent, copiis aliquot collectis repentina excurſione opprimendi eius cauſa conuenerant. verùm re ab aduocato cognita, cùm ille in munere ac metu ſuo non inuigilans certiorem mox Sibricum feciſſet, hic profligatis Moſcis, locum in quo caſtrum fuerat, cum Kiralio occupat; præſidióque ei impoſito, corbibus militaribus pro tempore communit; agreſtibusque ipſis, quibus loca vicina nota erant, ducentibus, crebras indè ex hoſtico prædas egit. Philo Kmita Chelmenſis excurſionis prouentu inuitatus eodem Sibrico ac vicinis aliis præſidiis ſibi adiunctis, Priſcam Ruſſam quæ ad magnam Nouogardiam ſpectat, excurrit. Magna hoc loco Moſcouiæ Dux ſalinarum vectigalia habet: frequentia item ac ampla commercia ſunt. Opidum magis in ſalinarum ac negotiorum vſus conſtitutum, vtque loco à finibus remoto, nullo opere munitum ſine negotio diripuit, repletumque militem præda reduxit.

R. HEIDENSTEINII
SEC. REGII DE BELLO MOSCOVITICO
Commentariorum

LIBER QVARTVS.

SOLVTIS AD EVM, QVEM ſuperiori libro oſtendimus, modũ comitiis, Rex militem, quanto in ſupplementum ad bellum opus erat, Samoſcium quàm celerrimè ſcribere, maturéque in Lituaniam adducere iubet. Ipſe Grodnam rectà, indè Vilnam proficiſcitur. Interim ad Chriſtophorum fratrem Principem Tranſiluaniæ de nouo equitum ac peditum Vngarorum delectu ſcribit. Germani militis conquirendi Farensbekio per literas negotium datur; qui militis in inferioris Germaniæ bellis exercitati copiam ſe habere poſſe antè oſtenderat. Samoſcius, quò lectiorem peditatum haberet, Vrouecium ala equitum, cui præerat, miſſa, peditem ex ſola nobilitate ſcribere iubet. ſubleuabantur apparatus hi interim, dum tributariæ pecuniæ conferrentur, partim ea pecunia, quam à principibus acceptam ſuprà oſtendimus, quamque præter eam Marchio in Pruſſia Dux ſubſidij loco miſerat; partim propria Regis ipſius, maximè tamen equitum ſtudio, quorum magnum numerum Samoſcius euocârat; eáque ad bellum hoc alacritas erat, vt plerique nulla in auctoramentum accepta pecunia ad diem nihilominùs conuenirent: complures in ipſis caſtris demum ſtipendiorum partem acciperent. Grod-

nam

nam iam Rege progreſſo, nuncius cum literis à Moſco ad eum venit: mox alios cum amplioribus mandatis, quibus conuenire pacem poſſe exiſtimet, affore: Interim ne vllum exercitum Rex cogat, néue vlteriùs progrediatur; poſſe eum & impenſæ & labori parcere. Veniunt legati: colloquium petentibus datur. Re diu more eorum ducta, atque vtrinque diſputata, eò tandem deſcenderunt, vt Narua, Nevſchloſſio, Derpato, Adſeuio, Nouogrodeco Liuonico, Nevhaus à Germanis dicto, exceptis, reliquam Liuoniam vniuerſam vnà cum iis locis, quæ antea receperant, Veiſſenſteinio, Felinio, Parnauia, ac aliis omnibus Regi permitterent. Oſtenderat Rex, nullam ſe prius pacis mentionẽ fieri paſſurum, quàm vniuerſa Liuonia Moſcus ceſſiſſet. Vrgebant legati, vt cùm ſui principis nomine oſtenderetur, quid præſtiturus eſſet, ſibi quoq; quid de ablatis principi ſuo reſtituendis animi Rex haberet, demonſtraretur. Repetebant autem vno Polotienſi agro excepto, qui priſtinę ditionis regiæ fuerat, reliqua quæ ſuperioribus annis bello capta erant, omnia. Demonſtratum fuit, ita Regem principi eorum illa reſtituturum, ſi pręter Veliſium, quod nulla conditione dimiſſurus Rex eſſet, caſtrum quoq; Sebeſium quod id penitus intra ditiones regias ſitum eſſet, quò certior ac ſtabilior pax eſſet, vel tradidiſſet Regi, vel demolitus fuiſſet; quod quominus recuſaret, Regem viciſſim Dryſſam demoliturũ; partis ſumptus deinde in bellum facti nomine quadringenta aureorum millia Regi refudiſſet. Impetrârunt legati, vt ad principem ſuum referre ea ſibi liceret; ac vt Regis nomine eadem ad illum ſcriberentur. Sub idem tempus Bochdanus Bilſcius, cuius frater patruelis in amoribus Moſco erat, ſummamq; apud eum rerum omnium fidem obtinebat, ad Regem tranſiit. Miſerat Moſcus legatos ad Rodolphum Romanorum Imperatorem: ab eo vl-

eo vlterius deinde ad summum Pontificem Romam peruenerunt. Legatione ad summum Pontificem operam suam contra Turcam Christianitati pollicitus, & de Regis in se iniuriis questus perhibebatur; & vel secretò, vt ad pacem eum hortaretur; petiisse; aut iis tamen querimoniis, vt suas partes summus Pontifex interponeret, non nolle se satis ostendisse. In Poloniam frequentibus nunciis afferebatur; cùm Græcæ sectæ homines pedes summi Pontificis pro more deosculari diu recusassent, tandem tamen id vt facerent, adductos. summus Pontifex Antonium Posseuinum, qui vnà in Moscouiam cum illis iret, iis adiunxerat. Hic Moscis per regias ditiones itinere intercluso, ideoque per Germaniam Lubecam, vt indè Naruam traiicerent, se recipientibus, de legatione sua per literas certiorē Regem fecit, ac si voluntate eius id sibi liceret, per Poloniam & Lituaniam iturum se ostendit. Rex non modò illi permisit, sed ipsius quoque Mosci legatis idem se permittere respondit. Hi tamen, ne quid præter præscriptum principis sui facerent, Lubecam se contulerunt; indéq; eodem quo venerant itinere in Moscouiam ad principem suum reuersi fuerunt. Iisdem temporibus nuncius mortis Christophori Transiluaniæ Principis Regis fratris allatus, cùm Regi ipsi non leuem dolorem attulit: tum Moscum, qui auocato Rege rebus Transiluanicis sui interim colligendi spatium sibi datum iri cogitaret, vt pacem atque eas ipsas conditiones, quas paulò ante ab eo propositas fuisse ostendimus, iterum reuocaret, maximè animauit. Verùm Transiluanicis rebus ne à cura belli auocaretur, iam antè à Rege prouisum erat. Cogitans enim vltra incertitudinem rerum humanarum ætatem fratris prouectam; ipsum continuis articulorum doloribus confectum: antequam Varsauiam ad comitia iret, author fratri ac prouincialibus fuerat; vt filium

filium eius Sigismundum in omnes casus Principem designarent. Quibus de rebus cùm legati Alexander Kendius, & Vladislaus Somborius Varsauiam ad Regem venissent, ex eius authoritate, domum postea illis reuersis, communibus ordinum studiis Sigismundus in Principem electus fuerat: tristibus læta Christophoro Principi fortuna temperante, interque duo funera vxoris vnum, ac minoris natu filiæ alterum, principatum Sigismundi filii interiiciente. Maximam in pacis spem omnium iam propè animi venerant. Nam nec propter quadringentorum illorum milliū conditionem, si Moscus eam non accepisset, communibus ordinum bellum finiri volentium studiis defuturus Rex fuerat; nec Moscus, qui vniuersam quasi Liuoniam pacis cupiditate dimiserat, illorum quæ exceperat, castrorū causa bellum accepturus existimabatur. Itáq; inducias etiam ad certam diem, intra quam denuò Moscus responderet, Rex ei concesserat.. Verùm intellectum mox fuit, iam tum legatos, quomodo à propositis conditionibus discederent, cogitare. Vincentius erat, de quo antè mentionem fecimus, in finibus Moscouiticis, qui ad Smolenscam pertinent, ductor Kosakkorum. Hic cùm transgressis fines legatis sese adiunxisset, posteáque eodem itinere Vilnam cum illis profectus, familiariùs inter eundum ad eos sese applicasset, solicitare hominem, vt ad principem suum transfugeret, cœperunt. Ille constanter primò pernegârat; cùm vrgeretur, tandem Vilnæ ad magistratū rem detulit; ex eius sententia simulat transitionem: quę quò gratior principi eorum esset, nec sine pretio operæ ad illum veniret, vt aliquas magni momenti literas, quas ad eum deferret, sibi committerent, postulat. Illi polliciti, vt priùs tamen aliquo argumento fidem eius exploratam haberent, vt in vna priùs re conficienda operam suam sibi nauet, rogant; tempusque

quo

quo profecturus Rex ſit, quaq; iter facturus, exploret. Re ad magiſtratum delata, quò magis fides ei haberetur, iter regis ex fide deſcriptum datum illi fuit. quo à perfuga quaſi pignore fidei accepto, literas ad principem ſuum perferendas ei tradunt. In iis vt magno animo ſit, eum hortantur. Nam & paucas omnino à Rege copias cogi: & quòd mortuo fratre Tranſiluanicæ res præſentiam eius deſideraturæ ſint, maximè cum Turca iis imminere dicatur, minùs huic bello eum vacaturū. Per idem verò tempus, & quod Vilnæ Rex ſubſtitit, Pleſcouiam, quam hoc bello petitum iri ſibi perſuaſerat, omnibus rebus Moſcus firmat. muros vetuſtate neglectos magnis operibus reficit: nouas ad priores munitiones adiicit: præſidia ex aliis arcibus omnibus detracta vnum hunc in locum cogit. Ab altera parte Pontus Gardianus Gallus, quem Sueciæ Rex collocata ei in matrimonium filia naturali militiæ præfectum fecerat; extrema quædam Liuoniæ caſtella, quæ ad Oſiliam & maritimam Liuoniam pertinent, occupat. Iam ab initio cùm primùm in Poloniam Rex veniſſet, Sueciæ Rex per oratorem ſuum vehementer Regem ad bellum contra Moſcum hortatus, fœderis ac ſocietatis contra communem hoſtem mentionem intulerat. Miſerat tum iis de rebus ad eum Rex Ioannem Herbortum Caſtellanum Sanocenſem: propoſitęque eæ vltro citroq; conditiones fuerant, vt Reualiam quoq; regi traderet; vtque quæ cis Naruam flumen eſſent, Poloniæ Regi cederent; quæ vltra Naruam Sueciæ finitima verſus oceanum glacialem communibus copiis occuparentur, ad Sueciæ Regem pertinerent. cumq; bellum interim differendum ſibi Rex non iudicaret; quo tempore Polotiam ibat, denuò Laurentium Goſlicium Vilna ad Sueciæ Regem miſerat; per quem in armis iam ſe eſſe ei oſtenderat, & vt ipſe à ſuis quoq; finibus in Moſcouiam cum e-

xercitu

xercitu irruptionem faceret,eum hortatus, auxiliorum &belli communicandi rationes quasdam proposuerat: ac ostendente tum Rege Sueciæ nolle se sibi præscribi, quas in partes copias suas mitteret,omniaq; occupantis fore: Goslicius quemadmodum iussus fuerat, Liuonia tamen vt abstineret,postulàrat; cuius causa & maxime bellum Rex suscepisset,& quam optimo iure pertinere ad se sciret:Regemq; ius in Liuonia reipub:& suum negligere non posse prædixerat. Nunc cùm id accederet, vt Liuoniam ferè omnem per legatos Moscus ei detulisser, quo in statu res essent, cùm Sueciæ Regem , tum militiæ præfectum eius iterum per literas certiorē Rex fecit; vtq; Liuoniam non hostis,sed suam opinione iam præcipientes , omninò ab ea sibi temperarent , ac aliis potius in partibus , si ita eis videretur, bellum cum hoste administrarent , postulauit. Vilna tormentis ac instrumento militari omni Postauam præmisso , ipse Disnam profectus fuit. Vbi de exercitu hostili ad Smolenscam coacto, eiusque in Mohilouiensem , & Sclouensem agrum incursione cognouit. Erant in hibernis eorum locorum aliquot equitum turmæ. ex quibus cum Christophori Radiuili, & Martini Kasanouii turmæ,diuersis locis in palantes incidissent,secundisque aliquot præliis cum copiis iis conflixissent , non diu in nostro commoratæ , mox intra suos fines se receperunt. Rex tamen nuntio hoc de incursionibus hostis allato, continuò Christophoro Radiuilo,qui tum Disnæ vnà erat, ad eas quas antea habebat,turmas equitum,alias Polonorum nōnullas,quæ iis in locis ad Borysthenem in hibernis erant , peditatusque ac leuium tormentorum, quæ nauibus Vitepsciam præmitteret , certum numerum attribuit. Ei mandat , vt rectà contra hostem tendat : dataque facultate prælium committat. si hostis iam recesserit, capto per Velisium medio inter Bialam

O &To-

&Toropeciam itinere, ab ea quoque parte metum hosti ostendat. Eodem tempore Ioannem Thomam Droiouium præfectum Premislien. ad Turcarum Imperatorem misit. Causæ legationis hæ erant; vt quia fato Christianitatis sicut reliqua Vngaria, ita Transilua nia quoq; stipendiaria Turcæ facta esset, vereretur que Rex ne mortuo fratre Christophoro noui Principis imperium grauioribus conditionibus Turca premeret; postularet, vt quibus priores principes legibus principatum eum tenuissent, iisdem huic quoque eum permitteret; nec si quid contra ea fieret, Regem patriæ suisque deesse posse ostenderet. Præterea verò vt de Ianculæ Valachiæ Palatini iniuriis, quas frequentes is regiarum ditionum hominibus afferebat, quereretur; vtque illo amoto Petrus prior Palatinus in pristinum dignitatis locum restitueretur, peteret: Regemq; nec Ianculæ vicinitatem ęquo animo ferre, nec suorum iniurias, vti nec deberet, neglecturum profiteretur. Prius legationis caput mox obtentum; alterum in aliud tempus dilatum fuit. Sub idem autem tempus in Tartaris quoq; tumultuatum fuit. Deuletes Chiereius, qui nouissimè apud Tartaros imperitârat, plures liberos reliquerat. successerat huic in imperio, qui nunc rerum apud illos potitur, Mahometes Chiereius; qui cùm pręter alios fratrem haberet ætate poximum Adleum Chiereium magni & ipsum animi & apud populares virtutis opinione, interficere eum non ausus; cùm aliàs instituto Turcico apud Tartaros etiam plerumque eius, qui in principatu succedit, securitatis causa cæteri principum liberi è medio tollantur; quò minùs tamen cupiditati eius loci relinqueret, Galgam creârat. Is summus militiæ præfectus est, eaque authoritate, vt & viuo principe proximam secundùm eum potestatem obtineat; & mortuo in imperio succedat. Adleo à Persis capto, ac interfe-

cto, eadem ratione Halium Chereium alterum ab eo fratrem magistratu eo tradito, successionis spe sibi deuinxerat. Verùm confirmatus postea ætate filij Saditi, amoreq; paterno impulsus, deiecto fratre, filium eius in locum suffecerat; veritusque ne iniuria hac irritatus cum altero minore fratre Salomete Chereio contra se conspiraret; ad parricidij crudelitatem, quam antè seu metu seu miseratione retentus intermiserat, redierat; priusq; quàm illi moliri quid contra se possent, interficere eos conatus fuerat. Hoc periculi metu profugere illi coacti, cùm diu exagitati in finibus oberrarent, à Kosakkis excepti, adq; Michaëlem Visnouecium præfectum Cirkassiensem adducti fuerunt: à quo certior de iis Rex factus, vt in suum reditum retinerentur, iussit. Ipse instrumento belli grauiore primò per Disnam in Dunam, indè vlterius per Dryssam flumen, nauigatione, quemadmodum ostendimus, iam antè explorata nauibus præmisso; Disnæq; parte aliqua exercitus recensita Polotiam venit. Ibi dum aliis copiis recensendis operam dat, Christophorus Dirsekus, qui petentibus legatis Moscouiticis, à Rege ad Moscum missus fuerat, cum literis ab eo redit. Longè alio eæ argumento, quàm superiores fuissent, scriptæ erant. quæ ab initio acta essent, multa & longa oratione repetita inuidiose omnia interpretabatur: quę per legatos antè Regi obtulerat, irrita rursum faciebat: maximè quòd Neuelensibus conditionibus stare Rex noluisset: quòd vt Sebesium demoliretur; bellicique sumptus nomine pecuniam ab se flagitasset, exagitabat. quòd non in eodem statu rem esse, quo Neuelæ fuerat, ac interim in oppugnanda Sauolocia maiores sumptus se fecisse Rex diceret, cuius coactu, aut rogatu Sauolociam cepisset, interrogabat. potuisse eum supersedere labore hoc, non sua voluntate factum, vt eam occuparet: Pecuniam verò quòd fla-

gitaret,ſcire eum,nolle ſe tributarium eius eſſe: impenſas autem belli imputare,aut earum nomine pecuniam poſtulare inauditum inter principes eſſe. Sebeſium ſe puero, dum Sigiſmundus Rex rerum in Polonia & Lituania potiretur, conditum, eiuſq; perpetuò poſtea, etiam cùm Polotiam in poteſtate Reges Poloniæ haberent,in poſſeſſione ſe fuiſſe: præterea vt maximè ille Sebeſium, Rex Dryſſam deleret: tamen cùm viſum eſſet, Dryſſam iterum Regem reſtauraturum: deniq; ſemper aliquid reperturum, quod nouum à ſe poſtularet. Nobilitatis nuncios ad colloquium cum legatis adhibitos criminabatur; idq; in inuidiam ſuam factum ferebat.Indignabatur & oratores nullos à Rege ad ſe mitti: Itaq; ſe quoq; nec poſt quinquageſimum aut quadrageſimum annum oratores vllos miſſurum confirmabat. Multa de Liuonico iure ſuo aſpergebat. In Regem autem ipſum acerbiſſimè inuehebatur, modò quòd non regio genere natus eſſet: modò crudelitatem in victos, adipis detracti argumento, de quo ſuprà dictum eſt, vſus: modò in eoſdem indulgentiam,qua ad tranſitionem eos inuitaret, tum quòd globis candentibus inuſitata ratione Sokolam incendiſſet, fraudem ac dolos ei exprobrando. Rex literis hiſce acceptis,oſtendit legatis etſi iure gentium hoſtium loco habere eos poſſet, qui pacis petitione ſimulata, ſpeculandi, circumueniendiq; ſui cauſa ad ſe veniſſent; nolle ſe tamen ob eorum perfidiam à perpetua manſuetudine atq; lenitate ſua recedere; itaq; ipſi ad ſuum principem reuerterentur: literis eius per ſuum hominem ſe reſponſurum.Proficiſcitur cum his Antonius Poſſeuinus; quem à Summo Pontifice ad Moſcum miſſum ſuprà demonſtrauimus. Ei præfectos, qui Veliſij capti fuerant, Rex condonauit. Sauolociam indè, ſiluis vt in pacato non magna moleſtia ſuperàtis, pontibuſque & latioribus viis

iam

iam antè iussu regio Sauolociensium opera munitis, peruenit. Hic & si omnium ferè aliorum opinione Plescouiam sine vlla dubitatione hac expeditione eundum tamquam præiudicatum iam videbatur, quò rectius tamen in re præsenti omnia statuerentur, ad consilium de eo Rex retulit. Valuit plurimùm apud omnes ferè cùm vetus persuasio, tum ipsa rerum gerendarum series, bellique suscepti ratio, quòd ea vrbe in potestatem redacta, Liuoniam simul vniuersam, quæ tum vnica belli causa erat, ei accessuram inter omnes conueniret. Rex tamen, ac pauci cum eo an non magnam Nouogardiam rectiùs iretur, dubitabant: cuius etiam nobilitatis motus aliqui contra Moscum audiebantur. sed periculi plena res videbatur, relinquere à tergo vrbem amplissimam, in quam omnes quasi hostiles copiæ conuenissent: quæ magnam & bene ad Nouogardiam gesta re ad reliqua perficienda moram: & si non tam bello, quàm tempestatibus, contagio, aliisúe incommodis in hostico offensum esset, grauem recipientibus se metum allatura esset. Derpatum vnus Veierus eundum censebat, cùm eadem ratione; quòd præsidij eius magna parte ad Plescouiæ defensionem deducta, facilior expugnatio eius futura videretur: tum quòd per eam ipsam ad reliquam Liuoniam vniuersam, quæ vna bello eo petebatur, aditus futurus esset. Vicit plurium consensus, rerumq; ipsarum continuus quasi ordo, qui primò Plescouiam obiiciebat, eò vt iretur. Et si enim per Louatum flumen, quod à Lukis Nouogardiam tendens magna ex parte in nostra potestate erat, regressus exercitui dari videretur; quòd tamen naues omnes subtractæ ab hostibus essent, nec aliarum fabricandarum tam exiguo temporis spatio in prouincia noua & dubia facultas data esset: flumen præterea Louatus non per omne anni tempus nauigabile esset; hac quoque re non

multum iuuari posse exercitus videbatur. De castellis quæ à lateribus imminebant, diu Rex dubitabat, tentandáne oppugnatio eorum sibi esset, priùsquam Plescouiam iret, an in aliud tempus differenda. Ex iis Krasnohorodam, cuius oppugnationem Sigismundi Augusti exercitus frustrà olim tentauerat, & alterum Veliam Moscus, quòd teneri ea posse diffideret, tormentis priùs apparatuque omni deportato, sub idem tempus ipse deleuit. Reliqua erant Sebesium, Opocka, Ostrova. Sebesium & si ad læuam Dunam versus à tergo relinquebatur, nauigationemque fluminis infestam reddere posse videretur: tamen quòd per siluas, locaq; magna ex parte inuia, ac difficilia, iter illac esset, præstare visum fuit, vel in aliud tempus eam differre; vel si pax interim coiret, aliam quandam munitionem ei opponere, quàm nunc maiorum rerum gerendarum tempus, siluis, viarumq; difficultatibus superandis, ac ipsa tandem oppugnatione eximere. Opocka non ita viæ imminere videbatur, vt non commodè declinari posset: pręterea flumen Velika supra Opockam nondum eius altitudinis erat, vt tormenta apparatusq; bellicus demitti per eum possent; quam commoditatem vel maximè quidam spectabant; ac vt nauigabile esset, Plescouiensi tamen oppugnationi mora vlla minimè interponenda videbatur. Accedebat huc, quòd ex propinquis pręsidiis Sauolociensi & Voronecensi facilè excursiones eius prohiberi posse existimabantur. Interim opportunè accidit, vt sub idem tempus Kosakki Krasnohorodam à Mosco desertã, subitario opere communirent, quò prędis ex hostico agendis sedem in ea collocarent. Mittit eò Rex mox copias nonnullas cum leuioribus tormentis aliquot, locumq; militaribus corbibus dispositis diligentiùs communiri, Sebesienseq; & Opocense pręsidia distineri indè iubet. Itaq; Krasnohoroda, Sauolocia & Vorone-

rone-

ronecia occupatis, è quibus non difficulter Sebesienses, & Opocenses contineri posse viderentur, illis omissis, Ostrouia sola quæ in ipsam viam Plescouien. incurreret, relinquebatur. Ad Christophorum Radiuilum, quem contra hostis ad Borystenem excursiones missum suprà ostendimus, sub idem tempus Philonem Kmitam etiam, ac Lituanicos Tartaros à Vitoldo quondam Duce agris in Lituania donatos, Michaële Haraburda illis præfecto se coniungere, hostemque ancipiti metu distinere, mutuisque populationibus priores excursiones eius vlcisci iubet. literasq; ea de re ad Radiuilum dat. Priusquam Sauolocia Rex moueret, tabellarium cum literis ad Moscum mittit. iis etsi nec illius criminationes quicquam de dignitate sua detrahere posse statueret: & armatum hosti maledicere infra animi sui magnitudinem iudicaret; ne tamen ille è silentio Regis, more suo maiores sibi spiritus sumeret, ad priores eius respondet. Quæ acta ante id in inuidiam à Mosco vocabantur, vt quæque gesta sint, ostendit: conditionibus Neuelensibus cur stare non potuerit, demonstrat: nihil per iniuriam, aut præter morem aliorum principum Christianorum ab illo se postulasse docet: vt Sauolociam oppugnaret, nullius precibus adductum se respondet. sed id vt faceret, pertinacia & iniuriis eius se coactum; quæ nec se quiescere, donec armis ius suum consequatur, patiantur: nec ipsum nisi armorum metu admoto animum ad æquitatem aduertere. Quantum in se fuerit, se fecisse, vt per Oratores eius aliquoties testificatus ei sit, quò diutius causam duceret, quoque ad maiores impensas tergiuersatione sua se prouocaret, eò grauiores postea conditiones se ei ferre necesse habiturum. Sumtus in bellum factos & aliorum principum Christianorum more ac exemplo se repetiisse: & nihil æquitati conuenientiùs esse, quàm vt à quo iniuria profecta

fuerit, ab eodem omnis iniuriæ cauſa præſtetur. quod quoniam illi graue videretur, ſciret poſthac non de Liuonia, aut belli eius ſumtibus, ſed ſumma rerum ſe dimicaturum. Quòd Sebeſium puero ſe conditum diceret, qua maximè ratione ius ſuum oſtendere ſe confideret, eà malam fidem eius maximè detegi. Nam cùm regia Polotienſis ditio ad Dunam flumen ſemper pertinuerit, intraque eam nuper Sebeſium excitatum fuerit, ſatis argumenti eſſe in alieno iniuſtè ædificatum fuiſſe. An autem ad priores conditiones, nouas ſubinde Rex adiecturus fuerit, ſi priùs iis conditionibus, quas Rex tuliſſet, aſſentiendo periclitatus fuiſſet, tum certi aliquid aſſeuerare eum potuiſſe. Nuncios nobilitatis ex ipſius vtilitate ad colloquium cum legatis eius adhibitos fuiſſe, quò quæ conueniſſent, maiorem firmitudinem haberent. Quòd Oratores ad eum non mitteret, non eſſe, quod ſe accuſaret; neque enim legem vllam de mittendis oratoribus cuiquam perlatam, præterquàm vel vſus, vel voluntas cuiuſq; vnicuiq; imponeret: omninoq; iudicij potiùs quàm neceſſitatis rem eſſe. Quòd facturum ſe negaret, vt nec ipſe poſt quadrageſimum annum vllos ad ſe oratores mitteret, facilè ei credi: magnam hanc bono etiam viro ne dum Tyranno viuendi vſuram eſſe: non miſſurum igitur poſt quinquageſimum aut quadrageſimum annum: at miſſurum fortaſſis citiùs: Regem quidem nihil hac in re temerè ſibi præſcripturum. Docet & de Liuonico iure. Ad conuitia eius reſpondet, neque ſe eum eſſe qui contumeliam vllam accipere poſſit; nec in Moſcum, cuius turpitudo & crudelitas omnibus nota ſint, rectè hanc alios inſectandi perſonam conuenire. Regem ſe non tam moleſtè ferre non natum eſſe, quàm gaudere, quòd virtute ſua ad regnum peruenerit; quòd ea ratione ad honorem hunc euocatus ſit, qua ſummus Pontifex à Cardinalibus,

nalibus, Imperator qui principem inter Christianos principes dignitatem obtinet, ab Electoribus Germaniæ: qua multi alii reges ac Principes omnibus temporibus à sui quisq; regni ordinibus. Interim præclarum sibi ducere priuato loco, nobilibus maioribus ortum, qui rebus Christianis egregiam sæpè operam nauârint, amplissimos honores gesserint, prouincias administrârint, magnaq; virtutis & pietatis laude floruerint, cùm maiores sui reges non fuerint, virtute tamen sua regnum se adeptum esse; cùm illum, nisi ita, vt esset, natus fuisset, mores eius quemuis potiùs alium quàm principem facturi fuissent: minimeq; illi inuidere, quòd non plurimorum de eo hominum iudicium, aut spectata virtus eius potiùs, quàm mulieris Glinscij Sigismundi quondam regis proditoris filiæ vterus, Moscouiȩ dominum imposuisset. Crudelitatem in detrahendo è nonnullorum cadauerib. adipe primùm non à se profectã: deinde nihil in eo contra pietatis officium hominumq; Christianorum morem, qui vt viuis tanto rectiùs consulerent, ex medicorum disciplina, vel in minutissimas partes mortuos dissecarent, admissum: ridiculam autem misericordiam esse ipsius, qui cùm in viuos omnia cruciatus exempla edat, mortuorum cura se affici præ se ferat. Eiusdem generis esse, quòd clementiam & lenitatem erga victos suam criminaretur. Non satis enim sibi constare, qui modò crudelem, modò nimis lenem quereretur; indignareturque, quòd non omnes, quos in præsidiis expugnatis Rex cœpisset, excruciatos interfecisset. Quòd Sokolam inusitata ratione flammis à se deletam vitio sibi verteret, in eo non tam fraudem aliquam illum arguere Regis, quàm detegere propriam inscitiam suam; quæ vt omnib. in rebus maxima esset, ita militaris rei multa præclara inuenta adhuc eum fugere. Respondet & aliis de rebus quam copiosissimè:

quæ omnia accuratius hîc commemorare, præterquàm quòd epistola ipsa in manus hominum peruenit, non etiam nostri instituti est. Sub finem epistolę ad singulare certamen eum prouocat: eamque Russicè & Latinè scriptam ei transmittit. neúe nimis sibi placeret, quæque aliorum de se hominum iudicia essent, cognosceret, libros de immanitate eius passim per Germaniam editos vnà ei mittit. Sauolocia Voroneciam Rex progressus militarem disciplinam prioribus legib. partim emendatis, partim auctis accuratiùs eo loco sanxit; legesque de ea scriptas primùm senatoribus, deinde militi, præfectis omnibus disserendi de iis facultate permissa publicè proposuit. Quibus ab omnibus probatis prӕfecti militares, vt ducem exercitus crearet, eúmque magistratum, qui solennis apud maiores in repub. fuisset, restitueret, flagitârunt. Rex quòd partito in plures imperio militari, superiori anno nec satis disciplinam castrensem obseruatam, se rebus vel minutissimis quibusq; fatigatum, aliaq; incommoda nonnulla extitisse ex eo meminisset, vocato priuatim ad se Samoscio, cuius vtilem operam superioribus expeditionibus, multis maximisque rebus spectatam habebat, eum se magistratum hunc creaturum ostendebat. Samoscius magnitudinem eius, atque onus demonstrando, seque ab omnibus rebus, maximè autem muneris huius expectatione imparatum accessisse ostendendo, primò vt alij potiùs id traderet, aut ne sibi saltem tantum oneris imponeret, petere, postea vehementiùs etiam deprecari cœpit: vbi nihil Rex remitteret, obtemperaturum se tandem Deo, & illi seu ad gloriam seu periculum se vocanti recepit. Priuatim cum Samoscio re communicata, idem publicè deinde facit; consilioque conuocato, quid suæ sit sententiæ, declarat. Re ab omnibus probata, per Andream Sborouium palatii Marschalcum, qua

qui superioribus temporibus imperio militari præfuissent, nominatim verò Ioannes Tarnouius maxima potestate fuissent, generalem exercitus Ducem perpetuum Samoscium creat. Hic quemadmodum antea fecerat, ita tum in publico quoq; præter oneris eius magnitudinem, quod per se grauissimum, maxima etiam cum inuidia coniunctum esset; non eo etiam apparatu instructum se venisse ostendebat; vt tantum munus sustinere posset, qui scriptis iis, quas Rex iussisset, copiis, eo animo profectus domo esset, vt quemadmodum superioribus expeditionibus fecisset, partem saltem aliquam belli susciperet: cui summa rerum administranda esset, oportuisse eum priùs omnium ad summam belli pertinentium rerum cogitationem suscepisse: omnia explorata, cognita, parata antè domo attulisse: ipsum inspexisse: legatos, ministrosque iam antè domi delegisse, quos etsi haberet, non haberet tamen plures, quàm qui copiis tantùm, quas ipse scripsisset, ducendis administrandisque suppeterent. Tandem quemadmodum antea priuatim, ita tum publicè magistratum accepit. Constitutis rebus iis, exercitum vniuersum recensere Rex instituit. Præ cæteris longè ornatissimæ in lustratione hac Polonorum equitum turmæ comparebant. cùm longè plures ex amplissimis quibusque familiis, quàm vlla alia superiorum expeditionum ad bellum hoc conuenissent. inter alios Samoscius ad priores copias suas, quas superiori æstate à se conductas, hieme in Samogitia contra hostiles in Liuoniam irruptiones mandato Regis collocârat, aliquot ornatissimorum equitum millia adiecerat. omnes hi ad ducis exemplum vt superiori anno atrato habitu vsi fuerant, ita tum cæruleum sumpserant. Par his suo genere peditatus erat: Vrouecianus presertim ex sola nobilitate scriptus. Nec multùm de proximi anni studiis & apparatu Lituani

quoq;

quoque remiſerant. Itineris ratione à Rege cum Samoſcio conſtituta, à dextra Lituani iuerunt; iis aulicus miles, qui ad Gedanum fuerat, perque abſentiam Ioannis Sborouii à Chriſtophoro Niſcicio regebatur, attributus erat. partem copiarum aliarum cum Staniſlao Tarnouio clariſſimæ familię, ſenatoriique ordinis viro, quę locum caſtris deligerent, Oſtrouiam verſus Samoſcius præmiſit. cum eodem Veierum & Vrouecium ire iuſſit. Tarnouius, quemadmodum iuſſus erat, caſtrum prætervectus in Pleſcouienſi via, qua præſidia in caſtrum ventura, nuntiique exituri expectabantur, conſedit: quæque ad oppugnationem pertinebant adminiſtrare cœpit. Interim Samoſcius aduenit; caſtraque ab inferiori parte ad Velikam flumen ponit. biduò pòſt Rex ipſe conſecutus fuit. Sita Oſtrouia eſt in inſula Velikæ fluminis, quòdq; nullos à terra aditus habeat, indè nomen id, quod inſulam Slauica lingua ſignificat, accepit. Muros ex lapide ſatis firmos: propugnacula item complura habet: vnum præcipuè in ſeptentrionali caſtri angulo, à qua eadem parte porta atq; aditus in caſtrum eſt, inſignis magnitudinis, adque noſtræ ætatis propugnaculorum formam diligenter dimenſum, eo poſitu, vt duo caſtri latera, vnum quod ad ſeptentrionem, alterum quod ad orientem ſpectat, defendat. Cùm de oppugnatione cum Samoſcio Rex deliberaret, animaduertit, occidentale caſtri latus, ita modico flexu lunatum, vt nulli recta linea ſecundùm id latus tormentorum ictus dirigi poſſent, atque ita nihil ferè ab ea parte à tormentis periculi militi metuendum videretur. Itaque duo propugnacula altera, quæ in meridiem conuerſa erant, tormentis verberare inſtituit; quòd iis à defenſoribus nudatis, occidentali parte iam antè, vt oſtenſum eſt, innoxia, ſine periculo ad oppugnationem iturus miles videretur. Vngaris orientalis anguli propugna-

gnaculum,Polonis occidētale attribuitur; perfectisq́; biduo munitionib., & tormentis intra eas constitutis, ex vtrisq; muri quati cœpti fuerunt. Ab Vngaris propugnaculo,quod oppugnabant, indè proximo muro continuis tormentorum ictibus verberato,ruinis quibusdam,quę tamen pręcipitem aditum in castrum pręberent,patefactus ab iis murus fuit. Poloni,curante apud eos tormenta Veiero,in fundamenta propugnaculi, & inferiores fornices tormenta conuerterant. cùm quòd ab inferiori parte facilior in arcem aditus futurus videretur:tum ne superiore turris parte à se occupata, quod facere destinauerant, vt per fenestras eius scloppetis indè rem gererent,exq́;interiore castri parte hostē propellerent,puluere fundamentis subiecto circumueniri ab hoste possent. Vngari per ruinas, quib. ab eorum munitionib. murus apertus erat, irrumpere mox conabantur. Represso impetu illorum à Samoscio,qui militem,quò ad maiores res integrior accederet,sine causa vulnerari nolebat,cùm rursum ab vtrisq; munitionib. summa vi tormenta contra muros disploderentur,magisq́; murus ruinis aperiretur,hostes eodē die deditionem fecerunt. Iam nox appetebat. itaq́;cùm præsidiis adiunctis vlterius deduci non possent,atq;interim separatū in locum è castro traducerentur,plebs rusticana Lucensis cædis memoria perculsa,subitò magna voce vltrò in verba Regis se adigit. quo clamore aliquoties repetito,cū vim illis adferri Samoscius ratus accurrisset;narrabant iuratos se Regi,fidosq́;posthac fore;eòq́;clamorem tam altum sustulisse,quò vel ab ipsis Moscis exaudirentur. Cęteri,in iisq́;Nascokinus pręsidij pręfectus,eius,quem legatione ad Regem functū,posteaq́;captum suprà ostendimus,propinquus,dimissi fuerunt. Rex antecursorib. præmissis Plescouiam mox ipse progressus fuit. In primo agmine Balthazar Andreę fra-

tris Regis filius cum Vngaricis, Palatinus Braslauiensis cum Polonicis aliquot copiis incedebant. Hi vbi ad Cerecham flumen, quod ab oriente in Velikam influit, venerunt, ex Vngaris quidam flumen transgreßi in tres partes copias suas distribuerunt. Prima ex iis rectà Plescouiam contendit: duę reliquę diuersis locis in insidiis consederunt. Ex iis primi cum hostium excubiis congressi, mox pedem referre cœperunt: hostes quod erat, insidias veriti, recedentes tamē secuti, postquàm secundi ex insidiis consurrexissent, nihil amplius veriti, quòd numero vtrosq; superarent, effuseq; insecuti, ad tertios protracti fuerunt: à quib. reliqui in fugam coniecti: tres Boiarici generis capti, ac in castra adducti fuerūt. ex quibus, quantum in vrbe virium esset, quid pręsidij animiq. hostes haberent, cognitum fuit. Simili euentu Sigism: Rosnius, qui cum veteranorum Polonorū copiis, quas Lituanis adiunctas suprà ostendimus, missus fuerat, ac deinde Germani aliquot equites, inter quos Rhederus Silesius voluntarius erat, excursione ad vrbē facta, captiuos aliquos adduxerunt. Samoscius ipse primùm Cerecha flumine, indè Plescouia amne trāsito, situs cognoscendi causa vrbem circūuectus fuit. accidit hic, vt cū Vrouecio vno asumpto, aliisq; subsequi se iussis, quò accuratiùs situm vrbis è propinquiori loco cognosceret, sub ipsos quasi muros contra portam quandam successisset, conspicati eum hostes, alam equitum contra eum emitterent; eaq, cùm intra teli iactū ad eum accessisset, Samosciusq; etsi periculum videret, non tamen se commoueret, illa etiam insidias vereretur, iustum temporis spatium ex aduerso neutris se cōmouentib. constiterunt. Interim qui tardàrant accurrentes, impetu in hostes facto, in vrbē eos reiecerunt. Rex vbi propius ad vrbem accessisset, cognoscendi loci causa ipse quoq; cum Samoscio eam circumiit. Ciuitatis Plescouien-

uienſis in annalibus Pleſcouienſibus, qui in Polotienſi Bibliotheca inter alios reperti, in manus noſtras peruenerunt, circa annum ab orbe condito VI. M. CCCC XII. antiquiſſima mentio eſt; quo Thorium filium Rurici principis Ruſſiæ Olgam ex ciuitate ea in matrimonium accepiſſe, ex qua Suentoſlaus filius natus ei ſit, memorant. Indè varia cum vicinis gentibus bella ei interceſſiſse narrantur: maximè tamen Ikolos populos, quorum ab eo tempore cum imperio nomen quoq; interiiſſe videtur, fœdere cum Novogardienſibus inito debellaſset: cum Sudetibus, qui ea quondam loca tenuerunt, in quibus Derpatum nunc eſt, & cum Germanis Liuonienſibus frequentibus prælijs contenderunt; cùm vel à ſuis finibus eos prohiberent, vel intra eorum fines bellum gererent. A Germanis capta etiam vrbs circa annum VI. M. DCC. L. traditur. Ab Alexandro autem filio Iaroſlai ex ſtirpe Monomachi haud multò pòſt in libertatem rurſum vindicata. qui profectus à Batti principe Tartarorum, auxiliisq; Tartaricis adiutus cùm prælio Liuonienſes ſuperaſſet, ex pacto deinde vrbem recepit. continentia tamen deinceps quoque bella cum iiſdem ciuitati fuerunt. Illud ſatis apparet, eam & opibus plurimùm olim valuiſſe, & priuſquàm à patre huius Baſilio in ſeruitutem redigeretur, non modò propriis legibus magiſtratibusque vſam, ſed quod eo in loco magis fortaſſis mirandum fuerit, egregie etiam iis temperatam fuiſſe. cùm primis Poſadniki, quod ſi verbum verbo interpreteris, aſseſſores ſignificat, ex quibus ſenatus conſtitutus fuerit, numerantur: in grauiorum rerum deliberationibus, legationibus audiendis, dimittendisq;: fœderibus ſanciendis: eligendis principibus: pace denique ac bello ſuſcipiendo: legibus ferendis, populi ſumma authoritas erat. qui in comitiis, Viecis ab iis dictis, quæ ad omnes per-

 tine-

tinerent, vniuersus iubebat: Secundùm Posadnikos nobilitas erat honore iis proxima: tum verò diuersarum societatum mercatorum, quorum & magnam multitudinem eo in loco fuisse, eorumq; commerciis maximè ciuitatem creuisse apparet, præfecti: qui magistratus etiam ius ac authoritatem habuerunt. Ditionem possederũt amplissimam, ad eamq; cùm Magni Luki, & Isborkum, tum quicquid intra eas est, pertinebat. Prouincias hasce per legatos Palatinos ab ipsis dictos regebant. His omnibus magistratibus finita cum potestate princeps prȩerat. Eum seu ad vitandas factiones domesticas, seu quòd externo regnum occupare volenti, facilius restituros se existimarent, modò † Russię, modò à Lituaniæ magnis Ducibus certis conditionibus, ac vt secundùm leges suas ius sibi dicerent, petebant. A Lituanis Dummunthum, Timotheum nimirum, postquàm Christianus factus esset, appellatum circa annum VI. M. DCC. LXXIIII. ac postea filium eius Dauidem accepisse memorantur: posterioribus etiam temporibus ab Olgerdo filium eius, qui sacris Christianorum initiari voluerit, Andreasque dictus sit. quosdam præter leges sibi imperantes ipsi remouebant. Tandem cum Russiæ magnis Ducibus conuenerunt, vt certis deinceps legibus eorum maiestatem colerent, principesque non nisi ab illis, qui tamen secundùm patrias leges ciuitati imperarent, quiq; nominatim à ciuitate petiti essent, acciperent. A Basilij cæci filio Ioanne, primùm Basilius Suiscius legatus, deinde Basilius filius Plescouiensibus & Nouogardiensibus coniunctim princeps datus fuerat. Etenim sub idem tempus Nouogardienses subiugârat, Plescouiensium auxiliis adiutus; quæ illi partim ex fœdere, de quo dictum est, partim æmulatione Nouogardiensium miserant. cùm paulò antè à Liuoniensibus bello petiti, à Nouogardiensibus spreti

† à

ſpreti atq; deſtituti, ab Ioanne adiuti fuiſſent. Atque in eo quidem ſtatu ad annum VII. M. XVIII. ciuitas permanſit. quo à Baſilio Ioannis filio, eius qui nunc rerum potitur, patre libertate ſpoliata fuit. Impoſuerat eis principem Baſilius Ioannem Michaëlis filium Repkam, quem Naidenum poſtea appellàrunt; vt qui non petitus, ſed vltrò quodammodo obtruſus eis eſſet. Contra hunc cùm Nouogardiæ fortè Baſilius eſſet, miſit ad eum ciuitas legatos, qui querelas quaſdam ad eum deferrent. Cùm verò & Ioannes Nouogardiam ad Baſilium acceſſiſſet, ipſius hortatu maiorem ſenatorum partem, quò præſentibus iis controuerſias eorum minueret, euocat: in vincula deinde omnes coniicit: Pleſcouienſibus denuntiat, vt conſilium omne abrogent: campanam inſignis magnitudinis, qua ad comitia obeunda ordines conuocabantur, ad ſe mittant: eáque vt facturos ſciat, alios plures ex omnium ordinum hominibus obſides ſibi dent. Pleſcovienſes partim amore ſuorum inducti, partim iis rebus præſenti periculo defuncturos ſe exiſtimantes imperata faciunt: Obſides complures alios ad eum mittunt. Quibus acceptis, Pleſcouiam ipſe Dux die menſis Ianuarij viceſimo quarto Oximæ ſacro venit, cui in memoriam rei benè geſtæ templum deinde ibi conſecrauit: primòq; in ædem ſaluatoris, inde Trinitatis, in cuius tutelam nominatim ciuitas ſe tradiderat, deſcendens, Vaſſiani Epiſcopi Columnenſis, qui eò cum illo venerat, captamq; tum vrbem pronuntiabat, oratione confirmatus, vrbem diripit: Senatum omnem, magnamq; nobilitatis partem in vincula coniicit: nouiſq; coloniis immiſſis in Moſcouiam ſecum abducit; vt non pauci tum eſſent è nobilitate, qui ne patria mouerentur, religioni ac ſocietati alicui religioſorum fratrum ſe manciparent. Ab eo verò tempore in duriſſima ſeruitute ciuitas perman-

ſit. Vrbs in longitudinem porrecta, qua ad occidentem ſpectat anguſtior, à meridie Velika flumine alluitur. qui eo loco non modò nomine, ſed tot aliis fluminibus receptis, re ipſa magnus, quinq; infra eum paſſuum millibus in Pelbam lacum influit: à Septentrione Pleſcouiam amnem habet, qui non magno à Nouogardia interuallo ortus, vrbem cui nomen dat mediam ſecans, in Velikam illabitur. Ipſa in tres partes diuiditur, quæ ſingulæ, diuerſis interiectis muris inter ſe ſeparantur. alteram, quæ occidentem ſpectat Sapskovam, tamquam vltra Pleſcouianam appellant: tertia & media inter has arx eſt, quæ & ipſa in tres partes diuiditur: exteriorem, quæ ad meridiem, atq; flumen Velikam pertinet Krſemnoviam: alteram Domantovam: tertiam mediam dictam, non ad arcem, ſed ad vrbem ipſam, cuius quaſi vmbilicum tenet, appellatione relata. Septentrionale latus omnium longiſſimum ad octo millia paſſuum in longitudinem, muro omni ex lapide facto protenditur. Ad eum Moſcus Polotia Lukiſq; captis, alium ab interiori parte terra inter binos trabum ordines, quibus ea contineretur, latiſſima interiecta, adiecerat. Propugnacula ab omnibus partibus ex eodem lapidis genere firmiſſima habet. Cumq; veteris operis propugnacula non ſatis æqualia inter ſe eſſent, indeq; fieret, quominùs directis ex vno verſus alterum tormẽtorum ictibus mutuò ſe protegerent, ex angulis eorum parietibus nouis proiectis, iiſdemq; altiſſimo ceſpite veſtitis, feneſtriſq; per eas diſpoſitis, vt pari inter ſe ſpatio prominerent, effecerat: ad eadẽ verò propugnacula, quòd partim anguſtiora, partim infirmiora viderentur, quàm vt maxima tormenta, eorumq; vim, cùm diſploderentur, continere poſſent; turres alias itidem ligneas ex firmiſſimis trabibus magno itidem opere factas opportunis locis ab interiori parte interiecerat, magnaq; maiorum tormento-

rum

tum vi complecerat. Loci facies ab omnibus partibus amœnissima est, cum duorum fluuiorum confluxu, & quà patentibus campis, quà crebris collibus leniter assurgentibus, iisdemq; frequenti iunipero vestitis, quæ à Voronecia vsq; non secus ac si magna industria consita esset, huc excurrens, hortorum speciem loco circumdat: tum maximè monasteriorum vicinorum frequentia, quæ vltra quadraginta ex lapide omnia elegantissimè exstructa, passim per vicinum agrum constituta sunt. Celeberrimum ex iis Svatohorense est, cùm religione, à qua sanctum montem locum eum appellant, tum loci munitione. In rupe enim durissima tribus circiter à Plescouia passuum millibus situm, firmissima præterea turri, mœnibusque ad castelli modum munitum est. Moscus cùm, quemadmodum antè ostensum est, Lukis captis ad Plescouiam moturum Regem minimè dubitandum sibi iudicaret, omnibus rebus, quæ ad sustinendam obsessionem pertinerent, diligentissimè eam instruxerat; magnaque copia omnia comportari iusserat. Cuius rei vltra ea, quæ antiquitus ad defensionem vrbis comparata erant, hoc loco eò maiorem facultatem habet, quòd in eum locum per Naruam omnem è Germania aliisque occidentalibus regionibus bellicum apparatum conuenire necesse est. Itaque tantus omnium rerum ad bellum pertinentium apparatus in vrbe erat, vt superiori anno Moscus nec illi loco satis fidens maiorum tormentorum partem aliquam in vlteriorem Moscouiam deportare institueret. quæ cùm grauitate sua tardiùs promouerentur, Ilmeno lacu non procul à magna Nouogardia ea obruit. Præerat arci Basilius, & fratris eius Petri ad Vlam flumen à Nicolao Radiuilo sub Sigismundo Augusto cæsi filius Ioannes Suiscii, è Susdaliensium Ducum familia oriundi. Andreas Choroscinus; & Plesceiovus, quo-

rum Ioannes consilio, Choroscinus corporis ac animi robore magnam apud Moscum authoritatem habebant; indeq; etsi ætate Basilius Ioannem antecederet, summam tamen rerum omnium huic commiserat. Equitum in vrbe vltra septem millia: peditum cum iis, qui ex opidanis militares operas inter milites obibant, ad quinquaginta millia fuisse constat: Vrbanæ multitudinis totidem. Inter peditatus ductores Kosetscius cum animi magnitudine, tum procera corporis statura Duci gratissimus, authoritatis ac virtutis præcipuam ferè opinionem habebat. Kosakki Nicolao Duce in regia ditione Circassii nato, sed qui diu Mosco operam nauârat, hoc consilio aliquot eò venerant; vt ex instituto militiæ suæ per agros palantibus excipiendis, prædisq; agendis insidias ponerent. Ad id enim militiæ genus vsu assuefacti, nullis armorum vix contra cœli iniurias vestium indumentis tecti acinace & hastili vno, plerique tamen etiam scloppetis rem gerentes, ad singulos circumsistendos, opprimendosq;: itinera, loca, res hostiles explorandas: flumina cymbis ac trabibus tranandа: densissimas siluas, ac inuia quæque penetranda cum leuitate armorum, sitis, famis, ac laborum tolerantia, tum vsu atq; exercitatione plurimùm valent; cæterisque ferè omnibus præstant. verùm eos Suiscius conuiuio in vrbem acceptos intra mœnia retinuerat. Rex rebus iis cognitis, munitionibusque vrbis perspectis, facilè intellexit, non sine ratione ab initio iam plerisque eò potissimùm eundum contendentibus, assensum se non fuisse, longéque minora quàm præsens ipse cognosceret, de statu vrbis eius atque munitionibus sibi renuntiata fuisse: se nec à peditatu, quem, si summa vi vrbem oppugnare vellet, triplo maiorem adducendum sibi fuisse intelligebat; nec à puluere tormentario ad oppugnandam vrbem satis instructum accessisse videbat.

debat. Qui enim Susæ depositus fuerat, negligentiùs igni ab iis, qui in pręsidio erant, habito, conflagrarat: alterius autem vt præcepta iam opinione pacis nec ab initio satis magnam copiam quæstores parârant: accedentéque insigni subuectionum difficultate, qua à flumine relinquebantur, vix eum ipsum, quem paratum habebant, aduehere potuerant. Itáque varia animo agitanti præstare aliquando videbatur, si Plescouia relicta, vel magnam Nouogardiam rectà contenderet, quam nonnulli minus munitam putabant: vel ad vicina castella Porchouam & Vdouam se conuerteret; iisq; in potestatem redactis, obsidione ex iis vrbem premeret. quorum illud inter Nouogardiam & Plescouiã situm magnam ad intercludendam à subsidiis & commeatu Plescouiam facultatem habere putabatur: hoc Iuanogrodensi arci, quæ portum Naruensem efficit, imminebat; Priori consilio cùm eæ, quę antè demonstratę sunt, rationes, & à Plescouia metus, tum ipsius Nouogardiensis vrbis fama, quam & ipsam non exiguas ad resistendum vires habituram constabat, itineris deniq; longinquitas, pręcipitante iam æstate, ac tempestatum expectatio locum non relinquebant. Alteram obsidionis rationem, ac viciniorum castellorum oppugnationem, præterquàm quòd indignam susceptæ expeditionis fama futuram putaret, hosti etiam animos additu-ram iudicabat. Itaque cùm animi magnitudine, ac virtute militis, qua pleraque alia consecutus esset, eas quoque difficultates superare se posse non desperaret, de loco castris capiendo dispicere cœpit. Constituerat ab initio à Nouogardiensi via, qua Plescouia fluuius in vrbem, indè infra eam in Velikam illabitur, quòd ad excludenda ab vrbe subsidia, subuectionesque arcendas cùm primis opportunum videbatur, castra facere. sed id vt dimitteret consilium, longitudo lateris eius, quod

quem

quemadmodum ostensum est, ad octo millia passuum patet, latissimique ab ea parte ac patentes circum circa campi faciebant. In quibus cùm subsidia equitum nulla tutò collocari posse viderentur, nec verò propter continuas hostilium tormentorum eiaculationes propiùs castra admoueri; verebatur ne peditatus, qui in opere ac munitionibus futurus esset, si nullum illi è propinquo ab equitatu subsidium ferri posset, in tanta equitatus ac peditatus hostilis tot locis simul erumpentis multitudine, maximè si ancipiti prælio subsidiis à Nouogardia missis, & eruptione ex vrbe facta pugnandum ei foret, vndique circumueniretur. Ostendebat Samoscius, qui vt nihilominùs in sententia permaneret, Regem hortabatur, circa flumen Plescouiam sinus non nullos sibi videri, in quibus iustæ equitum copiæ sub tentoriis collocari possent; quæ in tempore deinde contra excursiones hostium auxilium nostris ferrent: hac ratione castris eo loco quàm latissimè Nouogardiam versus explicatis, ab omni subsidio & commeatu, sine frequentibus excubiis, quibus si ab altera parte castra ponerentur, continuis defatigari militem necesse esset, multò commodiùs obsessos intercludi posse: accedere, quòd ab ea parte solum penè esset molle; ab aliis ferè omnibus rupes durissimæ id exciperent; quæ & opus moraturæ, cuniculos autem omninò exclusuræ essent. Rex tamen quòd priorem salutis, quàm victoriæ rationem habendam iudicaret, ab orientali latere oppugnare vrbem statuit. quo in loco & peditatus, qui in opere futurus esset, à sinistra Velika flumine defenderetur; & castra proximè munitiones hostium promoueri possent. quòd ab ea parte frequentes colles exurgentes ab hostilium tormentorum ictibus frontem tutaturi essent: angulus præterea, in quem ab ea parte vrbs muris coibat, ipse etiam maiorem rei bene gerendæ facultatem

tatem dare videretur.Itaq; transgressus flumen Cerecham,castrisq; tum ibi metatis, iisdem Lituanicas copias, & veteranum Polonum equitem, quos à dextra ire iussos diximus,recepit.EòdemFarensbekius Germanicum peditem,cum quo sub id tempus venerat,adduxit.in quibus etsi erant aliquot,qui in Belgio stipendia fecerant, propter tamen & temporis breuitatem, & quòd Lubecenses minus comes in concedendo delectu se præstiterant,plerique ex vicinioribus etiam Germaniæ locis,iique tyrones,raptim scripti erant.Iisdem temporibus Bartholomæus Budlerus àDuce Churlandię cum aliquo militum numero,qui superioribus expeditionibus cùm aliis in locis bellumRex administraret,ad Liuoniæ fines in stationibus contra hostes fuerant,in castra venit:Voluntarij præterea aliquot,cùm ex Prussia, inter quos inprimis Fabianus Dhonanus: tum præter Rhederum,de quo suprà dictum est,alij etiam ex externa iuuentute nonnulli fama expeditionis huius exciti. Rex cum vniuerso exercitu flumen transgressus, sub eos, de quibus dictum est, colles, castra posuit. Vngari à sinistra ad Velikam flumen,Lituani à superiore parte ad Porchoviensem viam consederunt: medio inter hos spatioPoloni triplici carrorum ordine circumiecto,ea de qua antè ostensum est,ratione,ab vtraq;riui illhac labentis parte castra communiuerunt. qui inter hos & Lituanos tamquam angulus relinquebatur,Germanis attributus fuit. Venit sub idem tempus in castra à Turcarum Imperatore legatus,grauis ætate homo.HicTartaros,quos suprà profugisse ostendimus, ex fœdere, quo vtrinq; perfugæ reddi iuberentur,repetebat.Ostensum fuit,quia nondum Rex eos vidisset,nec quid dicerent,audiuisset,vbi in Poloniam rediisset, causa cognita Principi eius responsurum. Etsi minor peditatus erat,quàm pro amplitudine susceptæ oppu-

oppugnationis requirebatur: erat tamen & numero, & genere ipſo militum ac armorum non contemnendus: equitatus autem, quemadmodum ſuprà oſtenſum eſt, ornatior ferè, ac inſtructior, quàm in vlla antehac expeditione fuiſſet. Itaq; per frequentiſsimam caſtrorum partem barbarus ductus, caſtrorum magnitudinem, equitum, quos obuios habebat, ornatum, equorumq; præſtantiam, ac vniuerſi exercitus ſpeciem admiratus, faceret Deus inquit, vt iſti principes, Regem ac ſuum Principem deſignans, coniuncti inter ſe animis eſſent; ne orbis quidem terrarum conſenſui eorum reſiſteret. Interim Vngarum militem propius vrbem, vt locum munitionibus dirigendis caperet, progreſſum hoſtes conſpicati, eruptionem mox in eum fecerunt: ſed fortiſsimè ab Vngaris ad portas vſque eos inſequentibus, nonnullis vtrinque deſideratis, in vrbem reiecti fuerunt. Munitiones mox Vngari ab ea parte, qua caſtra habebant, contra Pochrouienſem, quam appellabant, turrim, penes Velikam flumen: Poloni non longo ab his interuallo contra Svinienſem turrim agere inſtituunt; prius militaribus corbibus locis aliquot iuſto interuallo communitis, equitumq́ue ac peditum ſtationibus in iis collocatis; quę militi in munitionib. occupato contra eruptiones hoſtium, ſi quas fortè facerent, propinquo è loco ſubſidium ferrent. Magno labore eo loco propter ſoli duritiem, quod intra cubiti altitudinem in rupem deſinebat, foſſæ ducebantur. Nihil tamen ea res Vngari militis impetum morabatur; qui ingentibus ſaxis ſecuribus excifis, indefeſſo ſtudio opus perfecit; non tam multorum iactura, quàm inſigni vnius Petri Kendij iuuenis claro in Vngaria loco nati; qui cùm noctu more ſuo vigilias Moſcis citantibus, ad fremitum eorum procurriſſet, è maiori tormento traiectus interiit. Cæterùm Vngari, quia ab ipſo flumine nul-

ne nullo ambitu capto breuiori ſpatio rectà verſus vrbem munitiones ſuas dirigebant, perfectis iam foſſis aduerſam turrim quatere cœperant; exiguoque tempore propugnaculo conuulſo proximi muri partem aliquam ſtrauerant. Polonis magno impedimento erat, quòd ab eo, de quo dictum eſt, loco, longiore interuallo munitiones verſus vrbem inſtitutę illis erant: latera quæ Vngaris ab vna parte Velika flumen, ab altera Polonorum munitiones tuta præſtabant, ne circumuenirentur, vineis & ſubſidiis contra hoſtium impreſſiones munienda: indè perfectis tandem munitionibus, curante apud eos tormenta Veiero, priùs ex plerisque turribus, ex quibus ab omnibus ferè partibus petebantur, defenſores deiiciendi erant: quòd deniq; in fundamenta, ac imam partem muri, iis quæ antè demonſtratę ſunt, cauſis, tormenta conuertebant. quas ob res cùm ab eorum parte tardiùs murus perruptus fuiſſet; Vngari nihilominùs, quà ab ipſis murus ſtratus erat, irrumpere conabantur. Samoſcius cùm de eo ad Regem referret, oſtendebat, longè & ad ſecuritatem & ſpem victoriæ certius ſibi videri, ſi dum è Polonorum quoq; munitionibus aditus in murum patefieret, irruptio ſuſtineretur: interim & pluribus locis mœnia verberarentur; ruinæ, quibus contra Vngarorum munitiones murus apertus eſſet, ampliores fierent, qui per eas in vrbem aditus eſſet, cognoſceretur: omnibuſq; rebus diligenter exploratis, quę ad oppugnationem pertinerent, antè prępararentur. Timebatur ab altera parte, ne tempore interpoſito, ſpatium ſui muniendi, nouasq; foſſas obiiciendi hoſti daretur: maximè verò quò minus conſilio huic locus eſſet, difficultas pulueris tormentarij faciebat; vt neceſſariò priùs tentandum aliquid videretur; quam omni conſumpto vnà cũ puluere vrbis ipſius potiundę ſpes decederet. Deſcenditur eò, vt mittantur, qui

locũ inſpiciant,ac an quæ tranſgreſsos foſſæ difficultatéſue excepturæ eſſent, explorent. Deliguntur ex Germanis quinquaginta circiter; quòd erant inter hos,qui in aliarum vrbium oppugnationibus aſſiduè antea ver ſati fuerant.Hortatur ſimul Samoſcium Rex,vt quę ad oppugnationem pertinerent,adminiſtraret. ne ſi de aditu non incommoda renunciata eſſent, vel minimum temporis ſpatium differretur.Interim Vngaricus Decurio quidam miſſu centurionis ad os, qũd ab Vngaris, quemadmodum dictum eſt, in muro patefactum erat, profectus omnia facilia ac aperta renunciat:aditum latum: deſcenſum expeditum : exiguas ab interiori parte foſſas obiectas.Quo tempore cùm è primariis Senatoribus quidam differri nonnihil adhuc irruptionem ſuaderet,ne inter Polonicam &Vngaricam nationes æmulatio aliqua oriretur,ſi Vngarus prior irrupiſſet; oſtendiſſetq; Samoſcius,cur à Polonis aditus tam latus patefieri nondum potuiſſet, is vnamquamque felem pro ſe venari reſpondit. Samoſcius itaq; ad munitiones profectus, Polonis Germanos adiungit; quæque oppugnationi vſui ſint, adminiſtrari iubet. Vngaris Bornemiſſa præficitur. Rex ſub ipſam fluminis ripam,ad quam Vngarorum munitiones pertinebant,progreſſus,militemq;ad irruptionem paratum,paucis,quę tempus ferebat ad virtutem cohortatus, è propinquo euentum oppugnationis expectare inſtituit. Iam ante autem tormenta aliquot Velikam tranſlata fuerant,abq; inferiori parte muri, per quem ad oppugnationem iturus miles erat, ita collocata; vt aduerſo muro à fronte deterſo,rectis indè ſecundùm vniuerſum id latus interius ictibus defenſores peterentur. Eques ex inſtituto militari idoneis locis ſupra munitiones, circa vrbem, atq; vias,in omnes caſus diſponitur. Non poterat latere hoſtes, quid in caſtris pararetur; quòd in omnes partes latiſſimus ex

vrbe

vrbe deſpectus erat. Itaque ipſi quoq; muros frequentes complebant. Samoſcius primum ex Polonico peditatu viginti expeditiſſimos delectos per aduerſam foſſam muros ſuccedere, quisque ab eo loco in vrbem aditus ſit, explorare iubet. Renunciant illi foſſam ab ea parte eſſe, ſupraque eam pontem aliquantò depreſſiorem, per quem non difficulter tamen foſſa ſuperari poſſit. Mittit inde è Germanis quinquaginta eos: mandat his, vt quàm proximè muros ſubeant; ſi ſuperare ruinas poſsint progrediantur, ſignoq; quod acceperant, dato, alios, quos quamprimùm iis ſummiſſurus ſit, expectent; ſi non patere per eas aditum intelligant, ſine ignominia ſe recipiant. Interim ſi illis ſucceſſiſſet, ſignumq; quod conuenerat, datum ab iis fuiſſet, quæ illis ſubſidia ſummittat, diſponit: primò eiuſdem nationis militem, quod qui præmiſsi fuerant, id poſtulârant: indè Polonum partim equitem, qui Georgio Mniſcio præfecto Sanocenſe, Staniſlao Stadnicio, Procopio Penonſcio, Andrea Orſechovio, ac aliis quibuſdam authoribus, equis miſſis, vltrò operam ſuam detulerat: partim peditem. Primo loco Penonſcium & Orſechovium cum turmalibus eorum, qui haſtis rem gererent, locat. Indè Vrouecium cum pixidariis. Poſt hunc Staniſlaum Stadnicium cum altera equitum turma. Huic rurſum Vibranouium & Syrneum cum ſuis quenque cohortibus in ſubſidiis eſſe iubet. Vltimo & ſeparato loco Georgiū Mniſcium cum iis quos ductabat, equitibus conſtituit; partem ad tormenta munitioneſque retinet. Germani cùm ad foſſam ſucceſſiſent, Ioanneſq; Garonna Gallus progreſſus primus aditum tentaſſet, graui caſu ab hoſtibus illo deturbato, cæteri cùm anguſtiores ruinas, quàm vt commodè tranſiri per eas poſſet eſſe exiſtimarent, conferti ad foſſam conſtiterunt. Poloni qui à tergo vrgebant, cùm non dari ſibi locum viderent, per me-

dios illos penetrant; hostes turri lignea, munitioneque quam tignis in angulo turris, quē cum muro coiens effi ciebat, ea de qua suprà dictum est, ratione contabulaue rāt, cespiteq; vestiuerant, deiiciunt: in turrim magno ipsi labore euadunt; principesq; Vibranouius ac Syrneus in summa turri signa figunt. Germani ad os, quod contra Vngarorum munitiones erat, quòd per id latiorem adi tum esse viderent, signa conuertunt. Pręscriptus idē, qui suprà demonstratus est, ordo, & Vngaris fuerat, missusq; eius rei causa ad eos Franciscus Veselinius, primarius cubicularius regius. Verùm apud Germanos primùm eo turbato, Vngari quoq;, cum Polonos iam irrumpere cernerent, signo priùs a Rege accepto, per ruinas in turrim euaserant; primiq; Thomas Dercenus, & Matthias Kerekesius signa in ea constituerant. Hos Gabriel Bekesius arrepto signo, equitem, cui præerat, secum trahens, secutus fuerat; moxq; pluribus aliis signis illatis, cùm vlterius indè in vrbem contendere vellent, fossa iam antè ab hostibus ducta, ligneæq; munitiones nonnullæ præter opinionem obiectæ impetum eorum tardabant. Hostes ab initio nostrorum in subeundis muris impetu perterriti, suos è propugnaculis pulsos, signa diuersis in locis fixa iam videntes fugam circumspectare cœperant. Interim Ioannes Suiscius passim equo Saucio volitans, modò minis, modò precibus, tandem ploratu & misericordia: ab altera etiam parte Episcopus vrbis sacra & simulacra obtendens, dum in occupandis muris nostri retinentur, fugam pauoremq; suorum sistunt. Primùm tormentis ac saxis petere nostros cœperunt: nostris vicissim tela in eos adiicientibus, com pluribusq; vtrinque sauciis, turri, quam à Polonis occupatam suprà ostendimus, puluerem subiiciunt; nullamq; in partem milite se commouente, binis aliis vicibus id repetunt. Quo turri tandem correpta nostri fer

re ignem

re ignē diutiùs non valentes primùm descendere: ad extremùm etiam cum ex propugnaculo Velikano, quòd è nostris tormentis tam breui tempore sterni non potuerat, ipsi transuersis hostilium tormentorum ictibus ferirentur, recipere se coacti fuerunt. Indè in Vngaros omnes conuertuntur; qui cùm eas quas diximus illis obiectas munitiones, superare se non posse intelligerent, cùm diu hostium impetum sustinuissent, ac nox immineret, cæsis omnibus priùs sublatis more militari se receperunt. Desiderati eo die sunt ex nobilitate Polonica vltra quadraginta: ex Vngaris non pauciores, ac præcipui inter eos nominis Gabriel Bekesius. Magnum hostes quoque detrimentum acceperunt: cæsi complures; in quibus primarij peditum ductores, Nicolausque Cirkassius præfectus Kosakkorum: plurimi vulnerati. Itaq; literis, quas ad præsidium Vdouense dederant, quæ exiguo postea tempore interiecto interceptæ à nostris fuerunt, magnum terrorem ostendebant; vtque sine mora iis de rebus princeps certior fieret, subsidiaq; sibi mitterentur, petebant. Samoscius militi ob eius diei laborem ac aduersitatem consulendum ratus, equitem, qui cum Georgio Mniscio præfecto Sanocense in subsidiis collocatus fuerat, integerque adhuc erat, quòd conturbato postea ordine res ad eum non peruenisset, circa tormenta munitionesq; excubare iubet: vniuerso autem peditatui ac munitionibus Vrouecio in oppugnatione concusso, Stanislaum Penkoslauium præficit. Altero die consilio habito, ante omnia de tormentario puluere conquirendo cogitari cœptum fuit. Mittitur ad Ducem Churlandiæ, Rigenses aliaq; vicina loca. Exempla literarum Plescouiensium, quæ interceptæ fuerant, passim describenda Samoscius dat; quibus, si quis fortè grauior de aduerso oppugnationis exitu rumor in Poloniam perlatus esset, hostium incom-

modo perſpecto is deleretur. Proponit eodem tempore Regi, quò minùs casus aliquis, qui obſidionem eos relinquere cogeret, interuenire poſſet, optimum è re nata ſibi videri, ſi integro adhuc exercitu caſtella, per quę miles diſtributus, longinqua obſidione, ac commeatus inopia premere vrbem poſſet, aliquot communiantur: iis perfectis, quòd voluntarius miles diu moram laturus non eſſet; commeatus præterea difficultatem reliquo exercitui aucturus videretur: nec dignitatis Regis futurum eſſet, vt voluntariis dimiſſis imminuto exercitu remaneret, ipſe in Poloniam, ad comitia obeunda, ſupplementum ſcribendum excurreret; ſe cum exercitu reliquo ad vrbem relinqueret. Si hiems expectaretur, voluntarios incommodis obſidionis, atque hiemis iniuriis adactos, miſſionem flagitaturos: reliquum militem nullis rebus prçparatis, commeatu omni conſumto minùs animi & virium habiturum; caſtella verò eo tempore vel muniendi vel exſtruendi nullam rationem fore. Regi cùm aliis multis de cauſis, omnia priùs, quàm ad id conſilium deſcenderet, tentanda videbantur; maximè tamen, quòd cùm Poſſeuinus, qui in Moſcouia erat, de animo erga pacem Moſci ſignificaturum ſe oſtendiſſet, verendum intelligebat, ne, ſi priuſquàm ille rediret, eorum quid ſuſciperetur, hoſtis defendendæ vrbis ſpe illi aucta, ſi fortè de tradenda ſibi Liuonia conſilij quid iam ſuſcepiſſet, id tum commutaret. Dum hęc geruntur, puluisq; ac apparatus bellicus expectatur, cuniculis interim munitiones hoſtium tentare placuit. Bini è Polonorum munitionibus verſus foſſam inſtituti, à rupe dura atq; aſpera excepti perduci non potuerunt. Vngari per ſummum ſolum foſſa ducta, eademq; cratibus intecta, vnum eo modo perduxerant. Is cùm latere hoſtes non poſſet, qui vt minùs eum vidiſſent, ex eo ipſo tamen, quòd ab oppugnatione tam diu ceſſaretur,

conię-

coniecturam de consilio nostrorum capiebant, alium secundùm vniuersum id latus in longitudinem, ex quo nostros obseruarent, egerant; ac tum eum puluere subiecto intercipiebant. Iisdem temporibus subsidia è Moscouia per Vdovam obsessis mitti cognitum fuit. quæ cùm per Pelbam lacum, ac Velikam flumen nauibus ventura Samoscius intellexisset, primùm nauibus aliquot conquisitis continuas arbores cuneis ferreis in singulas impactis, per eosq; catenis transmissis, ea qua flumen erat latitudine connectit: alias à superiori parte fluminis, qua venturus hostis erat, secundùm aduersam ripam alligat; ita, vt cùm hostium naues transiissent, funibus adductæ regressum ab ea parte hosti clauderent: alias ab inferiori parte versus vrbem ita obiicit, vt cùm eum in locum peruenissent, irretitis vtrinque nauibus, nullam in partem effugium pateret. In naues, quas contraxerat, Germanos, qui earum administrandarum peritiores credebantur, imponit: Vniuersę rei Vrouecium præficit; cum eoque secundùm vtramque ripam expeditum peditem disponit. Aduenerant commodùm sub id tempus Albertus Resaiscius Castellanus Varsauiensis cum centum circiter & quinquaginta: Stephanus Bilauius cum septingentis equitibus: Nicolaus Korffius & Vilhelmus Platerus cum Liuonibus aliquot equitibus. Eos cùm extra castra adhuc versarentur, Suatohoram versus considere, ac quò tutiores contra hostiles incursiones essent, fossa castra communire iubet. Hostes nauibus silenti nocte progressi, cùm in insidias, ac nostras naues incidissent, ac ne primum quidem impetum nostrorũ ferre potuissent, mox in ripam se eiiciunt; ibi ante lucem palantes excepti, ducentique circiter Boiarici generis capti, ac in castra adducti fuerunt. Haud multò pòst aliud à Derpatensibus subsidium obsessis mittitur. Verùm id, cùm appropinquanti ma-

turiùs miles se ostendisset, celeriter se recepit. Aliquanto deinde tempore interiecto Nicolaus Chostovus inter peditũ ductores secundùm Koscecium pręcipuæ apud Ducem authoritatis cum septem millibus subsidio obsessis venire ab exploratoribus nunciabatur. Itáque Samoscius, quòd vereretur, ne superioris subsidij casu fama ab hostibus cognito, aliò iter auerterent, totum locum eum, qui à castris Suatohoram vsq; vltra duo millia patebat, excubiis complecti statuit. Erant militares ante hac excubiæ à castris ad flumen Plescouiam vsq; positæ: ab eo verò ad Suatohorensem viam, quòd maximum interuallum esset, ne miles in tot excubias distractus nimium defatigaretur, Lituani voluntarii vltrò eam ad rem operam suam Regi deferebant. Chostovus cùm diu in insula quadam Pelbę lacus hæsisset, ac de priori subsidio, quod nauibus aduenerat, intercepto intellexisset, in terram exercitu exposito, noctuque deuio per siluas ad sinistram itinere capto, Plescouiam contendit. noctu maior militum pars dilabi ab eo cœpit, vt ex septem millibus vix trecenti penes eum manerent: ipse vt diffugientes vel vi contineret, extremum agmen cogebat. Itáque cùm superiorum noctium excubiis Lituani fatigati, simul quòd interea temporis nondum hostis venisset, de diligentia remisissent, prętereque morem excubiarum aëris iniuriis coacti ignes excitassent, Daniel Islenovus, qui in primo agmine incedebat, cum iis, quæ supererant, copiis, euitatis locis iis, in quibus ignes cernebantur, in vrbem euasit. Chostovus, qui in extremo agmine, vt dictum est, erat, ac prætèrquàm quòd totius noctis maximo in sistẽda fuga suorum labore confectus erat, corporis insuper mole homo procera statura tardabatur, cùm è siluis egressum lux oppressisset, herbis per aliquot horas cæteris dilapsis se texit, ibique ab equitibus Andreæ Visnouecii Pa-

latini

latini Volinienſis, qui tum eius diei excubias excipiebant, repertus, ac ad Regem adductus fuit. Qui eum deſeruerant, partim cæſi, partim magno numero capti fuerunt. Aliquot diebus pòſt Theodorus Meſceodovus itidem cum copiis aliquot ſubſidio obſeſſis miſſus fuit. Hic cùm iam ferè excubias Lituanicas præteriiſſet, extremum agmen à Gabriele Cirkaſſio deprehenſum fuit: qui cùm impetum in id feciſſet, & clamore ſublato Bilauius quoque cum ſuis accurriſſet, centum circiter & quinquaginta conciſi, ad ſexaginta capti fuerunt; cęteri ad trecentos cum Meſceodovo in vrbem penetrarunt. Dum ad Pleſcouiam hęc geruntur, Suecię interim Rex in aliena victoria ſuam prædam facit; eoque quem in Germania ac Gedani, iis de quibus dictum eſt literis adiutus, militem conquiſiuerat, quemque è ſuis præterea ditionibus contraxerat, per militiæ præfectum ſuum Pontum Gardyanum Naruam occupat. Opidum id ad Velikam flumen ſitum eſt, quod qua Pelbam lacum relinquit, mutato in Naruam nomine, opidoque à ſe appellato triginta circiter infrà id paſſuum millibus in mare influit; eo alueo, vt ad vrbem ipſam maximæ onerariæ naues appellant; eædemque vlteriùs Pleſcouiam vſq; non incommodè agi poſſent, niſi ſupra lacum Pleſcouiam verſus viginti circiter cubitos altæ cataractę curſum earum interciperent. Dum in Magiſtrorum ordinis, priſcorum Liuoniæ Principum poteſtate erat, propterea quòd omnes merces Moſcouiticæ Derpatum primò deuehebantur, indè per Reualiam aut Parnauiam in mare exonerabantur, minùs vel à cultorib. frequens, vel munitum erat. Poſtea Ioannes ſuperior in aduerſa ripa aliam multò munitiorem è regione illi arcem Ivanogrodum ab illo, à Liuonibus Ruſſicam Naruam ad ſuæ, quam Germanicam appellabant, diſcrimen dictam, tam propinquo ab ea ſpatio excitauit, vt

cum

cum veteri Narua ponte coniungi, abque vtroq; loco telum in alterum adiici posset: ex ea cùm Moscus profectus Liuonica quoq; Narua potitus fuisset, cum Germanicis aliisque vltramarinis & occidentalibus nationibus commerciorum in ea sedem collocârat, omniaq; eò negotia & merces transtulerat. Sub famam expeditionis ad Plescouiam regiæ, quemadmodum ex aliis arcibus, ita illa etiam maiorem præsidii partem ad Plescouiam tutandam contraxerat. Gardyanus cùm tormentis quatere muros cœpisset, ac Mosci, qui in Ivanogrodensi præsidio erant, Liuonicæ Naruæ, cui metuebant, tuendæ studio, pontem transiissent, tormentaque pleraque secum traduxissent, ac verò irrumpente iam in opidum milite, territi, retrocedere cœpissent, Itali aliquot, qui cum Hieronymo Cagnolo in Suetico exercitu erant, victoriam subitò conclamantes, cumque reliquo milite ad portas vsque eos insecuti, magnum eorum numerum conciderunt. Hac re, cæteri, qui in arcem euaserant, territi; simul tormentis, quibus se defenderent, quę paulò antè Naruam transtulerant, destituti, exiguitateque ipsa sua de defensione desperantes, deditionem fecerunt. Eadem præsidiariorum consternatione Iamorodum quoque & Koporiam vicina castella in potestatem redegit. quibus rebus perfectis in penitiorem Liuoniam, vt per reliquas arces, quæ à Moscis tenebantur, arma circumferret, cum exercitu regreditur: primoque Veisensteinium castrum alioquin natura & opere munitissimum, in ea Moscorum trepidatione, præsidii exiguitate, nulla, dum Plescouia obsideretur, auxilii spe in deditionem accepit. Indè Parnauię exercitum admouet. Post captam Naruam literas à Principe suo ad Regem mittit, quibus is ad priores Regis literas, quibus multò antè, vt à Liuonia tanquam alieni belli præmio abstineret, amicè hortatus eum Rex fuerat, cir-

rat,circumducto die rescribebat; ac suum cuiusque iudicium,quibus in locis bellum cum hoste gerere, quasque ditiones eius inuadere vellet, esse debere significabat. Magna spes Regem tenuerat,fore,vt æquitate priorum postulationum suarum perspecta,locum eis Sueciæ Rex relinqueret;non modò quòd Liuoniam vniuersam iam olim in fidem Regum Poloniæ venisse eò minus ignorare Suecię Regem sciebat,quòd superioribus temporibus,cùm frater eius Ericus Reualiam occuparet,nullo iure id ab eo fieri propriis literis suis testatum fecisset; verùm etiam,quòd, postquàm ipse maximo labore ac impensa ad legatos de pace mittendos, vniuersam Liuoniam primò cedendam,indè deserendam pene hostem adegisset: ad paratam à se victoriam Sueciæ Regem accessurum expectandum sibi non arbitrabatur. Quare etsi iniuria hac non parum commoueretur, in præsens tamen differendam iudicabat. Iisdem temporibus à regiis quoque Præfectis simili fortuna castra nonnulla Moscis in Liuonia adempta fuerunt: A Duce Magno Kirempesium occupatum: Fabianum subitario opere munitum: à Byringio Pyrchelium: Thoma Embdano Salium captum: A Dembinio Lenouardum & Ascherotum; quæ vtraque Dunæ flumini imminebant, peditatu aliquo à Rigensibus, quibus grauis hostilium præsidiorum vicinitas erat, accepto, Scotoque milite,qui ad Regem ibat,retento, expugnata. Iamque Kokenhausium quoq; castrum munitissimum, ab eodem Dembinio obsessum commeatus inopia breui in potestatem nostrorum,peruenturum videbatur. Suprà demonstrauimus Christophorum Radiuilum ad vlciscendas hostis in Mohilouensem & Slouensem agrum excursiones cum parte exercitus Moscouiam versus missum à Rege fuisse; eique Philonem Kmitam ac Haraburdam cum Lituanicis Tartaris coniungere se iussos.Kmi-

ſos. Kmita cum duobus circiter millibus equitum, Tartariſque, qui ſub Haraburdæ ductu erant, Lukis egreſſus, octo circiter vltrà Toropeciam millibus ad Nemeſam flumen, ac monaſterium quoddam, aduentum Radiuili expectare inſtituerat. Sub idem autem tempus Moſcouiæ quoque Dux, qui non procul inde Staricię tum erat, cùm de noſtri exercitus aduentu nondum cognouiſſet, Michaëlem Noſdrouatum, & Petrum Boratinſcium cum tribus circiter millibus militum eodem conſilio miſerat, vt metu vndique quàm maximo facto, qui è ſuis in Regis fidem venerant, direptionibus ac populationibus vexarent. Eorum exploratores temerè vagantes cùm in pabulatores noſtros incidiſſent, duo ab illis excepti, ac in caſtra adducti, oſtendunt quindecim indè millibus paſſuum ad Saleſam exercitum conſidêre. Contra quem cùm Radiuilus, qui iam tum aduenerat, Bochdanum Ogniſcium ſeptingentis circiter magna ex parte leuis armaturæ equitibus ex diuerſis turmis ei attributis miſiſſet; ducenti circiter præter imperium pugnandi auiditate cum ſtationibus hoſtium congreſſi, ad diuerſos pontes, circa quos ſcloppetarios hoſtes in inſidiis diſpoſuerant, pertracti aliquot ex ſuis amiſerunt: verùm aliis ſubſecutis, ac Gabriele Holubkone ſuis, vt de equis deſcenderent, ſcloppetiſq; rem gererent, mandante, ſummotis per hos à ponte hoſtibus, noſtri hoſtium equites in fugam effuſos ad quindecim ferè millia paſſuum inſecuti, aliquot ex iis ceperunt. Radiuilus cùm cognouiſſet ad Reſouam aliam exercitus hoſtilis partem conſediſſe, verſus eam vìa impeditiſſima, quà nulli ante eum exercitui iter fuerat, cum exercitu progreſſus, triginta à Reſoua paſſuũ millibus ſubſtitit; indè Sukopſciam Iamam, quo nomine locum in quo diplomata iter facientib. dari ſolent, appellant, ſe conuertit; ac ad flumen Volgam caſtris metatis

Halim-

Halimbekum cum Tartaris, quos circa ſe habebat per flumen Stariciam verſus contendere, populationeſq; ac incendia quàm latiſſimè in hoſtico circumferre iubet. Satis conſtat Moſcouiæ Ducem, qui, quemadmodum ſuprà demonſtratum eſt, Stariciæ tum euentum obſidionis Pleſcouienſis expectabat, cùm aduentantem exercitum, fugas agreſtium, ignes paſſim ſublatos ipſe magna ex parte cerneret; ac, quemadmodum ex Poſſeuino, qui tum apud illum erat, cognitum poſtea fuit, non vltra ſeptingentos milites circa ſe habebat, ſumma in trepidatione verſatum; delectum ex omni genere hominum promiſcuè habuiſſe, fugamque iam circumſpectaſſe. In præſentia mittit, qui agmen noſtrorum ſpeculentur, quamprimùmque de eo ſibi renuncient. Hi cùm ad Okomeciam alterum diplomatum locum, in quo Tartari pernoctabant, quinque millium paſſuum interuallo acceſſiſſent, diligenterque à noſtris excubias agi, loco præterea munito eos conſediſſe ex agreſtibus accepiſſent, ad latus conuerſo itinere paludeſque quæ iis in locis erant, tranſgreſsi, ex Nohaienſibus Tartaris ac pabulatoribus noſtris aliquot oppreſſerunt. Interim Daniel Murſa ex iis, qui in menſæ miniſterio apud Moſcum verſabantur, ad noſtros tranſit: qui cùm de numero exercitus eadem ferè, quæ antea fama, ac captiuorum ſermonibus acceperant, ac inflatius pleraque prædicaſſet, orationiq; eius tanti principis inueterata potentiæ fama facilè fidem faceret; etſi memorabilis facinoris, ſi Stariciam proceſſiſsent, patrandi ſpes noſtris oſtendebatur: iis tamen viribus, quibus potentiſſimi principis vitam ac ſalutem ſeptam eſſe credi debebat, minimè pares ſe futuros rati; Dunam indeq; Dubnam magnis itineris difficultatibus conflictati ſe recipiunt. Ex itinere, temerè ab agreſtibus rumore tradito, commeatu Toropeciam laborare, ad eam deflectunt,

exercitumque ei admouent. verùm paucis diebus pòst cùm falsa de statu præsidij delata ad se cognouissent, se receperunt. Radiuilusque Chelmam rectà, indè priscam Russam versus contendit. Collocata ad Opakam contra Nouogardiam Kosakkorum manus aliqua fuerat: quæ partim prædis ex hostico agendis hostem distineret, partim subuectiones subsidiaque, si quæ Nouogardia Plescouiam mitterentur, obseruaret. Hi cùm continuè prædas ex hostico agerent, magnisq; incommodis hostes afficerent, Tartari Moscouitici, parte eorum negligentiùs agente, parte ex instituto ad prædas agendas profecta, repentino aduentu, eos qui in statione relicti erant, oppresserant. Tartaris à cæteris reuersis rursùm deiectis, Mosci alias suas duobus locis ad Russam & Misciagam stationes ab Nouogardia nostris Kosakkis opposuerant. contra eos igitur, qui ad Russam erant, Radiuilus Kosakkos, quos penes se habebat, ipse subsequens, præmisit. Hi hostibus fama aduentantis exercitus iam antè territis, ac primo aduentu eorum in fugam conuersis Obalinscium ac Boiarici generis aliquot capiunt. Eo deinde ex loco ad Regem & reliquum exercitum Radiuilus revenit. Iam antè Antonius Posseuinus etiam, quem à summo Pontifice legatum ad Moscum iuisse suprà ostendimus, cùm mox post discessum à Volga Radiuili dimissus fuisset, ad Regẽ venerat, turmis aliquot equitum, quas è Nouogardia de aduentu eius certior Rex factus, obuiam illi miserat, in castra deductus. Afferebat hic, Moscum & si in ea & sua trepidatione, & belli aduersitate cùm primis pacis cupidus esset, nullis tamen aliis conditionibus eam accipere obstinatum habere, quàm quas iam antè Polotiæ per legatos suos proposuisset. Nam quòd hiems, quæ sæuissima iis in locis frigora adferre soleret, instaret; militem, quem ne primas quidem iniurias eius toleraturum sibi persua-

debat,

debat, per hiberna distributum iri: Regem superiorum annorum consuetudine ad comitia obeunda in regnũ se recepturum: interim vrbem obsidione, se metu solutum iri, facilèque quamuis aliam sustinendi belli impetusq; regij rationem deinceps se reperturum confidebat. Rege contrà Posseuino ostendente, nec se priùs exercitum ab vrbe deportaturum, quàm vel vrbe potitus esset, vel vniuersa Liuonia Moscus decessisset; hortabatur nihilominùs eumPosseuinus,ne omnem tamen spem pacis præcideret; locumque colloquio constitui pateretur,in quem vtrinq; legati conuenirent,ac de pace inter se agerent:quod cùmRex permisisset,literas per expeditum equitem ad Moscum dat. his eo omninò animo Regem esse ostendit,vt non priùs abscessurus,aut vllum belli finem facturus sit, quàm vniuersa Liuonia Moscus excedat. Quare ne nimium ea in re poneret, quòd frigoris sæuitia coactum abscessurum tandem exercitum existimaret; videre se obfirmato ad perferendam eam omnes animo esse; tum vt obsidio sustineretur, debere eum tamen tot subiectorum sibi innoxiorum calamitatibus atque miseria commoueri; qui cùm pro ipsius salute nullum periculum ac cruciatum recusent, summæ eum iniquitatis condemnari debere, nisi ipsorum vitam suis commodis ac obstinatione potiorem habeat. Eos autem neque propter frigoris vim in siluis iam latere: nec iis ipsis, quòd paludibus omnibus frigore concretis, peruiæ breui nostris futuræ essent, amplius protegi posse: eorumque iis ipsis diebus, quibus in castra venisset, magnum numerum partim concisum, partim captum se vidisse. Sub id enim aduentus eius tempus, subsidia,quæ cum Mesceodovo venerant, quemadmodum suprà ostensum est, excepta fuerant. Proinde ipse sibi consilium caperet: se quidem, vt seriò tandem animum ad pacem applicaret, authorem ei es-

 se; e-

ſe; egiſſeque hanc ob cauſam cum Rege, vt ne omnem tamen de pace agendi facultatem tolleret: impetraſſe, vt legatos eius certum in locum, qui Moſco videretur, accedere, cumque ſuis legatis de pace agere ſe paſſurum Rex receperit. Moſcus literis iis acceptis ſine mora nuncium vnà cum ſuo tabellario, literiſque ad Poſſeuinum remittit. Pagum Sapoliam nonaginta paſſuum à Pleſcouia millibus, in diplomatum vſus & ipſum conſtitutum, ad conuentionem deligit, publicæq; fidei literas, legatis ſuis mitti poſtulat. Mittuntur literæ: locus accipitur. Exercitus interim, qui ad Pleſcouiam erat, maximis cùm hiemis, tum obſidionis diuturnæ incommodis afficiebatur. Itaque cùm & à voluntariis palam miſſio flagitaretur, conditioneſque pacis paſſim ſermonibus agitarentur; non deerant, qui remittendum potiùs Moſco de Liuonia aliquid cenſerent, quàm cùm exercitus incommodo diutiùs obſidionem ducendam. quod vt ſummi Pontificis authoritate perſuadere Regi conaretur, Poſſeuinum etiam tacitè hortabantur: idq; quò commodiùs perficeret, cùm ſententias ſenatus de conditionibus dicturus eſſet, eum vocari, præſenteque illo ſententias dici debere cenſebant. Spargebatur in vulgus, Regem vt maximè Liuoniam vniuerſam adiunxiſſet, omnem in Vngaros, vel fratrum ſuorum filios diuiſurum. Itaque ſtipendiarius etiam miles ſermonibus tentabatur; cur pro alienis commodis ſuo cum periculo depugnaret: pro prouincia, ex qua nec ad ipſum, nec ad rempub: fructus vllus peruenturus eſſet, vt alij ditarentur, vitam ſanguinemque ſuum ipſe in diſcrimen adduceret. Reſiſtebat rebus hiſce ſumma conſtantia atq; animi magnitudine Rex: maximè voluntarios obteſtabatur, ne ſuo diſceſſu exploratæ penè victoriæ, aut honeſtæ pacis ſpem corrumperent. Præter Regem Samoſcius omni contentione in id incumbebat. Oſtendebat publi-

publicè, ad omnia priùs se descensurum, quàm infecta re, aut non tali pace, qualem in superioribus comitiis Rex atque nomine Regis ipse ordinibus promisisset, discederet; quòd si maximè necesse esset, eousq; tamen, dum comitiis habitis noua ab ordinibus mandata acciperet, se perstiturum. Vt Posseuinus in senatum vocaretur, contra morem maiorum esse disserebat. Virum enim prudentem, & inprimis grauem & si nihil curiosius in aliena repub: facturum sciebat; ne tamen vel interrogationibus atque studiis aliorum, vel suo pietatis atque pacis in eam sententiam pertraheretur, vt ipse quoque cum aliis remittendæ Mosco partis Liuoniæ author esset, verebatur. quamuis eandem sententiam suam hac etiam ratione apud Posseuinum deinde excusabat; quòd cùm ex instituto reipub: omnium aliorum Principum legati publicè audiantur, solius summi Pontificis nuncij priuatim Reges conueniant, ne exemplo suo Priuilegium minueret, illum ipsum vitaturum fuisse, existimasset. Consilio deinde iis de rebus habito, duę omninò manendi rationes proponebantur. vt vel ex castris atque munitionibus, quemadmodum hactenus factum esset, obsidio vrgeretur: vel castellis extructis, in iisque milite collocato, diuturna fame, ac commeatus inopia vrbs premeretur. Vtramque cum hiemis iniuriis, tum soli frigore iam astricti duricie, quæ nec militem sub pellibus diutiùs versari, nec opus vllum fieri paterentur, omnes ferè refutabant. Lituani priuato etiam iisdem de rebus consilio inter se habito libellum Regi offerebant. in quo cùm & ipsi manendi consilium omne reiecissent, id petebant, vt quò hibernorum incommoda, quæ superioribus annis continua pertulerant, euitarent, in agro Moscouitico miles haberetur. Interim diem certam Regi præfiniebant; intra quam nisi pax facta esset, nulla conditione diutiùs remanere.

integrum sibi esse ostendebant. Non poterant latere hæc hostem: quòd propter voluntariorum nullo imperio se suosque coërceri patientium licentiam ex calonibus, ac eo hominum genere, quotidie aliqui ab hostibus excipiebantur: iisq; ipsis diebus Saba quidam cum eius de quo dictum est, libelli exemplo ad eos transfierat. Maxima inter hæc flagrabat inuidia Samoscius: illum vnum sententiæ eius esse authorem: hominem à pueritia literarum studiis deditum, atque in Italiæ Gymnasiis versatum consiliis atque obstinatione sua vniuersum exercitum perditurum: legatum cum exercitu in hostico relicturum: ipsum extra metum periculi ad Comitia pro Cancellariatus sui munere obeunda in Poloniam rediturum. Etenim iam conuentus nobilitatis Rex edixerat. Per eos quo loco res esset, literis nobilitati ostenderat: neue vel exercitum reducere, vel ipse ab obsidione comitiorum habendorum causa discedere cogeretur, vt in iis conuentibus noua tributa, & quę alia ad perficiendum bellum necessaria essent, sciscerent, hortatus nobilitatem fuerat; in omnes nihilominus casus, si res non teneretur, literas, quibus comitia indiceret, simul miserat. Augebat Samoscio inuidiam disciplinæ militaris tuendæ studium, iam ab eo tempore, quo militem habere cœperat, contraque illos potissimum ab eo susceptum, quorum quòd illustrior fortuna esset, peccata etiam, & peccatorum ad deterrendos alios pœnas illustriores esse dicebat. Fremebatur non iam quòd in mulieres, quæ castra irrepserant, grauissimè animaduerti iussisset: nonnullas capitis supplicio affecisset; sed quòd aulicum regium, qui in leges militares aliquid commisisset, in vinculis haberet, nec totius exercitus precibus condonare vellet: quòd pueros nobiles, qui licentiùs in castris versati fuerant, ad palum alligatos publicè spectandos præberet: turmę præ

fecti

fecti vicarium ſuſpendio affeciſſet: ex nobilitate quoſdam propter mundiciem caſtrorum negligentiùs habitam claua pulſaſſet. Itáque carmina etiam in eum ſpargebantur, quibus ſcholaſtica vita illi exprobrabatur. His ita non mouebatur, vt cùm ſemel licentiæ feneſtra aperta in alios libelli iacerentur, iactataque ea res in ſenatu fuiſſet, oſtenderet, niſi priùs in ſeipſum iniuria ea incurriſſet, quæſtione habita auxilium ſuum minimè denegaturum iis fuiſſe: iam cùm ab iiſdem ipſe priùs læſus eſſet, verendum ſibi eſſe, ne puſilli animi putaretur, ſi ſub aliena perſona proprias iniurias vlciſci videretur; rectiuſque facturos eos, ſi ſuo exemplo contemnendo potiùs ea diluerent, quàm vindicando vltrò authoritatem iis tribuerent. Signa militaria huiuſmodi plerunque dabat, quibus modò deſidiam, metum, auaritiam domum properantibus vltrò exprobrando: modò ad perſeuerantiam & conſtantiam nobili homine dignam eos cohortando à deſidia ad tolerantiam, ſi qui minùs alacres eſſent, binis vt plurimùm verbis reuocaret. Tentàrat ſub initium motus eius veteranus miles, qui ad Gedanum fuerat, cœtus inter ſe agitare, quò de communi re maximè autem de ſtipendiis debitis deliberarent. Edixit mox, qui priuatas coitiones feciſſent, contra diſciplinam ac imperium militare feciſſe eos iudicaturum, legeque in eos animaduerſurum: quòd ſi quid de commodis ſuis agendum exiſtimarent, vel ſe appellarent, vel præſente ſe de iis agerent. Itáque ad tentorium eius conuenerunt. Hic cùm ille anguſtiis ærarii demonſtratis, è contra quid amor patriæ ac reipublicæ poſtularet, quid conſtantia boni haberet, concionatus fuiſſet: tandem non legatum ſe ad exercitum relicturum, ſed ipſum toto obſidionis tempore remanſurum pronunciaſſet, vtque idem ipſi facerent, vniuerſos hortatus fuiſſet: initio à Ioanne Sborouio facto, re-

liqui omnes, quoad ipse maneret, se quoq; perseueratu ros promiserunt. Samoscii consilium manendi secretò amici improbabant: monebant, videret, quam in se rem susciperet, cùm periculi plenam, tum quæ si secus caderet, magna cum inuidia eius superiorum rerum gloriam ipsius omnem corruptura esset. Iis vnum ille respondebat, existimare se bonum Imperatorem, eundemque bonum ciuem non suæ sed publicæ dignitati studere debere: si re infecta ab obsidione abscedendum sit, è re nata commodius futurum, ad se peccati eius opinionem recidere, quàm ad regem aut rempub. vniuersam. Allato iam antè à Duce Churlandiæ & Rigensibus puluere; ante Regis discessum denuò oppugnationem tentare visum fuit. Ab ea parte, qua Poloni antea è munitionib. suis muros quassauerant, hostes crebra propugnacula lignea obiecerant, eademque fossis communiuerant. Itáq; in superiorem aliquantò partem ad dextram munitionib. translatis, inde rursum tormentis muros percutiebant. Sed eo quoq; loco nouum propugnaculum, tormenta verò adeò grandia hostes opposuerant, vt, cùm quoddam septuaginta, alterum octuaginta pondo globos iacularentur, trium aggere repletarum corbium militariũ, vt ex ordine positæ erant, seriem, vno ictu penetrarent. Vngari quòd aditum in turrim, quæ ad Velikam flumen, & munitiones eorum pertinebat, satis latum patefecerant, modò ipsi per ruinas eas hostes propellebant, modò ab illis pellebantur. Conuersi etiam ad muros ea ex parte à Velika flumine dolabris & securib. subruendos fuerunt. à quibus cùm primùm aqua picéq; feruenti, aliisq; ignibus in eos effusis, auertere eos conati hostes fuissent, Vngari nihilominus eò processissent, vt parte muri inferiori egesta, superiore tanquàm testudine tegerentur, lędiq; amplius ab illis, quæ in eos mittebantur, non possent, hostes ligna

iustę crassitudinis,ferreis aculeis vndiq; horrentia catenis ferreis ad prælongam sudem aptata ex vrbe supra muros,ad quos Vngarus subruendos constiterat,ita vibrabant,vt ex ea iactatione verbere subtus detorto tanquam flagello, qui in opere erant, verberarentur, magnisque incommodis afficerentur.nec tamen Vngarus remisit,quòad maiorem eius muri partem strauisset.ad extremum,quòd ab ea quoque parte noua propugnacula contra turrim hostes collocârant,fossasque duxerant, oppugnationis consilium omninò dimissum fuit. Erat triginta circiter à Plescouia passuum millibus via, qua in Liuoniam & Rigam itur, imminens monasterium Pezzvra à Moscis, quasi sepulchretum dictum, Diuæ virginis,cuius eo in loco ex arbore enatam effigiem repertam colunt, religione, sanctitatisque ac miraculorum quorundam fama clarissimum; ob eamque plurimis ac amplissimis prouentibus, de Nouogroda Liuonica agris nonnullis detractis, eique assignatis à Moscouiæ Duce ditatum. Huic Mosci præsidium imposuerant. Magno id incommodo in ea vicinitate nostris erat. Nam & pabulatores nostros frequentissimè excipiebat: itinera infestabat;eoq; ipso tempore impedimenta à nonnullis præmissa, tum mercatores quosdam Rigenses excusserat. Ad quos damna ea pertinebant,quorum non erant pauci,maximè verò, qui impedimenta sua præmissuri illac erant, vt id potestatis suæ faceret, à Rege contendebant. Proponebatur ab altera parte, milite ex oppugnationis tam diuturnæ, ac irritæ laboribus nondum recreato,nouam vllam tentari non satis tutò posse.Rex multorum continuis precibus victus, Farensbekium eò mittit. Huic mandat, vt situ loci cognito, quid sui consilij sit, certiorem se faciat; si non magno negotio potiturum se eo existimaret, militem tormentaque illi summissurum; si difficiliorem,

quàm

quàm vt eo tempore ſuſcipi deberet, expugnationem futuram iudicaret,integra re ad ſe rediret. Farensbekius paucis cum equitibus eò profectus, in itinere in hoſtium equites longè plures qui Pezzvra contra pabulatores noſtros egreſſi, ſub id tempus redibant, incidit. quorum aliis cæſis,cæteris profligatis,prælii huius prouentu inuitatus,&quòd nec foſſa adeò magna,nec pro pugnaculis aut ſitu magnopere munitum cerneret, vtque homo militaris benè de ſucceſſu oppugnationis ſperaret, oppugnationem ſuſcipit. Mittit illi Rex Germanum militem cum tormentis aliquot maioribus. qui cùm actis priùs munitionib. muri partem aliquam ſtrauiſſet,per ruinas irrumpere conabatur.iamque Vilhelmus Ketlerus Ducis Churlandiæ fratris filius, Gaſpar & Reinoldus Tiſenhauſii,ac alij quidam in turrim proximam euaſerant; atque in imam eius partem per ſcalas ſe demittebant. Iis ab inſequentibus fractis, ac per ruinas etiam, cum propter anguſtias earum, tum quòd hoſtes omnes conferti contra eas ſe obuerterant, nulla irrumpendi facultate militi relicta,qui in ima tur ri remanſerant, ab hoſtibus capiuntur. Mittit iterum Rex ad eas, quas antè miſerat copias Germanorũ,Bornemiſſam cum quingentis Vngaris peditibus,& maioribus tormentis aliquot: Polonicum militem ad caſtra Samoſcius omnem retinuit.Vngari cùm ab eadem par te,à qua Germani oppugnabant, inferiori tamen loco læuam verſus muros quatere cœpiſſent,iamq; aliquam muri partem diruiſſent, Thomas Solandius manu aliqua calonum & Koſakkorum Polonorum facta auerſam à Germanorum & Vngarorum munitionibus tur rim,vt hoſtem diſtineret, ſcalis admotis ſcandere cœpit. iis iam repulſis cùm Germani per ruinas muri, iterum irrumpere tentaſſent, omni hoſtium multitudine in eos conuerſa, reiiciuntur. Eodem ſucceſſu cum donec Ger-

nec Germani se recepissent, cessassent, ab Vngaris quoque irruptio tentata fuit; hostibus rem miraculo, nostris incantationibus & magicis artibus tribuentibus. verùm animaduerti hîc potuit, non minùs sæpè in leuioribus munitionibus negligentia, quàm in firmissimis difficultate offendi: quòd in his magnitudo periculi, ac ex eo natus metus virtutem militum plerumque acuit: in illis exiguitas rei contentionem animi ac curam vt plurimùm remittit. Non dubitandum enim aliqui existimabant, si coniunctis viribus, ac vno tempore incubitum in oppugnationem fuisset, non adeò magno negotio expugnari potuisse: Interim dum singuli per se, primùm Germani, indè Vngari successissent, & hosti in vnum locum vires omnes suas conuertendi facultatem datam: & nostrorum impetum imminutum. Recipientibus se nostris Scoti milites, qui haud multò antè ad Regem venerant, opportunis locis subsidio collocati, si qui è muris telis aut scloppetis nostros petebant, certissimis ictibus conficiebant. Antequam discederet Rex, legatos, qui de pace cum Moscis agerent, Ianusium Sbarasium Palatinum Braslauiensem ab regno Poloniæ, Albertum Radiuilum, Palatii Lituanici Marschalcum à magno Lituanię Ducatu designat. His Michaëlem Haraburdam hominem ingeniosum, & Moscouiticarum rerum cùmprimis peritum, more maiorum, scribam adiungit. Cùm de conditionibus, in quas pacem fieri placeret, ageretur; vrgebant proceres Lituanici, vt magni Luki, qui proximo anno capti ab hoste erant, quò facilius pax conueniret, hosti redderentur. Ostendebat Samoscius, etsi quantum ad Lituaniam tutandam momenti tam opportuna vrbs, ac ea fertilitate, omniumq; rerum copia abundans ager haberet, animaduerteret: quò minùs tamen id fieret, non vsque adeò se repugnare, quod non ea religione eius retinendi,

tinendi, cuius nulla in comitiis mentio facta esset, qua ercuperandę Liuonię obstrictus ordinib. esset: molestè tamen se ferre, ante tempus hęc nullo cum fructu, non nullo autem, ne ad hostes efferrentur, periculo iactari. Itáq; Rex priuatim re cum Samoscio communicata, pacisq; constituendę arbitrio ei permisso, cùm quid ab eo fieri vellet, quid cùm in regnum venturus esset, ipse procuraturus esset, ostendisset, optimæ spei & fiduciæ plenus discessit. reliqui ferè omnes ex præteritis obsidionis incommodis, ac imminentis hiemis difficultatib. de reliquę obsidionis euentu iudicantes, simulq; imminuti ac attriti exercitus opprimendi tempus nullum hostem prætermissurum cogitantes, non secus ac si extremum, quos relinquerent, visuri essent, periculum eorum miserabantur. vt non deessent ex primariis senatoribus, qui Regi Balthasarem, Andreæ fratris sui filium cum Vngaro milite in castris relinquenti, ne id faceret, persuadere conarentur. Cum Rege vniuersus comitatus aulicus ac voluntarii ferè omnes proficiscebantur. itinere igitur per Ostrouam & Krasnohorodam capto, indè Ludsenium, & Rosittenium, quæ hostilibus præsidiis adhuc tenebantur, sine impedimento pretergressus fuit. sequebantur reliqua agmina properantiùs, omnibus ad Dunam flumen præuertere annitentibus. Itáque & si subsidia contra eruptiones à Radiuilo disposita fuissent; iis tamen dilabentibus, aliquot nostrorum carri abrepti à præsidiariis Moscis fuerunt. Transmisso indè ob nauigiorum inopiam non sine difficultate ad Duneburgum Duna flumine Vilnam Rex venit. In castris Polonicus miles stipendiarius omnis cum Samoscio remansit; tam is qui ab initio cum eo ad Plescouiam accesserat, quàm quem à Staricienſi excursione cum Radiuilo reuersum receperat. Lituani cum Martino Curtio legato sexcenti; qui ab eadem excursione in castra venerant;

& quò

& quò ab eius incommodis ſe reficerent, vt in vicinis pagis Porchouam verſus collocarentur, à ductoribus impetrauerant. E voluntariis Poloni aliqui non multi tamen remanſerunt.

R. HEIDENSTEINII SEC. REGII DE BELLO MOSCOVITICO

Commentariorum

LIBER QVINTVS.

SAMOSCIVS PROFECTO E castris Rege diſciplinam inprimis militarem, quam aliàs magna cura tuebatur, quò inter tot difficultates in hoſtico omnia diligentiùs circumſpiciẽda ſibi videbat, eò accuratiori ſtudio ſanxit. Ex præfectis, qui ætate, ordine, ac vſu rei militaris cęteros antecedebant, ad quos de ſecretioribus quibusq;, ac grauioribus rebus referret, ſex delegit. Senatorij ordinis Staniſlaum Tarnouium Radomienſem: Stephanum Grudſinſcium Naklenſem Caſtellanos: Ex aliis Erneſtum Veierum, Martinum Kaſanouium, Ioannem Leſnouolſcium, Sigiſmundum Roſnium: cæteris in rebus omnes ad conſiliũ adhibebat. Interim quemadmodum Rex cum illo conſtituerat, eam in rem omni ſtudio incumbebat, vt ſi pax cum hoſte non conueniſſet, ad obſidionem quàm diutiſſimè continuandam fameq; ac omnium rerum inopia ad deditionem vrbem adigendã inſtructa omnia ac parata haberet. De huius autem rei ſucceſſu non dubitan-

dum ſibi exiſtimabat. quòd quantùm in vrbe virium, apparatus bellici, commeatus ac rei frumentariæ eſſet, ex Suturna ſcriba Suiſcii; qui in excurſione quadam vnà cum fratre captus fuerat; ſeu quemadmodum ipſe, poſtquàm in poteſtatem noſtrorum perueniſſet, præ ſe ferebat, transfugerat, exactè cognitum habebat: ſubductisque rationibus, ſi omnes ad importandos in vrbem commeatus ac ſubſidia aditus præcluſiſſet, non multùm vltra menſem Maium ſuſtineri obſidionem poſſe reperiebat. Itaque ſic ſe comparabat, vt vel ex iiſdem ſtatiuis, quemadmodum eò vſque factum fuerat, obſidione vrbem premeret; aut ſi hiemis ſæuitia, ac commeatus, qui antè omnis ferè ab exercitu conſumtus fuerat, anguſtia, quò minùs id facere poſſet, prohiberetur, recreato interim prædis ex hoſtico agendis milite, Pezzuræ peditatum omnem, ac tormentorum partem admoueret; quam ob cauſam & quæ antè eò miſſa fuerant, tormenta non deduxerat: eaq; occupata ſimili ratione Porchouam ac Vdouam vicina caſtella oppugnaret; præſidiiſque iis impoſitis hoſtes intra mœnia compulſos contineret. ſi plus difficultatis oppugnationem eorum, quàm vt tentandam putaret, habituram perſpexiſſet, ligneis caſtellis ex vicinarum villarum ędificiis conſtructis, opportuniſſimas quaſq; vias, maximè verò, quæ à Vdoua, Porchoua, & Pleſcouia ad Nouogardiam pertinēt, occupare. cumq; parte exercitus ipſe Nouogardiam verſus in Prebuſio Simeonis ſupra Ilmenum lacum ſub tectis conſiſtere: partem dum glacie concretus lacus eſſet, in priſca Ruſſa, & Oſtaskoua continere: iiſque ex locis omnibus tam Pleſcouiam, quàm Nouogardiam premere, latiſſimèque ſupra Nouogardiam verſus Tueram & Moſcouiam vaſtitatem circumferre cogitabat. Ita tamen, vt quòad liceret, primam rationem atq; Pleſcouiam quàm diutiſſimè retineret:

nec

nec nisi hiemis aut commeatus difficultatibus adactus ab ea moueret. Militem, quem circa Svatohoram supra Plescouiam ad Vdouense iter obsidendum loco opportunissimo collocatum antè ostensum est, minimè interim dimouendum arbitratus, ne tamen repentina impressione opprimi ab hostibus posset, maiorem peditatum, ac minora tormenta aliquot, Stanislaumque Penkoslauium ei adiungit. Si hostis incursionem in eos faciat, die vexillum militare, quo proposito quàm primùm ad opem iis ferendam accurri possit: nocte ignem tollere eos iubet. Simul ne discessu regio metu omni liberatum se hostis putaret, in omnes rei gerendæ occasiones intentus erat. Quę cogitanti ex superiorum temporum pabulatorum licentia, qui partito in duos imperio militari, magna præterea voluntariorum parte nullam imperij necessitatem recipiente, sine metu vel imperij vel hostis vagabantur, nec rarò sub ipsos muros succedebant, accidere posse facultatem rei gerendæ ratus: die D. Nicolao sacro, qui vel maximè à Moscis obseruatur, idoneis locis milite in insidiis collocato, carros aliquot propinquo à mœnibus spatio agi iubet. verùm diei religione quamuis obiectam prædam hostibus spernentibus idem altero die fieri imperat. Consederant partitis insidiis in vicinarum fossarum, quæ imbrium casu factæ erant, vna Vngari equites; in altera Stanislaus Solkeuius adolescens, & Ioannes Kretkouius Priiemscianæ turmæ legatus cum Polonis. Hostes ad primum prædæ aspectum mox erumpunt: protracti in locum insidiarum ab Vngaris celeriter consurgentibus profligantur. Poloni, qui remotiori ab iis loco erant, propterque præruptum per oppositos colles ascensum, ambitum capere cogebantur, confligendi cum hoste facultate non data, à dextra impetu in eum facto, inclinatum in effusiorem fugam præcipitant;

coniunctimq;cum Vngaris ad mœnia vsq;insequuntur. Et si qui primo loco consederant Vngari, lectissimi equites, essent, ac in his Petrus Bathoreus, Georgius Sibricus, ac Ioannes Kallaius, omnesque generosissimis equis Thracicis veherentur: Moscouiticorum tamen equorum, quamuis ij magnam partem parui ac deformes sunt; pernicitatem, assequi vix potuerunt. primo tamen impetu triginta circiter interfecti ac duodecim Boiarici generis, in iisque maximè strenuus, ac militaribus facinoribus aliquot notus Petrus Goltouiscius, capti fuerunt. Incommodo hoc accepto Suiscius auersa porta maioribus aliquot tormentis magno labore, ad imas muri & propugnaculorum fenestras demissis, locoque opportuno non procul à fossis vrbis magna scloppetariorum manu occultata, subinde viginti circiter equites, qui nostros cis flumen Plescouiam in stationibus positos lacesserent, atque in insidias pertraherent, emittebat. verùm cùm excursione hostium nunciata Samoscius ipse cum tribus turmis equitum flumen transiisset, quique in insidiis consederant, ad primum vnius equitis conspectum, quem propiùs ad locum insidiarum accedere Samoscius iusserat, sclop petos ad vnum omnes in cassum explosissent, sola ferè vrbis propinquitas, & fossa equiti obiecta quò minus conciderentur, hostes texit. Dum hæc ad vrbem geruntur, aduenerunt interim legati à Mosco ad colloquium missi Demetrius P. Filius Ilecius, Romanus B. filius Olphirionis; proque scriba illis adiunctus Nicolaus Bassorekus. Iis Posseuino cum præsidio Polonico vltra Porchouam obuiam profecto, ac mox nostris quoque legatis subsecutis, paulò pòst initium agendi de pace factum fuit. Ab initio de Sueciæ Rege fœdere comprehendendo propositum fuit. Et si enim præreptarum arcium iniuriæ non parùm animum Regis alienassent:

quòd tamen ſuperioribus comitiis Annæ Reginæ precibus adductus, quæ ſororis ſuæ Seciæ Reginæ amore, ac aſſiduis literis victa genua Regis amplexa, ne ſine Sueco pacem faceret, orârat, daturum ſe operam vt pace comprehenderetur, pollicitus ei fuerat; ac Poſſeuinus quoq; homo inter principes Chriſtianos pacis conciliandæ cupidiſſimus, hoc idem ſummo ſtudio contendebat; vt actionum de pace initium ab eo fieret, legatis mandauerat. Qua in re dum hæretur, Bochdanus quidam omnium legationis eius arcanorum conſcius à legatis Moſcouiticis ad Palatinum Braſlauienſem transfugit; ab eoque ad Samoſcium ſtatim mittitur. ab eo hæc legatos mandata habere Samoſcius cognoſcit: Si Regem exercitumque à Pleſcouia diſceſſiſſe intelligerent, quacumque cauſa interpoſita colloquium tollerent: ſi obſidionem obſtinatè continuari ſentirent, ſine fraude de pace agerent: Eam autem hoc ad extremum concluderent, vt ſi Rex Lukos aliaque quæ ſuperioribus annis cœpiſſet, præter Veliſium ac vniuerſum Ducatum Polotienſem, quæ Regi concedebat, ſibi redderet, vniuerſa Liuonia ei decederent. Legati cum Regem quidem diſceſſiſſe, obſidionem nihilominùs vrgeri animaduerterent, acceſſerant ad conditiones aliquas pacis: ſed cùm ob ſæuiſſimas hiemis iniurias, commeatusq; omni vicino agro vaſtato anguſtias ſubinde incommodũ aliquem rumorem de exercitu expectarent, varias interim moras interponebant; deque leuiſſimis quibusq; rebus ad principem miſſitabant. ſcripſerat ex itinere ad Samoſcium Poſſeuinus, oſtendiſſe ſibi legatos, magna cupiditate Moſcum alicuius vel exiguæ ſaltem portionis agri Liuonici ad titulum Liuoniæ vſurpandum retinendæ teneri. Samoſcius Nouocaſtrum, Sereneſcum, Nouogrodecum, deſerta nec magni fructus caſtella ea conditione relicturum ſe illi reſcripſerat, vt

 rat, vt

rat, vt penes Regem Luki, Sauolocia, Neuela remanerent. Cùm illi de Lukis nulla ſe mandata habere renuntiaſſent, ſine Lukis ne palmum quidem terræ in Liuonia ſe ei permiſſurum oſtendit. Interim Samoſcius cùm copias quaſdam, quę Pleſcouienſibus ſubſidio mitterentur, Nouogardiam contrahi rumor ad exercitum perlatus fuiſſet; Spitkonem Iordanum virum ſtrenuum, cuius cùm aliàs, tum in pugna Derſauienſi præclara opera extitit, turmis aliquot equitum ei attributis eò miſit. Hic ſtationibus hoſtium, quæ non procul à muris ſe oſtenderant, cum trepidatione intra mœnia compulſis vrbi ipſi, omnique vicino agro magnum terrorem intulit. Eundem opportuno deinde inter Porchouam & Nouogardiam pago conſidere iuſſit; cùm ad ſubuectiones ſubſidiaq; ſi quæ Pleſcouienſibus ab hoſte ſummitterentur, prohibenda; tum ad pabulationes laxiores noſtris faciendas: maximè autem metum vndique hoſtibus oſtentandum. Supra eum verò Koſakki, quos ad Opakam collocatos fuiſſe antè oſtenſum eſt, ad Saionskouium vltra Ruſſam à Samoſcio deinde trãſlati omnia infeſta reddiderant. Iamque antè eandem ob cauſam ex Kobilogradenſi etiam caſtello, quod ad ſtricto glacie lacu Pelba, qui ad Pleſcouiam, Derpatum, & Kobilogradum pertinet, ex Derpatenſibus præſidiariis aliqui inſederant, Simonem Charlenſcium deiicere præſidium iuſſerat; indeque ad Prebuſium ſupra Pluſſam flumen, quà lacu concreto iter ex Derpato, & Vdouà verſus Nouogardiam erat, eum collocârat. vnde deinde vlteriùs populationes proferebantur. quibus rebus fiebat, vt quod ab initio ſibi propoſuerat, nec ipſe Pleſcouia propter commeatus difficultates auocaretur; quòd in omnes ferè partes liberè pabulari noſtri poſſent: & populationibus, quà ſupra priſcam Ruſſam ac Nouogardiam verſus Tueram, quà ad Volchodam

flumen

flumen, ac Lahodam lacum longè lateque factis, cùm opportunissimis viis occupatis vndique grauissimè hostes premerentur, indies metus eis augeretur. Miserat ad Samoscium Iordanus duos nobiles Moscos repentina excursione oppressos. Ex iis de Ioannis maioris natu principis filii morte cognitum fuit. Hunc cùm pater opum suarum magnitudinem ac thesauros iactasset: ille verò iis Regis thesauros virtutem ac animi fortitudinem prætulisset; quibus etsi illis, quibus pater abundaret, inferior esset, nihilominùs ditiones eius igni ferroque vastaret, magnáque parte regni eum exuisset: vel vt quidam dicerent, cùm obstinatiùs à patre exercitum, quo cum regio exercitu dimicaret, flagitasset; iratus verò illi pater, scipionem in caput impegisset, non multò pòst, siue ictus, siue animi doloris vi, in paroxysmos epilepticos, atque inde in febrim incidisse, ex eaque deinde extinctum narrabant. quæ res supra reliquas fortunæ aduersitates eò maiorem dolorem Mosco attulit; quòd hic etsi imperio patris priori vxori, cum qua optimè illi conueniebat, nuncio remisso, aliam duxerat, sine liberis tamen decesserat: alter verò filius Theodorus iunior natu, mentis vitio ad regnum atque omnes adeò res inutilis censeretur. Ab altera parte Suiscius, quòd immensam frigoris vim cerneret, febresque passim ex ea in castris vulgari è transfugis intelligeret: propter vehementiam enim hiemis, quò minus aliqui transirent, fieri non poterat; ad seruatæ vrbis famam, quomodo castrorum captorum, ac deleti exercitus gloriam adiiceret, quęrebat. Erat tertia ferè pars castrorum morbis implicita; cùm vt quisque frigoris ea immensi prope asperitate correptus esset: quod qui effugeret, nemo erat: febri etiam statim corriperetur: ita tamen vt pauci omninò ex ea morerentur. Non minùs autem Samoscius, cùm in tanta aëris in-

ris inclementia, cum hoste potiùs, quàm cum frigoris iniuriis conflictari militem cupere cerneret, prælio dimicandi facultatem sibi dari expetebat. Eiusque rei, vt extra muros atq; munitiones hostem pertraheret, cum varias rationes quæreret, omnia consilia eius vehementer frigoris, quam diximus sæuitia impediebat. Tanta autem eius vis erat, vt vbi quis extra tabernaculum vix pedem protulisset, omnib. ferè membris, iis potissimùm quæ maximè aëri patebant, naribus, auribus, atque facie, gelu astrictis emoreretur; quodque de Moscouitici cœli natura cum miraculo nonnulli prodiderunt, eiusmodi in iis locis frigora esse, vt aquæ casu ipso dum funduntur, congelentur, id experiendo multi cognouerint. Maximè autem quod necesse erat euenire, excubiæ sæuitia hac frigoris vexabantur; raræque omnino obibantur, ex quibus non plures plerumq; aliqua corporis parte mutilata referentur. Memorabilis cum primis ex turma Sigismundi Rosnii nobilis equitis casus fuit; cui cùm vtrumque crus planè iam frigore emortuum esset, isq; in febrim inde ac mentis alienationem incidisset, interim verò medicus, ferro crura resecasset, vbi ad se rediit, non secus ac si partem aliquam ornatus requireret, de pedibus amissis interrogare cœpit. Alius quidam ludicro penè euentu, maximum tamen & ipse periculum adiit. relictus à Basilio Surannicio in primis excubiis non procul à fossis vrbis concubia nocte fuerat. cumque frigore planè obriguisset, atque equus vti fieri solet ex frigore subito grauiùs se concussisset, is qui nec equum, nec se in equo planè iam enectus continere posset, de equo decidit: pedeq; ferramentis, quæ ab ephippio dependent, retento, sub ipsas portas equo incitato magna voce alienam opem, cùm ipse explicare se non posset, implorans, pertrahitur. Mittit mox Samoscius, qui eum eripiant; quod si sine periculo facere

non

non possint, ne ipsi temerè periculum adeant, mandat. Hostes qui in muro constiterant, fraudem subesse rati vltrò irridebant; satisque iam fraudum ac dolorum esse, nec ea ratione amplius se capi posse exprobrabant. Ita incolumis hic à nostris recipitur. Id autem tum tempus anni erat, quo intensissima iis in locis frigora esse, vulgari sermone Moscorum ostenditur; qui Nicolai & Christi frigora appellant, cùm maxima designare volunt. Moscouia autem omni sub ipsis ferè trionibus posita, nullo ferè loco, nisi iis fortè, quæ ad glaciale mare pertinent, quàm in Plescouiensi agro vehementiora frigora existere solent. Itáque & animalia pleraq; omnis generis, quę cęteris in locis nigro aut fusco colore sunt vt corui cum primis, noctuæ, gallinę siluestres, vrsi, lupi, lepores, aliaq; eius generis, seu cœli natura, seu frigoris vi, candida hìc esse vulgò animaduersum est: Noctium verò eam longitudinem esse, vt cùm longissimæ sunt, diei non quinq; omnino horarum spatium sit. Magna tamen in omnibus hisce incommodis tolerandis militum constantia erat: Samoscius etiam, quantùm eius fieri poterat, ratione ac diligentia ea subleuabat. Excubias quaternis vicibus permutabat: earum ternas per alios obibat. sub crepusculum autem ac primum diluculum, per Stanislaum Vlodekonem affinem suum, quem Sbarasio Palatino Braslauiense ad colloquium cum Moscis misso, sibi legârat; quòd eo tempore eruptiones hostium maximè expectandæ erant. Quò pauciores autem frigoris incommodis afficerentur, pro superiorum temporum consuetudine paucos admodum, qui non tam eruptionibus hostium resisterent; quàm de aduentu eorum certiores cæteros facerent, in stationibus & excubiis collocabat. Etenim iam antè toto eo tempore, ex quo exercitus vrbi admotus fuerat, morem hunc Samoscius obseruârat; vt vel diligentissimè

excu-

excubiis diſpoſitis, in ipſis nihilominùs caſtris contra repentinas eruptiones ſubſidia parata haberet: alboq; circum caſtra miſſo per vices ſemper aliquot eam ad rem deſcriberet. Hinc etſi,quod in obſidionibus fieri ſolet,non raro eruptio tentata eſſet, ſæpiuſque ſe hoſtis oſtenderet; nulla tamen vnquam in caſtris trepidatio orta, aut vnquam omnino ad arma, niſi ſemel fortè mox à diſceſſu regio, cùm ad acuendam militis diligentiam ex induſtria tumultum Samoſcius auxiſſet, conclamatum fuit. Ii enim,ad quos cuiuſque temporis vices pertinebant, cum conſcenſis equis hoſti obuiam progreſſi fuiſſent, cæteris prope ignaris eum reiiciebant. Tum verò eò accuratiùs obſeruandum id ſibi exiſtimabat; quò propter frigoris ſæuitiam, ne ea miles affligeretur, pauciores excubitores ponebat; cùm vt maximè firmiores poſuiſſet,aëris tamen iniuriis ad rem gerendam penè inutiles futuros cerneret. Itáq; in ipſis interim tabernaculis,quę partim è vicinarum villarum ædificiis, partim cauernis in terra effoſſis, cratibuſq; ac palea inte ctis,contra cœli incommoda ex tempore ſui quiſque vſus cauſa parârat, more ſtationum per vices ſemper aliquot excubare, equoſq; quos ſtatim inſcenderent, atque arma expedita habere iubebat: qui eruptione aliqua nunciata recētes, ac ab iniuriis aëris illęſi,conſcenſis mox equis hoſti ocurrerent.qua re & ſecuritati caſtrorum & militis quieti, atque commodis maximè conſulebatur. Stationum igitur ea exteriorum in frequentia,ac numero adeò earum ex transfugis à Suiſcio cognito,caſtrorum oppugnandorum, ſtationibus priùs repentina eruptione oppreſſis, conſilium cœpit. hunc in vſum ſeptingentos circiter equos, quos obſidionis incommoda reliquos fecerant, conquirit; ad eoſque promtiſſimum quenque reſcribit. Binæ contra vrbem à caſtris ſtationes erant; vna vltra Velikam flumen

men, quæ Pezzurensem viam obseruabat; altera cis flu men supra castra. Ex altera parte, qui ad Svatohoram erant curabant. Suiscius trecentos circiter equites dele ctos vltra Velikam contra eos, qui ad Pezzurensem, vt ostensum est, viam, in stationib. erant, eo consilio, quem admodum ex captiuis postea cognitum est, mittit, quòd illis occupatis, si quod futurum præuidebat, qui à superiori castrorum parte custodias agebant, statione sua relicta flumen glacie concretum ad ferendam suis opem transirent, castra nudatum iri, sibiq; nullo obsistente repentina eruptione ea inuadendi locum futurum cogitabat. Obuenerant diei eius stationes Sborouianæ turmæ. quæ cum trecentis equitibus constaret Thomas Orinscius cum quadraginta circiter eorum vltra Velikam flumen positus erat; cum cæteris Laurentius Scarbecus turmæ legatus supra castra cis Plescouiam flumen excubabat. Iam ante autem ea in vniuersum custodiis omnibus mandata Samoscius dederat, vt erumpenti hosti nulla pugnandi copia facta ambitu capto, versus castra statim se reciperent; non modò quò subsidium illis propinquiori è loco faciliùs ferri posset, verùm hostis etiam longiùs ab vrbe ad pugnandi necessitatem pertraheretur. Id igitur cùm Orinscius fecisset, Suiscius peditatus partem statim vrbe emittit; qui quòd locus is omnis conuallib. interseptus esset, valle quadam occupata receptuque intercluso vehementer scloppetis eos premebat. Interim Samoscius Scarbecum, qui quemadmodum ostensum est, in superioribus stationibus erat, flumen mox transire, impetumque in hostes dare iubet: simulq; ipse equo conscenso, iis qui in subsidiis, de quibus antè dictum est, consederant, vt se sequantur, imperat. Scarbeco promtissimè flumen transgresso, Suiscius vbi primùm stationibus nudata castra animaduertit, mox reliquum pedita-

ditatum ac equitatum omnem diuersis portis ad castra oppugnanda mittit. Interim qui ex instituto, quemadmodum ostensum est, in tabernaculis excubabant, seque à Samoscio iussi fuerant, ad certamen iam se expedierant; primiq; Vngari, qui eam ad Velikam flumen castrorum partem tenebant, inde Ioannes Kretkouius, cum turma Stanislai Priiemscii: Sarnacius cum Hieronymi Gostinii, quarum legati erant; post hos alii tanta celeritate procurrerunt, vt eodem quasi in vestigio, vno conflictu, atque impetu trecenti circiter ex hostibus caderent; caperentur vltra sexaginta: magna verò eorum pars vulneraretur. Suiscius qui è proximo muro euentum eruptionis expectabat, cædem hanc & fugam suorum cernens, reuocatos intra vrbem mox recepit. Desiderati & ex nostris prçlio eo aliquot fuerunt, cùm valle ab hostibus occupata circumuentis auxilium ferri ab aliis nō potuisset. Piontkouius nobilis eques captus, ac ab hostibus abductus fuit. Orinscius cùm diu fortiter hostes sustinuisset, globo è superiori loco per humerum & intestina traiecto, periit. Petrus Grudsescius cùm per hostes manu viam sibi patefecisset, adq; nostros iam & ipsa penè castra in tutum penetrasset, è muro tormenti cuiusdam maioris ictu interemptus fuit. Ex Vngaris equitibus Franciscus Kobor & Barrabas Balog viri militares ceciderunt. Quod nisi subsidii iis, qui cum Orinscio circumueniebantur ferendi causa, celeriùs à castris progrediendum nostris fuisset, facilè vniuersas copias hostium ad ipsa castra pertrahi, iisque deletis debellari ferè tum potuisse, minimè dubitandum videbatur. Erat is quartus mensis Ianuarii dies. sub noctem Samoscius, quòd maximè omnes Moscos cupidissimos suorum humandorum sciret, Nicolaum Vrouecium in loco prælii excubare, ac si fortè hostibus ad tollenda corpora egressis, gerendæ rei facultas accideret in omnes

occa-

occasiones intentum esse iubet. Ea nocte nullam in partem se commouerunt. Altera Martino Lesnouolscio notæ virtutis præfecto negotium dat; qui cùm quibusdam vrbe egressis, ac proxima, quæ ad eam iacebant, cadauera subtrahere incipientibus vnà cum altero equite se ostendisset, celeriter in vrbem refugerunt; semperque postea intra mœnia se continuerunt. Samoscius rei gerendæ nullum amplius locum futurum, quodq; pietati ac humanitati deberi arbitrabatur, vltrò hosti offerendum ratus, ad obsessos mittit: potestatem se illis mortuorum facere; ac vel per militem conferri corpora, ac tradi iis iussurum, aut si ipsi per se tollere ea velint, fide publica integrum id illis futurum ostendit. qui in muris erant, laudibus hanc eius pietatem Christianique animi sensum magnopere extollebant; reque cum Suiscio communicata, vt sequenti die circa meridiem ad se redeat, quo ea de re constitui posset, rogabant. Ad tempus Stanislaus Solkevius adolescens singulari ingenio præditus, Melchior Sauissa stabuli Samoscij præfectus, alijque nobiles iuuenes Thracicis generosissimis equis vecti splendidissimèque omnes ornati iniussi vnà proficiscuntur. Agnoscit ex transfugis Solkeuium quidam: ostendit hostibus, præterquàm, quòd propinqua cognatione Samoscium contingeret, multorum etiam secretorum conscium esse. solebat enim Samoscius, quòd præter ætatem, eximiam in eo indolem ac ingenium perspiceret, in secretioribus rebus ad Regem referendis ipsius plerumque opera vti. Hac re Mosci inducti, mutato consilio, ac pietatis in defunctos officio, præsenti quod ostendebatur, commodo posthabito, verbis rem extrahunt; interim maiores scloppetos complures, & quingentos circiter scloppetarios in muro clam disponunt. Solkeuius cùm variè rem duci animaduerteret, vt tan-

dem ſe explicent, eos hortatur: continuò vnus è ſclop-
petariis coortus ſcloppeto in Sauiſſam irruens, irrito ta
men propter armorum firmitudinem ictu eum ferit: ſi-
mul cæteri ſcloppetos omnes vno tempore diſplodũt.
Solkeuius, quique cum eo erant conuerſis equis celeri-
ter ſe recipiunt. eis è muris alios mox ſcloppetis, & quò
longiùs prouecti eſſent, eò maioribus indè tormentis
hoſtes perſequuntur. incolumes nihilominùs in caſtra
noſtri redierunt; quòd tantum globorum nimbum eua
ſiſſent, omnibus mirantibus. Iam antè Ioannes Oſtro-
mecius, qui ad tormenta cum aliis curabat, huiusmo-
di rem ad Samoſcium detulerat. In arca ferrea duode-
cim tubos ſcloppetarios, quò citius rumperentur, ex
induſtria tenuatos, ordine diſpoſuerat; eoſdemq́; ſub-
tiliſſimo puluere, ac arcam ipſam impleraṫ. in medio e-
am ſcloppeti partem, quæ rota atque incumbente ſili-
ce ignem ad puluerem incendendum elicit, tenſam pa-
ratamque conſtituerat. arca ea in ligneam ciſtam im-
poſita, fibulam, quæ attracta rotam luxare, ignemq́;
excitare ſolet, duabus chordis, vna ad inferiorem ligneę
ciſtæ fundum, altera ad ipſum ferreæ ciſtæ operculum
alligârat; ea ratione, vt ſiue ferream arcam ex lignea
quis eximeret, ſeu ipſius ferreæ tectum moliretur, ne-
ceſſariò vtraque re puluis inflammaretur, tubisque at-
que arca ferrea fracta aſtantes percellerentur. Hanc ſi
ita ad Suiſcium miſiſſet, minimè ſibi obtemperaturum,
quin eam excuteret ſeque ipſe in fraudem indueret, exi-
ſtimabat. Noluerat tum Samoſcius permittere, vt hu-
iusmodi artibus contra hoſtem res gereretur. Iam pu-
blica fide ab illo priùs violata, Solkeuioque ac aliis o-
mnibus qui in conſilio Samoſcio aderant, vrgentibus,
vt eius in ſe perfidiam ea ratione vlciſci ſibi liceret, O-
ſtromecio rem totam permiſit. Hic captiuum homi-
nem idoneum nactus, per aliquot dies benignè habi-

tum

tum, tamquam magni ſecreti conſcium facturus iuramento adigit, fidemq; eius ſibi obſtringit. Fingit Ioannem Mollerum quendam ſe eſſe: cum Farensbekio quondam apud Principem Moſcorum militaſſe: poſtea etiam illo ad Regem ſe conferēte, authoritatem eius ſecutum; ac & ſi aliquo apud Regem loco eſſet, priſtinam tamen Moſcorum principis in ſe indulgentiam requirere: eamq; ob cauſam interfecto prius imperatore exercitus, cùm pro artificio ſuo rei tormentariæ remotis arbitris communicaturus cum eo eſſet, ad illum rurſum tranſire in animo habere. Interim ciſtam eam, vt ad Suiſcium perferat rogare: in eam pretioſiſſimas quaſque ſuas ac alias magni momenti res ſe conieciſſe; breui ipſum, opera prius ea, de qua dixiſſet, principi Moſcorum nauata ſubſecuturum: magni autem ſua intereſſe, ne priusquàm ipſe veniat, ciſta reſignetur. In eandem ſententiam ad Suiſcium literas perferendas illi dat. Moſcus duplici lætitia elatus, quòd & libertatem recuperaturus, & tam gratum nuncium ad Suiſcium perlaturus eſſet, perque excubias ab Oſtromecio traductus ad Suiſcium peruenit. qui cùm eo tempore aliis rebus occuparetur, cæteros qui ad conſilium tum fortè conuenerant, nullo ad cognoſcendum ſibi ſpatio ſumpto, aperire ſtatim ciſtam iubet. concurrunt complures rei nouitate, atque innata hominibus curioſitate ducti. Ferociſſimus omnium Andreas Choroſtinus alter Palatinus, & æmulus Suiſcij, quemadmodum poſtea cùm ex Alexandro qui pace facta ad Pleſcouienſes à legatis miſſus fuit, de quo infra dicetur, tum pace facta ab aliis multis compertum eſt, pede in ciſtam ligneam impoſito, ferream manu ſua ipſe extrahere nititur. Interim fibula conuulſa, puluereq inflammato, arca ferrea ac tubis disiectis, non modò aſtantes omnes diſſipantur, verùm tecti etiam pars aliqua vi ignis ac fracto-

rum ferramentorum conuellitur. præ cæteris maximè insignes, Andreas de quo dictum est Chorostinus, & Kosecius periere. Erat & de Suiscio suspicio, cùm ex ægritudine per continuos aliquot dies copiam sui non fecisset: maximè autem apud nostros opinio hæc confirmabatur; quòd cùm assiduè antea in muro versari, perq; stationes volitare solitus fuisset, nunquam postea se ostenderet. Verùm hac de re cõtumeliosæ postea literę scriptæ à Suiscio ad Samoscium fuerunt: ab iisq; ad singularis certaminis prouocationem descensum inde fuit. Verùm Samoscio constituto die cum demonstratis antè insignibus in designatum locum progresso hostis non prodiit. Disputabatur nihilominùs interim, quemadmodum suprà ostendimus, ab vtraque parte de conditionibus pacis. De Sueciæ Rege ab initio iam Mosci responderant, non recusare principem suum, quò minùs pacem cum illo faciat, verùm debere eum more maiorum ad Nouogardiæ Palatinum mittere, qui de conditionibus pacis acturus cum illo esset: præter exempla institutaq; maiorum nihil omninò faciendum sibi esse. qua de sententia cùm deduci non possent, indè ad summam Liuoniæ, cæterarumque arcium vtrinque reddendarum conditionem ventum fuit. Plurimum de hac controuersiæ fuit; cùm prouinciam, quam nouem & viginti annorum bello, multoque sanguine suo vix peperissent, ac in qua multi Russici generis nati esent: plurimi etiam domiciliis constitutis inueterassent, non minùs ægrè quàm si de Moscouitico solo ipso ageretur, relinquerent. Ad extremum de Derpato atque Nouogrodeko Liuonica, cum reliquis vrbibus, atq; castellis ferè omnibus cesissent, vehementer resistebant; quòd in illam religionem suam iam inuectam, Episcopumque in ea à se constitutum: hanc Diuæ virgini matri Pezzurensi sacram dicerent. Tandem cùm

præter

prætér expectationem suam, minùs ad voluntatem ipsorum ad Plescouiam res fluere; ac ne summam quidem cùm aliarum rerum ferè omnium tum frigoris difficultatem ab obsidione nostros reuocare: iamque maxima hiemis parte exacta mitiora tempora instare intelligerent: maximè autem Posseuinus, qui quòminùs suspecta fides sua apud Moscos esset, cum illis diuersabatur, ne vllo cum fructu in re tam pia tantùm elaborasset, summa apud vtramque partem libertate in pacem incumberet, res conuenit. Pacti vt vasa sacra Derpato ac Nouogrodeko tollere sibi liceret, nec Episcopus sacerdotesúe eorum contumelia afficerentur, vniuersa Liuonia, quam in sua potestate princeps eorum haberet, decesserunt: Regis nomine è contra Lukis, Sauolocia, Neuela, aliisq; castellis nõnullis, quę superioribus annis ab hoste cepisset, Velisio ac Polotiensi agro omni recepto, illis cessum fuit. De Narua aliisq; castellis quæ à Sueco occupata erant, diu disceptatum fuit; cùm nostri Moscorum tergiuersatione, in potestatem Sueci venisse eas dicerent: Mosci nihil ad se præstationem eorum pertinere contenderent; quæ nec antè à se inter arces Liuonicas, quas Regi obtulissent, nominatæ fuissent: nec nunc tenerentur. Tandem cùm in eo hæreretur, ita controuersia suspensa, vt iuri suo in Naruam reliquasque arces, quæ à Sueco tenerentur, minimè Regem defuturum legati testatum facerent; Veisensteinio autem, quod iam antè Regi Moscus obtulisset, disertè legati eius decederent, de captiuis deinde actum fuit. Cùm Mosci vtrinque captiuos sine pretio reddi vellent: Regis nomine, quòd ex Moscis primarios homines complures, illi ex regiis captiuum insignem nullum ferè haberent, Sauolocia, Neuela, ac Sebesium, ac extremo loco Sebesium pro captiuis posceretur; Moscus verò non tantam hominum, quantam possessi-

onum rationem habendam ſibi iudicaret,in aliud tempus, quo ad exigendum in pacem à ſe mutuò ſacramentum legatos vtrinque miſſuri eſſent, tota hæc res dilata fuit. De tormentis ac apparatu bellico, quæ in præſidiis eſſent, ita conuenit; vt relictis, quæ cùm quæque caperentur in arcibus fuiſſent,quę vtrinque illata eſſent, ſecum quiſque deferret. Iis igitur conditionibus decennalis pax perfecta fuit: Cùm nec Moſcum in eo amiſſarum prouinciarum dolore opportunioribus temporibus per motus aliquos interregni aut alias occaſiones ablata recuperandi ſpes deſereret: & Rex tanta clade atque vaſtitate Moſcouię illata,quę tam paucorum annorum ſpatio reſarciri nullo modo poſſet,ſi Prouincia Liuonia omnibus interim neceſſariis rebus à ſe firmata bellum Moſcus redintegrare vellet, maiores res gerendi facultatem ſibi non præcidi non moleſtè ferret. Legati iuramento ſtatim eas firmarunt; de principum iuramento, vt maiores legati exigendi ſacramenti cauſa primùm à Rege ad Moſcum, indè á Moſco ad Regem mitterentur, conſtitutum fuit. In literis fœderis conſcribendis, per aliquot etiam dies controuerſum fuit. quòd Moſci ab initio vniuerſę Ruſſiæ Ciarium: poſtea cùm de eo iam deceſſiſſent, ſecundùm Moſcouiæ & Vlodimiriæ aliosque complures titulos Aſtrakanenſium tamen & Kaſanenſium Tartarorum Ciarium, principem ſuum appellari volebant; noſtri præter morem maiorum nihil ſe illi tributuros contenderent. Iam paulò antè autem Parnauiam, quæ à Suecis obſidebatur, commeatus inopia vehementer laborare, ac vix quatuor ſeptimanarum ſpatio tolerare Moſcos poſſe, per Thomam Embdanum, aliosq; quorum diligentia in cognoſcendis rebus hiſce vtebatur,Samoſcius cognouerat. à Ioanne Sborouio præterea,qui maximis vadimoniis, neceſſariisque ſuis ac familiæ ſuæ nego-

negotiis coactus in Poloniam redierat, certior factus fuerat, ad res nouas Liuones solicitari, rumoresq; spargi, Regem si Liuoniam recepisset, inter Vngaros vniuersam distributurum. Quod cùm ii fieri non posse, nisi ipsi omnes sedibus suis euerterentur, perspicerent, non parum ea re multorum animos commoueri necesse erat. Proponebantur eodem tempore Sueci nomine edicta, quibus suorum cuique bonorum, & quas pristinis temporibus, maiores cuiusque beneficiario iure tenuissent, possessionum restitutio promittebatur; adq; possessionem bonorum adeundam, ad quos ea pertinerent, inuitabantur. Inter alios Byringius, qui aliquot castella regia in potestate habebat, vt ex Moscis Parnauia decedentibus cognitum postea fuit, literas ad Moscos dederat; quibus si diutiùs sustinere obsidionem non possent, vt Sueciæ potiùs quàm Poloniæ Regi eam dederent, hortatus eos fuerat. In hoc igitur Liuoniæ amittendæ discrimine, etsi vel vi tandem, si subsidia sibi à Rege quemadmodum cum eo constituerat, summissa fuissent: aut saltem Mense Iunio, vltrà quem obsessos non toleraturos, perspectum habebat, fame atque commeatus inopia in potestatem Plescouiam venturam Samoscius non desperabat: ad pacem tamen animum tandem aduertendum sibi iudicabat. Venerat sub idem tempus in castra à Suecis missu præfecti Naruensis mercator quidam, qui de iniuriis, quas finib. suis à milite nostro, qui supra Vdouam in Prebusio collocatus erat, illatas dicebant, quereretur. cui cùm præter opinionem Suecorum benigniùs responsum fuisset, venit postea ad Samoscium à Ponto Gardiano Laurentius Cagnolus Italus; cuius in Narua occupanda maximè insignis opera extiterat: honorificisque verbis pro Rege Samoscio salutato, ac literis ad Regem à Ponto scriptis illi redditis, vt ad legatos Moscouiticos ipsius

voluntate proficisci sibi liceret, petebat. Samoscius etsi quę in Liuonia agerentur, non ignorabat: comitatis tamen suę apud exterum hominem, rationem sibi habendam ratus, in præsentia humanè ad postulata ipsius respondit: non potuisse in mentem venire Regi, cùm præsertim tandiu in castris fuisset, nec quisquam à Sueciæ Rege ad se venisset, deinceps legatum vllum missum iri: atque ita nec Regem vlla hac de re mandata sibi reliquisse; nec se sine Regis mandato, ac voluntate quicquam ei permittere posse: literas vel per tabellarium ad Regem missurum: aut si ipse ad eum ire vellet, præsidium se ei adiuncturum. Cagnolus responso hoc accepto, tabellarioque cum literis relicto ad Pontum se recepit. Eum, tabellario ad Regem è castris nondum profecto, perfectæ pacis nuntius in Liuoniam consecutus fuit. Iamque Alexander qui de pace facta Plescouiensibus renunciaret, à legatis Moscouiticis Sapolia missus ad Samoscium peruenerat. quem cùm ad prandium Samoscius inuitaret, maximi beneficii loco habiturum se respondit, si ad vrbem quàm primùm aditus sibi permitteretur. Nam dum ipse epulaturus ibi esset, obsessos interim sanguinem bibituros: his enim verbis vtebatur: pransurum se apud eum, vbi læto pacis nuntio suis impertito, reuersus ad eum fuisset. Samoscius præsidio ei adiuncto, ad vrbem perduci iussit. Cùm sub Pochrouiensem turrim, quæ ad Velikam flumen pertinens ab Vngaris tormentis, quemadmodum ostensum est, quassata erat, successisset, ac quis esset ostendisset; tanta eorum, qui in muris constiterant, lætitia, atq; gratulatio extitit, vt subitò sublimem raptum in muros extollerent; nullaque vel suorum vel nostrorum circumfusorum verecundia prohiberi se paterentur; quò minus ad pedes eius proiecti eos oscularentur, Archangelumque ac pacis nuntium lætis acclamationibus ap-

bus appellarent. ad nostros deinde conuersi fratres eos appellabant; vtque sine metu propiùs iam ad se accede rent, liberéque vagarentur, inuitabant. Altero die idem Alexander cum aliis nonnullis ex nobilitate ad Samoscium in castra redit: quia pax iam conuenisset, vt lignatio sibi libera permittatur, ipse verò quàm primùm exercitum deducat, petunt. Respondit Samoscius, etsi de pace transactum esset, literas tamen in quibus conditiones pacis perscriptæ essent, nondum ad se allatas: multò minus qui præsidia traderent, à principe eorum venisse. conuiuio deinceps eos excepit. Quod cùm lautissimè instructum fuisset, qui maxima apud nostros commeatus inopia laborari sibi persuaserant, omnium non modò necessariarum rerum, verùm plurimarum quas nunquam ipsi cognouissent, apparatum eò magis admirati fuerunt. Etenim Samoscius quemadmodum superiori anno fecerat, ita iam initio etiam expeditionis huius, prẹter puluerem tormentarium, quo peditatus, quem conscripserat, vteretur, apparatumque bellicum, commeatus quoq; maximam copiam, nonnullam etiam elegantioris victus, externorum hominum excipiendorum causa contraxerat: partemq; eius, quam Gedani & Rigæ compararat, à Duce Churlandiæ, ciuitateque Rigensi iumentis conquisitis, supra Kokenhausium, quod tum in hostium potestate adhuc erat, exposuerat; indeq; aduerso flumine Disnam, ac vlteriùs Sauolociam nauibus deuexerat: aliam carris deportarat. In eo verò prandio cùm cistæ quoq; ad Suiscium missæ mentio facta fuisset, cùm de Chorostino, ea quæ suprà demonstrauimus, Alexander præ se ferebat; tum nisi pax interim conuenisset, ne ingenio à nostris superati viderentur, vicissim se illis trecenta aurea poma obiecturos fuisse dicebat. Id satis apparebat, nullam ferè rem ægriùs eos ferre: iamque antè priusquàm

pacis conditiones conueniſſent, Vngaris propiùs ad muros ſuccedentibus, ſæpiuſq; ciſtam illis exprobrantib. adeò eo commoueri ſe teſtabantur; vt cùm iidem in flumine glacie adſtricto ciſtam aliquando illis obiecisſent, crebris tormentorum ictibus doloris ac iracundiæ ſuæ flammas in eam eiacularentur. eodem autem modo frequentiùs deinde ad Samoſcium ventitabant; à quo cùm ſemper benignè habiti fuiſſent, ac verò captiuorum quorundam permutandorum cauſa in Procopium Penonſcium turmæ præfectum conuiuium tum forte agitantem incidiſſent; qui antea commeatus ac rei frumentariȩ difficultate coactum, vltrò Samoſcium exercitum reducturum exiſtimârant; vt non modò Imperatorem ipſum, verùm exercitum vniuerſum in maxima copia verſari videbant; ſequenti die Theodorum Meſceodouum alioſque frequentes ad Samoſcium mittunt; vt pace facta exercitum tandem abducat, obſidioneque vrbem liberet, petunt; quod niſi intra triduum faciat, nolle ſe pace teneri oſtendunt. Reſpondit Samoſcius, exiſtimare ſe pace iam facta non ex animo hæc ab illis dici; quam non ingratam illis accidiſſe, gratiorem quidem, quàm generi hominum ex ſtipendiis viuenti ſciret: exercitum cùm commodum futurum eſſet, ſe abducturũ. Interim Palatinus Braſlauienſis ipſe in caſtra venit; nec alia conditione pacem conuenire potuiſſe, quàm vt nulla mora interpoſita exercitus reduceretur, docuit. reddendarum quoque arcium eas conditiones placuiſſe, vt aulici ab vtroque principe ad arces, quæ reſtituendȩ eſſent, quàm primùm mitterentur; qui vbi aduenisſent, ruſticorum ac agri poſſeſſio ſtatim traderetur. Interim ab iis, qui poſſeſſionem adirent iumenta decedentibus ad res ſuas deportandas præberentur; quæ ſi præbita eſſent, tum octauo ab aduentu aulicorum die, præſidio ipſo quoq; decederetur. ſi quæ

ex vi-

ex vilioribus rebus deportari commodè non possent, eæ consignatæ interim deponerentur, ac primo inde tempore iis, quorum essent restituerentur. Videbat Samoscius magnam hisce in rebus difficultatem. Nam cùm in regione continuis bellis vastata, magnam iumentorum paucitatem existere necesse esset, in Moscorum ferè potestate fore intelligebat, pro suo arbitrio restitutionem extrahere. Vt tamen quid animi haberent, periclitaretur, ac fiduciam simul suam iis ostenderet, Ostrouiam antèquàm dies reddendę eius venisset, tradi illis iussit; ac licet ea sola in re cùm recipiendæ reliquę Liuoniæ, tum pacis stabilitatem omnem positam intelligeret, vt obsidionis ac exercitus metu in fide Moscos contineret: ne tamen à se violati iurisiurandi legatorum initium profectum iactare possent, reuocatis omnib. ex partibus pabulatoribus, peditatum omnem cum tormentis, ac grauiore belli instrumento, Nouogrodekum versus, quo in castello deponere ea cogitabat, octo dierum itinere antecedere se iubet. inde diuersas alias turmas ad recipiendas arces Liuonicas sigillatim præmittit. eas agmen quod ægris præsidio erat, sequebatur: post id impedimenta agebantur. Ipse cum reliquo exercitu die vj. mensis Februarii Plescouia mouit. spectabant transgredientes copias, partim ex muris atque propugnaculis vrbis, partim è ripis fluminis aliisque eminentioribus locis frequentes Mosci. maximè vltimam hanc exercitus partem admirabantur; quæ cum ad viginti quatuor millia equitum accedere videretur, magis tamen ferè splendore, ornatuque, atque equorum præstantia quàm numero ac multitudine eos in se conuertebat: ita plerisque integris, vt nihil vel parum omninò ex hiemis ac diuturnæ obsidionis incommodis decessisse illis videretur. Hoc ordine ad Seskelium interim aliosque vicinos pagos supra Derpatum eo consilio

consilio exercitum traducit; quòd eo ex loco & in Moscouiam, si pacis conditionibus à Moscis non satisfieret, facilem se receptum habiturum, & in Parnauiam intentum se esse posse iudicabat; ac si Suecicæ copiæ, quemadmodum iis denunciàrat, ab ea non decessissent, ex tempore & re ipsa consilium capere. Etenim iam antè, mox à facta pace Ioannem Lesnouolscium aliquot cum turmis equitum miserat; qui vrbi ac arci præesset; Gardianoque si obsidionem nondum soluisset, vt ab ea tanquàm regii iam iuris vrbe abstineret, denunciaret. Mosci etsi Ostrouam iam recepissent: dies etiam, qua Nouogrodekum se reddituros constituerant, lapsus esset: ex industria tamen moras interponebant. seu quòd in exercitum, si fortè dilaberetur, intenti essent; seu quò è remotioribus præsidiis ad extremas oras, finesque ipsos Moscouiæ omnes sui interim conuenirent, tutoque res suas deportare possent; ne si primis recedentibus vltimi, qui Kokenhausii, Parnauiæ, ac in longinquiorib. aliis locis erant, tardarent, iniuriis ac vexationib. nostrorum paterent. Quam moram maximo suo atque exercitus cum incommodo fieri Samoscius videns, Vrouecium iam antè cum tormentis Nouogrodekum versus à se præmissum aditum in castrũ quęrere iubet. Hic cùm aditum aliquem amicitiæ ad præfectũ sibi fecisset, familiariter deinde commeare ad eum cœperat. Itaq; aliquantò pòst Samoscius ipse, qui interim aduenerat, cum Palatino Braslauiensi, ac sexaginta circiter militib. sigillatim sequentibus, rogantiq; ex more portitori, centurionem venire nostris respondẽtibus, castrum ingreditur. Venerat sub id tempus Petrus Volkouiscius. Hic cùm Palatinum Braslauiensem ex colloquio ad Sapoliam, cui ipse etiam Volkouiscius interfuerat, agnouisset, incusassetq; præfectum; quòd cùm centurionem se recepisse diceret, Palatinum recepisset; re-

ſpondit Palatinus, non ſe modò verùm Samoſcium ipſum adeſſe. Qua re turbatum eum Samoſcius videns; tu quidem inquit caſtrum hoc iam principi tuo perdideras, niſi ex conditionibus pacis vltrò id tradere deberes: nullumque ea in re dolum à ſe quæſitum, ſed vt caſtrum quod principis ſui eſſet, videret, ingreſſum ſe oſtendit: vtque decederet, hortari hominem cœpit. Illo iumentorum inopiam incuſante, ex iis equis qui tormenta trahebant, certum numerum ei dat; quibus ſubleuatus rebuſque omnibus exportatis, caſtro tradito exceſſit. Eſt Nouogrodekum amplitudine quidem non magnum, ſed cùm vicinitate Moſcouiæ clarum, tum ob eam ipſam opere, maximè autem triplici muro, crebriſq; turribus ac vno inſigni propugnaculo diligenter munitum. Inde Seskelium rectà Samoſcius venit. vbi cùm per aliquot dies ſubſtitiſſet, dum an Derpatum Sigiſmundo Roſnio, quem ad accipiendam vrbem pro legato miſerat, redditum à Moſcis eſſet, cognoſceret; poſteaquàm ne iumentis quidem acceptis, quæ in magna iumentorum inopia à Duce Magno ac aliis conquiſita non paruo numero Samoſcius eò miſerat, decedere Moſcos intelligeret, Derpatum ipſe contendit: inque proximum ad vrbem Monaſterium diuertit. Inde Nicolaum Sebridouium, & Staniſlaum Solkeuium filiũ ad præfectum mittit; vt mox ſe recipiat, vrbemq; ac arcem vt conuentum erat, tradat, poſtulat; quod niſi intra tertium diem faciat, continuò ſe exercitum in Moſcouiam reducturum oſtendit. Aduenerat iam à Moſco Baſilius Halouinus, ex primariis aulicis ipſius. Hic gemitum ducens meminiſſe ſe eius temporis dicebat, quo Moſcis etiam ferocibus eſſe licuiſſet: moræ tamen cauſam eſſe, quod à iumentis atque carris nondum ſatis paratus eſſet: Itáque, vt ad tridui ſpatium vnum ſolum diem adiici pateretur petebat. Cùm ex propriis

iumentis ducenta circiter Samoſcius illi adiecisſet, Derpatum quoque XXIIII. Menſis Februarij die recepit. Viceſimum nonum iam annum Derpatum Moſcus tenuerat. Itaque vt ab ea, in qua geniti magnam partem eſſent, vel adoleuiſſent, maximo cum dolore atque lachrymis plerique diuellebantur. Inprimis fœminæ ad ſuorum partim maritorum, partim liberorum, parentum, ac propinquorum ſepulturas concurſantes nænias ſuas more ſuo decantabant. Eſt enim omnis gens Moſcouitica, ſi quæquàm alia in ſepulchrorum ac mortuorum cultu cum primis ſuperſtitioſa. Diuerſum autem hac in re ab aliarum gentium inſtitutis hoc maximè habent, vt non ſtatim mortuos ſepeliant, ſed per annum vnum loculis conditos in fornicato aliquo cænaculo aſſeruent; ac exacto demum anno multis cum lachrymis ac planctu terra condant. Fuit Derpatũ ampliſſima olim Liuoniȩ vrbs; quod vel hodie adhuc publicorum priuatorumq; ædificiorum cultus indicat. Agrũ etiam Liuonia Derpatenſi meliorem feracioremq; nullum habet. Priusquàm Germani in Liuoniam immigrãtes religionem Chriſtianam, linguamq; ſuam ea in loca inferrent à Sudetibus gente barbara omnis is tractus à mari ſuprà Pelbam lacum Pleſcouiam vſque tenebatur: qua cum Ruſſis frequentia bella interceſſiſse Moſcorum annales narrant. Poſtquàm à Chriſtianis ora ea coli cœpit, Epiſcopis vſque ad Hermannum Veſſelium paruit. Hunc cùm poſt captam Naruam ac Neuhauſium vnà cum Derpato in deditionem Moſcus accepiſſet, poſtea contra fidem datã in Moſcouiam deportârat; non minori in viuum Epiſcopum perfidia, quàm odio in mortuos vſus; quorum nimirum ibidem paulò pòſt & cadauera è templo ſepulchrisq; eiecit. Vrbs aliquandiu deinde à Liuonibus & Moſcis æquo iure habitata fuit: aliquanto tempore interiecto cùm Liuones iniu-

riis

riis Moſcorum coacti in necem eorum conſpiraſſent, Liuonibus vt maiori Moſcorum numero non difficulter ab iis ſuperatis, ac plerisque interemptis, cæteris in Moſcouiam deportatis, Moſcos ſolos deinde incolas habuit. Iam antè Nouogrodeko diſcedentes Moſci ignem fundamentis ſubiecerant; qui mox à noſtris deprehenſus, ſuppreſſusque fuit. Derpati, quòd præcipua ædificia duo ſunt; arcis alterum, in quo prius Epiſcopus, poſtquàm in Moſci poteſtatem venerat, Vladica habitabat: alterum ad principis vſus factum; quod Dux ipſe priuatis aliquot primariis domibus occupatis, moreque ſuo exornatis pro ſe exſtruxerat; cùm exiſtimarent, in arcem Samoſcium diuerſurum: eorum enim moribus capitale eſt, in principis ædibus quenquam habitandi cauſa eſſe: arci diuerſis in locis pulueres ſubiecerant; quorum aliqui intra viginti quatuor horarum ſpatium, partim intra quadraginta octo abſumptis funiculis incenſi poſt illorum digreſſum tollerentur. Samoſcius cùm in principis domum rectà diuertiſſet, rusticorum quorundam, qui in purganda arce occupati erant, nece periculum redemptum fuit. Hoſti nihilominus diligentiſſimè fides conſeruata fuit: ac non modò in nullos, qui reliqui è Moſcis in Liuonia erant, hanc ob cauſam vindicatum; verùm cùm puer etiam quidam Pleſcheoui Derpatenſis Palatini propinquus, non tam interceptus à noſtris, quàm more puerorum pueriles quasdam voluptates ſectatus vltrò ad eos ſe contuliſſet, vehementerque ea re Pleſcheouus perturbaretur, magna diligentia conquiſitum reddi eum iuſſit. Haud alia verò ratione reliquæ etiam pleræque arces à cæteris præfectis receptæ fuerunt; Moſcis initio, prius quàm de Derpato reddito iis conſtaret, dexteritate potiùs atque ingenio noſtrorum ex iis deiectis, quàm decedentibus. Derpato recepto ad regios quoque præfe-

ctos, qui Sauolociæ, Lukis, ac aliis castellis Moscouiticis præerant, vt Moscis eas traderent, literæ datæ fuerunt. Ad hanc enim diem nulla à nostris quoq; possessio præter Ostrouam tradita Moscis fuerat; tum autem ex fide omnes redditæ. Interim Gardianus quoq; postquàm Lesnouolscius, quæ suprà ostendimus, à Samoscio ei denunciasset, finibus obiter pro arbitrio ei demonstratis, obsidioneque soluta exercitum Parnauia abduxerat; eque campis contractum per præsidia distribuerat. Eodem autẽ tempore de Veissensteinio quoque Ernestum Veierum, & Michaëlem Konarscium ad eum Samoscius misit; qui Veissensteinium à Mosco Regi cessum ostenderent, ac an possessionem eius impediturus esset, quęrerent. Respondit iis Regem suum ipsum legatos ad Poloniæ Regem de controuersiis hisce missurum. Atque hic quidem exitus belli fuit, minori animo à Mosco gesti, quàm quo vel in prioribus quibusdam vsus fuerat, vel id ipsum susceperat; pristinaque eius potentiæ fama requirebat. Præterquàm enim quòd in siluis fluminibusq; superandis exercitum impeditum, cùm facillimè id facere posset, priusquàm in aperta Moscouiæ ac viscera regni eius penetraret, transitu prohibere ne conatus quidem omninò sit; nullam etiam iustis viribus pugnandi potestatem vnquam ab eo factã non paucis mirum visum est. Id ea ne de causa fecerit, quòd legatorum missionib. suis rei gerendę tempus eximere se posse, ac inanibus interim sumtib. vires Regis minutum iri sibi persuasisset; an quòd superiorum temporum fortuna edoctus, parum in acie suis se committere posse statueret: seu etiam quod solet facere Deus, vt quos pro scelere eorum punire velit, iis consilium priùs, ac animum eripiat, ipsum quoq; perpetuus crudelitatis comes & vindex metus nihil in rebus suis ratione prouidere, aut fortiter suscipere siuerit non affirmarim.

Hoc

Hoc ſatis conſtat,& ab initio,facillimo momento inter ſiluarum paludumq; ac fluminum eas difficultates,Regis,exercitusque impetum vehementer reprimi potuiſſe: ac ſi in ſummum diſcrimen rem adduxiſſet,haud ferè maiorem cladem accipi ab eo potuiſſe, quàm dum de ſumma rerum ſolicitus, certamenque omne defugiens diuerſis in locis ſingulos ſuos à multitudine exercitus circumuentos noſtris obiicit, accepta ab eo eſt. Omni enim Moſcouia à Boryſthene ſupra Starodubam ac Radohoſtiam ad Cernihouam vſque: à Duna deinde flumine, quà Stariciam vſque, quà ſupra Nouogardiam ad Lahodam vſque lacum longè, lateq; vaſtata, tot pręſidiis expugnatis,multis in deditionem acceptis, trecenta circiter millia hominum interiiſſe: ad quadraginta capta conſtat; vt aliquot vicibus inſtaurari bellum tanto hominum numero potuiſſe videatur.puerorum quidem quanta multitudo capta ſit, ex eo coniici poteſt, quòd priuatus ex nobilitate nullus ferè ſit, qui non vnum atque alterum: multi qui plures in ſeruitute habeant. quod quidem incommodum ſpecie, quàm ſuperius,minus re ipſa maius eſt. Iuuentute enim è quibuſdam prouinciis maximè autem Lucenſi, Sauolocienſi, Pleſcouienſi, ac Nouogardienſi omni ferè ſublata, quæ nunc ab adultioribus coluntur, mox ſobole omni deficiente vltrò deſertum ferè iri apparet. Opida ac caſtella, quæ ipſe in poteſtate habebat,vltima hac pactione ad octodecim dimiſit; Derpatum nimirum, Felinum, Laiiſium, Mariemburgum, Kokenhauſium, Parnauiam,Volmariam, Rumburgum, Haſſelum, Nouogrodekum, Marienhauſium, Ludſenium, Roſſittenum, Trikatum, Berſonum, Landeſcum, Seſuegium. Veiſſenſteinij autem cùm id à Sueco teneretur,ius atque repetitionem: quæ verò bello antè capta à Rege tenebantur, numero non paucio-

ra, Polotiam, ac in eodem Ducatu Suſſam, Sokolam, Kraſnam, Vſuiatam, Sitnam, Ieſeriſciam, Koſianum, Neſcerdam: ſupra Vitepſciam, antiquioris poſſeſſionis Moſcicæ Veliſium, cuius ad centum viginti millia paſſuum ager patet: in Liuonia Vendam, Lenouartum, Duneburgum, Pirkelium, Salium, Kirempeſium, Elſenum, Fabianum; cùm ipſe ex iis, quæ à Rege armis parta poſſidebantur, Lukos, Sauolociam, Oſtrouam, Neuelam, Chelmam, tum ab ipſomet deleta caſtella, Kraſnam, Kraſnohorodum, Voronecium, Veljam ſola reciperet. Quibus tamen in omnibus detrimentis nullum fortaſſis maius cenſeri debeat, quàm quod portubus cunctis Balthici maris amiſſis, à Boryſthenis autem nauigatione iam antè Turcarum armis excluſus, à mari ferè omni præterquàm glaciali importuoſiſſimo, ac periculoſiſſimo, atq; aliarum ferè nationum occidentalium, ac meridionalium commerciis in penitiorem Moſcouiam tamquam relegatus; compedesq́ue quò minus liberè vagari poſſit, iniectæ ei videantur.

R. HEIDENSTEINII SEC. REGII DE BELLO MOSCOVITICO

Commentariorum

LIBER SEXTVS.

PACATO EVM AD MODVM, quem ſuperiore libro demonſtrauimus, Moſco, nihil prius Rex habuit, quàm vt prouinciæ conſtituendæ cauſa, ipſe in Liuoniam Rigam vſque procederet. Quam cùm XII. Menſis Martij die ingreſ-

gressus fuisset, postridie Samoscius ad eum venit. Iam antè autem alij etiam senatores Polonici aliquot, ac Lituanici satis frequentes comitati eò Regem fuerant. Ad eos Ducem Churlandiæ ac ex nobilitate Liuonica quàm frequentissimos literis Rex euocat; quæque ad prouinciæ eius statum pertinere videbantur, cum omnibus ijs communicatis, vt scripto sententiam suam explicarent, hortatus eos fuit. Erant, de quibus deliberabatur, capita hæc potissima: de templis cultuque diuino instaurando: de Episcopo restituendo: prouincia ordinis iudiciorumque causa in partes certas diuidenda: magistratibus ac ærario publico constituendo. de quibus cùm quid quisque sentiret, ostendisset, Rex etsi non ignoraret, à maioribus suis etiam sine ordinum authoritate prouincias ab iis partas priuato consilio constitutas: quò tamen gratius beneficium suum esset, si cùm omnes operam studiumque suum ad eam prouinciam recuperandam contulissent, ex omnium consilio certa eius formula describeretur, in comitia totam rem distulit: legatos tantùm partim ex comitatu suo, partim ex nobilitate Liuonica designauit; qui prouinciam vniuersam inspicerent: agros reditusque eorum omnes, ac iura describerent, omnibusq; iis de rebus ad se referrent; quò rectiùs deinceps in comitiis statui de iis posset. Possessionum autem omnium quatuor genera facienda iudicabat. quorum primum esset, quod ad publicam securitatem pertineret, finitimarum arcium; quæque ad illas, vt ex propriis prouentibus muniri, omnibus necessariis ad defensionem rebus ornari, retinerique possent, adiiciendæ essent: earum alterum, quibus tum Episcopatus cultusque diuinus, tum ærarium publicum stabiliretur: tertium earum esse debere statuebat, quæ priuatis certo iure deberentur, aut cum iisdem, si hæreditariæ possessiones eorum reipub: causa

restitui iis non possent, permutarentur: Extremum quibus benè meriti & quorum prę cęteris in hoc bello opera eminuisset, virtutis causa donarentur. Inde militibus magistratus præfecturæq; quæ vacabant collatæ: quibusdam stipendia assignata fuerunt. In toto autem hoc bello id à Rege obseruatum fuerat, vt si qui in eo periissent, qui publicas possessiones iure aliquo tenerent, easdem liberis eorum quamùis infantibus, partim etiam puellis confirmaret. multis etiam ex plebe cùm superioribus expeditionibus, tum maximè hac ob præclara facinora aliqua nobilitatis ius datum fuit; qui cùm plerique à Samoscio in insigniorum communionem recipi se peterent, viris fortib. non inuitus tribuit, vt cùm ipsi antè virtute sua nobilitate dignos se fecissent, à se gentis suæ insignibus non indigni iudicarentur; iisque aliqua re auctis, vel minutis, aut aliquantùm immutatis, qui id à se petiissent, plerosque donauit. Quibus ita constitutis cum Rigensibus de iis rebus, quas in aduentum Regis reiectas suprà ostendimus, actum fuit. Occupârat ciuitas à morte Archiepiscopi Vilhelmi, cùm sedis ac templi Archiepiscopalis possesionem, tũ omnia quæ ad id pertinerent, iura ac prouentus; adq; Augustanæ confessionis formulam omnia templa reuocârat. De hoc capite ita conuenit, vt D. Iacobi, & quæ proxima ad illam est, D. Mariæ Magdalenæ ædes ad catholicæ religionis vsus cum omnibus, quæ antiquitus ad eas aliquo iure spectassent, prouentibus redirent: penes ciuitatem curia, quæ Archiepiscopi fuisset, prope muros vrbis sita vnà cum domibus canonicorum, ac arces desertis, quæ ante id collatæ non essent, permanerẽt; cùm verò census aliqui annui percipi olim publicè iis ex locis soliti fuissent, vt eorum nomine certam pecuniam annuam D. Iacobi ædi eiusdemque sacerdotibus ciuitas penderet. De vallo, quod contra arcem

cem ciuitas obiecerat, assensum à Rege fuit, vt eo quo nunc esset loco maneret; cumq; se quoq; ab omnibus partibus arcem vallo circumdaturum ostendisset, id solùm adiectum fuit, vt ad eius modum, quo arcem muniturus esset, vrbis quoque vallum æquaretur: ab eademque arcis parte in muro vrbis porta aperiretur. Inter Churlandiæ etiam Ducem, ac ciuitatem de nauigatione, ac portorio controuersia erat; cùm ille per fluuium, qui ex ditione eius infra Rigam in Dunam illabitur vsum portus Rigensis, merciumq; exportandarum ius ac immunitatem sibi defenderet; ciuitas negaret. Eos vt inter se componerent, hortatus Rex fuit; quod, si conuenire non posset, in comitiis cogniturum de ea se ostendit. Venerat Rigam & Magnus Dux. Hic eius quam possidebat, Liuonię partis confirmationem petebat; adque homagium accipiendum, ac iuramentum præstandum sese offerebat. Ostensum huic, more maiorū non nisi in comitiis id fieri posse. Vltimo loco nobilitas desideria sua ad Regem detulit. Quæ cùm ad vniuersæ prouinciæ statum pertinerent, responsum & huic fuit, humanitatem ipsam postulare, vt cùm ordines regni tantum laboris, atq; sumtus in prouincia ea liberãda suscepissent, ne sine eorum authoritate iis de rebus statueretur. Angebatur potissimùm animo Rex, ne cùm Moscus, qui in finibus Liuoniæ ex præsidiis Liuonicis, quæ deduxerat, non contemnendas copias coactas habebat, Naruam iis oppugnaturus diceretur; si minùs forte paratus tum Suecus esset, minusque ad resistendum virium haberet, vtrique eas perderet. Itáq; mox Petrum Visgerdum Lituanum cum literis ad Moscum mittit; ostendit, accepisse se ex legatis suis, quos Sapoliæ habuerit, pacem inter eos, atque ipsius legatos certis conditionibus conuenisse: eam se ratam habere: cùm autem arces Liuonicas, quæ à Sueco tenerentur in conditionibus

tionibus præteritas intelligeret, si à Mosco oppugnarentur, ius suum ac reipublicæ, quod semper excepisset, negligere se non posse: id se pro sua fide ac religione dissimulare non debuisse: hortari ne fortè ea res pacem turbet, vt dum maiores legati, qui pacem vtrinque firmaturi sint, ac si quid dubitationis in conditionibus adhuc sit, de eo cum illo conuenturi, ad eum perueniant, omnem vim ab illis abstineat. Constituerat iisdem de rebus Regina ad sororem Sueciæ Reginam, per Christophorum Varsauicium literas dare. Cùm tardaret, Rex qui in ea, cùm voluntatis Mosci, tum aliarum rerum incertitudine nullam moram interponi volebat, non dubitandum sibi existimabat, quin Dominicum Alamannium Culinæ præfectum, quàm primùm ad Suecum mitteret; præ cæteris idoneum ad legationem hanc ratus, quòd ab eo iam tempore, quo primùm de matrimonio inter Regem Suecię Ducem tum Finlandię & Reginam Catharinam per Ioannem Baptistam Thencinium potissimùm actum fuerat, Alamannius, qui in familia Thencinii tum fuisset, omnium rerum conscius & sequester fuisset; indeque tam Regi quàm Reginæ notus esset; Reginæ etiam, apud quam potissimùm negotia hæc propter summam cum regno Poloniæ necessitudinem, & quòd non parum apud maritum posse existimabatur, agenda videbantur, non ingratus putaretur. Summa legationis erat, vt repetitis iis, quæ ab initio belli vtrinque intercessissent, tertii anni bellum nullam aliam ferè ob rem, quàm solam Naruam ac vt communi pace Suecus comprehenderetur, à Rege susceptum ostenderet: reliquam enim Liuoniam ferè omnem legatione Vilnam ad Regem missa iam antè Moscum cessisse; eò magis contra opinionem Regis accidisse, quod dum ad Plescouiam cum exercitu Rex esset: quò iturum se pro mutua necessitudine amicè antè ei aperuisset,

ruiſſet: hoſtemque ab omni auxilij ſuis in Liuonia ferendi facultate excluſiſſet, cùm ab aliis potiùs partibus in Moſcouiam illum irrupturum expectaſſet, non modò Naruam, ac vicina caſtella, præſidiario milite, quem Pleſcouiam, ex præſidiis omnibus hoſtis contraxerat, nudata, commeatuq; ac omni ſpe auxilii deſtituta; ſed Veiſſenſteinium quoque, quod iam hoſtis ceſſione Regis eſſe ſciuiſſet, diſſimulatis literis regiis, ac iis ferè copiis, quas Gedani magna ex parte miniſtri eius conquiſiuerant, occupaſſet; Parnauiam obſediſſet: potuiſſe Regem, ſi id tentaturum eum præſciuiſſet, & ſumtu & labore eius anni belli ſuperſedere: iam verò & curſum rerum præclarè contra Moſcum geri cœptarum, & obſidionem Pleſcouienſem, cuius cùm grauiorem partem iam ſuperaſſet, facilè reliquam etiam ſuperaturus fuiſſet, interrumpere, ac ſine ipſo etiam pacem facere neceſſe habuiſſet; ne dum pro eius commodis laboraret, maius in Liuonia incommodum, de qua ſola bellum tum erat ab eo acciperet. pro quibus iniuriis omnibus vt Regi reique publicæ ſatisfaceret, poſtulare iuſſus fuit. Secretò mandatum ei fuit, vt cùm hæreditatis Sigiſmundi Auguſti: pecuniarum ei creditarum: dotis ab eodem promiſſæ, nec dum numeratæ, aliarumque rerum quarundam petitionem Suecus relaturus exiſtimaretur, oſtenderet quidem, aliam earum rerum petendarum rationem eſſe, certumq; de iis ius, ac morem iudiciorum antiquiſſima regni conſuetudine receptum: aliam iniuriarum, quibus ab illo Rex affectus eſſet; quæque cum iis rebus nihil commune haberent: ſi tamen ita animatum videret, vt de Reualia quoque ac omni iure Liuonico ſimul decidere paratus eſſet; dotis & mutui, quod peteret, ſolutionem ſine vlla exceptione ei promitteret: reliquarum controuerſiarum diſceptationem communibus arbitris Regem permiſſurum: vt communi etiam

pace

pace comprehenderetur, apud Moſcum elaboraturum oſtēderet. quòd ſi ne iis quidem conditionibus permoueri ſe pateretur; vel pacem cum Moſco certam opera Regis ei fore, vel mille equites in bellum Moſcouiticum, ſumptu ſuo Regem ei præſtituturum reciperet: ex eorum nimirum genere, qui beneficiis Sigiſmundi Augusti ornati, haud inuiti in militiam eam conuenturi eſſent, idq; pro libertate gentis Polonicæ ſalua pace publica ſuo arbitratu facere poſſent: ſtipendio autem ac ſumtu Regis tandiu futuri apud eum eſſent, quòad eadem pace, quam cum Rege haberet, ipſum quoq; Moſcus comprehenderet. quòd ſi eo tempore de Liuonia, quam teneret, vniuerſa trāſigere Suecus alienum exiſtimaret; docere iuſſus fuit, non recuſaturum Regem, quo minùs communium amicorum interuentu quicquid inter eos eſſet controuerſię, componi pateretur: ſi quid etiam debere illi videretur, præſtaret: modò de Narua interim in omnes caſus vtrique ſatis proſpiceretur: ne dum ipſi inter ſe de ea diſceptarent à Moſco occuparetur. Id ea ratione commodiſſimè fieri poſſe, ſi Regis prę ſidium in eam immitteret. Cùm enim Moſcus propter pacem, quæ cum Rege ei eſſet, ſi pręſidium regium Narua receptum fuiſſet, oppugnare eam non poſſet, non modò Naruæ, ſed aliorum etiam præſidiorum ſuorum Liuonicorum, quibus Narua obiecta eſſet, ſecuritati ſine incommodo ac moleſtia ſua eum conſulturum: ſimulque omnibus copiis ſuis coniunctis, ad defendendam Finlandiam longè futurum paratiorem; ſi nec arces controuerſæ contra vim hoſtilem defendendæ ei eſſent, nec copiæ in diuerſa præſidia diſtrahendæ. Interim de arbitris inter ſe conuenturos: & vel minutum controuerſias omnes eorum interuentu iri; vel ſi tolli eæ non poſſent, Regem Naruam illi redditurum, aliaſq; iuris ſui perſequendi rationes initurum. ne verò fraudi ei eſſet,

ei esset, quòd propter commune periculum, Naruam sibi tradidisset, idoneè in eum casum ei cauturum. Profecto iam Alamannio, Varsauicius cum literis à Regina Rigam venit. Dedit & huic Rex eadem ferè, quæ Alamannio data fuerant, ad SVeciæ Regem mandata. Iussit autem, vt si priorem legatum aliquid constituisse intellexisset, non exposita legatione se reciperet: si infecta re dimissum comperisset; ostenderet; quòd maiores legati eo ipso tempore in Moscouiam à Rege mitterentur: comitia etiam breui indicturus Rex esset; summam illum, & vt pace à Mosco comprehenderetur, & de aliis rebus suis cum ordinibus agendi facultatem habiturum: hanc causam fuisse Regi, vt etsi iam antè iisdem de rebus legatum ad eum misisset: tamen & Reginæ coniugis suæ precibus, & mutua necessitudine adductus, denuò se ad illum mitteret: hancq; explicandarum omnium harum controuersiarum opportunitatem ei significaret. In conditionibus nihil, quemadmodum ostensum est, mutatum fuit. Antequàm Riga Rex discederet, maiores legatos, de quibus dictum est, in Moscouiam designauit, Ioannem Sbarasium Palatinum Braslauiensem, Nicolaum Taluossium Castellanum Samogitiæ, Michaëlem Haraburdam. Mandata hæc iis data fuerunt, vt iuramento in pacem à Mosco exacto, de Seciæ præterea Rege eadem pace comprehendendo agerent. De Narua autem, ac aliis castellis Liuonicis, quæ à Sueco tenerentur, si tentaturus ea Moscus esset, quemadmodum per literas Rex iam ostendisset, non defuturum iis Regem, vel etiam pacem, si id fieret, ratam habiturum testificarentur. De captiuis quia antè Moscus postulârat, vt vtrinq; pariter captiui redderentur, non parem vtriusque captiuorum rationem esse ostenderent; cùm in Regis potestate præcipui ipsius ductores essent; ille ex Re-

giis insigniorem nullum:ex nobilitate paucos:reliquos ex promiscua plebe haberet.Itaq; vt vel Sauolociam ac Neuelam,aut alterutram saltem earũ Regi pro illis per mitteret,postularent;cùm antè integriorib.adhuc reb. suis pro paucioribus.captiuis Vsuiatam ac Iesetisciam ob tulisset,quarum hæc nondum tum in potestatem Regis venisset; vel cùm ipse antè Sigismundi Augusti temporibus certa pretia in singula capita exigere solitus fuisset, eodem exemplo suo suos nunc redimeret. Reuenit sub idem tempus Rigam à Mosco ad Regem Posseuinus,multis incommodis & ærumnis peregrinatione ea perfunctus. Laborârat hic potissimùm apud Moscum de dissensione, qua à Romana Ecclesia, sicut cæteri orientales pleriq; ita Moscus quoque dissidet tollenda: adq; ecclesiæ communionem eodem reducendo: tum pro suo in rempub: Christianam studio fœderis contra Tartarum cum Rege sanciendi vltrò mentionem intulerat; quidq; animi Moscus de coniungendo contra barbaros bello haberet, explorârat. De extremo hoc ostenderat Moscus, pacem iam cum Tartaro se fecisse. Venêre vnà cum Posseuino legati, ad Summum Pontificem ac Rudolphum Rom: Imper: à Mosco missi: alter item quem Constantinopolim cum muneribus,quibus cædem filij expiaret, ad patriarcham Constantinopolitanũ ablegârat. Vtrisq; literæ commeatus publici datæ fuerunt.Remisit iisdem etiam ferè temporibus ad Regem Matthiam Preuostium; qui cum literis,quibus ipsius Rex respondebat,de quibus suprà dictum est,Sauolocia ad eum missus fuerat: & mercatores, quos per tempus belli retinuerat. Ad literas paucis respondit;intelligere se, eas in medio ardore belli ad se datas,asperiùs aliquantò scriptas esse: iam cùm pax atque amicitia vtrinq; restituta sint,ad eas, quas bellum tum nonnihil exasperârit,pacis tẽpore respondere necesse sibi non ar
bitra-

bitrari; quòd eum etiam, qui literas attulisset, tandiu retinuerit, cùm propter bellum armis viæ omnes obsessæ fuerint, fieri aliter à se non potuisse. Dimissis legatis, quos ad describendam prouinciam designatos suprà ostendimus, Vilnam Rex profectus fuit. Ibi legationem Tartaricam, audiit, quæ à Mahomete Chiereio Tauricanorum Tartarorum principe haud multò antè venerat. Petebat donatiua: de Kosakkorum iniuriis & vexationibus querebatur; quæ quidem etsi extiterant non infrequentes: augebantur tamen ex industria à Tartaro; quò domestici metus, ac vicini periculi simulatione longinquam Persicam militiam effugeret, in quam à Turcarum principe sub idem tempus euocabatur. Responsum à Rege fuit, donatiua more maiorum datum iri; iisdemque quibus antea fuisset, legibus, pacem cum illo futuram. De Kosakkis idem etiam, quod antè aliquoties ostensum; manum hominum ex diuersarum gentium colluuie coactam, vagam, ac nullis certis sedibus consistentem, nullius etiam in potestate esse: vt tamen quantùm fieri eius posset, ab iniuriis & infestatione prohiberentur, sedulò ac cum fide operam datum iri. Insolentiùs id à barbaris acceptum fuit, responsoque audito, princeps legationis in ipso quasi discessu publicè testificatus est, vt omnia fierent, nisi tamen Kosakki in officio continerentur, pacem se non seruaturos. Iam antè minoris Poloniæ, ac Russiæ nobilitas, legatis missis, de tributo in suis conuentibus à se decreto certiorem Regem fecerat. Hoc verò tempore priùsquam Vilna Rex discederet à maioris quoque Poloniæ, Masouiticæ item, ac Podlassicæ nobilitatis legatis aditus, de simili tributo in illis quòque conuentibus sancito cognoscit. Gratiæ vtris-

que actæ, deque animo in rempublicam Regis optimè sperare iussi fuerunt; cuius constituendæ ac Liuoniæ simul, quam communi omnium consilio, ac ope partam, communi etiam ordinum iudicio Rex reseruasset, ordinandæ causa intra eum ipsum annum comitia Regem habiturum in responso vltimis hisce dato adiectum fuit. Quibus de causis, quibusque cum mandatis tum ad Moscum Visgerdus Lituanus, tum ad Sueciæ Regem Alamannius à Rege missus fuerit, suprà ostendimus. Moscus literis Regis, quibus, vt à Narua cæterisque Liuonicis præsidiis abstineret, hortatus eum Rex fuerat, statim assensus fuit. Apud Suecum ingrata legatio fuit: nec multum in Regina etiam ad mitigandum animum eius præsidij fuit; cùm prætérquam quòd iracundia eius omnes ad placandum eum aditus omnibus obsepserat, de iniuriis, quibus ob non præstitam dotem hæreditatemque fraternam, ac non comprehensum pace maritum affectam se existimabat, vltrò quereretur. Itaque cùm ea Alamannius indè renuntiaret, ex quibus istas quoque res vltra superiores iniurias magis exasperatas appareret, Rex, qui Vilna Grodnam iam venerat, senatoribus plerisque eò euocatis, ex illorum sententia comitia eò maturiùs indicenda statuit; in quibus de Sueci etiam iniuriis ad ordines referret. Interim in Liuoniam ad magistratus & præfectos, quo loco res essent perscriptum; vtque viderent, ne per negligentiam detrimenti quid acciperetur, moniti fuerunt; cum Lituanis actum, vt si quis præter opinionem in vicina Liuonia motus accidisset, suppetias ferrent: cum Duce item Prussiæ; vt finitimo & ipso Liuoniæ principe per Reinoldum Heidensteinium eadem communicata fuerunt.

cum

cumque maiores legati ad Moſcum miſſi, quibus mandata de pace Sueciæ Regi apud Moſcum conficienda, data ſuprà oſtendimus, in itinere iam eſſent; ne vllam eius rei mentionem facerent, & ipſum rem ſuam agere permitterent, per celerem tabellarium ſignificatum iis fuit. Grodna ſub menſem Auguſtum Varſauiam Rex proceſſit. eò Varſauicius quoque è Suecia eodem, quo Alamannius, legationis exitu ad eum venit. Ibidem verò dum comitiorũ diem expectat, Iancola Valachię Palatinus in poteſtatem eius venit. Hic quemadmodum ſuprà demonſtratum eſt, è Saxonibus Tranſiluanicis, loco humili & obſcuro ortus, Valachiæ principum genus ementitus fuerat; Achmetis autem Baſſæ opera prouinciæ eius principatum nactus, cùm ab initio ſtatim, quo animo erga Regem futurus eſſet, oſtenderat; præterq; deceſſorum ſuorum morem nullos vnquam legatos ad Regem miſerat; tum poſtea variis iniuriis Regem, hominesq; eius affecerat: literas regias ad Turcarum Imperatorem aliquoties interceperat: reſignârat: reſignatas remiſerat: Regem ſenatumq; regni omnibus modis in odium ac inuidiam adducere conatus fuerat: in finitimas aliquot villas nobilium latrociniis, ferro, ac incendiis graſſatus fuerat: homines regios, qui rerum ſuarum repetendarum, iuriſq; obtinendi cauſa ad illum veniſſent, pulſatos in carcerem coniecerat. quibus iniuriis cùm Rex permotus, quemadmodum antè oſtendimus, Turcarum Imperatorem de iis appellaſſet; vtque illum à Valachia, à finibus moleſtiam hanc amoueret, ex dignitate alioquin ſua conſilium capturus, poſtulaſſet, res dilata fuerat. Hoc tempore in aulam Turcicam ſucceſſore ei ſummiſſo euocatus, compilata prouincia, omnibusque rebus conuaſatis, ac manu aliqua hominum facta in Cæſareæ ditionis Vngariam transfugere conſtituerat. quà rectà tranſeundum illi erat, à

 Tran-

Transsiluanis obsessas vias existimabat. itaq; cùm ambitu capto per Pokutiam Polonicæ ditionis prouinciam perrumpere conaretur, atq; ab ea parte Nicolaus Iaslouccius præfectus Sniatinensis, aliiq; nonnulli ex ditionibus regiis fama fugæ eius exciti eum persequerentur, ab iis captus Leopolimq; perductus fuit. Scripsit mox Rex ad Nicolaum Seniauium, qui finitimæ militię in Russia præerat, ac Nicolaum Herbortum præfectum Leopoliensem, vt iure gentium supplicium de eo sumerent: bona publicauit: misitq; quæstorem Palatij Hiacynthum Mlodseuium, qui in publicum ea redigeret; vxori & liberis alimenta annua constituit. Appetiit interim tempus comitiorum. Ea in ante tertium Mensis Octobris Rex indixerat. Nam cùm in aduentum tantùm maiorum legatorum, quemadmodum Rex postulârat, oppugnandæ Naruæ impetum suum repressurũ se Moscus promisisset, ne si maiores legati idem tenere non potuissent, ad consilium pro tempore capiendum imparatior esset, non committendum sibi arbitrabatur, quin primo quoq; tempore ad ordines de eo referret. Præterea verò prouincia Liuonia magistratibus, ac legibus fundanda, præsidiis, commeatu, instrumento omni bellico, aliisq; contra repentinos casus ad defensionem necessariis rebus prouidenda erat: munitiones collapsę instaurandę: nouę instituendę; quę & in regione partim continuo tot annorum bello vastata, partim ab hoste ita tradita, vt quæ armis ab inuitis exprimuntur, tradi solent, omnia deerant: & Rex ex omnium ordinum sententia quemadmodum suprà ostendimus, constituenda sibi existimabat. Adhæc nonnihil Tartari etiã, de qua suprà dictum est, bellum denuntiantis oratio eum commouerat. Ad quam cùm crebri etiam rumores ex Russia de tumultu allati accessissent, ita vt in procinctu iam Tartari esse nuntiarentur, iã antè quidem viginti duas

duas turmas equitum, qui ad Plescouiam stipēdia fecerant, ad Seniauium præfectum militiæ Russicæ præmittere Samoscium iusserat. Vt verò in præsentia arma ab illis non sumerentur: quia tamen facili momento impelli eos videret. vt in ditiones suas transirent, dignitatis nihilominùs suę esse statuebat, vt pro fama rerum à se gestarũ ea consilia susciperet, quibus illos suis quoq; reb. timere faceret; remq; publicam non modò ab incursionibus eorum, sed metu omni vastationum in perpetuum liberaret; rationesq; quibus id salua pace Turcica fieri posset, proponere, de iisq; cum ordinib. agere in animo habebat. Stipendia præterea militi soluenda erant. Etsi enim in conuentibus particularib. tributum hanc in rem decretum fuerat: longè minùs tamen ex illo redigebatur, quàm in ea ipsa, ac alia debita nonnulla sufficeret; resque per se opinione minor, exactorum præterea quorundam seu negligentia, seu culpa, quòd vel minùs quàm deberent, vel tardiùs ea inferrent, minui dicebatur. de quibus & ipsis vt cognosceretur, necessariò ad ordines referendum existimabat. De certa interregnorum ac electionum ratione stabilienda, etsi quid publico nomine superioribus comitiis à se postulatum fuisset, & ipse recepisset, memoria teneret: hoc tamen tempore, quo superiorum interregnorum vulneribus nondum planè cicatrix obducta esset, ad eas res accedere, quæ sine eorum vulnerum attrectatu agitari non possent, intempestiuum ei videbatur. Etsi autem idem maioribus quoq; senatoribus plerisque, cùm pro more per literas prius sententias eos rogasset, videretur: quòd tamē prioribus comitiis enixè id à se nuntiis nobilitatis petentib. relaturum se de eo recepisset, non posse se iam à priori promissione sua recedere existimabat. eademq; cùm de concordia etiam inter sacrum & profanum ordinem tentanda sententia ipsius fuisset, vt ab

eius temporis ratione alienam tractationem eam existimaret; iisdem quas ostendimus, de causis, id tamen caput etiam ferendum ad ordines suscepit. Addidit his, si quid iudiciorum rationi deesse videretur, aut quam illa emendationem desiderarent, operam suam hac quoque in re reipublicæ non defuturam. quæ quia magis, vt ordinum studiis, ac suæ in eos voluntati satisfaceret, adiecerat, summam deliberationum omnium, ad ea quæ priori loco recensuimus, capita referebat. Hæc postquàm primò ad senatores, inde ad conuentus nobilitatis, qui in singulis Palatinatibus ante comitia ex more haberi solent, delata fuerant; non eodem ab omnibus animo accepta fuerunt; iidemque ferè animorum motus, ac hominum sermones renati, quos in superioribus comitiis nonnullis extitisse ostendimus. Alii quòd suffragio suo in electione Regem subleuassent, cùm regnum ipsum eum sibi debere existimarent, minùs vel se expectatione sua, vel quæ ipsi concupissent, alios consecutos dolebant. Non pauci ad hos diuersarum partium supererant, qui in superiorum interregnorum contentione victos se meminissent. Quidam qui in concionibus, ac conuentibus nobilitatis plurimùm hactenus potuerant: nomen gratiamque in vulgus ac opes inde parauerant, omnia præmia in milites conferri mussitabant: iis artibus, quibus ipsi plurimùm pollebant, nullum ampliùs locum relinqui molestè ferebant. Vniuersæ verò nobilitatis animi, vt qua quisque re maximè permouebatur, ita variè afficiebantur. Alii non id agi iactabant, vt de modo aliquo electionis tractaretur, sed vt successor priuato consilio imponeretur; interim cum regio imperio alienæ potentiæ vicarius ac adiutor constitueretur, Samoscium notantes: huc deuinctos beneficiis milites spectare: retentos in pace ex iisdem non paucos à Samoscio

moscio

moſcio, vt oppreſſa per metum nobilitate per vim ac arma regnum occuparetur. Diuerſum de religione ſentientibus libertatis eius imminutio, circumſcriptioniſque metus obiici. Iudiciorum emendatione non correctionem aliquam à Rege quæri, à nonnullis diſputabatur; ſed quò cum in vniuerſum ea ſuſtuliſſet, ad ſe denuò ea transferret: omniaque ſecus omninò accipiebantur; ita vt alia eiuſdem rogationis capita, quæ regiis opponerentur, detorto ad metum iniiciendum ſenſu in vulgus à quibuſdam ederentur: erumpente nonnihil inter hæc inuidia etiam in Samoſcium. Publicè quidem plerique honores Vngaris collatos exagitabant; Landskoronam ferè deſignantes, quam vidua Gaſparis Bekeſſii marito, qui in caſtris ad Polotiam ob virtutem iure nobilitatis Polonicæ donatus fuerat, ac fratre eius Gabriele, qui in irruptione Pleſcouienſi perierat, amiſſis, vnà cum orbis liberis tenebat; & ſub id tempus Franciſco Veſſelinio nupſerat. Interim non deerant, qui Regi, ſi de ſucceſſore agi vellet, operam ſuam vltrò deferrent; cumque Rex, etſi ita de Republica ſe meritum ſciret, vt non minùs, quàm aliorum Regum, ſuæ quoque familiæ ratio haberi deberet: ab hoc tamen tempore id tentare alienum, ſtudiaq; ordinum vltrò potiùs expectanda ſibi exiſtimaret; ſpretos ſe rati, ac aliorum opera confici id poſſe Regem ſperare, eò magis incendebantur. Nobilitas etſi quid maximis Regis in ſe ac Rempublicam beneficiis deberet, agnoſcebat: libertatis tamen aliarumq; chariſſimarum quarumcunque rerum metu iniecto hæſitare; cunctantiuſque agere: omnia denique ſuſpecta habere. His igitur animis cum in comitia ventum eſſet, Samoſcius pro munere Cancellarii verba nomine Regis faciens orſus à voto, quod cùm ex ſuperiorib. comitiis diſcederetur, ipſi feciſſent, quóque vt ſaluus atque incolumis ab expeditione

peditione ea Rex ad se rediret, ac ipsi lætis animis in mu
tuos amplexus ruerent, optarant; quod à Deo contenderant, ita cumulatè iis præstitum ostendit, vt non modò incolumem saluo exercitu, sed re etiam benè gesta, immortaliq; gloria parta, reuersum ex hostico Regem viderent: quòd in ipsorum potestate totum fuisset, vt mutuis gratulationibus, ac fraterna beneuolentia se exciperent, certorum hominum maleuolentia impeditum ait. quorũ opera id factum sit, non arbitrari nunc sibi inquirendum: videre autem iam Petilios in Republica quosdam existere: optandum ne mox Catilinæ etiam aliqui existerent. quæ præfatus, domesticarum rerum nihil aliud hisce comitiis proponendum sibi Regem statuisse docet, quàm quæ ipsi non modò viuente adhuc Sigismundo Augusto, ac superioribus comitiis Andreiouiensibus, vt ferrentur, sanxissent: sed postea etiam cùm sæpe alias, tum in proximis comitiis efflagitassent: Itáque illorum precibus Regem adductum de modo liberæ ac ordinatæ electionis referre. Cùm de ratione certa eligendorum Regum statuere eos debere diceret, non id dicere, vt de relinquendo iure electionis, ac patrimonio hoc libertatis, quo nihil à maioribus eorum relinqui iis potuerit præstantius, cogitarent: sed quomodò eam, quàm maximè integram conseruarent, & in perpetuum munirent. quæ cogitatio num necessariò ab illis suscipi debeat, non aliorum exemplis confirmandum sibi existimare: eos ipsos, si superiorum interregnorum actiones, ac grauissimum discrimen, in quod respublica adducta tum fuerit, secum perpendant, æstimaturos: nullam hîc Regis rem agi, sed propriam ipsorum: optare tamen se, ne huic suo tempori desint, superiorumq; annorum benignitate diuina, qua mirabiliter Rempublicam conseruatam intelligant, ad futurorum potiùs consiliorum spem se erigant, quàm

ad secu-

ad ſecuritatem ac negligentiam abutantur. Quòd ſi artibus quorundam in ſuſpitionem mentes eorum adductæ, quemadmodum ægri ſalutares cibos, ita ipſæ ſana conſilia concoquere non poſſint; totum in ipſorum poteſtate futurum; ſeu ſtatuere quid hac de re velint, ſeu omninò eam relinquere. Eandem de altero capite, concordia inter ordines facienda, quod ſecundo loco proponendum Rex iudicaſſet, ſententiam eius eſſe. Optimè ipſos meminiſſe, quo ſtudio & in Andreiouienſi conuentu, vt deinceps de eo referretur, egiſſent, & quantopere poſtea idem à Rege contendiſſent. In communi omnium ferè regnorum, ac horum temporum fato nos præcipua tamen fortuna vſos, vt concordiam ciuilem egregiè hucuſq; tutati ſimus: hanc hiſce rebus ferè retineri, vt ab iniuriis & contumelia vtrinque abſtineatur: iure ac cauſa cognita non vi aut extra ordinem quid ſtatuatur: maximè verò, vt quod cuiuſq; eſt, omnibus tribuatur: Id autē tam ad bona, quàm ad honores etiam ac prærogatiuas pertinere: hac vna re iuſticiam perfici: Iuſticiam fundamentum eſſe Reipublicę & qua illa contineatur concordiæ. Nemini dubium eſſe, quin duobus hiſce ordinibus eccleſiaſtico & ciuili reſpublica hæc potiſſimùm ſubſiſtat. Proinde ipſi, quorum res ageretur, viderent, ſuſcipiendamné an relinquendam huius rei deliberationem exiſtimarent. Iudiciis numquid deeſſet, omnium optimè ipſos, qui in iis verſarentur, iudicare poſſe: non poſſe ſanè diſſimulari, ita breui tempore calumnias in iis creuiſſe, vt non pauci grauioribus ſtudiis relictis, totos ſe cauſidicis ac captionibus excogitandis, quibus alios irretirent, dare dicantur. Regem operam ſuam, ſi qua in re emendatione opus habeant, iis detuliſſe: qua, ſi placeret, vterentur: inuitis Regem eam non obtruſurum. Ingreſſus deinde in orationem de Liuonia, ſtatuq; omni eius demonſtrato, quid-

que

que cum Moſco hactenus de locis, quæ à Sueco tenerentur, actum eſſet, commemoratiſque Sueci iniuriis eò potiſſimùm incumbit, vt quo nullum in ea vicinum inueteraſcere patiantur,iis perſuadeat: omnem ſocietatem imperii infidam: in prouincia nuper parta,dum animi hominum adhuc dubii, nondum legibus ac inſtitutis caoluerint,periculi plenam:neminem prudentem in nouam prouinciam eiuſdem præſertim cum indigenis linguæ ac nationis vicinum admiſiſſe;aut qui admiſerit,non eum ſtatim pœnituiſſe. Inde de Tartari minis Koſakkorumque,qui ſubinde bellum Reipublicæ conflarent, iniuriis refert.Fuiſſe ſuperioribus comitiis rogationem latam, qua extraordinaria Iuriſdictio ad certum tantùm tempus permiſſa Regi fuerit: aut illos in officio continendos,aut de bello cum Tartaris ſuſcipiendo cogitandum.Extremum de ſtipendiis militum fuit.Scitum quidem ſuperioribus conuentibus tributum; id num in ſtipendium, ac nomina apud exteros Principes facta diſſoluenda:in defenſionem Liuonię:bellum Tartaricum ſufficere: per quos item ſtetiſſet,vt tardiùs & minùs quàm deberet, illatũ fuiſſet, ipſi inquirerent: in erogando quidem & fidem,&diligentiam ſummam reperturos: ita milites meritos ait, vt ante omnia ipſis conſulere debeant,qui pro gloria ac dignitate nominis Polonici non modò cum ferociſſimo hoſte,vrbeq;omnib. rebus munitiſſima, ſed in regione trionibus expoſita, cum ſæuiſſima hieme, cum aëris cœlique iniuriis, ac natura ferè ipſa ab omnibus rebus imparati, ac ſeminudi ferè propugnarint: Nihil hîc ſe de Liuonia dicturum prouincia olim florentiſſima,ac nunc etiam omnibus opportunitatib. abundante per ipſorum conſtantiam parta. quantum apud exteros nomen ipſorum virtus omnibus pepererit, eos ipſos teſtes eſſe poſſe,qui quæ poſt diſceſſum Henrici, cùm Tartari metu ac tre-

ac trepidatione omnia complerent, authoritas eorum apud exteros fuerit meminiſſent; & quæ nunc de virtute eorum exiſtimatio omnium ſit, intelligerent; poſtquàm potentiſſimo hoſte ſuperato, amiſſas aliquot prouincias recuperârint, nouas adiunxerint. Nec tamen pluris hæc à ſe fieri, quàm quem iis ipſis parandis ſimul reſpub: acquiſiuiſſet, plurimorum fortium virorum inæſtimabilem theſaurum; qui ita iam & animis parati, & in armis exercitati ſint, vt nullum tantum periculum exiſtere poſſit, quod non promtiſſimo animo pro repub: ſuſcepturi ij ſint: Horum ſpem ne deſtituerent, qui ne dignitatem nominis polonici iacere paterentur, fortunas omnes ſuas, ſanguinem vitamque ipſam profundere non dubitârint: deniq; non alienis hominibus beneficium præſtituros, ſed neceſſariis, fratribusq; quæ virtuti ac laboribus eorum deberentur, ſtipendia perſoluturos. Hæc eſſe de quibus referendum Rex exiſtimaſſet; viderent nunc ipſi, num cum iis, quæ alieno nomine in vulgus à nonnullis ſparſa eſſent, conuenirent. Conuerſus deinde ad Regem, optare ſe, inquit, vt pro tantis eius rebus geſtis, vel ea gratia ei referretur, quæ in benè morata, ac grata ciuitate pro multò minoribus non Regi, ac tam amanti reipub: Regi, ſed cuicumq; exercitus Duci referri ſoleret: non egere tamen animi magnitudinem eius conſolatione ſua: plus enim in illa præſidij ad quoſcunq; fortunæ impetus, ac maleuolorum iniurias perferendas eſſe, quàm in illis ad eam frangendam virium: Non eſſe dubitandum has ipſas quorumdam hominum iniurias illuſtraturas magis laudem atque nomen ipſius: Quem enim, qui ipſius res geſtas olim cognoſceret, non magis, quòd in tot à quibuſdam obiectis difficultatibus, tantas res gerere potuiſſet, quàm quòd omninò eas geſſiſset, admiraturum? eſſe animi magnitudinis eius, ne iniuriis quidem abſterreri

se pati, quò minùs quemadmodum perpetuò fecisset, porrò benè de repub: mereri pergeret. Milites allocutus, non debere eos existimare ostendit, tam ingrati animi notam, tantamque iniuriam in tam fortibus ac bonis ciuibus hærere posse: Vltimo loco nuntios hortatus fuit, vt cùmprimis publicæ dignitati, atq; vtilitati studerent. Optare se inquit, adesse alios, integros ac bonos etiam ciues, quorum magna præter ipsos multitudo esset, qui domi liberis suis educandis ac domesticæ rei operam darent: facilè se iis persuasurum, nihil vt reipub: commodis potius haberent: eorum omnium partes illos suscepisse, tantoque magis in omnes res intentos esse oportere, quibus reliqui, qui domi remansissent, non suam modò ac suorum, verùm, reipub: etiam salutē commisissent. Peracta rogatione, sententiæ à Senatoribus dici cœptæ fuerunt. vt de ratione electionis, cæterisq;, quæ proposita fuerant, perferretur, omnes ferè statuêre; duobus tantùm exceptis, quorum alter, nullis hominum consiliis à Deo regna mandari; alter, non posse vlla è repub: ac ne oportere quidem ambitum excludi censebant. In nuntiorum nobilitatis concilio principiò Cancellarij oratio exagitata fuit; maximè verò, quòd iam Petilios nonnullos esse dixisset, videndum ne mox etiam Catilinæ existerent. Cùm contrà ab aliis ostenderetur, non vniuersum ordinem, sed certos homines, ac ne homines quidem sed vitia notata; à quibus qui abesse se intelligeret, orationem quoq; eam ad se non pertinere sciret, res discussa fuit. Negotium inde Suentoslao Orselscio datum, qui totius nobilitatis nomine pro benè gesta repub: gratias Regi ageret; deque sermonibus, qui contra dignitatem eius à nonnullis habiti, aut in vulgus sparsi dicerentur, ei satisfaceret. qui cùm in huiusmodi orationem ingressus fuisset, vt in authores eorum Regem inquirere, ac cognita causa animaduer-

madüertere debere diceret, aduerso quorumdam collegarum murmure, ac mox conuitio penè exceptus fuit. De re ipsa, maximè de electionis forma certa constituenda variæ inter eos sententiæ fuerunt; quibusdam omninò ferri de eo oportere negantibus; quòd in re, qua maximè libertas contineretur, quoties aliquid fieret, quò minùs late ea, quàm antea, pateret, libertas ipsa semper minueretur, angustioribusque quàm antea fuisset, finibus circumscriberetur: alij contrà, ita maximè libertatem electionis stabiliri disputabant, si fraudes atq; ambitus legibus excluderentur: præterea tamquam affecta iam re, ac contracta superioribus comitiis tractatione, inprimis Andreiouiensis fœderis religione obiecta eam vrgebant: pleriq; suscipi quidem eam, non finiri tamen volebant: vt quæ de ea dicerentur, ad suos referrent, quò rectiùs sequentibus deinceps comitiis ex vniuersæ nobilitatis sententia statui de ea posset. Dum inter eos disputationibus hisce tempus extrahitur, interim primis octo comitiorum diebus, quibus capitalium rerum causæ noua lege iudicantur, elapsis, ad aliarum causarum cognitionem Rex accessit. Adeunt eum nuntij: ostendunt multos contra leges in regiam euocari: vt ex senatu nonnullis negotium Rex det, qui cum aliis ex suo corpore, quos ipsi iis adiuncturi sint, de euocationibus cognoscant, quæque in ea causa sint, vt aboleri debeant, aboleantur, legitimis ratis manentibus, petunt. Respondit Rex esse magistratus, ad quorum curam hæc pertineant; qui si muneri suo deesse doceantur, non recusare se, quò minus eò, vt alios illis adiungat, descendat: interim quemadmodum cœperat, porrò cognitionibus operam dare pergit. Prima Stanislai Carnkouij causa ob non relata in thesaurum instrumenta quædam causæ Brunsvicensis, quæ à Sigismundo Augusto in Germaniam missus acceperat, in iudici-

um adducta fuit. Collocata in matrimonium fuerat Henrico Duci Brunſvicenſi à Sigiſmundo Auguſto Sophia ſoror eius, deq; rebus dotalibus in euentum non ſuſceptorum liberorum reſtituendis pro more ſtipulatio interpoſita. Soluto morte Henrici paulò antè exceſſum Sigiſmundi Auguſti ſine liberis matrimonio, miſſus ad ſororem ab Auguſto Carnkouius fuit, qui res iſthîc inſpiceret, conſilioq; viduam iuuaret. quam in rem cùm inſtrumenta pactorum dotalium tradita ei fuiſſent, penes ſe ea retinuerat. Obiit haud multò pòſt Sigiſmundus Auguſtus: creatus fuit Rex Henricus: idem mox ex Regno exceſſit. Mortua interim Sophia, ſorores Anna Poloniæ, & Catharina Sueciæ Reginæ, ſucceſſione hæreditatem petere cœperant. Cùm aliquot annos à Iulio Duce Brunſvicenſi ducerentur, animaduerſum poſtea fuit, non in ea cauſa hæreditatem eam eſſe, vt ſucceſſorio iure peti deberet; ſed ad Reges Poloniæ, remq; publ: pactis, ac interpoſita ſtipulatione pertinere: miſſusq; iuris eius perſequendi cauſa ad Ducem Iulium, Laurentius Goſlicius Decanus Plocenſis, cùm monumenta ea, quemadmodum iuſſus erat, tradere ei Carnkovius noluiſſet, nihilq; præter pauca quædam exempla, quę ex tabulario Varſavienſi exceperat, proferre Goſlicius potuiſſet, in eo ferè fuerat; vt non ſatis petitionem ſuam probare poſſe videretur. Itaq; cùm iam non modò de re, ſed exiſtimatione etiam publica ageretur; eò acriùs illa à Carnkovio primùm per literas, indè petente Samoſcio per Stephanum Grudinſcium Caſtellanum Naklenſem ſpeciatim eam ob cauſam ad eum allegatum repetita fuerunt. Cùm lenitate ſua nihil profici Rex videret, per procuratorem fiſci in ius vocari eum iuſſit. Hæc igitur dum agitur, haud multò pòſt altera eiuſdem cauſa in cognitionem venit. Ea res ita ſe habet. Carnkovius hic nobili ac claro loco natus, pluri-

plurimùm in nobilitatis conuentibus, apudque nobilitatem vniuersam gratia ac authoritate poterat. à Sigismundo Augusto ad Referendarij munus prouectus sub excessum eius Plocensem Præfecturam acceperat; ac quamuis Anselmus Gostomscius Palatinus Rauensis perpetuas controuersias de ea cum illo haberet, possessionem tamen eius retinuerat. Post discessum Henrici, Stephano Rege in regnum iam ingresso, ac plerisq; ad Regis authoritatem se adiungentibus, diuersarum partium legatione suscepta, ad Maximilianum Imperatorem in Germaniam iuerat: Cùm Cracouiam Rex venisset, instarentq; apud eum ordines, vt in vnum atque alterum, quorum insignior ac præcipua pertinacia esset, exemplum statueret, præfectura Plocensis Stanislao Kriscio Palatino Masouię collata fuit. Comitiis postea Thorunium à Rege indictis, cùm in iis cognitionibus operam dare Rex necesse haberet; more autem maiorum ita comparatum sit, vt secundùm Cancellarios referendarij munere in iis Reges vtantur, Carnkouiusque nondum rediisset, Nicolao Firleio, qui et ipse Cæsarianarum partium fuerat, vnà cum Castellanatu Becensi referendariatum Rex contulit. Aliquanto tempore interiecto, reuocatus ab amicis, maximè fratre Alberto, qui Maiori Poloniæ Pręfectus tum erat, literis Regis ab eodem ad fratrem impetratis, in Poloniam Carnkouius rediit: benigneq; à Rege acceptus optimè de Regis erga se animo sperare iussus fuit; eiusq; quam fecisset, iacturæ, à largiore liberalitate Regis cum accessione compensationē expectare. Interim Roma ad Regē scribitur, coadiutoriæ Archiepiscopatus Gnesnensis confirmationem, quam certo iure sibi vindicaret, inscio Rege, exteris nonnullis principibus sequestris, à summo Pontifice eum petere. Accedebat huc, vt dum ad Polotiam Rex esset, in conuentu Lublinensi, qui primus tum

Iudiciorũ appellationis à nobilitate habebatur, nouas res à quibusdam tentatas, præcipuumq́; earum authorem Carnkovium fuisse, certissimis indiciis ad Regem deferretur. quæ res non mediocriter rursum animum Regis illi immutauerat. Mortuo interim Iacobo Vchanscio Archiepiscopo, Stanislaum Karnkouium Episcopum tum Cuiauiensem, à quo inauguratus Rex fuerat, vt promisso suo inaugurationis tempore ordinibus à se facto satisfaceret, in illius locum Rex nominauit. Etenim cùm in dissensione electionis Vchanscius, eiúsq; exemplum secuti cæteri Episcopi præter Cuiauiensem omnes ferè diuersas partes secuti fuissent: ille ad inaugurationem etiam vocatus parere noluisset: itáq; à Karnkouio coronatus Rex fuisset; petiit ab eo nobilitas, vt deiecto Vchanscio Karnkovium in locum eius proueheret. Respondit Rex, si dissensionis Vchanscij causâ id peteret, malle se, quod consecuturum se non diffideret, lenitate eum adiungere: si alterius ornandi, post mortem Vchanscij, quæ homini ætate decrepita non longè abesse posset, rectiùs illis præstiturum, quod nunc incommodiori tempore repræsentari vellent. Carnkovius interim Sninum possessionem Archiepiscopalem tenebat; eamq́; cùm dimittere nollet, in ius ab Archiepiscopo ad Regem vocatus fuit. comparere iussus, respondere primùm nolebat. dictum fuit, ostenderet, quo iure in possesione esset: nam si coadiutoriam ipsam sibi vindicaret, nemini dubium esse, quin de iure regio Regis solius cognitio esset: si priuato titulo bona ea occupata possideret, ad tribunalia terrestria, quæ de rebus soli ordinariè cognoscerent, remissum iri: petiit interim procurator eius diem ad monumenta producenda, quam qui petit, iure, quo vtimur peremptorium terminum propria submissione ac sponte sua præfinire sibi putatur. Ad diem non integrum esse sibi illa iam proferre

ferre excipit; quòd Romæ ea ſint,copiamque exhibendorum non habeat. Inter hæc nuntii rurſus Regem adeunt: rogant vt euocationes omnes in regiam, exemplo Sigiſmundi Augusti, qui citationes omnes, quæ in cauſis fiſci editæ fuerant, vno decreto ſuſtuliſſet, inducat. Poſtulatum,docerent,quæ eæ eſſent; nolle Regem contra leges cuiquam negotium fieri: neque etiam æquum eſſe,ſine cauſa iudicium quenquam ſubterfugere: quòd ſi vrgerent,quod antè ipſi petiiſſent; permittere Regem, vt ex ſenatu & ipſorum collegio conuenirent,qui legitimas ab illegitimis euocationib. diſcernerent.Illi nihil ad hæc reſpondent:ſecretũ ſaltem cum ſenatu petunt. Poteſtate à Rege facta, idem in ſenatu faciunt: poſtulãt,vt quemadmodum dignitate reliquam nobilitatem præirent, ita in adducendo ad æquitatem Rege, tuendoque iure nobilitatis principes cæteris antecederent. Reſponſum, oſtenderent, quos contra ius euocatos, aut qua omninò in re Ius nobilitatis minutum putarent; ſi quid contra leges ſuſceptum probarent,non defuturum ſenatum muneri ſuo. Qui verba faciebat, publicam cauſam ſe agere; debere ſingulos, qua in re priuatim iniuriam ſibi fieri exiſtimarent, pronuntiare dicebat. Procedit in medium Carnkouius: ſe contra leges in regiam pertractum ait.Oſtenſum,quod ad primam cauſam pertineret, non poſſe eam vlla ratione ſeiungi à Republica: repeti inſtrumenta ab illo fidei eius commiſſa;quibus debitum Reipublicæ doceretur: repeti eo iure, quo quiuis priuatus erga eos, qui in miniſterium ſe illi tradidiſſent,vteretur: qui æquo iure libertatis cum alia nobilitate vti vellet,cui moleſta hęc in regiam euocatio videretur, poſſe eum intra modum vitæ priuatæ ſe continere: domi viuere: abeſſe à miniſteriis regiis; quibus qui ſe illigaſſet,indignum eſſe eum poſtulare,ne rationem quidem eorum,quæ vltrò ſuſceperit,

perit, reddat. deteriorique conditione in publica re Regem esse, quàm quemlibet priuatum in sua; qua tamen de re constitutio Sigismundi primi esset, cuius sententia eò pertineret: repudiari denique totum à publica vtilitate. quæ si in rebus, quæ moram nullam patiantur, non priùs respublica ius suum consequi possit, quàm longo temporis intervallo comitia habeantur, sæpè maximum periculum aditura sit. Alteram maluisse senatũ ad comitia euocatam fuisse; iam verò postquàm procurator eius diem ad monumenta petierit, vltrò ipsum omnem sibi præscriptionem Iudicii vitandi præcidisse. Ad hæc ille, ad ordines prouocasse se, cùm ad monumenta prouocârit: hæc se viua monumenta Reipublicæ existimare. ad senatum deinde redeunt: vt à singulis se præsentibus sententiæ dicantur, petunt. Dictæ huiusmodi sententiæ ferè omnes fuerunt; non rectè facere, qui constitutionem Sigismundi Augusti de causis fisci ad regias causas omnes traherẽt: esse constitutionem, qua actiones, quæ ad personam principis: ad maiestatem imperii: ius denique ac possessiones regias pertinerent, disertè à causis fisci, ac vectigaliũ interuersorum discernerentur: videndum quæ eæ sint, ac num omninò fieri possit, vt promiscuè omnes Rex tollat; cum hac ratione non modò suum ac reipublicæ, sed aliorum quoque ius, in causis quæ ad delationem quorumdam susceptę ad eorundem vtilitatem pertinerent, quod in ipsius potestate non esset, voluntatibus petentium ista condonaturus esset. Nuntii in suo proposito nihilominùs persistebant; perq; complures dies disputatione hac extracta frequenter in concilio suo tumultuabantur. Demonstrabat iis Rex, quamquàm iniquum esset, ne discerni quidem inter legitimas ac illegitimas euocationes eos velle; videre præterea etiã se nulla eos hac de re agendi à suis mandata accepisse: permittere

tamen

tamen,vt ad ſuos referrẽt; quò in proximis conuentib. certi aliquid ſtatui de eo poſſet: interim rem integram ſe iis ſeruaturum,neq; vllas alias cauſas,præter Carnkouianas duas,quę in iudiciũ adductę iam eſſent,cognituru̅.Erant qui ab Archiepiſcopo ob templorũ ſacrorumque violationem euocati fuerant; qui eò vehementiùs ſibi metuebant,quòd rumor per dies eos ſparſus fuerat, conſtituiſſe Regem ſeueriſſimè ius de iis dicere; opinionemq; eam Rex auxerat, quòd dum in venatione non procul à poſſeſſionibus Archiepiſcopi eſſet, Louicium ab Archiepiſcopo inuitatus ad eum acceſſerat,familiariterque per aliquot dies cum illo fuerat. non pauci etiam aliis ex cauſis euocati cùm nuntios, quò faciliùs iudicio ſe ſubducerent,creari ſe paſſi fuiſſent, omnia etiam tentanda ſibi ſtatuerant; quò antequàm periculum cauſę dictionis ad ſe perueniret,ſub Carnkouii perſona iudicio omnes eriperentur. Itáque etſi liberabantur metu eo, cùm præter Carnkouianas cauſas, nullas alias iudicaturum ſe Rex oſtenderet; quia tamen ſemel ita in cauſam ingreſſi fuiſſent,vt exiſtimationis de ſe aliorum cauſa non temere recipere ſe poſſent,ne hac quidem ratione ab inſtituto ſuo deduci ſe patiebantur. Alii ſermonibus eorum permoti, vt in metu grauiſſimarum rerum,in quibus libertas agi prætenderetur,tempus aliquod interponi,dum certiùs de eo cognoſci poſſet,non moleſtè ferebant. quidam cùm in re nihil periculi eſſe intelligerent,opinionem metuebant; ne tamquam authores libertatis deſtituiſſent, in vulgus traducerentur. Fiebat hinc, vt qui omninò iſta improbabant, cùm ab aliis impugnarentur, ab aliis non iuuarentur, in tanta diuerſa ſentientium multitudine ipſi nihil poſſent. Latę nihilominùs ſententiæ contra Carnkouium fuerunt. prima iam multò antè, qua monumenta reſtituere iuſſus fuit, in qua cauſa ne ab ipſis quidem nuntiis magno

pere contendebatur. Altera causa cùm variè adhuc du
ceretur,ad id nonnullis decurrendum videbatur; quòd
post discessumHenrici coadiutoriam impetrasse dicere-
tur;eiq́ue rei fidem faceret, quòd alterius Posnaniensis
Episcopatus nominationem à discessu Henrici in illum
collatam,Regi ipse exhibere non dubitârat. quare cùm
Varsauiensi fœdere,qui ab absente Henrico quicquam
petiisset, contra rempublicam facturum cum iudica-
tum esset, conuentionis eius vi vrgendum censebant.
Rex vltimo comitiorum die decretum tulit: coadiuto-
riam sustulit;de possessione, quæ ab illo tenebatur, co-
gnitionem ad ordinaria nobilitatis iudicia, in quibus
quo iure eas possideret, doceret, remisit. Hunc ad mo-
dum stato comitiorum tempore extracto,ingenti cum
omnium dolore, Samoscio præsertim omnes obtestan
te,Liuoniæ saltem Russiæque curam susciperent,ne vel
illam magno labore,ac sanguine suo partam omni ope
nunc destitutam rursum amitterent; vel hanc Barbaris
diripiendam proderent; Constantino etiam Ostrogiæ
Duce, Palatino Kiouiensi recentissimos quosque nun-
tios de Tartarorum expeditione proferente, nihil ta-
men actum fuit. Appellatus per eos dies frequenter à
Lituanis Rex fuit, vt Liuoniam Lituanicæ formulæ fa-
ceret. Vbi nec in senatu, nec in concilio nuntiorum ma
gnopere à quoquam illis contradicebatur: in hoc po-
tiùs non deessent, qui quò Lituanis adiutoribus facili-
ùs,quod contendebant,à Rege extorquerent,non inui-
ti decessuri illis de ea viderentur; Surrexit Samoscius;
reliquosq́ue intuitus suo suorumq́ue commilitonum
periculis Liuoniam hosti ereptam dixit; de quo si qui
ambigerent,ad Moscum ipsum se prouocare: non du-
bitare,se vel hostis ipsius professione id euincere: ea igi-
tur ne à regno seiungeretur, si à nemine contradicere-
tur,se tamen pro omnibus intercessurum. Venerant ad
comitia

comitia Legati Moſcouitici, vt iuramentum in pacem à Rege acciperent; quemadmodum regii iam antè ipſorum Principem iureiurando obſtrinxerant. Præſtitum id à Rege maxima omnium ordinum corona fuit, ara in comitio ad id conſtituta, Archiepiſcopoque, poſtquàm tabulæ fœderis à ſcribis lectæ fuiſſent, in verba ei præeunte. Præter Iuramenti exactionem, vt de captiuis vtrinq; permutandis agerent, mandatum habebant. quod cùm tenere non potuiſſent, vt in locum certùm captiui comportarentur, redimendique eos poteſtas, quorum eſſent, fieret, impetrârunt. Referebant nonnihil & de finibus controuerſiæ ex eo potiſſimùm ortæ, quòd de Veliſienſi agro, ne à Polonicis ordinib. à quorum copiis captus erat, vindicaretur, in Sapolienſi fœdere à Lituanicis ſcribis adiectum fuerat; vt, quemadmodum olim is ad Palatinatum Vitepſcienſem pertinuiſſet, ita poſthac pertineret: Moſcique ab eo tempore, quo in poteſtatem eorum Veliſiũ veniſſet, magnam partem Toropecienſis agri ad eum adiectam contenderent. Placuit vt vtrinq; legati ad fines regendos mitterentur. De caſtellis Liuonicis, quę Suecus occupârat, iam antè per Boiaros Moſcouiticos cum legatis, quos à Rege in Moſcouiam miſſos dictum eſt, conuenerat, vt per totum pacis tempus à cis Naruanis Moſcus, ab vltra Naruanis Rex vtrinque abſtinerent. Excepti indè conuiuio fuerunt more maiorum, ſplendidiſſimeque habiti; hominibus elegantioris cultus ferè rudibus cùm epularum magnificentiam, tum apparatus varietatem; multò magis tamen Regem ipſum admirantibus. In tam inſigni publicarum rerum perturbatione, ſeu potiùs negligentia præ cæteris tamen militum conditio maxime miſerabilis videbatur. Plerique enim non modò tanquam ad paratum ſtipendium, cuius ſpes facta illis erat, ſed ad magnam honorum, vt bene geſta re

agro-

agrorumque spem, ii præsertim, qui nobilitate ob virtutem donati, præsidia etiam ista, quibus nobilitatem tuerentur, ac alia præmia sperauerant, omniũ rerum egentes, ac nudi alienissimo anni tempore eò venerant; vt non pauci è nobilioribus etiam, ad Plescouiam occubuisse se malle dicerent, quàm ad tantam egestatem, atque omnium rerum difficultatem redigi. Iisdem autem temporibus Ioannes Suiscius etiam, quem in defensione Plescouiæ egregiam operam nauasse suprà ostendimus, à conspectu principis sui abiectus in luctu ac ægritudine erat. sed militum difficultatibus conquisita vndique pecunia, cùm ab aliis destitutam ferè Rempublicam à se tamen deserendam Rex non existimaret, quò ad eius fieri potuit, occursum fuit; agenteque cum iis Samoscio tanta animorum alacritas innata iis fuit, vt nõ modò diem solutionis ad Penthecostes proferri paterentur, sed dummodò certo aliquo loco collocarentur, ex quo commeatus sibi suppeterent, si interim Tartari irruptionem facerent, etiam sine stipendio, quocunque ducturus eos Samoscius esset, ituros se pollicerentur. Solutis comitiis cùm iam nuntii discessissent, Rex cum senatu Liuoniæ etiam, quantam potuit, curam impendit; initioque à diuinarum rerum cura facto, quòd pleriq; in Prouincia ea Episcopatus temporum ac bellorum iniuria suppressi essent, Vendam, quam potissimum ad accipiendam nouam sedem Episcopi idoneam iudicabat opidis, castellisque aliquot ac possessionibus ad eam adiectis, Episcopatui attribuit; àque S. Pontifice, vt Episcopatum authoritate sua ibi fundaret, petiit. Prouincialibus etiam iura certa, ac forma prouinciæ, vt aliquam tamen sui curam habitam cernerent; pro tempore descripta fuerunt. Venerant à nobilitate legati Varsauiam: alij præterea frequentes priuati suarum quisq; possessionum, è quibus se, vel maiores suos à

Moscis

Moſcis deiectos dicerent, recuperandarum cauſa. Summa publicorum poſtulatorum erat, vt pacta inter Sigiſ: Auguſt: ac prouinciæ eius ordines, quo tempore ſe in poteſtatem illius dediſſent, conuenta, rata Rex haberet. Eorum hæc ferè erant capita; vt non niſi Germanicæ gentis in prouincia ea magiſtratus eſſent: Poſſeſſiones quas tum ſinguli haberent, aut poſtea conſecuti fuiſſent, quo vnquam optimo iure poſſediſsent, poſſiderent: Iura ac Priuilegia ſingulorum integra conſeruarentur. Addiderunt ad hæc ipſi, vt iudiciorum certa ratio conſtitueretur: ne caſtella demoliri, quemadmodum Rigæ à Rege imperatum iis fuerat, cogerentur: vt in captiuis ſuis recuperandis à Rege iuuarentur. Reſponſum fuit: quòd ad vetera à Sigiſm: Auguſt: conceſſa iis Priuilegia pertineret, tenere eos memoria, quid ab eo tēpore, quàmque varia interceſſiſſent: quid etiam huius temporis eſſet, pro ſua prudentia perſpicere: debere eos ſe credere iudicio Regis, qui cùm ſalutis eorum author fuiſſet, ornamentorum, ac commodorum prouinciæ eius non minorē curam ſe habere oſtenſurus eſſet. Sigillatim verò, quòd præcipuæ authoritatis in illa Prouincia magiſtratū Germanicæ gentis peterent, cùm ab honore eo ex prouincialibus, ſi qui ad eum idonei futuri eſſent, neminē excluſum Rex vellet; eò futurum acerbius, ſi ipſi propriæ ſalutis libertatisq; authores à dignitate tam præclaræ victoriæ remotos vellent: daturum operam Regem, vt eum Prouinciæ præficeret, qui ex æquitate, ipſorumq; iure ac legibus omnia adminiſtraret: tum verò in prouinciali publico conſilio conſtituendo, iudiciis, cæterisq; officiis præſidum, Succamerariorum, & reliquorum præcipuam vetuſtæ quoque nobilitatis Liuonicæ in Prouincia ea rationem habitum iri. Inter iura ac priuatas ſingulorum poſſeſſiones id diſcrimen factum: vt, quæ à ſuperioribus Liuoniæ Principibus,

legitimisq́; eius magiſtratibus vſq; ad Gvilhelmū Marchionem Brandeburgenſem Archiepiſcopum Rigenſem profecta eſſent, iure ipſo rata haberentur; quæ à poſterioribus collata eſſent, quòd ea tempora indè con ſecuta fuiſſent, quibus multa non ordine fierent, prouinciaq; nullo ferè certo Imperio teneretur, de iis Regem ex publicis Prouinciæ commodis, cuius vt opibus ac neruis contra omnes caſus muniretur, præcipua ratio habenda ei eſſet; & cuiusq; meritis; genere denique ipſo poſſeſſionum ſtatuturum; ad eaque cognoſcenda primo quoq; tempore conuentum Prouincialibus edicturum, in quo ſua quisq; Iura exhiberet. Cùm autem ſuperiori tempeſtate amiſiſse pleriq; Priuilegia ſua dicerentur; eos quos, & à quibus, quoq; tempore, & ſententia literas habuiſſent, aperire debere, eaque omnia ſuo idoneorumq́; teſtium iuramento comprobare. Iudiciorum forma iis, de quib. ſuprà oſtenſum eſt cōſtitutionibus deſcripta, tradita illis fuit. Caſtellorum demolitionem hoc potiſſimùm conſilio Rex imperârat, ne vires Prouinciæ, quemadmodum ſuperioribus temporibus factum fuerat, diſtraherentur; eandemque ob cauſam, ex ſuis quoque non pauca deiecturum ſe edixerat. Idem hic iis reſponſum fuit, non debere eos detrectare, in re qua publicam potiſſimùm prouinciæ ſalutem Rex ſpectaret, quò minus eius exemplum imitarentur. In captiuos redimendos certus Boiarici generis numerus promiſſus iis fuit. Magnus Dux cum difficultatibus quibuſdam ſuis, quemadmodum Rigæ à Rege monitus fuerat, ipſe comitia obire non potuiſſet, legatos miſerat; per quos eadem ferè quæ Rigæ, propoſuit. quæ cùm ſine præſentia eius explicari non poſſent, ad ſequentia comitia neceſſariò dilatus fuit. Quibus rebus confectis, crebris nuntiis de apparatu Tartarorum Varſauiam allatis, Varſauia Cracouiam

Rex

Rex proficiſcitur. venientem Legatio à Tartaro adiit: quæ, niſi continuò conditiones quas ferebat Rex acciperet, iiſque ſatisfaceret, bellum denuntiabat. Ad eam Sinan Baſſa literas adiunxerat; quibus Turcam etiam iniurias Tartari non neglecturum oſtendebat. Iam antè autem, quemadmodum oſtenſum eſt, iuſtam equitatus partem in Ruſſiam Samoſcius præmiſerat; ad eam quàm poteſt maximum numerum militum adiicit: quos addictos adhuc habebat, omnes contrahit: nouos ſuis ſtipendiis alios conſcribit: ex nobilitate nominatim fortiſſimum quemque euocat: Præter eos Conſtantinus Oſtrogiæ Dux ſuas copias, quas non contemnendas è clientibus ſuis coactas habebat, promptiſſimè Reipublicæ offerebat. Itaque in Ruſsiam Samoſcium contra Tartaros Cracouia Rex mittit.

FINIS.

Emendanda.

Folio 5. *ver.* 23. *debebam leg:* deberem. *fol:* 9. *ver:* 31. *Pernauiam, leg:* Parnauiam. *fol:* 14. *ver:* 18. *Sbaraſſo, lege,* Sbaraſio. *Eundem ad modum ſequent: locis, leg: quibus nomen hoc occurret. Eodem fol: ver:* 26. *Ciaſlauiam, leg:* Saſlauiam. *fol:* 32, *ver:* 18: *regis, leg:* regiis. *fol:* 35. *ver:* 15. *Choroſsino, leg:* Choroſcino. *ad eundem modum in ſequentib. fol:* 37. *ver:* 17. *Milecium, leg:* Mieletium. *eundem ad modum in ſequentib. locis omnibus, e nimirum ad i. addito. fol:* 40. *ver:* 31. *Diſne, leg:* Diſnæ. *eodem fol:* 44. *ver:* 18. 19. *Trocenſis maxime & Polotienſis Palatinorum Caſtellani: item Polotienſis, leg:* Stephani Sbaraſij maxime Trocenſis, Nicolai Dorohoſtaiſcij Polotienſis Palatinorum, Georgij item Senouicij Caſtellani Polotienſis. *eodem fol: ver:* 25. 26. *quo eo celerius, leg:* quò celeriùs *eodem fol: ver:* 31. *Radoſouicio, leg:* Radoskouicio. *fol:* 50. *ver:* 7. *Nyßæ, le:* Niſciæ. *fol:* 66. *ver:* 31. *crurotenus, le:* cruretenus *fol:* 69. *ver:* 9. *quorum, le:* quarum. *fol:* 75. *ver:* 2. *Nißā, le:* Niſciam. *fol:* 75. *v:* 31. *Drucam, le:* Druiam *fo:* 77. *ver:* 19. *Cernkouiam, l:* Cernihouiam *fol:* 78. *Nouogrodenſem le:* Nouogrodecenſem. *fol:* 82. *ver:* 1. *fit, leg:* ſit. *fol:* 93. *ver:* 29. *Naßokinum, leg:* Naſciokinum. *eodemque modo ſequent: fol:* 98. *ver:* 29. *et ſequent: Hiſce loco pharetræ, & Corythi bicubitalia ſcloppeta ad humeros*

meros aptarat, breuiora ex cinctu suspendenda dederat, *le:* Hisce loco Coryti bicubitales scloppetos ad hum: apt: breuiores ex cin: suspendēdos. *fol:* 101. *ver:* 3. & 4. *maiores alias*, *le:* alias. *fol:* 102. *ver:* 21. *demendata*, *le:* demandata. *fol:* 113. *ver:* 12. *qui*, *le:* quod. *fol:* 114. *ver:* 29. *Viechouum*, *le:* Vieichovum. *fol:* 125. *ver:* 2. *Viechouus*, *leg:* Vieichovus. *fol:* 126. *ver:* 2. *comittat. lege* committat. *fol:* 127. *ver:* 31. *Demetrio Ceremeßino*, *lege* Damiano Cere: *fol:* 133. *ver:* 1. *Sauolocia*, *leg:* Sauolociam. *fol:* 149. *ver:* 6. *quo*, *leg:* quod. *fol.* 159. *ver:* 20. *Dirssekus*, *le:* Derssekus. *fol:* 170. *ver:* 23. *asumpto*, *leg:* assumpto. *fol:* 171. *ver:* 11. *debellasset*, *leg:* debellasse. *fol:* 188. *ver:* 8. *duo millia*, *leg:* octo millia. *fol:* 190. *ver:* 23. *Iamorodum*, *leg:* Iamhorodum. *fol:* 206. *ver:* 3. *Suturna leg:* Suturma. *fol:* 208. *ver:* 10. *Goltouiscius*, *le:* Koltouiscius *fol:* 212. *v:* 17. *referentur*, *le:* referrentur. *fol:* 216. *ver:* 8. *Gostinij*, *le:* Gostomscij. *fol:* 218. *ver:* 6. *alios*, *le:* alijs. *fol:* 221. *ver:* 20. *eas*, *le:* ea. *eod: fol: ver:* 22. *nominatæ*, *lege* nominata. *fol:* 232. *ve:* 2. *eas*, *le:* ea *eod: fol: ver:* 3. *nulla*, *le:* nullius. *versu* 4. *præter Ostrouam*, *le:* præterquā Ostrouiæ. *fol.* 236. *ve:* 30. *arces*, *le:* arcis. *fol.* 237. *ver:* 29. *eas*, *le:* eam *fol:* 239. *ver:* 16. *habuisset*, *le:* habuisse. *fol:* 212. *ver* 20. *sufficere*, *le:* sufficeret. *fo:* 255. *ve:* 32. *Carnkouij*, *le:* Ciarnkouij. *addito i. eundēque in modum sequentib: locis, quoties hoc nomen cum litera C. occurrit. Reliqua si quæ sunt, quæ non possunt esse magna, lectoris iudicio permittuntur.*

REGISTRUM.

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ

Omnes sunt terniones, præter Z, quod est duernio.

Cum gratia & priuilegio S. Regię M.

CRACOVIAE,

In Officina Typographica Lazari, Anno Domini

1584.